

Дейл Карнеги.

Қалай досқа ийе болыў хәм адамларға тәсир көрсетиў

Мазмуны

Алғы сөз	
Дүньядағы ең тез тарқалатуғын китаптардың бири	
Не ушын тек Дейл Карнеги бундай китапты жаза алды?	
Даңқа баратуғын ең қысқа жол	
Бул китап қалай хәм не ушын жазылды	
Бул китаптан қалай көбирек пайда алыўдың тоғыз мәсләхәти	
I БӨЛИМ. Адамлар менен жақынласыўдағы негизги усыллар	
1-Бап. Егер сиз пал алыўды қәлесеніз, онда пал хәрресиниң уясын таслап жибермең	
2-Бап. Адамлар менен қарым-қатнастағы уллы сыр	
3-Бап. Ким усылай ислей алса, онда пүткил дүнья оның менен бирге, ал ким ислей алмаса, ол жалғызлықта кетеди	
II БӨЛИМ. Адамларды өзиңе қаратыўдың алты усылы	
1-Бап. Усылай ислең хәм сизди хәмме жерде жақсы күтип алады	
2-Бап. Жақсы тәсир қалдырыўдың әпиўайы усылы	
3-Бап. Егер сиз буны ислемесеңиз, онда кеўилсизликлер жақын	
4-Бап. Жақсы сәўбетши болыўдың аңсат жолы	
5-Бап. Адамларды қалай қызықтырыў	
6-Бап. Адамды қалай дәрриў өзиңе қаратыўға болады	
Резюме	
III БӨЛИМ. Адамларды өзиңниң көз-қарасыңа қаратыўдың жигирма усылы	
1-Бап. Тартысып, сиз жеңе алмайсыз	
2-Бап. Душпанларды көбейтиўдиң дурыс усылы хәм қалай буннан қашыў жолы	
3-Бап. Егер сиз қәтелескен болсаңыз, онда буны мойынлаң	
4-Бап. Адамзаттың санасына баратуғын ең дурыс жол	
5-Бап. Сократтың сыры	
6-Бап. Наразылықты алдын ала ескертиў ушын сақлаўшы қақпақ	
7-Бап. Бирге ислесиўге қалай ерисиўге болады	
8-Бап. Сиз ушын кәраматлар ислейтуғын формула	

- 9-Бап. Хәр бир адам қәлейтуғын нәрсе
- 10-Бап. Хәр бир адам жууап беретуғын шақырық
- 11-Бап. Буны кино ислейди. Буны радио ислейди. Не ушын буны сиз ислемайсыз?
- 12-Бап. Хәш нәрсе тәсир етпеген ўақытта буны ислеп көриң
- Резюме: Өз көз-қарасына исендириўдиң он еки усылы
- IV БӨЛИМ. Қалай қапа қылмай хәм наразылықты келтирмей адамды өзгертиўдиң тоғыз усылы
- 1-Бап. Егер сиз адамға қәтесин көрсетиўиңиз керек болса, онда төмендегише түрде баслаң
- 2-Бап. Қалай критикалаўға хәм усының менен бирге жек көриўшиликти келтирмеўге болады
- 3-Бап. Алдын өзиңиздиң қәтелериңиз туўралы айтың
- 4-Бап. Буйырып сөйлегенди хәш ким хош көрмейди
- 5-Бап. Өзиң қутқарыўына адамға мүмкиншилик бериң
- 6-Бап. Адамларды әўметке қалай оятыў
- 7-Бап. Ийтке жақсы исм бериң
- 8-Бап. Кемшилик аңсат дүзиўленетуғындай етип ислең
- 9-Бап. Сиз қәлеген нәрсени адамлар шын кеўилден ислеитуғындай етиң
- Резюме: Қалай қапа қылмай хәм наразылық келтирип шығармай, адамды өзгертиўдиң тоғыз усылы
- V БӨЛИМ. Кәрамат ислеитуғын хатлар
- VI БӨЛИМ. Шаңарақлық өмириңизди бахытлы қылыўдың жети қағыйдасы
- 1-Бап. Некеңизге мүмкин болған тез болатуғын усыллар менен қалай қәбир қазыўға болады
- 2-Бап. Жақсы көриң хәм жасаўға кесент бермең
- 3-Бап. Усылай ислең хәм сиз Реноға поездлердиң тәртибин жек көре аласыз
- 4-Бап. Хәр адамды бахытлы қылыўдың тез усылы
- 5-Бап. Олардың хаяллар ушын әхмийети көп
- 6-Бап. Егер бахытлы болыўды қәлесезиң, онда буған итибарсыз болмаң
- 7-Бап. Некелик өмирден саўатсыз болмаң
- Резюме: Некелик өмириңизди бахытлырақ қылыўдың жети қағыйғасы
- Күйеўлер ушын
- Хаяллар ушын

АЛҒЫ СӨЗ

Оқырманларға атақлы америкалы кәнийге Д.Карнегидиң кітабының аўдармасын усынамыз. (1888-1955).

Кітапта капитализмнің ўақтында адамлар менен өз-ара қарым-қатнасындағы тәжірийбениң сүүретлениўине қарамастан, автордың көплеген гүзетиўлери бизлердиң кәнийгелеримизге де пайдалы болады деп ойлайман. Кітап және басшылардың арасындағы өз-ара қарым-қатнастар, сондай-ақ баслық хәм исшилердиң арасындағы қатнасық хәққында кітаплардың жетерлише баспадан шықпайтуғыны себепли қызығыўшылық келтиреді. **БУЛ КИТАП СИЗЛЕРГЕ БАҒАЛЫ ҮЛГИЛЕРДИ БЕРЕДИ:**

1. Сизди саналық түпсизликтен алып шығады, сизге таза ойлар, таза әрманлар хәм таза мақсетлерди береді.
2. Сизге аңсат хәм тез досқа ийе болыўыңызға жәрдем береді.
3. Сизиң абройыңызды көтереді.
4. Сизге адамларды өз көз-қарасыңызға қаратыўыңызға жәрдем береді.
5. Сизиң тәсириңизди, абройыңызды, кәлегениңизге ерисиўиңизди күшейтеді.
6. Таза қарыйдарларды, таза буйыртпашыларды өзиңизге қаратыў қәбилетин береді.
7. Ақша ислеп табыў билимиңизди күшейтеді.
8. Сизиң истеги қәсийетлериңизди жақсылайды.
9. Сизге наразылығыңызды услаўыңызға, тартыслардан қашыўыңызға, адамлар менен тегис хәм сүйиспеншиликли қатнасты услап турыўыңызға жәрдем береді.
10. Сизди жақсы оратор, қызықлы сәўбетши қылады.
11. Адамлар менен күнделикли қарым-қатнасыңызда психологияның қағыйдаларын аңсат хәм еркин пайдаланыўыңызға жәрдем береді.
12. Кәсиплеслериңиздиң арасында истеги руўхланыўшылығыңызды көтериўиңизге жәрдем береді.

Дүньядағы ең тез тарқалатуғын кітаптардың бири

Бул кітап сатыў ушын жазылмады, бірақ бул кітаптың бүгинги күнде дүньяда басқа кітаптардан тезирек тарқалып атырғаны қатты қызық. Дейл Карнеги бул кітапты Дейл Карнегидиң ортаторлық мәденият хәм инсаныйлық қарым-қатнастар институтында оқыўға кирген ересек адамлар ушын жазды. Бул кітаптың баспадан шыққанынан тек биринши сегиз айында ярым миллионға жақын нускасы сатылды. Оқырманлардан: «Мен балаларым ушын және еки нускасын сатып алдым», ямаса «қандай да керексиз затты «мәжбүрлеўши ассортимент» сыпатында қосып өткерийим ушын маған кітабыңыздан көп жиберин», - деген сөзге ұксаған хабар жазылған мыңлаған хатлар келди.

Жүзлеген үлкен шөлкемлер өзлериниң исшилери ушын бул кітаптың үлкен муғдарын көтере сатып алды. Жүзлеген пасторлар бул кітаптың мазмунын өзлериниң ўазларында пайдаланды: екшембилик мектептерде бул кітап классларда баппа-бап оқытылды.

Не ушын? Себеби онда хәммедеги зәрүрлик сезилетуғын еди. Хәр бир адам көп санлы досларға, көбирек итибарға хәм көбирек әўметке ийе болыўды қәлейди.

Кітап адамларға дәл усы нәрседе жәрдем береді. Бир атаклы газета шолыйтуғын адамға мынадай сөзлер тийисли: «Бул кітап әўладымыздың пикирлеўи хәм исине терең тәсирге ийе».

Бизлер сизлердиң бул кітапты ашып, тек ғана таза қызықлы кітапты таўып қоймастан, ал бай хәм пүтин өмирдиң жаңа жолын табады.

Бул кітаптың жалғыз арналыўы – сизлерге алдыңызда турған үлкен машқаланың – әўметке ерисиў, күнделикли ислерде адамларға тәсириңиз хәм адамлар менен өз-ара қарым-қатнастағы машқаланың шешиминде жәрдем береді.

Жақында Чикаго университети хәм американың билимлендириў шөлкеминде ересек адамлар ушын изертлеў өткерилди, буның мақсети ересек адамлардың дәл нении үйрениўди қәлейтуғынын анықлаў еди. Бул изертлеў еки жыллық мийнетти талап етти хәм оған 25000 доллар сарпланды. Нәтийжеде ден-саўлықты сақлаў машқаласынан кейин ересек адамлардың адамларды қалай ажыратыў, жәмийетте қалай әўметке ерисиў, адамларды қалай өзиңе қаратыў хәм олардың өзиңниң көз-қарасыңа қалай қаратыў туўралы мағлыўматларға көбирек қызығатуғыны анықланды.

Бул изертлеўди өткерген топар ересек адамлар ушын усындай бағыттағы оқыў курслерди шөлкемлестириў зәрүр деген шешимге келди. Бірақ усындай курслер ушын әмелий қолланба сыпатында мәсләхәт етиўге болатуғын кітапты излеў хеш қандай нәтийже бермеді.

Ақыр-ақыбет, бундай кітап жетерліше тәжірийбелі болған адам тәрпінен жазылды. Бул хәм ис, хәм жәмийетлік өмірде қолланба ушын тез қоллана алатуғын ис мағлыұматлар кітабына туұра келетуғын жалғыз кітап.

«Қалай досқа ийе болыұ хәм адамларға тәсир көрсетиұ» атлы кітап адамлар менен өз-ара қарым-қатнаста таң қаларлы әұметлі болып шыққан усылды усынады:

Жигирма жыллық тәжірийбе хәм исбилерменлер хәм қәнийгелерди оқытыұ тәжірийбесінде тексерілген усыл. Бул кітап автордың инсаныйлық қатнасық лабораториясында – дүнья жүзиндеги усындай түрдеги жалғыз лабораториясында алған тәжірийбесиниң жемиси болып табылады.

«Бизлердиң қандай болыұымыз кереклигине салыстырғанда, бизлер тек ярымына ояндық. Бизлер өзимиздиң физикалық хәм саналық қорымыздың тек аз бөлегин пайдаланамыз. Басқаша айтқанда, инсаныйлық индивидуум хәзирге шекем өзиниң ең аз мүмкиншиликлериниң шегинен шықпай жасайды. Ол әдетте пайдаланылмайтуғын хәр түрлі қәбийлетлерге ийе», - деп атақлы психолог хәм жазыұшы Генри Джеймстың ажағасы Уильям Джеймс айтты.

Бул кітап сизге неге пайдаланыұды билмейтуғын қәбийлетлериниңди өзиниңге ашып хәм раұажландырыұыңызға жәрдем береді. Ол сизге усы уйықлап хәм пайда алып келмей атырған активлерден қалай пайда алыұды үйретеді.

Не ушын тек Дейл Карнеги бундай кітапты жаза алды?

Дейл Карнеги өзін басқарыұ мәдениатын хәм адамзат жәмийетінде әұметке ерисиұ сырларын үйрениұ ушын үлкен бизнестің адамларының алдына барған адам болды. Көп жыллар даұамында билимлендириұ исинде ол 15000 қәнийге хәм исбилерменлерди оқытты. Усы 15000 – ның ишинде бүгинги күнде атақлы болған айырым адамлар да бар. Дейл Карнегидиң лекцияларының ис қатнасында бақалы болғаны соншелли, жаңалықты жақламаұшылардың үлкен аұқамлары да усы билимлендириұ курсың өзлериниң идараларында алып барды.

«Қалай досқа ийе болыұ хәм адамларға тәсир көрсетиұ» бул Дейл Карнегидиң әжайып тәжірийбесиниң тиккелей тәжірийбеси, басқа адамлар менен өз-ара қарым-қатнасындағы күнделикли машқалаларын шешиұде адамларға жәрдем беріұ ушын жазылған жалғыз әмелий қолланба.

Даңққа баратуғын ең қысқа жол

Қыстың аязлы кешинде еркек хәм хаяллардан ибарат болған еки ярым мың адамлар Нью-Йорктеги «Пенсильвания» атлы мийманхананың үлкен залын толтырды. 7:30-да отырыұға жарайтуғын хәр бир орын бәнт болды.

8:00-де тамашагөйлердің ағысы еле тоқтамады. Кең балкон лыққа толды: хәм мине туратуғын орынлар да толды хәм жұмыс күнинен соң шаршап келген жүзлеген адамлар бул кеште өз көзи менен көриў ушын ғана бир ярым саат аяғында тике турды... Не?

Әжайып нәрсе ме? Алты күнлик велосипед миниўдың соңы ма ямаса Кларк Гейблдің өзиниң пайда болыўының соңы ма?

Яқ. Бул адамларды бул жерге газетада берилген дағаза алып келди. Алдынғы еки кеш даўамында: «Табысларыңызды көбейтиң. Ораторлық мәдениятты үйрениң. Баслық болыўға таярланың», - деген дағаза жазылған жалғыз орынды табыў ушын «Нью-Йорк Сан»ның нускаларын сатыўшылардың қолынан түсирмей алып кетти.

Ески товар ма? АҰА, әлбетте. Бирақ қәлесөңиз буған исениң, қәлесөңиз исенбең, ең азғырыўшы қалада, уллы депрессияның хәўиж алған, турғынлардың 20%-ы жұмыссызлық напақасына күн көрген ўақтында еки ярым мың адамлар усы дағазаға қызығып өз үйлерин таслап хәм «Пенсильвания» мийманханасына асықты.

Хәм ол пайда болды – буған итибар қаратың - «Нью-Йорк Сан»ның қандай да бетинде емес, консервативлик қалалық кешки газетада шықты. Бул дағазаға итибар берген адамлардың жәмийеттиң жоқары экономикалық қатламына тийисли болғаны дыққатқа сазаўар, булар шөлкемлестириўши исшилер, жылына еки мың доллардан елиў долларға шекем өзгеретуғын табысы бар исшилер хәм қәнийгелер.

Бул адамлар Дейл Карнегидиң ораторлық мәденият хәм инсаныйлық қарым-қатнастар институты шөлкемлестирген «ораторлық мәденият хәм бизнесте адамларға тәсир етиўди билиў» курслериниң жоқары мәдениятлы, жоқары нәтийжели питкерийўшилериниң салтанатында қатнасыў ушын келди.

Усы еки ярым мың ер хәм хаял адамларға бунда қатнасыўдың не кереги бар еди? Депрессияға байланыслы олардың тосаттан билимге деген күшли қумарлықты сезгени сбеепли емес пе? Анық – яқ, өйткени бундай шығыслар Нью-Йорктиң толы залларында жигирма төрт жыл даўамында хәр жылы болатуғын еди. Бул мүддеттиң ишинде 15000-нан аслам көп искер адамлар хәм қәнийгелерди Дейл Карнеги мырза оқытты. «Вестингауз электрик & манифекчеринг», «Мак-Гроу-Хилл паблишинг компани», «Бруклин Чайнбер офф коммерс» «Америкен инстительют офф электрикен энджинерс», «Бруклин юнион гас компани» хәм «Нью-Йорк телефон компани» уқсаған хайран қалдыратуғын жаңалықларға гүманлы қатнаста болатуғын үлкен консервативлик шөлкемлер де өзлериниң шараятларында басқарыў хәм шөлкемлестириў хызметкерлери ушын усындай таярлықты киргизиўди зәрүр деп шешти.

Он ямаса жигирма жыл алдын мектеплерди, институтларды ямаса колледжлерди питкерген адамлар өзлерине жетиспейтуғын билимди алыў ушын усы курсларға баратуғынының хәқыйқат екени билимлендириў

дүзилисимиздің кемшиликлерин айтатуғын түсиникли анықлама болып табылады.

Бул ересек адамларға қандай билим жетиспейди? Бул әхмийетли сорау хәм бул сорауға жууап бериу ушын Чикаго университети ересек адамлар ушын Американың билимлендириу шөлкеми хәм Масихый жаслардың шөлкеми еки жылды ийелеген хәм 25000 доллар болған арнаулы изертлеуді өткерди.

Бул изертлеудің нәтийжесинде ересек адамлардың қызығатуғын нәрселериниң арасында биринши орында ден-саулық сақлау машқаласы, ал екинши орында инсаныйлық қатнасық мәденияты туратуғынын орнатты: олар жәмийетлик өмирде әуметке ерисиу хәм адамларға тәсир көрсетиу «техникасын» үйрениуді қәлейди. Олар тәжирийбели оратор болмақшы емес хәм психология ҳаққында узын пикирлерди тыңлауға бейим емес – олар бизнесте, жәмийетлик қатнастарды хәм өз шаңарағында тез пайдалана алатуғын мәсләхәтлерди қәлейди.

«Әжайып, - деп бул изертлеуді өткерген адамлар айтты, - егер бул олардың қәлеген нәрсеси болса, онда бизлер буны оларға беремиз».

Китаптарды изертлеудің дөгерегинде этирапқа қарап, олар қашан болса да адамларға өзлериниң адамлар мененөз-ара қарым-қатнасындағы күнделикли машқалаларын шешиуге жәрдем бериу мақсетинде жазылған әмелий қолланбаның улыума жоқ екенин таң қалыу менен көрди.

Жақсы ис! Жүз жыллықлар дауамында ески грек тили ҳаққында, латын тили ҳаққында хәм жоқары математика ҳаққында - әпиуайы адам бир тыйын да бермейтуғын пәнлер ҳаққында оқыу китаптары көп жазылып атыр. Бирақ ол өзине ислеринде қолланба хәм жәрдем сыпатында зәрүр болған ҳақыйқаттан билиуді қәлейтуғын сабақлығы ҳаққында бир қатар да жоқ.

Дәл усы жағдай менен «Нью-Йорк Сан»-дағы дағаза бойынша «Пенсильвания» мийманханасының үлкен залын толтырған еки ярым мың аңсаған ересек адамлардың қатнасканы түсиндириледи. Олар оның мағлыұматлары астында узақ хәм әуметсиз излеген нәрсесин табыуына үмит еткени анық.

Өтмиште институтларда хәм колледжлерде тек бир билимниң өзи финанслық хәм тәжирийбелик әуметтиң есигин аша алатуғын «Сезам ашыл!» сыяқлы сыйқырлы усыл екенине қатты исенип китаптарды изертлеп оқытуғын еди.

Бирақ ис хәм тәжирийбелик албыраушылық хәм ала пасырлық өмирди бир неше жыл өткергени оларға ашшы кеуил қалыуды алып келди. Олар исте айтарлықтай әуметке ерискен адамлардың сол билимлерине қосымша сөйлеу хәм адамларды өз көз-қарасына қаратыуды, өзин хәм өз пикирин «бериуді» билетуғын адамлар екенин көрди. Олар тез арада, егер адам капитанның кийимин кийип хәм бизнес кемесиниң басқарыуында турыуға талпынса, онда ол ушын феииллерди билиу хәм Гарвард университетиниң дипломына

қарағанда, оның минези хәм сәўбет алып барыўды билиўи үлкен әхмийетке ийе болатуғынына исенимли болды.

«Нью-Йорк Сан»дағы дағаза «Пенсильвания» мийманханасындағы жыйналыстың қызықлы болатуғынына ўәде беретуғын еди. Ол усындай болып шықты.

Он сегиз адам микрофонға мирәт етилди хәм олардың он беси өзлериниң ўақыясын айтып берий ушын 75 секундтан алды. Тек 75 секунд, ал кейин орынбасар шөкишти урады хәм: «Ўақыт өтти! Кейинги оратор!» - деп айтады. Ис буйволдың падасының жайлаўда жуўыратуғындай тезлиги менен хәрекет етти.

Тамашагөйлер жүз берип атырған ўақыяны гүзетип, бир ярым саат даўамында турды.

Ораторлардың қурамы америка бизнесиниң дүньясының көлдене кесигин өзінде көрсеткендей еди: бир түрдеги дүканлардың бирлеспеси – шөлкемлестирийши, нанбайшы, саўда шөлкеминиң президенти, жүк машиналарын сатыў бойынша агент, химиялық затларды сатыў бойынша агент, қамсызландырыў агентти, архитектор, виски сатыўшы саўдагер, масихыйлық илим жәмәетиниң исшиси, усы оқыў курсың өтий ушын Индианаполистен Нью-Йоркке келген дәриханашы, усындай мақсетте Гаванадан келген, үш минутлық, солай болса да, қатты әхмийетли болған сөзге жақсырақ таярланыўды қәлеген адвокат.

Биринши оратор – кельттен шыққан Патрик О'Хэйр исмли адам. Ол Ирландияда туўылды, тек төрт жыл даўамында мектепке барды, кейинирек Америкаға келди, механик болып жұмыс иследи, кейин шофер болып жұмыс иследи. Қырық жасында шаңарағының үлкейгени соншелли, ол көп ис ҳақы ҳаққында ойлаўға мәжбүр болды, өз күшин жүк машиналары саўдасында сынап көрийди шешти. Өзин кемшиликли сезийден қыйналып, ол қапыны ашыў ушын жетерлише батырлықты жыйнамастан алдын шамаланған қарыйдардың идарасының алдында арман-берман алты мәрте жүрийге мәжбүр болған еди. Ол өзиниң коммивояжерлик исиндеги биринши қәдемлерине албырағаны соншелли, ол авто дүкандағы слесарлық жұмысына қайтыўды ойлаған еди, бирақ әжайып күнлердиң биринде Дейл Карнегидиң ораторлық мәденият курслериниң шөлкемлестирийши жыйналысына мирәт етилген хатты алды. Ол барыўды қәлемеди, көплеген билимли адамлардың арасында қолайсыз жағдайда қалыўдан қорықты.

Бирақ жақсы нәрсеге барлық үмитлерин жоғалтқан ҳаялы оны барыўға көндирди. «Пәт, бәлким бул саған пайда алып келетуғын шығар. Сениң неге мұтәж екенинди Қудай биледи». Ол жыйналықа жолға шықты, бирақ сол жерге барып, бес минуттай кирийге батына алмай қапының алдында турды. Алдын класстың алдында шығып сөйлеў керек болғанда қорқыныштан оның көзиниң алды қараңғы болып кетти. Бирақ аудиторияның алдында қорқыныш әсте жоқ болды хәм ол адамлардың алдында сөйлеўдиң өзине унайтуғынын

көрди хәм онда адам қаншелли көп болса, сонша жақсы еди. Сондай-ақ, айырым адамлардың алдындағы жүрексизлик те жоғалды, ол енди буйыртпа бериўшилеринен де қорықпады. Оның ис ҳақы айтарлықтай көбейиўди баслады хәм бүгинги күнде Патрик Дж. О'Хайр – Нью-Йорктеги коммивояжерлердиң арасындағы биринши уллы жулдызлардың бири. Хәм сол кеште «Пенсильвания» мийманханасында ол өзиниң жетискенликлерин айтып, хәзиллесип хәм тыңлаўшыларды күлиўге мәжбүр етип еки мың адамның алдында турды. Тәжирийбели ораторлардан аз адам оның шығып сөйлеўи менен бәсекилесе алатуғын еди.

Келеси оратор – он бир баланың әкеси болған ақ шашлы банкир Генри Майер еди. Биринши күнлери класста шығып сөйлеўи керек болғанда, оның анық тили байланатуғын еди. Оның мийи жұмыс ислеўден бас тартатуғын еди. Оның ўақыясы – бул жақсы сөйлейтуғын адамға өз-өзинен келетуғындай жәмийеттеги басшылық орынның тири көргизбеси.

Жигирма бес жыл даўамында ол Нью-Джерси штаты, Клефтон қаласында жасады, ол Уолл-Стритте жұмыс иследи. Усы ўақыттың ишинде жәмийетлик ислерде хеш қатнаспады хәм шама менен бес жүз адамды танытуғын еди.

Тез арада Карнегидиң курслерине киргеннен соң, ол салық инспекторынан алған төлем бетин төлеўи керек еди хәм ол жүдә көп төлеўи кереклигине ғәзепте еди. Әдетте усындай жағдайларда ол үйинде отырып хәм қайғылы болып шылым шегип ямаса сейилге шығып, қоңысылар менен сәўбетинде бақырып тынышланатуғын еди. Бирақ сол кеште ол буның орнына қалпағын кийди хәм қалалық жыйналысқа барды хәм көп тамашагөйлердиң алдында өзинде жыйналып қалған хәмме нәрсени айтты.

Усы наразылық гәпиниң нәтийжесинде Клифтонның пухаралары оны муниципалитете шығып сөйлеўге руўхландырды хәм оны муниципаллық кеңеске талапкер етип шығарды. Усылай етип, бир неше хәпте даўамында ол ески қурамдағы муниципаллық кеңестиң исиниң ысырапшылығы хәм артықмашылығын талқылап бир жыйналыстан екинши жыйналысқа барып жүрди.

Сайлаў комиссиясында 96 талапкер даўысқа қойылды хәм даўыслар есапланғанда биринши орында Годфри Майердиң исми болды.

Бир кешениң ишинде ол өз қаласының қырық мың пухарасының ишинде үлкен жәмийетлик тулға болды. Өзиниң шығып сөйлеўлериниң арасында ол алты хәптеде алдыңғы жигирма бес жылға қарағанда көбирек досларға ийе болды.

Муниципалитет ағзасы сыпатында оның қәлеўи жәмийетлик шөлкемлердиң жұмысының жақсыланыўына қаратылды, ал оның ис ҳақысын өзи үлес қосқан жылылық табыстың мың пайызын алыў сыяқлы бахалаўға болатуғын еди.

Үшінші оратор – бул азық-ауқат санаатының үлкен миллий шөлкеминің баслығы, ол өзинің алдын директорлар кеңеси алдында өз пикирин анық баян ете алмағаны хаққында айтып берди.

Карнегидің курслеринде өз пикиринди анық айтыў мәдениятын үйрениўдиң нәтийжесинде еки таң қаларлы ўақыя жүз берди. Ол тез арада өзинің шөлкеминде президент еитп сайланды. Өз лаўазымында ол Қурама Штатлардың хәмме жериндеги жыйналысларда шығып сөйлеўи керек еди. Оның сөзлери радиода берилиўди, газеталар хәм пүткил дүньядағы саўда журналларында баспадан шығыўды баслады. Ораторлық мәдениятты үйренгенинен еки жыл өткеннен кейин ол алдын дағазаға сарпланған төрттен бир миллион долларға қарағанда өзинің компаниясы хәм оның өними менен үлкен атаклылықты тәмийинледи. Ол тыңлаўшыларға алдын Манхеттеннің исбилерменлик дүньясындағы басшылардан биреўин кешки аўқатқа мирәт етиў ушын қоңыраў қылыўға екиленгенин мойынлады. Енди шығып сөйлеўлеринің нәтийжесинде оның абройы тез көтерилди, бул адамлардың өзлери оған қоңыраў қылып хәм ўақтың алғаны ушын кеширим сорап, оны кешки аўқатқа мирәт етеди.

Сөйлеўди билиў – бул даңққа ерисиўдиң қысқа жолы. Ол адамды жәмийетлик өмирдиң сахнасына шығарады, оған өз күшине деген исенимди береді хәм аламанның үстинен көтереди. Хәм жақсы сөйлеп билетуғын адамлар хақыйқый қәбийлерлеринен үстин болатуғын исеним хәм абройдан пайдаланады.

Хәзирги ўақытта ересек адамларға билим бериў хәрекеті дүнья жүзи бойлап тарқалды хәм бул хәрекеттеги белгили адам Дейл Карнеги болып табылады. Ол өзинің оқытыўшылық исинде басқа адамларға қарағанда ересек оқыўшылардың қарсылығына дус болған адам. Егер «қәлесеніз исениң – қәлесеніз исенбең» атлы журналда жақында басып шығарылған карикатураға исенсек, онда Карнеги 150 000 шығып сөйлеўлерди таллады. Егер бул таң қаларлы рақам сизге тәсир көрсетсе, онда көз алдыңызға келтириң, ол Американың ашылған күнинен хәр күни бир шығып гәпти таллады, басқа сөз бенен айтқанда, оның алдында шығып сөйлейтуғын бул адамлардың хәр бири үш минуттың ишинде сөзин жуўмақлайды. Хәм егер олар избе-из шықса, онда оларды тыңлаў ушын уйқысыз хәм дем алыссыз бир жыл талап етиледі.

Жарқын қарама-қарсылықларға толы болған Дейл Карнегидің өзинің карьерасы тийкарғы пикирге толығы менен қызыққан хәм руўхланыўшылыққа толған ўақытта адамның ерисе алатуғын нәрсесинің таң қаларлы үлгиси болып табылады.

Темир жолға он шақырым жақын жердеги миссуриялық фермада туўылып, ол он еки жасқа шекем хеш қашан автомобильди көрмеген еди.

Бирақ бүгин өзинің 46 жасында, ол Гонконгтан Хамерферстке шекем әлемнің ең узақ жерлери менен қысқа таныс, ал бир күни ол қубладағы Киши

Азиядағы адмирал Бардтың штаб-квартирасына карағанда, Арқаға жақынырақ жайласқан орынларда болды.

Алдын саатына бес цент ушын клубниканы жыйнаўға хәм ошағанларды кесийге жалланған усы миссуриялық жигит бүгинги күнде үлкен аўқамлардағы шөлкемлестириўши исшилерге өз пикирин анық баян етиў мәдениятына үйреткени ушын минутына доллар алады.

Малларды жайлаўға алып шыққан, бузаўларды тамғалаған хәм Кубла Дакотаның сахраларындағы қора хәм сайлары арқалы жылқыларды ырғып түсиретуғын мал бағатуғын атлы шопан болған бул жигит ақыр-ақыбет Лондонға барды хәм сол жерде патша Уэльскийдиң қәўендерлиги астында өз жумысының усылларын хәм нәтийжелерин көрсетти.

Адамлардың алдында биринши шығып сөйлеўинде толық әўметсизликке ушыраған жигит кейинирнк мениң жеке менеджерим болды. Көбирек дәрежеде мен әўметимде Дейл Карнегидиң басшылығы астында алған таярлығыма миннетдарман.

Жас Карнегиге өзиниң билимлендириўи ушын гүресийиине туўра келди, өйткени аўыр бахыт, жер ийесиниң юахты сөзсиз Миссурия штатының арқабатыс тәрәпинде жайласқан ески фермадан шығып кетти. Жыл сайын дәрья жағадан шығып, атыздағы бийдайларды шөктирип хәм жайлаўдан пишенлерди ағызып кетти.

Мәўсимбе мәўсим шошқалар иш аўырыўдан набыт болды, шахлы маллардың нарқы түсти хәм банк кредитти жабыўға қорықты.

Әўметсизликлер менен үмитсизленген Карнегидиң шаңарағы фермасын сатты хәм Миссурия штаты Уоренбургтеги Педагогикалық колледжге жақын жерде жайласқан басқа ферманы сатып алды. Қалада күнине бир долларға хананы ижараға алыўға болатуғын еди, бирақ жас Карнеги буған өзине жол қоя алмайтуғын еди. Ол фермада қалды хәм колледждеги сабақларға үш шақырымлық жерге күнде атта баратуғын еди. Үйиндеол сыйырларды саўып, отынларды шаўып, шошқаларды аўқатландырып хәм көзи жумыламан дегенше шыраның жақтысында латын фейиллерин үйренди.

Сонда ол ярым түнде төсегине жетип, сағатты үшке қойып хәм өли сыяқлы уйықлайтуғын еди. Оның әкеси пародалы шошқаларды көбейтетуғын еди хәм аязлы түнлерде жыллы жерге алмасаң шошқаның балалары тоңып қатып қалатуғын еди. Сонлықтан түнде оларды себетке салып, үстин жаўып хәм асханаға ошақтың артына қоятуғын еди. Өз тәбиятына садақ болған шошқалар түнги саат үште ыссы аўқатты талап ететуғын еди. Сағаттың шыңғырлаўы менен Дейл көрпесинен шығып, шошқаның балалары салынған себетти алып хәм оларды қораға анасына алып баратуғын еди. Сол жерде ол емизип болыўын күтип хәм және оларды асханаға алып баратуғын еди.

Колледжде 630 талаба оқытуғын еди хәм олардың алтаўы Дейл Карнегиди қосқанда өзине қалада хананы ижараға ала алмайтуғын еди.

Карнеги өзінің гедейлигинен уялатуғын еди, бұл гедейлик оны күнде кеште фермаға қайтып хәм сыйырларды саўыўға мәжбүр ететуғын еди. Ол өзине жүдә тар болған курткасынан хәм жүдә қысқа болып қалған шалбарынан уялатуғын еди. Өзинің тез күшейип атырған кемшиликлерин жеңиўге хәрекет етип, ол жүдә қысқа ўақытта атаққа ерисиў ушын бир нәрседе ажыралып шығыўдың мүмкиншиликлерин излеўди баслады. Дөгерекке қарап, ол колледжде атақлы хәм хұрметке ийе болған талабалардың негизинен еки дәрежеге бөлинетуғынын көрди: биреўине спортшылар – фудбол хәм баскетбол ойыншылары, ал екиншисине – арнаўлы шөлкемлестирилген бәсекилердеги тартысларды жеңген жигитлер.

Өзинің спортта мүмкиншиликлери жоқ екенин билип, Карнеги ораторлық мәдениятт жеңиске ерисиўди шешти. Олаттың еринде отырып, колледжден қос аяқлап шаўып хәм қайтып тәжирийбе қылды, сыйырларды саўып атырғанда сөзлерин ядлады, ал кейин қорадағы пишенлердің үстине шығып, АҚШта японлылардың иммиграциясын (иммиграция – турақлы турыў ушын басқа мәмлекетке барыў) қадаған етиўдин зәрүрлиги ҳаққында бақырып сөйледи. Бирақ жақсы таярлығына қарамастан, ол әўметсизликтің изинен әўметсизликке дус болды. Ол сол ўақытта 18 жаста еди хәм ол намыслы хәм сезимтал болды. Өзинің әўметсизлигине албырап хәм қайғылы болғаны соншелли, оның басына өзін-өзи өлтириў туўралы ой да келди. Хәм өзи ушын күтилмегенде ол жеңиўди баслады, колледждеги өткерилген бәсекилердің хәммесинде жеңди.

Басқа талабалар оннан үйретиўин сораўды баслады хәм олар менен шуғылланыўды баслағаннан кейин олар да әўметке ерисиўди баслады.

Колледжди питкергеннен соң ол Батыс Небраска хәм Шығыс Вайомингтің қумлы төбешиклеринің ортасына тасланған ранчолардың хожайынлери ушын сырттан оқыў курслерин шөлкемлестириўге хәрекет етти.

Иске күшли руўхланыўшылық пенен кирискенине қарамастан, ол әўметке ересе алмады. Усыған исенимли болып, ол әжайып күнлердің биринде мийманханадағы ханасына барды (Небраска штаты, Альянс қаласы), кроватина жатты хәм өкирип жылады. Ол колледжге қайтып барыўды қатты қәледі, ол өмирге деген қатаң гүрестен кетиўди қәледі, бирақ бұл мүмкин емес еди. Демек, ол Омахаға барып хәм қандай да басқа жұмыс пенен шуғылланыўды шешти. Поездға билет алыў ушын ақшасы болмай, жол кирейди төлеў ушын ол жолда еки вагондағы жабайы атларға суў хәм жжем бериўди өз қолына алды. Омахада орналасып, «Армер энд компании» атлы фирмаға аз дузланған шошқа ети, сабын хәм тоң май сатыў бойынша агент болып жұмысқа кирди.

Оның саўда ислеринің кең районы штаттың арқасындағы индейц-гайонларының жерин қосқанда Кубла Дакотаның батыстағы жемиссиз шөлистанлары арасынан жайылды. Ол онда товар вагонларында, почтаның

дилижанслеринде хәм ат минип саяхат етти, арзан мийманханалардың ханаларында уйықлады. Ол саўда бойынша китаптарды оқыды, ярым жабайы атларды шебер айдады, индианкаларға үйленген жергиликли турғынлар менен покер ойнады, хәм ақша жыйнаўды үйренди. Қандай да жергиликли саўдагер өзи буйыртпа берген аз дузланған шошқа ети хәм шошқаның қақланған сан етине төлейтуғын жағдайда болмағанда, Карнеги онда бар нәрсени алатуғын еди. Жийе товар поездында күнине жүз шақырымды басыўына туўра келетуғын еди.

Поезд жүк түсириў ушын тоқтаған ўақытта, ол әдетте қалаға барып, үш-төрт саўдагерлер менен ушырасып, олардан буйыртпа алып хәм паравоздың даўысы шыққанда аяғын қолына алып станцияға жуўырып хәм жүрип баратырған поездға секирип минетуғын еди.

Еки жыл даўамында, 25-орында турған жаман районлардың биреўин алып, ол оны Кубла Дакотада биринши орынға қоятуғын еди. «Армер энд компани» фирмасы оған лаўазымда көтерилюди усынды хәм: «Сиз мүмкин еместей көринген нәрсеге еристиңиз!», - деп айтты. Бирақ Карнеги «Армер энд компани»деги карьерадан бас тартты. Ол ис ҳақысын алды хәм Нью-Йоркке кетти, сол жерде драмалық өнердің Америка академиясына оқыўға кирди. Ол «Цирктеги Поли» атлы пьессада доктор Хартнидің ролин ойнап дүнья жүзине барды.

Жетерлише ақылға ийе болып, ол ақыр-ақыбет өзинен я Бута, я Берримор шықпайтуғынын түсинди хәм саўдаға және қайтты хәм бул сапары «Паккард моторкар компани» атлы фирманың жүк машиналарын тарқатыў менен шуғылланды. Ол машинада хеш нәрсени түсинбейтуғын еди хәм бир нәрсени түсиниўге ҳәрекет те етпеди.

Өзин қатты бахытсыз сезип, ол күнде усы жұмыс пенен шуғылланыўға өзин мәжбүр қылатуғын еди. Ол оқыў ушын ўақты болыўын, китап жазыў ҳаққында, колледжде оқыған ўақытлары ҳаққында әрман етти. Хәм ол және жұмыстан шықты. Ол өз ўақтын гүрриңлер хәм романлар жазыўға бағышламақшы болды, ол тиришилиқ ушын кешки мектепте оқытыўшылық етип ақша тапты.

Нени оқытып? Артқа қарап хәм колледжде ислеген жұмысын бақалап, оның адамлардың алында шығып сөйлеўге шынығыўлары өзине көбирек исеним, батырлық, әхмийетлилик хәм исбилерменлик дүньяда адамлар менен өзин тутып билиўди берди деген жуўмаққа келди. Хәм ол Нью-Йорктеги масихый жаслар мектеплериниң Шөлкемин исбилерменлер ушын ораторлық мәденият курслерин өткериўине мүмкиншилиқ бериўине исендирди.

Не? Исбилерменлерден ораторларды ислеў ме? Болмаған нәрсе. Олар усындай курслерди шөлкемлестириўге көп ҳәрекет еткен еди хәм хәр сапары әўметсизликке ушырады.

Олар бир кешке еки доллар ис ҳақы төлеўден бас тартқанда, ол адамлардың төлеген ақшасынан ис ҳақы сыпатында қандай да пайызын алып

оқытыуға келисти. Хәм үш жыл дауамында усы келисим бойынша олар оған бир кешке еки доллардың орнына отыз доллар төледі.

Курслер өсти. Курс тууралы гәплер басқа жаслар шөлкемлерине де, ал кейин басқа қалаларға шекем жетти. Тез арада Дейл Карнеги атаклы болыуы, оның оқытыушылық иси Нью-Йорк, Филадельфия, хәм Балтимор, ал кейинирек Париж хәм Лондонды қамтыды. Барлық бар болған оқыулықлар тәжирийбеден қол үзилген хәм оның курсыне барған исбилермен адамлар ушын қолайсыз еді. Тапсырманың қыйынлығына албырамай, ол отырып хәм «Қалай досқа ийе болыу хәм адамларға тәсир көрсетиу» атамасындағы оқыулық китапты жазады. Енди бул масихый жаслар Шөлкемлериниң барлық бөлимлери ушын, сондай-ақ банкирлердиң Америка шөлкеми ушын хәм миллий кредит жәмийети ушын рәсмий қабыл етилген оқыу тексти. Бүгинги күнде Дейл Карнеги колледжде хәм Нью-Йорк университетинде болған алдыңғы 22 жылға қарағанда көбирек сандағы ересек талабаларды ораторлық мәдениетке үйретип атыр.

Дейл Карнеги, егер оны қатты ашыуландырса, онда қәлеген адамның тәсирли етип сөйлей алатуғынына исенеди. Ол, егер сиз қалаңыздағы ең сауатсыз адамның жағына бир урып жығылтсаңыз, онда ол турып хәм күшли шешенлик пенен сөйлейди деп айтады. Ол хәр бир адамның, егер өзине исенимли болып хәм өзін рууҳландыратуғын ойға ийе болса, онда қәлеген жәмийетте қәлеули болатуғындай етип сөйлей алатуғынына исенеди.

Өзинде исенимди рауажландырыу ушын, ислеуден қорыққан нәрсеңизди ислеуиңиз хәм тәжирийбеңиздеги ең әуметли жағдайларды дыққат пенен көрип шығыуыңыз керек. Карнеги хәр бир талабаны хәр бир курстың соңында шығып сөйлеуге мәжбүр ететуғын еді. Аудиторияның тилеклес болыуы тәмийинленген еді: себеби олардың хәммеси бир кемеде еді. Турақлы тәжирийбе етиу жолы менен олар өзлеринде батырлық, исеним, рууҳланыушылықты рауажландырып, хәм кейин бул сезимлерди жеке сәубетлерге өткеретуғын еді.

Дейл Карнеги сизге тиришилик ушын ораторлық мәдениетти оқытыудан ақша ислеп таппайтуғынын, ал буның күтилмеген нәрседен басқа хеш нәрсе емеслигин айтады. Ол өзиниң баслы иси адамларға өзіндеги қорқынышты жеңиуге хәм батырлықты рауажландырыуына жәрдем бериу экенине исенимли.

Алдын ол тек ораторлық мәдениет курслерин өткерди, бирақ оған оқыуға баратуғын талабалар негизинен исбилермен адамлар еді. Олардың көпшилиги отыз жасқа шекем хеш қашан класс ханасын көрмеген. Олардың көпшилиги өзиниң билим алыуы ушын мүддетке бөлип төлейтуғын еді. Олар нәтийжени мүмкин болғанынша тезирек көриуди қәлейтуғын еді. Оларға ертеңине ис ушырасыуларында хәм адамлардың топары алдында шығып сөйлеуде пайдалана алатуғын нәтийжелер керек еді.

Усылай етип ол шаққан хәм тәжирийбели болыўға мәжбүр болды. Хәм бул жағдайдың нәтийжеси ораторлық мәденият, саўда ислеўди билиў, инсанийлық қарым-қатнастар мәденияты хәм турмыста қолланылатуғын психологияның таң қаларлы бирлесиўин усынатуғын әжайып таярлық дүзилисин жаратты.

Дәлилленбеген қағыйданың қулы болмай, ол қызылша сыяқлы өмирде хақыйқат болған курсты жаратты, бирақ бул еки есе қызықлы еди.

Курстеги сабақлар тамам болғанда, оны питкерген адамлар өз клубларын шөлкемлестирип хәм көп жыллар даўамында айына еки мәрте ушырасыўды даўам етти.

19 адамнан ибарат болған бир топар Филадельфияда 17 жыл даўамында усындай түрде ушырасыўды даўам етип атыр. Адамлар сабақларда қатнасыў ушын жийе 500 ямаса 1000 шақырым жерге автобусларда баратуғын еди. Бир талаба усылай күнде Чикагодан Нью-Йоркке баратуғын еди.

Гарвард университетиниң профессоры Уильям Джеймс орта класс адамлары өзлериниң ашық мүмкиншиликлериниң тек он пайызын пайдаланады деп айтыўды жақсы көретуғын еди. Дейл Карнеги искер адамларға жасырын қәбийлетлерин раўажландырыўына жәрдем берип, ересек адамларға билим бериўдиң ең әҳмийетли хәрекетлериниң биреўиниң жаратыўшысы болып табылды.

Лоуэлл Томас

*Бул китап оқыўға
мүтәжлиги болмаған адамға –
яғный достым Гомер Крэйге
арналған.*

Бул китап қалай хәм не ушын жазылды

Соңғы 35 жыл даўамында Америка баспаханасында 5 миллионнан көп түрли китаптар шықты. Олардың көпшилиги қытта зерикерли болып хәм көпшилиги сатылмады да. Мен «көпшилиги» деп айттым ба? Дүньядағы үлкен баспаханалардың биреўиниң президенти жақында маған 75 жыллық баспахана тәжирийбесине қарамастан, баспадан шығарылған сегиз китаптан жетеўинде еле әўметсизликке ушырайтуғынын тән алып айтты.

Онда, не ушын мен және бир китапты жазыўға умтылып атырман? Хәм оны жазғанымнан соң, не ушын оны оқыўға мәсләхәтлерим менен сизиң жаныңызға тийиўим керек?

Әдил сорау хәм мен оған жууап бериуе хәрекет етемен. Оны анығырақ түсиндириуе хәрекет етип, Лоэлл Томастың алғы сөзинде оқыған айырым хақықатлар хақында қысқа қайталауға мәжбүрмен.

1912-жылдан баслап хәзирге шекемги Нью-Йоркте еркек хәм хаял исбилерменлер хәм қәнийгелер ушын билимлендириуе курслерин алып бараман. Алдын бул тек ораторлық мәденият курслери еди, бул белгили тәжирийбеге ийе ересек адамларға хәм ис ушырасыуларында, хәм жәмийеттиң алдында өз пикирин анық хәм үлкен тәсир менен айтыуға арналған жалғыз курслер болды.

Бирақ әсте, бир неше жыл өткеннен соң, мен олардың ораторлық мәдениятқа қатты мүтәж болғаны менен бирге олардың күнделикли исинде хәм жәмийетлик қатнастарда жасау хәм адамлар менен шығысып кетиу мәдениятына да мүтәж екенин түсиндим.

Әсте-ақырын мен усындай мәдениятқа мүтәж екенимди түсиниуди басладым.

Енди өткен өмириме қарасам, руухый түсинигимниң жетиспеушилигине негизленген көплеген әуметсизликлеримнен қолайсызлық хәм уятты сеземен. Усындай китап жигирма жыл алдын қолымда болыуын қатты қәлер едим, бул маған үлкен жәрдем көрсеткен болар еди.

Адамлар менен өзинди тутыуды билиу, егер сиз искер адам болсаңыз, онда алдыңызда турған үлкен машқала шығар. Бирақ бул сиз архитектор, инженер ямаса әпиуайы үй бекеси болсаңызда дурыс. Бир неше жыл алдын Карнегидиң қол астында оқытыуды рауажландыруу мақсетинде Карнегидиң Технологиялық институтында қабыл етилген сорауды қосымша үйрениуде тастыйланыуының нәтийжесинде әхмийетли хақықатты ашты. Бул изертлеу инженерлик ис сыяқлы техникалық тарауда да қәнийгелер ерискен қаржылық әуметтиң шама менен он бес пайызын тек техникалық билимниң есабына хәм шама менен 85% -ын оның инсаныйлық инженерлик мәдениятына оның жеке айрықшалықларына хәм адамларды басқаруу қәбийлетлериниң есабына киретуғынын көриуине жол берди.

Көп жыллар дауамында мен хәр мәусимде Филадельфияда инженерлик клубта, сондай-ақ инженер-электриклердиң америка институтының Нью-Йорк филиалында курслерди өткердим. Улыума алғанда, бир ярым мың инженерлер мениң курслеримнен өтти. Олар көп жыллық тәжирийбе хәм гүзетиулер инженерлик исте көп инженерлик билимге ийе болғанлар жоқары бахаланбайтуғынына исенимли болғанынан соң маған келетуғын еди. Тек өзиниң инженерлик ямаса бухгалтерлик исте техникалық мүмкиншиликлерин усына алатуғын усындай қәнийге хәптесине 25-50 доллар ис хақысына сүйене алады. Усындай қәнийгелерге талап бәрха бар болады. Бирақ техникалық билимине қосымша өз пикирин айтыу талантына, өзине адамларды басқаруу хәм оларда руухланыушылықты оята алатуғын адам – бул көп ис хақы төлениу ушын тәғдирдиң өзинен бағышланған адам.

Өмир жолының ең жоқары дәрежесінде Джон Д. Рокфеллер Метью К. Брушка адамлар менен қатнаста болыуды билиу – қант ямаса кофе сыяқлы ақшаға сатып алынатуғын зат екенін айтып берді. «Мен бұл үшін дүньядағы басқа затқа қарағанда көп төлеуге таярман», - деп Рокфеллер айтты.

Усы дүньяда жоқары бақаланатуғын қәбийлетлерди раўажландыруу курсы елдің барлық оқыу идараларының өзине киргизгенин көз алдыңызға елтириуге хәрекет ете аласыз ба? Бирақ, егер елимизден жалғыз бир колледжде оқилатуғын усы сорау бойынша лекциялардың жалғыз бир курсы бар болса, онда ол мениң итибарымнан шетте қалды, яғний усы китапты жазыуды жуўмақлайман дегенше.

Ересек адамлардың дәл нени қәлейтуғынын анықлау үшін Чикаго университети хәм Американың билимлендириу шөлкеми арнаулы изертлеуди өткерди. Бұл изертлеуге 25000 доллар сарпланды хәм еки жыл кетти. Бұл жумыстың жуўмақлаушы бөлими Коннектикут штаты Мерден қаласында өткерилди. Мерден хақыйқый Америка қаласы сыпатында алынды. Мерденнің хәр бир турғыны сорау-жуўапқа тутылды хәм төмендегиге уқсаған 156 сорауға жуўап берди: «Қандай жумыста ислейсиз ямаса кәсибиңиз қандай? Билимиңиз қандай? Бос ўақтыңызды қалай өткересиз? Табысыңыз қандай? Хоббиңиз қандай? Эрманларыңыз қандай? Машқалаларыңыз қандай? Мектеп жылларында қандай пән сизлерге қзықлырақ болды?» х.т.б.

Усы изертлеудиң нәтийжесінде ересек адамларды қзықтыратуғын машқалалардың арасында биринши орында ден-саўлық, ал екинши орында адамлар туратуғыны анықланды. Екинши машқалада оларды биринши гезекте адамлар менен қандай қатнаста болыу хәм олар менен келисип жасау, адамларды қалай өзиңе қаратыу хәм оларды қалай өз көз-қарасыңа қаратыу қзықтырады.

Бұл изертлеуди өткерген комиссия Мерденде усы талаптарды қанаатландыратуғын курслерди шөлкемлестириуди шешти. Комиссия усы курслер үшін оқыўлық китап сыпатында мәсләхәт ете алатуғын әмелий қолланбаны излеуге киристи, бирақ қолайлы хеш нәрсе таппады. Ақыр-ақыбет, олар ересек адамларды билимлендириу сораўларында усы мақсетке пайдалы болатуғын қандай да китапты билетуғын я билмейтуғынын сорады. «Яқ, - деп ол жуўап берди, мен ересек адамлардың қандай билимди излейтиуғынын билемен. Бирақ оларға керек болған китап еле жазылмады».

Тәжирийбемнен мен буның дурьс екенін билемен, себеби мен өзим бир неше жыл даўамында инсаныйлық қарым-қатнас бойынша әмелий қолланбаны излеу менен бәнт болған едим.

Бундай китап жоқ болғаны себепли, мен өзим оны өз курслеримде оқыу қолланбасы сыпатында пайдаланыу үшін жазыуға хәрекет еттим. Хәм мине бұл китап сизің алдыңызда. Ол сизлерге унайды деп үмит етемен.

Усы кітаптың үстінде жұмыс іслеуге таярланып, мен усы сорау бойынша таба алған барлық мағлыұматларды – Дорти Дикстың мақалаларын, некеден ажырасуы барыслары хаққында газета есабатларын хәм «Ата-аналар ушын арналған журнал»дан профессорлер Сверстрит, Альфредар Адлер хәм Уильям Джеймстың шығармаларына шекем оқыдым. Буған қосымша – мен өзим көзден қашырған барлық мағлыұматты оқыу ушын түрлі кітапханаларда бир ярым жылды өткеріу ушын изертлеу жұмысында тәжірийбеси бар қәнийгени жалладым. Ол барлық дәуірде хәм халықларда уллы адамлардың басқа адамлар менен қандай қатнаста болғанын орнатуға хәрекет етип, психология бойынша илимий іслер, жүзлеген мақалаларды оқыды, сансыз өмир баянларды көріп шықты. Бизлер Юлий Цезарьдан Томас Эдиссонға шекем барлық уллы адамлардың тарийхий өмир баянын оқыдық. Мен тек бир Теодор Рузвельт туұралы жүзлеген өмир баянлық іслерди оқығанымызды санап шықтым. Бизлер өткен әсирде досқа ийе болуу хәм адамларға тәсир көрсетиу ушын қашанлардур биреулер тәрепинен пайдаланылған бирде бир бахалы әмелий пикирди қолдан жибермеу ушын я ұақытты, я ақшаны аймауды шештик.

Мен көплеген әұметке ерискен адамлардан, яғный Маркони, Франклин Делано Рузвельт, Сюзен Д'Юнг, Кларк Гейбл, Мери Пикфорд хәм Мартин Джексон сыяқлы дұнья жүзінде атаққа ийе болған адамлардан жеке өзим интервью алдым. Усы интервьюлердің барысында мен олар пайдаланатуғын инсаныйлық қарым-қатнаслар техникасын түсиніуге хәрекет еттим.

Усы материаллардың хәммесинен мен қысқа гүрринди таярладым хәм оны «Қалай досқа ийе болуу хәм адамларға тәсир көрсетиу» деп атадым. Мен «қысқа» деп айттым. Ол басында қысқа болды, бирақ кейин ол бир ярым саатлық лекцияның көлемине шекем көбейди. Көп жыллар даұамында мен хәр мәүсимде усы гүрринди Нью-Йорктеги Карнеги институты курслеринің тыңлаушыларына усиндым.

Мен оларға лекцияны оқыдым хәм онда айтылған қағыйдаларды тезирек әмелде, исте хәм жәмийетлик қарым-қатнасларда пайдаланып көріуге исендирдим, ал кейин гезектеги сабақларда класста өзимнің тәжірийбелерим хәм ерискен нәтийжелерим хаққында айтып бердим. Бул қызықлы үй тапсырмасы болды, солай емес пе? Өзин раұажландырыуды аңсаған бул адамлар – ханымлар хәм мырзалар таза түрдеги лабораторияның – әлемде биринши хәм жалғыз бар болған инсаныйлық қарым-қатнаслар лабораторияның іслерине таң қалды.

Бул кітап усы сөздің әпиұайы мәнисінде жазылған. Ол нәрестенің ер жететуғыны сыяқлы өсти, усы лабораторияда мыңлаған ересек адамлардың қойған тәжірийбелеринен раұажланды.

Бир неше жыл алдын бизлер почта откырткасының көлемине тең болған қатар қағыйдалар карточкасын баспадан шығарууды басладық. Келеси мәүсимде бизлер оннан үлкенирек карточканы баспадан шығардық, кейин –

бир бет, кейин – көлеми хәм форматы жағынан бирдей болған кишкене китапшалар сериясын шығардық. Хәм енди он бес жыллық тәжирийбе хәм изертлеулерден соң бизлер усы китапқа келдик.

Бизлердиң усы жерде баян еткен қағыйдаларымыз таза теория ямаса истиң илимий болжаулары емес. Олар сыйқыршылық сыяқлы хәрекет етеди. Бул хақыйқат еместей болып еситиледи, бирақ мен усы қағыйдаларды пайдаланыўдың көпшилик адамлардың өмиринде бурылыс ислегенинен көрдим.

Көргизбе ушын келеси ўақыяны келтиремен: қол астында қәң исши ислейтуғын бир исбилермен өткен мәўсимде бизлердиң курслеримизге кирди.

Көп жыллар даўамында ол хеш шелениўди қәлемей, исшилерин қыстады, сөкти, уялдырды. Оның аўзына жақсы, жигерлендириўши ямаса мақтаў сөзлери жат еди. Бул китапта айтылатуғын қағыйдаларды үйренгеннен кейинбул ис бериўши өзиниң сөзлерин қатты өзгертти. Оның идарасы енди жаңа руўхта – яғный жумыста хақ нийетлилик, руўхланыўшылық хәм өз-ара қарым-қатнас руўхы. қәң душпан қәң досқа айналды. Өзиниң әўметине мақтаныш пенен ол классқа былай деп айтып берди: «Идараға барғанымда мени хеш ким жақсы көтип алмайтуғын еди. Исшилерим мениң жақынлап киятырғанымды көриўден дәрриў басқа тәрепке бурылатуғын еди. Енди болса олардың хәммеси – мениң досларым хәм қараўыл да мени исмим менен шақырады».

Бул ис бериўши енди көбирек табыс хәм бос ўақытқа ийе хәм сөзсиз ең әхмийетли нәрсе – бул оның өз исинде хәм үйинде көбирек бахытқа ийе болғаны.

Сансыз саўдагерлер усы қағыйдаларды пайдаланыўдың арқасында өзлериниң табысларын тез көбейтти. Олардың көпшилиги банклерде таза есап бетлерин аша алды, ал бурын буны ислеўге қатты талпынатуғын еди.

Шөлкемлестириўши исшилерге бундай әмелият абройының көтерилюйин хәм ис хақысының көбейиўин алып келди. Курслеримизди тыңлаўшылар қатарындағы бир шөлкемлестириўши соңғы оқыў мәўсиминде ис хақысының жылына 5000 долларға шекем көбейгенин айтып берди, ол буған өзлестирген қағыйдалар курслериниң арқасында ерискенин айтты. «Филадельфия гас уорск компани»да хызмет ететуғын басқа шөлкемлестириўши адамларды жақсы басқарыўға уқыпсызлығының ақыбетинде лаўазымнан түсириўге белгиленип қойылған еди. Курслеримиздеги оқыў оны лаўазымнан түсиўинен қутқарып қоймастан, ал керисинше, 65 жасқа жеткен ўақтында лаўазымда көтерилди хәм ис хақысы көбейди. Көп жағдайларда тыңлаўшылардың ҳаяллары курслерди тамамлаўға байланыслы берилетуғын байрамларда қатнасып, маған өзлериниң биргеликтеги өмириниң бахытлырақ болғанын айтып берди. Адамлар өзлери ерискен нәтийжелериниң тезлиги хәм әхмийетлилигине жийе таң қалатуғын еди. Буның хәммеси сыйқыршылық

сыяқлы көринді. Айырым жағдайларда олар маған екшемби күнлерінде қоңырау қылатуғын еді, себеби өзлеринің таң қаларлы жетіскенліктері хаққында хабарлау үшін келесі күнлерге шекем 48 саат күтиу жағдайында емес болады.

Тыңлаушыларымыздың биреуинің бир күни лекцияларды тыңлаудан кейин рууланғаны соншелли, ол класстағы басқа қатнасушылар менен бәсекиге кирисип кететуғын еді. Таңғы саат үште хәмме үйлерине тарқасып кетти. Ол болса өзинің қәтелерин түсиниуден таң қалатуғын еді, оның өзинің алдында ашылған таза хәм әхмийетли артықмашылықтарынан рууланғаны соншелли, ол уйықлайтуғын жағдайда болмады. Ол түни менен хәм ертеңине түнге шекем уйықламады.

Ол ким болды? Хақ кеуилли, билими аз индивидуум менен, оның пикирин бахалауы бойынша көп сөйлесууге таяр ма? Яқ. Ондай емес. Бул азғырылған, көп тәжирийбелі дөретиушилик затлар саудагери өз қаласында бай адам, үш тилде жортып сөйлейтуғын хәм еки шет ел университетин питкерген адам еді.

Усы китап жазылып атырған уақытта мен бир немецтен хат алдым, оның ата-бабасы бир неше әулад дауамында тәжирийбелі әскерий ишилер сыпатында Гогенцоллернлер үрим-путағында хызмет етті. Трансатлантикалық кемениң ишинде жазылған бул хат автордың усы сорауы бойынша таң қалыуларын хәм бизлердің қағыйдаларымызды қолланғаны хаққында баян етеди, ол дерлик диний сырларға шекем көтериледи.

Нью-Йорктың турғыны болған, Гарвардты питкерген, исми Сиясий регистрде орынды иейлеген, бай, гилемлер шығаратуғын үлкен фабриканың хожайыны болған басқа адам бизлердің оқытуу усылымыз арқалы колледжде төрт жыл оқығанына қарағанда, он төрт хәптениң ишинде адамларға тәсир көрсетиу мәдениатын жақсырақ өзлестиргенин айтты. Болмаған нәрсе ме? Таң қаларлы ма? Күлкили ме?

«Қандай болыуымыз кереклиги менен салыстырғанда, — деп Гарвард университетинің атақлы профессоры Уильям Джеймс айтты, — бизлер тек ярымына ғана ояндық. Бизлер физикалық хәм ақылай қорларымыздың тек аз бөлегин пайдаланамыз. Басқшаа айтқанда, инсанийлық индивидуум хәзирге шекем өзинің орташа мүмкиншиликлеринің ишинен шықпай жасап атыр. Ол әдетте пайдаланатуғын жери болмаған хәр түрли қәбийлетлерге ийе еді».

«Әдетте неге пайдаланыуды» билмеген қәбийлетлериңиз?! Бул китаптың жылғыз арналыуы – бул сизлерге усы уйықлап атырған хәм пайда алып келмейтуғын активлериңизди ашып, рауажландырып хәм пайдалы түрде қолланыуға жәрдем бериуі.

«Билим, - деп Принстон университетинің алдыңғы ректоры доктор Джон Дж.Гиббен айтты, - бул өмирлик жағдайларды күтип алыуды билиуі».

Егер бул китаптың биринши үш бабын оқығаннан соң сиз таза өмирлик шараятларға азмаз болса да жақсырақ таяр екеніңизди сезбесеңиз, онда мен

бул жұмысты толық әўметсизлик деп бахалайман, өйткени бул сизлерге тийисли.

Өйткени «билимнің уллы мақсети, - деп Герберт Спенсер айтты, - билим емес, ал хәрекет».

Хәм бул китап – хәрекетлер китабы.

Бул кирисиў басқалары сыяқлы жүдә созылды. Демек, жүриң хәм ақыр-ақыбет гәптиң неде екенине жетейик.

Илтимас, тез биринши бапты ашың.

Дейл Карнеги Дейл Карнегидиң Ораторлық мәденият хәм Инсанийлық Қатнаслар Институтының ректоры.

Бул китаптан қалай көбирек пайда алыўдың тоғыз мәсләхәти

1. Егер сиз бул китаптан көп пайда алыўды қәлесеніз, онда қәлеген қағыйдалар хәм усылларға қарағанда бир зәрүр болған қатты әхмийетли шәртти есапқа алың. Усы тийкарғы шәртти орынламай, оқыўдағы мыңлаған қағыйдалар сизге аз пайда алып келеди. Егер сиз усы баслы үлести киргизсеңиз, онда китаптан көбирек пайданы қалай алыўға қатнаслы хәш қандай мәсләхәтлерди оқымастан әжайып нәтийжелерге ерисиўге болады.

Бундай сыйқырлы шәрт не екен? Мине: үйрениўге терең, хәрекетли қәлеў, адамлар менен қатнаста болыў билиминди асырыўға беккем шешим.

Сиз усындай талпынысты өзиңизде қалай раўажландыра аласыз?

Өз-өзиңе бул қағыйдалардың қандай әхмийетли екени хаққында турақлы еслетиў.

Елесиңизде оған ийе болыў сизге жәмийетте жоқары орынға тез илгерилеўиңизге хәм қаржылық әўметке ерисиўиңизге жәрдем беретуғынын сызың.

Өзиңизге қайта-қайта: «Мениң даңқым, мениң әўметим хәм мениң табысым мениң адамлар менен қарым-қатнасығымдағы дәрежеме байланыслы».

2. Хәр бир бапты биринши тәсирди тез алатуғындай етип тез оқың. Бәлким, сиз тезликті пәсейтпей, келеси бапқа көтерилюғе азғырылыў сезимин сезетуғын шығарсыз. Буны ислемен.

Егер сиз тек ўақытты өткериў ушын оқымасаңыз ғана. Бирақ егер сиз өзиңиздиң адамлар менен қатнасығыңызды күшейтиў ушын оқысаңыз, онда қайтың хәм усы бапты және жақсылап оқып шығың. Ақыр-ақыбет, бул сизиң ўақтыңызды тежейди хәм сизге қәлеген нәтийжеңизди алып келеди.

3. Оқығанларыңыз хаққында ойланыў ушын оқыў барысында жийе тәнепис қылың. Хәр бир усынылған мәсләхәтлерди қай жерде хәм қашан пайдалана аламан деген сораўды өзиңизге бериң. Усылай етип оқыў, қоянның

изинен қуыуға ұқсап, бәтпе-бет тез өтиуге қарағанда айтарлықтай пайдалырақ болады.

4. Қызыл қәлем, әпиұайы қәлем ямаса ручканы қолыңызға алып оқың хәм өзинізге пайда алып келетуғындай көринген ойлар ушырасқан ұақытта, оның қасына белги қойың. Егер бул «төрт жулдызлы» ой болса (погондағы төрт жулдыз – бул АҚШ армиясында генералдың айырмашылық белгиси), онда хәр бир гәпти сызың хәм оны төрт атанақ пенен белгилең.

Белгилеп хәм сызып атырып, сиз китапты тез шолып шығыу үшін қызықлырақ хәм қолайлы қыласыз.

5. Он бес жыл даұамында үлкен қамсызландыруу компаниясында басқаруушы болып ислеген бир адамды танийман. Хәр айда оның компаниясы шығарған барлық қамсызландыруу келисимлерин ол турақлы оқып шығады. АҰА, ол сол келисимлерди айма-ай, жылма-жыл оқыйды. Не ушын?

Тек усындай жол менен усы келисимлердиң шәртлерин ядында сақлап турыуға оған өмирлик тәжирийбе үйреткени себепли ол усылай ислейди.

Мен бир күни адамлардың алдында сөйлеу мәдениаты тууралы китапты жазууға дерлик еки жылды сарпладым хәм китабымда нени жазғанымды есиме түсируу үшін ұакты-ұакты менен артқа қайтууым керек екенин көрдим. Тезлик таң қаларлы.

Демек, егер сиз бул китаптан хәкыйқый, узақ мүддетли пайданы алыуды қәлесеніз, онда қаймақты бир мәрте жақсылап алсаңыз бул ушын жетерли болады деп ойламаң. Оны жақсылап оқып шыққаныңыздан кейин сиз және көрип шығыу үшін хәр айда бир неше саат оған ажыратууыңыз керек. Ол сизиң стол китабыңыз болсын. Оған жийе қараң. Раұажланыу ушын бай мүмкиншиликлердиң қасыңызда екенин турақлы есте тутың. Усы қағыйдаларды пайдаланыудың теория хәм әмелди турақлы бирлестируу шәртинде ғана әдетке айналуын есте тутың. Басқа жол жоқ.

6. Бернард Шоу бир күни: «Егер сиз адамға бир нәрсени үйретсеніз, онда ол буны хеш қашан үйренбейди», - деп айтты. Шоу хәқ еди. Оқытуу – бул белсенди барыс. Бизлер исте үйренемиз. Егер сиз усы китапта берилген қағыйдаларды менгерууди қәлесеніз, онда олардан пайдаланып бир нәрсе ислең. Бул қағыйдаларды қәлеген қолайлы шәраятта қолланың. Егер сиз буны ислемесеніз, онда оларды тез арада умытасыз. Тек санаңызда беккемленген билимлер ғана пайдаланылады.

Бәлким сиз бәл мәсләхәтлерди барлық шараятларда пайдаланыу қыйын деп ойлайтуғын шығарсыз. Буны билемен, себеби усы китапты жазуу барысында мәсләхәт еткенлеримниң хәммесин пайдаланыудың қыйын екенине көп амин болдым. Мысал ушын, сиз ашыуланған ұактыңызда, басқа адамның көз-қарасын түсиниуге хәрекет етиуге қарағанда қаралау сизге айтарлықтай аңсатырақ болады. Ылайықлы мақтауды табууға қарағанда қәтени табуу аңсатырақ. Басқалардың нени қәлейтуғынына қарағанда,

өзіңнің нени қәлейтуғының хаққында айтыў тәбийий. Усы китапты оқып атырған екенсиз, онда есиңизде тутың, сиз тек ғана мағлыўматты алыўға емес, ал минездің таза қырларын ислеп шығыўға ҳәрекет етиң. АЎА, сиз таза усылда жасаўға ҳәрекет етесиз. Бул ўақыт, ғайратлылық хәм күнделикли мийнетти талап етеди.

Демек, бул бетлерге жийе мәсләхәт ушын мұражат етиң. Бул китапқа инсаныйлық қарым-қатнастың ис мағлыўматлар китабына сыяқлы қараң. Хәр сапары сизге балаларды қалай тәрбиялаў, хаялыңызды өзиңиздің көз-қарасыңызға қаратыў зәрүрлиги ямаса ғәзеpli қарыйдарды қанаатландырыўға уқсаған машқалаларға дус келиўиңизге туўра келсе, онда ериксиз ҳәрекет етиўден сақ болың.

Бул әдетте қәтелерге алып барады. Бундай жағдайда усы китаптың бетлерине мұражат етип хәм өзиңиз сызған жерлерди қайта көрип шығыўды мәсләхәт етемен. Таза усылларды сынақтан өткериң хәм олардың өзиңизге қандай әжайып нәтийжелерди алып келетуғынын гүзетиң.

7. Хаялыңызға, балаңызға ямаса кәсиплеслериңизден биреўге өзиңизди белгили қағыйданы бузғаныңызда әшқара етиўи ушын он цент ямаса он доллар усының. Өзлестирген усы қағыйдаларды тири ойынға айналдырың.

8. Бир үлкен банктың президенти бир күни мениң питкериўшилеримнің биреўи менен сәўбетинде өзин раўажландырыў ушын пайдаланған дүзилистиң жоқары тәсирлилигин айтып берди. Бул адам мектепте аз оқыды, бирақ енди ол Американың ең атақлы финансист хәм ол өзиниң дүзилисин турақлы пайдаланғаны себепли әўметке ерискенин мойынлады. Мине ол усы нәрседен ибарат. Оны ядыма түскенинше өз сөзим менен баян етемен.

«Көп жыл даўамында мен ушырасыўлар китабын жүргиземен, онда күнделикли ис келисимлерим сәўлеленген. Хаялым шемби күни кешке маған қатнаслы хеш қандай жобаларды хеш қашан дүзбейди, өйткени хәр шемби күни кештиң бир бөлегин мен өзимди анализлеў, бир хәптеде ислеген ислеримди шолыў хәм бахалаўға бағышлайтуғынымды биледи. Түстен кейин мен өз ханама барып, китабымды ашаман хәм өткен хәпте ишинде орынға ийе болған барлық мағлыўматлар, бәсекилер хәм жыйналыслардың үстинде ойланаман.

Мен өзимнен: «Усы ўақыттың ишинде мен қандай қәтелерди иследим? Ислеген ислеримнің қайсысы дурыс хәм ненин жақсырақ ислеўим керек хәм қалай? Буннан мен қандай сабақты алыўыма болады?» - деп сорайман.

Усы хәр хәптелик шолыў жийе мени үмитсизликке алып келетуғын еди. Өзимнің қандай үлкен қәтелерди ислегенимди көргенимде қатты таң қалатуғын едим. Әлбетте, жыллар өтип қәтелер аз ушырасатуғын болды. Айырым ўақытлары усындай шолыўдан кейин мен өзиме-өзим шаппат бериўге бейим боламан. Өзим бир неше жыл даўамында жүзеге асырып киятырған өзимди-өзим анализлеў хәм өзимди-өзим тәрбиялаў дүзилиси маған көбирек нәрсени берди. Ол мениң қәбийлетлеримнің раўажланыўына

хәм дурыс шешимлерди қабыл етиўимде, адамлар менен келисим дүзиўимде жәрдем берди. Мен оны қаншелли жоқары баҳаламайын, бул баҳа ол ушын жүдә жоқары болмайды».

Усы китапта айтылған, пайдаланып атырған қағыйдаларыңызды тексеріў ушын бул дүзилисти не ушын пайдаланып көрмейсиз? Усылай ислеп, сиз еки есе утыс жағдайында боласыз.

Бириншиден, сиз хәм қызықлы, хәм пайдалы болған өзинди-өзин тәрбиялаў барысына қызыққаныңызды көресиз.

Екиншиден, сиз адамлар менен қатнаста болыў қәбийлетиңиздиң күшейип хәм раўажланып атырғанына исенимли боласыз.

9. Бул китаптың соңында сиз усы қағыйдаларды пайдаланыўда өзиниздиң жетискенликлериңизди жазыўыңыз керек болған қойын дәптершени табасыз. Анық болың, исмлерди, сәнелерди, нәтийжелерди жазың. Усындай жазбаларды ислеў сизди үлкен күшлерге руўхландырады. Жыллар өткеннен соң оларды қайта оқығаныңызда олардың қандай тәсирли болатуғыны не!

Демек, бул китаптан пайда алыў ушын:

1. Инсанийлық қарым-қатнастар қағыйдасын менгеріўге өзинизге терең талпынысты раўажландырың.

2. Келеси бапқа өтпестен алдын хәр бир бапты қайтадан оқып шығың.

3. Оқыў барысында өзинизден берилген мәсләхәтлерден хәр бирин қалай пайдалана алатуғыныңызды сораў ушын тоқтаң.

4. Хәр бир әхмийетли пикирдиң астын сызың.

5. Хәр айда бул китапты қайтадан көрип шығың.

6. Бул қағыйдаларды қәлеген қолайлы шараятта пайдаланың. Бул китаптан өзиниздиң машқалаларыңыздың шешими ушын ис мағлыўматлар китабы сыяқлы пайдаланың.

7. Өзиниздиң оқыўыңыздан тири ойынды қурың, усы қағыйдалардың биреўин бузғаныңызда әшкара етиўи ушын биреўге ақшалай сыйлықты усының.

8. Өзиниз ерисе алған әўметлерди хәр хәптеде жазың.

Өзинизден қандай қәткелерди ислегениңизди, не нәрседе алға илгерилегениңизди, келешекте буннан қандай сабақты алатуғыныңызды сораң.

9. Қойын дәптерше жүргизиң, онда усы қағыйдаларды қалай хәм қашан пайдаланғаныңызды көрсетиң.

I - Бөлим. Адамлар менен жақынласуудағы негизги усыллар

1 – Бап. Егер сиз пал алыўды қалесеңиз, онда пал хәрресиниң уясын таслап жибермең!

1931-жыл 7-майда Нью-Йорк ески қаланың қашанлардур көргенинен де адамға аңға шығыўдың гуўасы болды. Бир неше хәптелик куўдалаўдан соң Кроули – «Еки атлы атар» - я ишпейтуғын хәм я шекпейтуғын адам өлтириўшиниң изи табылды хәм Вест-Энд авенюдеги ойнасының ханасында «тутып алдынды».

Бир ярым жүз полисмен хәм изкуўарлар оның жоқары қабаттағы панасын басып алды. Төбеде тесик ислеп, олар «копниллерди» көзди жасландыратуғын газ бенен түтинликти шығарыўға хәрекет етти. Кейин олар дөгеректеги үйлердиң төбесине пулеметлерди қойып шықты хәм бир сааттан көп ўақыт Нью-Йорктың сулыў жерлеринен пистолеттиң оқларының хәм пулеметтың даўысы еситилди. Он мың толқынланған тамашагөйлер аңның барысын гүзетти. Усыған уқсаған нәрсени Нью-Йорктың көшелери алдын көрмеген еди.

Кроули тутқынға алынғанда, Мелнуэй исмли полиция комиссары баспа сөз ўәкиллерине үмитсиз «Еки атлы атар»дың Нью-Йорк тарийхындағы ең қәўипли жынаятшы болғанын айтты. «Ол адамды қурдан-қуры өлетиреди», - деп комиссар айтты.

Ал Кроули өзін қалай бақалады? Бул белгили, себеби полиция оның оқ жаўдырып атырған бир ўақытта «тийисли болыўы мүмкин болған адамларға» қаратып хат жазды. Хәм оның жарасынан аққан қан қағазда қызыл из қалдырған еди.

Бул хатта Кроули былай деп жазды: «Киймимниң астында шаршаған, бирақ хеш кимге жаманлақ ислемейтуғын мийримли жүрек бар».

Будан алдын Кроулиге Лонг-Айлендтиң аўыл аралық жолында мухаббат ушырасыўы белгиленген еди. Күтилмегенде оның машинасының қасына полисмен келди хәм: «Праваңызды көрсетиң», - деп айтты. Бир сөз де айтпай, Кроули пистолетин шығарды хәм полицияшыны оққа тутып қулатты. Ол қулаўдан, Кроули машинадан шықты, өлип атырған офицердиң пистолетин алды хәм және бир мәрте созылып жатырған денеге атты. Хәм мине усы адам өлтириўши: «Көйлегимниң астында шаршаған, бирақ хеш кимге зыян келтирмейтуғын мийримли жүрек бар», - деп айтады.

Кроули электр стулында өлим жазасына хүким етилди. Ол Синг-Синг түрмеханасының камерасынан шығып киятырып, ол: «Мине мен адамларды өлтиргеним ушын усы жазаны алдым», - деп айтпады. Яқ, ол: «Мине мен адамларды қорғағаным ушын усыны алып атырман», - деп айтты.

Бул ўақыяда Кроулидің «Еки атлы атары» - өзін айыпсыз деп есаплағаны хайран қаларлы. Жынаятшылардың арасында өзін усындай етип бахалаў эпийайы нәрсе болып табыла ма? Егер сиз буны дәл усындай деп есаплаўға бейим болсаңыз, онда төмендеги хақыйқатлар менен танысың: «Мен өмиримнің жақсы жылларын адамларға қанаатланыў алып келиў хэм оларға ўақтың жақсы өткерийўге жәрдем бериўге сарпладым хэм орнына алған нәрсемнің хэммеси – бул шаршаған адамның тиришилигинің үстинен күлий». Буны Аль-Капоне айтты. Аўа, қашанлардур Чикагоны террорлаған, Америка жәмийетинің №1-душпаны болған дәл сол Аль-Капоне. Ол өзін айыпламайды. Ол хақыйқаттан өзине жәмийет бахаламаған хэм түсинбеген жақсылық ислеўши адам сыпатында қарайды.

Дәл усы нәрсени Нью-Йоркте басқыншылардың оғына түспестен алдын «Немец» Шульц те айтты. «Немец» Шульц – бул Нью-Йорктеги атақлы «тышғанлардың» бири – газетаға берген интервьюинде ол өзинің жәмийеттің жақсылық етиўши адамы екенін айтты. Хэм ол буған исенди.

Бул тақырыпқа менде Синг-Синг түрмеханасының баслығы менен қызықлы хат жазысыў болды. Ол Синг-Сингте отырған айырым жынаятшылар өзін жаман адам деп есаплайтуғынын айтты. Олар – бизлерге уқсаған адамлар хэм олар өзлеринің ислерин пикирлейди хэм түсиндиреди. Олар сизге не ушын сейфти бузыўы керек болғанын түсиндирип бере алады.

Олардың көпшилиги шатасқан ямаса дурыс дәлиллердің жәрдеми менен өзлеринің хәрекетлерин ақлаўға хәрекет етеди, өзлерин түрмеге улыўма отырғызбаўы кереклигине усылай беккем исенимге келеди.

Егер Аль-Капоне, «Еки атлы атар» - Кроули, «Немец» - Шульц хэм түрмениң ишинде болған басқа жынаятшылар өзлерин айыплы сезбесе, онда күнде қарым-қатнаста болатуғын аамларымыз хаққында не айтыўға болады?!

Мархум Джон Уенмайкер бир күни: «Отыз жыл алдын мен сөгиниўдің ақмақлық екенін, өз шеклениўлеримди жеңиў туўралы тәшўишленбеўим кереклигин, қудайдың түсиниў сыйын хэммеге теңдей етип бөлистириўди мақул көрмегени хаққында тәшўишленбеўим керек екенін түсиндим», - деп айтты.

Уенмайкер бул сабақты ерте түсинди. Жеке өзим жүз ўақыядан тоқсан тоғызында өзинің қаншелли хақ хэм нахақ екенине қарамастан адамның өзін хеш нәрседе айыпламайтуғынының хақыйқат екенін түсиниўди басламастан алдын усы уйықлап атырған дүньяда көп гезиўиме туўра келди.

Критиканың пайдасы жоқ, себеби ол адамды қорғаныў жағдайына түсиреди хэм оны өзине ақланыўды излеўге оятады. Критика қәуипли, себеби ол адам ушын бахалы болған аброй сезимин жаралайды, оның әхмийетлиги хаққындағы көз-қарасына соққы береді хэм онда өкпе хэм наразылық сезимин оятады.

Ески германия армиясында әскерге өзине сылтаў берген ўақыядан кейин дәрриў наразылық бериўге рухсат етилмейтуғын еди. Ол биринши айып

сезимин ушлауы, оны «уыйқлатуы» ямаса «басыуы» керек еди. Егер ол ўақия жүз Берген күнде наразылығын билдирсе, онда оны жазалауы еди. Күнделікли өмірде де урысқан ата-аналар, бақырауық хаяллар, сөгиниўши жұмыс бериўшилер хәм басқалардың қәтесин излеўди жақсы көретуғын басқалар ушын усындай нызамды киргизиў керек еди.

Тарих бетлеринде сиз пайдасыз қатаң критикалардың мыңлаған мысалларын табасыз. Мысал ушын, Теодор Рузвельт хәм президент Тафттың арасындағы белгили урысты алың – бул урыстың ақыбетинде республикалық партияда бөлиниў жүз берди. Хәм Ақ Үйге Вудре Вильсон кирди, ал дүнья урысына жарқын, батырлық бет жазылды, бул тарихтың ағысын өзгерткен еди. Ыақияларды тез шолып өтейик.

1908-жылы Ақ Үйден кетип баратырып, Теодор Рузвельт Тафты президент қылды, ал өзи Африкаға кетти. Ол қайтып келгенде болса, оның ашыўының шеги болмады. Ол Тафтты консерватизмде айыплады хәм өзине-өзи талабанлықты тәмийинлеўге хәрекет етти (үшинши мүддетке), бул ушын Буға хәм Суўынлар партиясын шөлкемлестирди, усының менен республикалық партияны дерлик қулатты. Нәтийжеде соңғы сайлаўларда Уильям Годфри хәм республикалық партия тек еки штатта – Вермонт хәм Ютада алға шықты – бул пүткил тарихтағы ески партияның ең қулатыўшы жеңиліси болды.

Теодор Рузвельт Тафтты айыплады, бирақ президент Тафт өзін айыплады ма?

Әлбетте, яқ. Көзінде жас пенен Тафт: «Мен ислеген исимнен басқаша ислей алатуғынымды көрмей турман», - деп айтты. Ким айыплы? Рузвельт пе ямаса Тафт па? Расын айтсам билмеймен хәм билиўге де хәрекет етпеймен. Мен талпынып атырған баслы нәрсе – бул Рузвельт тәрептен болған критиканың хәммеси Тафтты жеңилиўде дәл өзиниң айыплы екенине исендирмегени. Оның жылғыз нәтийжеси Тафттың өзін ақлаўға хәрекет еткени хәм көзінде жас пенен: «Мен ислеген исимнен басқаша ислей алатуғынымды көрмей турман», - деп айтқаны болды.

Ямаса «Типот Доум Ойл»дағы жәнжелди алайық. Ол есиңизде ме? Усы истиң дөгерегинде газетадағы шаўқым бир неше жал басылмады. Пүткил ел қозғалды. Америка жәмийетинде жасап атырған әўладтың ядында усыған уқсаған хеш нәрсе жүз бермеді. Истиң хақыйқый аўхалы мынадай: Гардингтиң ханасының ишки ислер министри Альберт Фоллге Элк-Хилл хәм Типот Доумның нефт қорларын жеке фирмаларға ижараға бериў тапсырылған еди.

Сиз министр Фолл халықтың алдында саўда ислеўди белгиледи деп ойлап атырсыз ба? Яқ. Ол хеш тартынбастан бул келисимди досты Эдвард Л. Догениге берди. Ал Догени не иследи? Ол министр Фоллға жүз мың долларды қарыз деп айтып, оған берди. Кейин министр Фолл рақабатшыларды қуўыў ушын Қурама Штатлардың теңиз пияда әскерлерин

ауыстырып алып қойылған жерге өз бийлиги менен бағытлады. Жерлерінде найзадан бүлінген рақабатшылар судқа барды хәм жәнжелли «жүз миллион долларлық шайы» бар Чайниктен қақпағы ушып кетти. Жеркенишли сасыған ийистиң шыққаны соншелли, пүткил елдің жүреги айныды. Гардингтиң администрациясы қулады, республикалық партияға қулау кәуип туудырып турды, ал Альберт Фолл түрмеге түсти. Фолл қатаң жаза алды.

Ол тәубе қылды ма? Яқ. Бир неше жылдан соң Гувер Герберт адамлардың алдында шығып сөйлегенінде президент Гердингтиң өлиминиң руұхый азаптың нәтийжеси болғанын, себеби оның достысы тәрeпинен сатқынлық көргенин еслетип өтти.

Усыны еситип, Фолл ханым орынлығынан ушып турды хәм мушын түйип, жылаған дауысы менен былай деди: «Фолл ма? Не? Гардингге Фолл сатқынлық қылды ма? Яқ!

Күйеуім хеш қашан сатқынлық қылмады. Алтынға толы болған усы үй күйеуімди әделетсиз исти ислеуге азғырмаған болар еди. Ол – сатқынлықты көрди, атанакқа қағылыуға жиберилди».

Алдыңызда – хәрекеттеги адамзаттың қәсийети: айыплы адам кимди болса да айыплайды, бирақ өзин-өзи емес. Бизлердің хәммеиз – усундаймыз. Демек, егер ертең бизлер биреуди критикалауға азғырылсақ, онда Аль-Капоне, «Еки атлы атар» - Кроули, Альберт Фолларды еске алайық. Ал критиканың үй кептерлерине уқсайтуғынын мойынлаймыз. Ол бәрха қайтып келеди.

Бизлер ескертиу берип хәм хүким етиуге батынған адамның өзин ақлап хәм бизлерди хүким ететуғынын ямаса Тафтке уқсап: «Мен ислеген исимнен басқаша ислей алатуғынымды көрмей турман», - деп айтатуғынымызды мойынлаймыз.

1965-жыл 15-апрельдің шемби таңында Авраам Линкольн Фордо-Театрдың қарама-қарсысындағы үйдің ханасында өлип атыр еди, оған Бут атқан еди.

Линкольнның үлкен денеси жүдә кишкене болған, қыйсайған кроватта жайылып жатыр еди. Кроваттың үстинде атақлы сүүрет салыушы Роуз Бенердің «Сулыу ат» атамасындағы сүүрети асылып тур еди.

Өлип атырған адамның кроватиның қасында турған әскерий министр Стэнсон былай деди:

«Бул жерде дүнья көрген хәкимлердің уллысы жатыр».

Адамлар менен қатнасында Линкольнның сыры неден ибарат еди? Мен Авраам Линкольнның өмирин он жыл дауамында үйрендим хәм үш жылды толығы менен «Хеш ким билмейтуғын Линкольн» атлы китаптың үстиндеги жумысқа бағышладым. Мен қаншелли мүмкин болса, соншелли Линкольнның жеккелигин хәм оның жеке өмирин жақсылап үйрениуім кереклигине исенимли болдым. Мен адамлар менен қарым-қатнаста Линкольнның усылын арнаулы изертледим. Ол басқаларды критикалауға

өзине жол берди ме? О, АҰА! Ол жас ўақтында Индиана штаты, Ниджин Грик Велейде тек ғана критикалап қоймастан, ал адамларды масқаралайтуғын хатларды хэм поэмаларды жазды. Усындай хатлардың биреуи пүткил өмирге ашшы қапашылықтың себеби болды.

Линкольн Иллинойс штаты Спрингфилдте әмелий адвокат болғаннан кейин де, ол газеталарда басылып шығарылған хатларда өзиниң оппонентлерине ашық түрде хұжимге түсти. Бирақ бул сапары ол буны қатты масқаралаў түринде иследи. әхн2-жылы гүз айында ол Ирландта туўылған Джеймс Шилдс исмли сиясатшының үстинен қурдан-қуры күлди. Линкольн жазған өтирикке тийкарланып жазылған шығарма «Спрингфилд джорнал» атлы газетада аноним хат түринде баспадан шықты. Қала күлкиден домалады. Сезимтал хэм намыслы Шилдс ғәзептен қыйналды. Ол бул хатты кимниң жазғанын сорастырып билди, атқа минип шықты, Линкольнге барды хэм оны дуэльге шақырды. Линкольн урысыўды қәлемеди. Ол дуэллерге улыўма қарсы еди, бирақ бул жағдайда ол бас тарта алмайтуғын хэм абройын қутқарыўы керек еди. Оған қурал таңлаў хұқықы берилди. Оның қоллары узын болғанлықтан хэм Вест-Лойатедеги оқыў ўақтында ол қылышласыў сабақларын алғанлықтан, ол кавалериялық семсерди таңлады. Ертеңине олар өлгенше урысыўға таяр болып, Миссисипидеги қумлы төбеде ушырасты. Соңғы мәўритте гуўалар дуэльдиң алдын ала алды.

Бул Линкольнның жеке азаплы ўақыяларының бири болды. Ол оған адамлар менен қарым-қатнас мәдениатындағы бийбаха сабағы болды. Енди ол адамның абройын төгетуғын хатларды басқа хеш қашан жазбайды. Хэм хеш кимниң үстинен күлмейди хэм жеке критикаға дуўшар қылмайды.

Пухаралық урыс ўақтында Линкольн Потомак армиясының басында турған генералларды, яғный Мак-Клелан, Пек, Бернсайд, Мидлерди бириниң изинен бирин өзгертеди – хэм олардың хәр бири, өз гезегинде, Линкольнды қайғыға дуўшар еткен қәтеерди иследи.

Миллетттиң ярымы (нәзерде арқалылар тутылмақта) уқыпсыз генералларды ғәзеп пенен айыплады, бирақ Линкольн «биреўге ашыўланбай хэм хәммеге жақсы нийет пенен» тынышлықты сақлады. Оның жақсы көретуғын сөзлериниң бири төмендегише: «Хүким етпең, сондасизлер де хүким етилмейсиз».

Хэм Линкольн ханым хэм басқа адамлар қублалыларды қатаң айыплаған ўақытта Линкольн: «Оларды хүким етпең, усундай жағдайларда бизлер де дәл усундай болатуғын едик», - деп жуўап беретуғын еди.

Егер кимдур хүким етилиўге хұқықлы болса, онда бул, әлбетте Линкольн.

Тек бир мысалды келтирейик.

1863-жылы июль айының биринши үш күн даўамында болған Геттисберг саўашы.

4-июль күни түнде, гүлдирмамалы бултлардан күшли жамғыр куйды хэм пүткил жергиликті суў басты. Ли кублаға бағытланып кетиўди баслады. Өзиниң қыйратылған армиясы менен Потомақаға жетип, Ли алдында қатты жаўыннан дәрьяның тасып кеткенин көрди, артындағы Бирлескен армияның (арқа штатлар) тезлестирилгени ҳаққында ойланыўдың да кереги жоқ еди. Ли қақпанда еди. Ол қашып кете алмайды. Хэм Линкольн буны көрди. Бул аспанның өзи жиберген бийбаха жағдай еди, яғный бир соққы менен Лидиң армиясын услап хэм урысты тоқтатыў. Усындай әўметке үмит пенен толқынланған Линкольн әскерий кеңести шақырмай Мидке Лиге хужим етиўди буйырды. Линкольн өзиниң буйрығын қысқа қылды хэм исенимли болыў ушын Мидке урыс хәрекетлерин тез баслаўды талап етип айтыўы ушын арнаўлы адамды жиберди.

Ал генерал Мид не иследи? Өзине буйырылған буйрықтан улыўма қарама-қарсы хәрекетти иследи. Линкольнның буйрығына қарамастан, ол әскерий кеңести шақырды. Ол екиленди. Ол Лиге хужим етиўден бас тартты. Ақыр-ақыбет суў пәсейди хэм Ли өзиниң армиясын Потомақтың артына алып кетти.

Линкольн ғәзепте еди. «Бул нени аңлатады? — деп ол өзиниң улы Роберт пенен сәўбетинде бақырып айтты. Уллы қудай! Бул нени аңлатады! Ол қол астымызда еди. Тек қолды созсақ, олар бизлердики болар еди, бирақ мен армиямызды хеш қандай күш пенен орнынан қозғалта алмадым. Бундай жағдайларда қәлеген генерал Лиди жоқ қыла алған болар еди. Егер мен сол жерде болғанымда, мен оны тутып алған болар едим».

Қатты наразы болған Линкольн отырды хэм Мидке төмендегише етип хат жазды. Өмириниң усы дәўиринде ол өз сөзинде устамлы еди. Хэм, сөзсиз, Линкольнның қәлеминен 1863-жылы шыққан хат қатаң сөгиске тең болды.

«Қымбатлы генерал, Лидиң қашыўынан ибарат болған бахытсызлықтың пүткил көлемин бахалай алмайтуғыныңызға исенбеймен. Ол бизлердиң бийлигимизде еди хэм бизлер оны жақында болған әўметлерди есапқа алып, урыс тамам болыўы мүмкиншилигиниң келисимине мәжбүр етиўимиз керек.

Енди болса урыс мәңгиге созылыўы мүмкин. Егер сиз хеш қандай тәўекел жоқ болған өткен дүйшемби күни Лиге хужим етиўге шешим қабыл ете алмаған болсаңыз, онда буны дәрьяның арғы тәрәпинде қалай ислей аласыз? Буны күтиўдиң пайдасы жоқ еди хэм мен енди сизден қандай да үлкен әўметлерди күтпеймен.

Сизиң алтын дәўириңиз қолдан жиберилди хэм мен буған қатты қапаман».

Қалай ойлайсыз, бул хатты оқығанда Мид не иследи? Мид бул хатты хеш қашан көрмеді. Линкольн оны хеш қашан жибермеді. Ол Линкольнның өлиминен соң оның қағазларының арасынан табылды.

Менимше, бул хатты жазып болып, Линкольн айнаға қарап хэм өзине былай деп айтқан шығар: «Бир минут. Бәлким асықпаў керек шығар. Ақ Үйде

тынышлықта отырып, Мидке әскерлерди хұжимге алып барыўға буйрық бериў маған аңсат, ал егер мен Геттисбергтиң астында болып хәм соңғы хәптелерде Мидтиң көрген қан төгиспелерин көргенимде хәм қулақларым жарадар хәм өлип атырған адамлардың бақырыс хәм ыңырсыўларын еситкенинде, бәлким мен де хұжимди онша қәлемейтуғын шығарман. Егер Мидтегидей жүрексиз минезге ийе болғанымда, онда мен де ол сыяқлы ислеген болар шығарман. Не болса да, ўақыт өтти. Бул хатты жиберип, мен жеңилленемен, бирақ Мидти бул ақланыўды излеп хәм мени айыплаўға мәжбүрлейди. Ол онда аўыр сезимди келтиреди, оны басқарыўшы сыпатында келешекте пайдаланыўға тосқынлық етеди, хәм бәлким оны армиядан дем алысқа шығыўға мәжбүр ететуғын шығар».

Демек, алдын айтқанымдай, Линкольн хатты шетке алып қойды, себеби ашшы тәжирийбесинде қатаң критика хәм сөгислер дерлик хеш нәрсе менен жуўмақланатуғынын билетуғын еди.

Теодор Рузвельт президент сыпатында қандай да шатасқан машқалаға дус келген ўақтында, әдетте бурылып хәм Линкольнның үлкен сүүретине қарайтуғынын айтатуғын еди. Егер ол мениң орнымда болса не? Ол бул машқаланы қалай шешкен болар еди?

Келеси сапары, сиз биринши рақам бойынша биреўди кейиўге азғырылыўды сезсеңиз, онда қалтадан бес долларлы ақшаны шығарамыз, ондағы Линкольнның сүүретине қараймыз хәм өзимизден: «Бул жағдайда Линкольн не ислеген болар еди?» - деп сораймыз. Сизге өзгертиўди, туўрылаўды, жақсырақ ислеўди қәлеген қандай да адам белгили ме? Егер АҰА болса, онда бул әжайып. Мен таң қалыўдаман. Бирақ, не ушын сизлер өз-өзинизден басламайсыз? Өзин ойлаўшылық көз-қарастан да бул басқаларды жақсырақ қылыўға хәрекет етиўге қарағада пайдалырақ. Хәм атап-айтқанда айтарлығтай қәўипсизирек.

«Адам өз-өзи менен урысты баслаған ўақытта, - деп Броунинг айтты, - ол әлле-қашан бахалы».

Өзинди раўажландырыў сизиң Рождество байрамына дейинги ўақтыңызды алады.

Кейин сиз байрамларда жақсы дем ала аласыз, ал жаңа жылды басқа адамларды критикалаўға хәм туўрылаўға бағышлай аласыз. Бирақ өзинди раўажландырыў – бул ең алды менен.

«Өзиниң босаған тазаланбаған бир ўақытта, қоңысыңа үйиниң төбесиндеги тәртипсизлик ушын урыспа», - деп Конфуций айтатуғын еди.

Жас ўақтымда хәм бар күшим менен адамларда тәсир қалдыратуғын ўақтымда, мен сол ўақытлары Америка әдебиятында атақлы болған Ричард Гардинг Дэвиске ақмақлық хатты жаздым.

Алдын ала мен ол туўралы мағлыўматларды журналдағы мақалалардан алдым хәм Дэвистен өзиниң жумыс усылы хәкқында айтыўын сорадым. Бир неше хәпте алдын мен бир адамнан төмендегише сөзлер менен

жуўмақланатуғын хатты алдым: «Айтып турылды, бірақ оқылмады». Бул маған қатты тәсир көрсетті. Мен жазыушы әхмийетли, бәнт хәм зәрүр болыуы керек деп ойлайтуғын едим. Менде хеш қандай әхмийетли ұазыйпа болмады, бірақ мен Ричард Гардинг Дэвисте тәсир қалдырыуды қатты қәледим хәм сонлықтан өзимнің қысқа хатымды «Айтып турылды, бірақ оқылмады», - деген сөзлер менен жуўмақладым.

Дэвис хатқа жуўап беріуіге өзін урындырмады. Ол маған хатың өзін қайтарды хәм астына: «Сизиң жағымсыз қылығыңыз сизиң тек жағымсыз хәрекетлериңизден өтиуі мүмкин», - деп жазды.

Сөзсиз мен қәте иследим хәм бәлким, сөгиске ылайықлы болған шығарман. Бірақ, адам болғанлықтан, мен өкпеледим. Хәм өкпениң күшли болғаны соншелли, он жылдан кейин мен Ричард Гардинг Дэвистің өлими хәққында оқығанымда, басыма келген жалғыз ой – маған келтирген қайғысы хәққында ой болды.

Егер бизлер ертең он жыллығлар дауамына созылып хәм өмиринің ақырына шекем созылатуғын қайғыны келтире алатуғындай етип қапа қылыуды қәлесек, онда критиканың ашшы тилин жиберіуімізге өзимізге жол қояйық, бірақ келиң, әдетте ойлайтуғынымыздай өзимізди әдилмиз деп есапламайық.

Адамлар менен қарым-қатнасымызда натууры жаратылыслар менен, сезимтал, тикенли үрип-әдетлер өсип кеткен хәм менменлик хәм мақтаншақлық хәрекетлери бар жаратылыслар менен қатнаста болатуғынымызды есте тутамыз. Критика – бул менменликтің партлауының себеби бола алатуғын қәуипли ойын. Гейде усындай партлау өлимди тезлететуғын жағдай болады. Мысал ушын, генерал Леонард Вуд критикаға дуушар болды хәм Францияға баратуғын тәжирийбе өткеретуғын армияның басшысы етип тастыйықланбады. Бул оның намысына соққы берди, бәлким бул оның өмирин қысқартқан шығар. Өткир критика әжайып роман жазыушылардың бири, англис әдебиятын байытқан сезимтал Томас Гарди көркем дәретиушиликтен пүткиллей бас тартты.

Критика англис жазыушысы Томас Чаттертонды өзін-өзи өлтириуіге ийтермеледи.

Жаслығында таланты менен ажыралып турмаған Бенджамин Франклиннің адамлар менен қарым-қатнасында ийкемли хәм әдил болғаны соншелли, ол Францияда англис елшиси болып белгиленди. Оның әуметинің сыры неде?

«Мен биреу тууралы жаман сөз айтыуға бейим емеспен, - деп ол айтатуғын еди, - хәм хәр бир адам хәққында өзим билетуғын жақсы нәрселердің хәммесин айтаман».

Ақмақ адам критикалайды, хәким етеди хәм наразылығын айтады. Хәм ақмақ адамлардың көпшилиги усылай ислеиди.

Бирақ түсинип хәм кешириў ушын минезге ийе болып хәм өзін-өзи гүзетиўди ислеп шығарыў керек.

«Уллы адам кишкене адамлар менен қандай қатнаста болғанынан өзиниң уллылығын көреді», - деп Кардейл айтты.

Адамларды хүким етиўдиң орнына, оларды түсиниўге хәрекет етейик. Олардың басқаша емес, ал усылай не ушын ислеп атырғанын түсиниўге хәрекет етейик. Бул қатты пайдалы хәм қызық. Бул өз-ара түсиниўшилиқ, сабырлылық хәм хақ нийетлиликте келтиреді. «Хәммесин түсиниў – хәммесин кешириў».

Доктор Джонсон айтқанындай: «Қудайдың өзи адамның күни питпегенинше, оны хүким етпейди».

Не ушын сизлер менен бизлер хүким етиўимиз керек?

Буға хәм Суўынлар – республикалық партиядан 1912-жылы Т.Рузвельттиң басшылығы астында ажыралып шыққан миллий раўажланған партияның лақабы. Типот Доум хәм Элк-Хилл - Калифорния хәм Вайоминг штатларындағы бийиклик, буннан 1921-жыл Фолл нефт санаатшылары Догени хәм Синклерлерге* пара ушын берилген нефт жерлеринен атама алды.

2 - Бап. Адамлар менен қарым-қатнастағы уллы сыр.

Аспан астында биреўге бир нәрсени ислеўине исендириўдиң тек бир жолы бар. Сизге бул туўралы ойланыўыңызға туўра келди ме? АҰА, жалғыз бир жол – бул усы нәрсени ислеўди қәлеўге оны мәжбүр етиў.

Есиңизде тутың, басқа жол жоқ.

Әлбетте, сиз арқасына пистолет тиреп, адамды сағатты бериўди «қәлеўине» мәжбүр ете аласыз. Сиз исшини жұмыстан шығарыў менен қорқытып, бир мәртелик бойсыныўға мәжбүр ете аласыз.

Сиз қамар ямаса қорқытыў менен баланы қәлеген нәрсениңизди ислеўине мәжбүр ете аласыз.

Бирақ бул қатаң усыллар жаман ақыбетлерге ийе болады.

Сизди бир нәрсени ислеўге исендире алатуғын жалғыз жол – бул сизге қәлеген нәрсениңизди усыныў.

Сиз нени қәлейсиз?

Жигирманшы әсирдиң атақлы психологы, Веналы атақлы доктор Зигмунд Фрейд ис-хәрекетлериңиздиң хәммеси еки нийеттен баслама алады: булар жынысый қызығыўшылық хәм уллы болыўды қәлеў екенин айтады.

* Сөз ойыны «қақпақты үплеп ушырыў» - әшкаралаў, «Типот Даум» - иши үлкен чайник. Потомак – Вашингтон қаласы жайласқан дәрья. Потомак армиясы – арқалылардың армиясы. Ли Роберт Эдуард (1807 1870) – кубла штатлардың конфедерация армиясының бас сәрдари.

Америкалы философ, профессор Джон Дьюи буны азмаз басқаша етип дүзеди. Доктор Дьюи адамның қатты талпынысы – бул «әхмийетли болыўды қәлеў» болып табылатуғынын айтады. Бул жүдә әхмийетли. Бул китапта сиз бул туўралы көп есitemиз.

Сиз өзи нени қәлейсиз? Онша көп нәрсе емес. Бирақ сол аз нәрсе сиз ушын қәлеўли болды.

Дерлик барлық ересек адамлар мыналарды қәлейди:

1. Ден-саўлық хәм қәўипсизлик.
2. Азық-аўқат.
3. Уйқы.
4. Ақша хәм оған сатып алатуғын нәрселер.
5. Өз келешегине исеним.
6. Жынысый қатнаста қанаатланыў.
7. Өз балалары ушын жақсылық.
8. Өзин әхмийетли сезиў.

Усы қәлеўлердиң хәммеси дерлик қанаатландырарлы, бирақ тек биреўи қанаатландырылмайды – бул аўқат хәм уйқыға талаптың әхмийетли болғаны сыяқыл қәлеў, бирақ ол сийрек қанаатландырылады. Фрейд оны – «уллы болыўды қәлеў» деп, ал Дьюи болса – «әхмийетли болыўды қәлеў» деп атайды.

Линкольн бир күни хатты: «Хәр бир адамға оны мақтағаны унайды», - деген сөзлер менен баслады. Уильям Джеймс: «Адамзаттың қәсийетиниң терең қағыйдасы өзиниң бақалылығының тән алыныўын қумарлы қәлеўи болып табылады», - деп айтты. Ол «қәлеў» ямаса «күшли қәлеў» деп айтпады. Ол «қумарлы қәлеў» деп айтты.

Бул адамзаттың жүрегиниң азаплы қандырылмайтуғын ашлығы хәм оны қанаатландыратуғын адам жанларға ийе болады хәм «гөр қазыўшының оның қайтыс болғанына жаны ашыды».

Өзиңниң әхмийетлигиңди түсиниў талабы – бул адамзат хәм хайўанлардың ортасындағы жалғыз баслы парк болып табылады. Мысал ушын, мен аўылдың баласы болғанымда, әкем пародалы шошқалар хәм пародалы сыйырларды шығаратуғын еди. Бизлер әдетте сыйыр хәм шошқаларымызды аўыл ярмаркаларына алып барып хәм пүткил Орта Батыс бойынша хайўанлардың көргизбесине қоятуғын едик. Жигирма мәрте бизлер биринши сыйлықты утып алдық. Әкем саўғаға қойылған ақшыл көк ленталарды узын ақ қапының бир жағына илдирип қойып хәм үйимизге дослары келгенде оны шығаратуғын еди. Әкем бир шетин, ал мен еккинши шетин услайтуғын едик хәм усылай бизлер қонақларға ақшыл көк ленталарды көрсететуғын едик.

Шошқалар өзлерин ленталар менен сыйлылағанына қызықпайтуғын еди. Бірақ әкем бұған қызығатуғын еди. Бул сыйлықлар онда өзиниң әҳмийетлилик сезимин күшейтетуғын еди.

Егер ата-бабаларымыз өзиниң әҳмийетли екенин сезиўге жалынлы талпынысқа ийе болмағанында, онда раўажланыў болмайтуғын еди. Ол болмаса бизлер хайўанларға уқсаған болар едик.

Өзиңниң әҳмийетли екенинди сезиўди қәлеў азық-аўқатлар дүканындағы билимсиз хәм мүтәжлигине толы буйрық бериўшиниң 50 центке сатып алған қутының түбинен тапқан хуқық сораўлары бойынша китапты оқыўға ийтермеледи. Сиз, бәлким, усы буйрық бериўши дүканшы туўралы еситкен шығарсыз. Оның исми Линкольн еди.

Дәл өзиниң әҳмийетли екенин сезиўди қәлеў Диккенсти өлмейтуғын романларды жазыўға руўхландырды. Ол Кристофер Рен мырзаны өзиниң тастағы симфониясын жаратыўға руўхландырды. Бул қәлеў Рокфеллерди хеш қашан таўсылмайтуғын миллионларды жыйнаўға, қаладағы үлкен үйди құрған бай адамға айналыўына мәжбүр етти.

Бул қәлеў сизди соңғы мода бойынша кийинип, соңғы маркадағы машинаны айдыўға хәм әжайып балаларыңыздың бар екенин жәриялаўға мәжбүр етеди.

Дәл усы қәлеў көплеген жас өспиримлерди гангстер хәм бандит болыўға азғырады. «Хәзирги жас жынаятшы өз-өзинен хәўесли, - деп Нью-Йорктың бас полиция комиссары Малруней айтты, - хәм тутқынға алынғаннан соң оның қәлейтуғын биринши нәрсеси – бул оннан қахарманды ислейтуғын шаўқымлы хабарлары бар газеталар. «Жыллы жерге» - электр орынлығына түсиўдей жағымсыз артықмашылық, ол «Бөбек Руфь», Ла-Гради, Эйнштейн, Линдберг, Тосканини ямаса Рузвельтлердиң сүүретлери бар орынға қарағанында оған узақ хәм әҳмийетсиз болып көринеди».

Егер сиз өзиңиздиң әҳмийетлилик сезимиңизди не арқалы алғаныңызды маған айтсаңыз, мен сизге ким екениңизди айтаман. Бул сизиң минезиңизди белгилейди. Бул – сизиң бар болған белгиңиз. Мысал ушын, Джон Д. Рокфеллер өзи хеш қашан көрмеген хәм көрмейтуғын миллионлаған гедей адамларға ғамхорлық көрсетип, Пекинде заманагөй емлеўхананың құрылысына ақша құрбан етип өзиниң әҳмийетли екенин қатты сизди. Диллинген болса, керисинше, өзиниң әҳмийетлилигин жынаятшылықта, банклерди тонаўда хәм адам өлтириўшиликте сизди.

Бир күни Миннесотте, оның изинен полиция қуўып жүрген ўақытта, ол дәриханаға бастырып кирди хәм: «Мен Диллингермен!» - деп бақырды. Ол адамзаттың биринши рақамлы душпаны болғанына мақтаныш ететуғын еди. «Мен сизлерге тиймеймен», - деп ол айтты»*.

* У. Джеймс (1842-1910) — прагматизм концепциясына тийкар салған Америкалы философ.

Диллинген хәм Рокфельердің арасындағы баслы айырмашылық – бул олардың өзлериниң әхмийетлилик сезимине қалай ерискенінде еди. Тарих атақлы адамлардың өзиниң әхмийетлилик сезимине қалай ерисиўге хәрекет еткени хаққында қызықлы ўақыяларға толы. Джордж Вашингтон да өзине «Қурама Штатлардың уллы президенти» деген атақты бериўин қәледі. Колумб «Океанның адмиралы хәм Хиндистанның президенти» атағын қәледі. Уллы Екатерина: «Уллы император ханымға», - деген жазыў болмаған хатларды ашыўдан бас тартатуғын еди.

Линкольн ханым, Ақ Үйдиң хожайыны болып, жолбарыс сыяқлы Грант ханымға тасланды хәм: «Қалайынша мениң алдымда, усынбасымнан алдын меннен бурын отыра аласыз!» - деп бақырды.

Миллионерлеримиз адмирал Бирдтың Антарктидаға илимий изертлеў сапарын музлы таўлардың өзлериниң исмлери менен аталыўы кереклигине шәрт қойып, қаржы менен жәрдем берди.

Виктор Гюго аз емес, көп емес, Париждың өзиниң хұрметине қайта аталыўына үмит етти. Уллылардың уллысы Шекспир де өзиниң әўлады ушын гербли қалғанды сатып алыў менен өзиниң исминиң жарқыраўына ерисиўге хәрекет етти.

Айырым ўақытлары адамлар өзлерине итибар қаратып хәм усылай етип өзиниң әхмийетли екенин сезиў ушын өзлерин хәлсиз кесел сыяқлы көрсетеди. Мысал ушын, Мак-Кинли ханымды алайық. Ол Қурама Штатлары президенти болған күйеўин әхмийетли миллетлик ислерди көзге илмей хәм оның төсегиниң қасында отырып хәм уйқысын гүзетиў ушын төрт саат даўамында қозғалмай отырыўға мәжбүр етип, өзін әхмийетли сезип рәхәтленди. Ол өзине тис шыпакери келген ўақытта күйеўин қасында қалыўға мәжбүр етип, хәдден зыят итибарды аңсағанын қанаатландырды, ал бир күни Джон Грей менен әхмийетсиз ушырасыўды өткерий ушын оны тис шыпакери менен жылғыз қалдырғаны ушын жәнжел шығарды.

Мэри Робертс Рейнхард маған бир күни өзиниң әхмийетли екенин сезиў ушын, өзін хәлсиз кеселдей етип көрсетиўди баслаған бир жас, ден-саўлығы күшли хаял хаққында айтып берди. Күнлердиң биринде бул хаял жасының себебинен хеш қашан турмысқа шықпайтуғынын мойынлаўға мәжбүр болды. Жалғызлық жыллары созылды, оның күтиўлери де үмитти қалдырмады. Ол төсекке жатты, хәм он жыл даўамында оның қартайған анасы оған аўқат алып барып, үшінши қабатқа минип-түсип жүрди. Бирақ бир күни мийнеттен хәлсизленген кемпир төсек тартып жатты хәм қайтыс болды. Бир неше күн «кесел» ашлықтан қыйналды, бирақ кейин ол турды, кийинди хәм және өмирге қайтты.

1933-жылы гангстер Д.Диллингерди президент Рузвельт рәсмий түрде Америка жәмийетиниң биринши рақамлы душпаны деп жәриялады.

Айырым атақлы кәнийгелер хақыйқый қатаң дүньяда тән алыўдан бас тартылған, өзін әхмийетли сезиўди қәлеўге ерисиў ушын адамлар хақыйқатында делбеликке түсип қалыўы мүмкин. АҚШта емлеўаналарда психикалық аўырыўлар менен қыйналатуғын кеселлер бар. Егер сизиң жасыңыз он бестен өткен хәм сиз Нью-Йорк штатында жасайтуғын болсаңыз, онда өмириңиздиң келеси жети жылында жиллиханаға түсиўге жигирмадан бир имканиятыңыз болады.

Ақылсызлықтың себеби неде?

Бундай кең сораўларға хеш ким жуўап бере алмайды. Бизлер сифилис сыяқлы айырым адамлардың аўырыўлардың мийдиң тоқымаларын бузып хәм делбеликке алып келетуғынын билемиз. Барлық психикалық аўырыўлардың шама менен ярымы мийдиң зақымланыўы, алкоголь, токсинлер хәм жарадарлықтың себебиниң ақыбетлери болыўы мүмкин.

Бирақ басқа ярымы – хәм бунда тарийхтың қорқынышлы тәрәпи – ўақыялардың екінши ярымы делбелик: өлгеннен соң изертленгенде олардың мий тоқымаларын микроскоп астында үйренгенде, мийи бизлердикиндей саў-тоң маймат екенин табады.

Не ушын бул адамлар ақылдан азды?

Мен бул сораўды үлкен жиллиханалардың биреўиниң бас шыпакерине бердим. Бул психикалық аўырыўларды изертлегени ушын жоқары хұрмет хәм сыйлықларды алған алым маған көпшилик адамлардың ақылдан азып, делбелик жағдайында хақыйқый дүньяда ересе алмаған әхмийетлилигин сезиўди табатуғынын айтты. Кейин ол маған төмендеги ўақыяны айтып берди:

«Мениң хәзирги ўақытта неке қурыўы қайғылы болып шыққан кеселим бар. Ол мухаббатты, жынысый қанаатланыўды, балаларды хәм жәмийетлик атақты қәледі. Бирақ өмир оның күткенлерин алдады, күйеўи оны жақсы көрмейтуғын еди.

Ол хаялы менен бирге аўқатланыўдан бас тартты хәм жоқары қабаттағы ханаға аўқатын алып барыўға оны мәжбүр етті. Оның балалары болмады, жәмийетте орны да болмады. Ол ақылдан азды. Өзиниң елесинде ол күйеўи менен ажырасты хәм және өзиниң қызлық фамиялиясын алды. Енди ол инглис аристократына турмысқа шыққанына исенимли болып хәм өзін Смит ханым деп шақырыўын айтатуғын еди. Балаларға келсек, хәр сапары мен оны шақырғанымда, ол маған: «Шыпакер, бүгин түнде мен бала туўдым», - деп айтады.

Өмир бир күни оның үмитлериниң кемесин хақыйқаттың өткир тасларына урды, бирақ делбеликтиң қуяшлы, әжайып атаўларына оның кемеси қәлеўлериниң жерине аман-есен жетти.

Қайғылы ма? Расында, билмеймен. Оның шыпакери маған: «Егер мен оған қолымды созып хәм ден-саўлығын қайтара алғанымда еди, бирақ мен

буны ислей алыўыма исенимли емеспен. Ол өзиниң хәзирги аўхалында бахытлырақ», - деп айтты.

Бизлерге қарағанда ақылдан азғанлар бахытлырақ. Олар өзлериниң барлық машқалаларын шешти.

Олар сизлерге миллион долларға чек жазып береді ямаса Ага-Ханға* мәсләхәт хатын береді. Олардың өзлери жаратқан фантастикалық дүньяда олар өзлери қатты қәлеген әхмийетлилик сезимин тапты.

Егер айырым адамлар әхмийетлилик сезимин усындай аңсайтуғын болса, онда оны алыў ушын ҳақыйқаттан ақылдан азады, көз алдыңызға келтириң, адамлардың әхмийетли екенин шын жүректен мойынласақ, онда адамлар менен қарым-қатнасымызда қандай әжайып нәтийжелерге ерисемиз.

Тарийхты билиўим бойынша, тек еки адам бир миллион долларлық жыллық табысқа ийе болды: Уолтер Крайслер хәм Чарльз Шваб.

Не ушын Эндрю Карнеги Швабқа жылына миллион доллар ямаса күнине үш мың доллардан көп төледі? Не ушын? Бәлким Швабтың алым болғаны ушын шығар? Яқ. Бәлким, ол полатты ислеп шығарыў ҳаққында басқаларға қарағанда көбирек билгени себепли шығар? Болмаған гәп. Чарльз Швабтың өзи маған өзиниң исшилериңиң көпшилигиниң полатты ислеп шығарыў ҳаққында өзине қарағанда көбирек билетуғынын айтты. Шваб адамларды басқарыўды билгени ушын өзине жоқары ис ҳақысын төлейтуғынын айтты. Мен оннан буны қалай ислейтуғынын сорадым. Қола менен жазып хәм хәр бир үйде, мектепте, хәр бир дүканларда, елдеги хәр бир идараларға қыстырып қойыў керек болған – сөзлер, Бразилиядағы жаўын-шашынның жыллық муғдарын ямаса латын фейилин есте сақлаўға ўақытты жиберіўдиң орнына балалардың еслеп қалыўы зәрүр болған – сөзлер, егер бул сөзлерди пайдаланып жасасаңыз, онда өмирди хәм сананы өзгертетуғын өз сөзи менен баян еткен оның сыры мынада:

«Өзимде бар болған ең бақалы қәсийет – бул адамларда руўхланыўшылықты оята алыўым, - деп Шваб айтты, - хәм адамзатта жасырын болған жақсы нәрсени оның жәрдемінде рАЎАландырыў усылы – бул оның бақалылығын мойынлаў хәм оны марапатлаў деп ойлайман.

Жоқарыда турғанлар тәрәпинен болған критикаға қарағанда, хеш нәрсе инсаныйлық қошаметти сүйиўшиликти усындай аңсат өлтирмейди. Мен хеш кимди хеш қашан критикаламайман. Адамға мийнетке деген жеңимпазлық тийкарды беріўге үлкен әхмийет беремен. Сонлықтан мақтаўға ылайықлы нәрсени излеўге ғам шегемен хәм өзиме бир нәрсе унаған ўақытта қәтелерди излеўге жеркеништи сеземен, мен өзимниң қоллаўымда ҳақ нийетлимен хәм мақтаўда сақыйман».

* Ага-Хан — жүдә шекленген адамлар топарына белгили болған исмаилитлердиң сектасының баслығының исми.

Дәл ұсылай етип Шваб иследи. Ал орташа адам қалай ислейди? Керисинше. Оған бир нәрсе унамаған ұақытта, ол барлық шайтанларды еске алады, ал унаған ұақытта – үндемейди.

«Өзимнің кең байланысларым хәм танысларым менен, - деп Шваб айтты, - дүнья жүзинің түрли жерлеріндегі көплеген тәсирли адамлар менен таныс болғаным менен, маған қанша уллы хәм өзинің жағдайына қанаатлы болса да, бирақ жұмысты жақсы ислемейтуғын хәм критиканың тәсирине қарағанда қоллаудың тәсири астында көбирек күш салмайтуғын адамды излеуіме туўра келер еди».

Оның ашық сөйлегени Эндрю Карнегидің үлкен әўметинің баслы себеплеринің бири болды. Карнеги оның хәм жәмийетлик, хәм жеке байланысларын жоқары баҳалады.

Хәм өзинің қәбир тасында Карнеги өзинің жәрдемшилерине алғыс билдириўди қәледі. Ол өзи ушын төмендегише мазар үстине жазылған жазыўды шығарды: «Бул жерде өзине қарағанда ақыллырақ адамларды өзине бойсындырыўды билген адам жатыр».

Адамларды шын жүректен хәм жоқары баҳалаўды билиў басшы сыпатында Рокфеллердің әўметинің сырларының бири болды. Мысал ушын, оның сериклеринің бири Эдвард Т. Бедфорд Кубла Америкада көшпес мүлкти әўметсиз сатып алыўы менен пәнт жеп хәм фирмаға миллион доллар муғдарында зыян келтиргенинде, Джон Д. Рокфеллер оны критикалаўға толық хуқыққа ийе еди, бирақ ол Бедфордтың мүмкин болған хәмме нәрсени ислегенин хәм раўажланыўды алмағанын билетуғын еди.

Рокфеллерге инвестиция қылынған ақшалардың алпыс пайызын қутқара алғанда Бедфордты мақтаўға шараят туўылғанда ол шын жүректен оны қутлықлады. «Бул әжайып, - деп Рокфеллер айтты, - бизлер хеш қашан усындай аңсат қутылмаған едик».

Зигфельд – қашанлардур бродвейдеги тамашагөйлерди өзинің спектакльери мене таң қалдырған әўметли антрепренер ол өзинің америкалы қызды өзине қарата алыўы себебинен атаққа ийе болды.

Бир неше мәрте ол екінши мәрте хеш ким қайтарып қарамайтуғын кишкене реңсиз жаратылысты алды хәм оны сахнада сырға хәм қумарға толы қахарманға айналдыратуғын еди. Тән алыныў хәм исенимнің күшин билип, ол хаялларды өзинің әлпайымлығы хәм оларға қатнасында алдын-ала ескертиў менен өзинің сулыўлығын сезиўине мәжбүр ететуғын еди. Ол епшил еди: ол хор айтыўшылардың ис хәқысын хәптесине отыз доллардан бир жүз жетпис бес долларға шекем көтерди. Ол соның менен бир ұақытта мәрт адам болды: Фелидеги биринши сахнада шығыўына ол топардың жулдызларына телеграмма жиберди хәм шоуда қатнасатуғын хәр бир хор айтыўшыға Америкадан роза гүллерин жиберди.

Бир күни ораза тутыў хәққында теорияның тәсири астына түсип, мен алты күн даўамында аўқат жеўден өзимди туттым. Бул қыйын емес еди.

Алтыншы күннің соңында мен екінші күннің соңына қарағанда ашлықты аз сездім. Бірақ, егер алты күн дауамында үйіндегілерди ямаса исшилерди аўқатсыз қалдырса, онда өзлерин жынаятшыман деп есаплайтуғын адамларды мен де, сизлер де билесиз. Соның менен бир ұақытта олар оларды аўқатқа қарағанда күшлирек мүтәж болған руўхый итибар хәм тән алыныўдан алты күн, хәптелер дауамында аңсати айырады.

Сол ұақытлары «Виеналы Рионьон»да биринши рольди ойнаған Альфред Лант бир күни: «Өзимди хұрмет етиў ушын аўқаттан басқа күшли мүтәж болған хеш нәрсе менде болмады», - деп айтты.

Бизлер аўқатты балаларымызға, досларымызға хәм исшилеримизге беремиз, бірақ оларға өзін хұрмет етиў ушын аўқатты сийрек беремиз. Бизлер оларды күшти ислеп шығарыўы ушын картошка менен тәмийинлеймиз, бірақ таң жалдызының намасы сыяқлы олардың ядында узак жыллар болатуғын жоқары инсанийлық баҳалылығын тән алыў сөзин оларға бериўди умытамыз.

Айырым оқырманлар, бәлким: «Ески қосық! Жағымпазланыў! Майлаў! Жағымпазлық! Бул өнерлер бизлерге белгили. Ақыллы адамлар менен ислесең олардың пайдасы жоқ», - деген қатарларды оқып әдиллик пенен көретуғын шығарсыз.

Әлбетте, жағымпазлық терең ойшыл адамларға гейде тәсир көрсететуғын шығар.

Бул майда, өтирик хәм шын жүреккли емес. Буны ислемере керек хәм бул әдетте исленеди. Айырым адамлардың тән алыныўды аңсайтуғыны соншелли, олар ашлықтан өлейин деп атырған адамның шөп хәм қуртларға қанаат ететуғыны сыяқлы азына қанаат етеди.

Неге, мысал ушын, Идиванидин көп хаяллылар неке базарында усындай көзди қамастыратуғын әўметке ийе еди? Не ушын, усы «ханзадалар» деп аталыўшы адамлар өз торына экранның атақлы жулдызлары болған еки сулыў хаялды – яғный, биреўи хәммеге белгили примадонна хәм миллионлары бар Барбара Гаттонларды түсире алды? Не ушын? Олар буған қалай еристи?

«Либерти» журналы ушын Аделина Роджерс Сент-Джойс мақаласында: «Идивани жигитлериниң көркемлиги хаяллар ушын әсирдин сырлы жумбағы болды», - деп жазды.

Дүньяның биринши хаялы, еркеклердин билимданы хәм уллы артистка Пола Негри бир күни маған оны түсіндирди. Ол: «Мен ушыратқан ер адамлардың хәммеси жағымпазлық өнерине ийе еди. Ал бул өнер бизиң хақыйқый әсиримизде дерлик жоғалған. Сизлерди исендирип айтаман, дәл усы нәрседе Идиванидин көркемлигиниң сыры жасырынған. Мен билемен», - деп айтты.

Ханшайым Виктория да жағымпазлыққа сезимтал еди.

Дизраэли ханшайым менен қарым-қатнасында «ортаға қойғанын» мойынлады. Оның сөзлери бойынша, ол оны қатаң жағымпазлық пенен турақлы хызмет етті. Бірақ Дизраэли қашанлардур үлкен Британия империясын басқарған таңланған, шаққан хәм епшил адам болды. Өз тарауында ол әжайып еді. Өзи ушын жағымсыз, бірақ зәрүр болған жұмыс бизлер ушын зәрүр болып табылмайды. Узақ пайдаланыўда жағымпазлық сизге пайдаға қарағанда көбирек зыян алып келеди. Жағымпазлық – бул жасалма зат хәм егер көп жағдайларда оннан пайдалансаңыз, қолдан исленген ақша сыяқлы сизди қашанлардур апатқа алып барады.

Жоқары баға хәм жағымпазлықтың арасындағы айырмашылық неде еді. Ол қыйын емес.

Бириншиси ҳақ нийетли, ал екиншиси – ондай емес. Бириншиси жүректен, екиншиси – тисиниң арасынан барады. Бириншиси – ҳақ, екиншиси – өтирикши. Бириншиси хәммениң хәўесин келтиреді, екиншиси – хәммениң жек көриўшилигин келтиреді.

Жақында мен Мехико-Ситиде Чапультепек қорғанында бюст генерал Обрегонды көриўге муяссар болдым. Бюсттың астында генералдың дүньяға көз-қарасын сыпатлайтуғын ойып жазылған дана сөз еді: «Сизге хұжим ететуғын душпанлардан қорықпаң, ал сизге жағымпазлық қылатуғын дослардан қорқың».

Яқ! Яқ! Яқ! Мен жағымпазлықты улыўма үйретпеймен. Мен буннан узақпан. Мен жаңа өмир салты туўралы айтаман хәм буны қайталаўды кәлеймен.

Патша Генрих V-тиң Букенгем қәсириндеги ханасының дийўалларында алты гәп жазылып тур еді. Олардың биринде: «Исрап етпеў хәм арзан мақтаўларды қабыл етпеўди маған үйрет», - деп жазылған. Бунда жағымпазлықтың негизи – бул арзан мақтаў.

Бир күни мен жағымпазлықтың анықламасын оқыдым хәм оны усы жерде айтып өтиў орынлы: «Жағымпазлық етиў – бул биреўге дәл өзи туўралы нени ойлайтуғынын айтыў».

«Сиз қандай тилден пайдалансаңыз да, - деп Ральф Уолд Эмерсон айтты, - сиз хеш қашан өзиниздиң қандай екениңизден басқасын айта алмайсыз».

Қандай да анық машқалалар менен байланыслы ойланыўда бәнт болған ўақыттың 95%-н алатуғын ойларды бизлер әдетте өзимизге арнаймыз.

Демек, егер бизлер азғантай ўақыт өзимиз туўралы ойлаўды тоқтатып хәм басқа адамлардың жетискенликлери ҳаққында ойлаўды басласақ, онда бизлердиң жағымпазлыққа барыўымызға туўра келмейди. Бул жүдә арзан хәм өтирик нәрсе. Оны тилимизге шықпастан алдын емлеўге болады.

Эмерсон: «Мен ушыратқан хәр бир адам қандай да тараўда меннен үстин болады. Хәм мен оннан бир нәрсени үйрениўге таярман», - деп айтты.

Егер бұл Эмерсон үшін әдил болмаған болса, онда бұл сизлер менен бизлер үшін мың есе әдилірек емес пе? Тек өзиміздің минсизлігіміз хәм қәлеулеріміз хәкқында ойлауды тоқтатыйық. Басқа адамның жетіскенлігін анықлауға хәрекет етейік.

Сонда жағымпазлыққа мүтәжлік болмайды. Келиң басқа адамлардың жақсы қәсіятлерін шын жүректен мойынлайық. Өзіңіздің қоллауыңызда хәк нийетлі хәм мақтауда сақый болың хәм адамлар сизиң сөзіңізді қәдірлейді, оларды есте тутады хәм пүткил өмири дауамында қайталайды – жыллар өткеннен кейін қайталайды хәм сиз айтқан сөзлеріңізді ұмытқан ұақтыңызда да, олар ұмытпайды.

3 – Бап. Ким усылай ислей алса, онда пүткил дүнья оның менен бирге, ал ким ислей алмаса – ол жалғызлықта кетеди.

Хәр жаз айында мен Мэйнге балық тутууға бараман. Жеке өзим қаймақлы мийуени жақсы көремен, бірақ қандай да таң қаларлы себеплер менен балықтың құртларды мақұл көретуғынын көрдим. Сонлықтан балық тутып атырғанымда өзимнің нени жақсы көретуғыным тууралы емес, ал балықтың нени жақсы көретуғыны тууралы ойлайман, хәм қармаққа қаймақлы мийуени емес, ал балық үшін құртты илдиремен хәм: «Мынаны жейсиз бе?» - деп айтаман.

Не үшін бұл барысты адамлар менен қарым-қатнаста да пайдаланбаймыз?

Ллойд-Джордж кимдур басқа жетекшілердің хәммеси, яғнай әскерий дәуірдеги Вильсон, Орландо хәм Клемансолардың – әлле-қашан ұмытылып кеткен бир ұақтында хәкіметте қалайынша ұзақ ұақыт қала алғанын сорағанымда дәл усылай иследи. Ллойд-Джордж өзінің хәкімет басындағы турақлылығын балықлардың* талаптарын қанаатландырыу үшін қармаққа нени илдириу кереклігін үйренгеніне қатнаслы екенін айтып жууап берди.

Өзіміздің нени қәлейтуғынымыз тууралы айтып бериудің не керегі бар? Бұл – балаларша. Ақмақлық. Әлбетте, сизге өзіңіздің нени қәлейтуғыныңыз қызық. Сиз бұған бәрха қызығыушылық көрсетесиз. Бірақ сиз бир өзіңіз дәл усындай емессиз. Бұл қатнаста басқалар да дәл сиздей: хәммеіз өзиміздің нени қәлейтуғынымыз бенен қызығамыз.

Хәкыйқатында, ай астындағы дүньяда басқа адамға тәсир көрсетиудің бир усылы бар: бұл оның менен қәлеген нәрсеси хәкқында сөйлесиу хәм оған бұған қалай ерисиуге болатуғынын көрсетиу.

* Ллойд Джордж, Дэвид — Великобританияның премьер-министри (1916 - 1922).

Вильсон, Вудро — АҚШтың президенти (1913 - 1921); Клемансо, Жорж — Францияның премьер-министри (1906 - 1909); Орландо, Витторио — Италияның премьер-министри (1917 - 1919).

Ертең биреўге бир нәрсени ислеўге мәжбүр етиўге хәрекет еткениңизде бул туўралы есиңизге түсириң. Егер, мысал ушын, сиз балаңыздың тебеки шегиўин қәлемесеңиз, онда буны оған қадаған етпең хәм оған буны қәлемейтуғыныңызды айтпаң. Ал оған тебекиниң баскетбол топарына баратуғын жолын қалай жаўып хәм жүз метрге жуўырыўда жеңистен қалай айыратуғынын сүүретлеп түсиндириң.

Буны балалар, таналар ямаса шимпанзелер менен ислесиўиңизге қарамастан есте тутыў пайдалы. Мысал ушын, әжайып күнлердиң биринде Ральф Эмерсон хәм оның баласы қораға тананы киргизиўге хәрекет етти. Бирақ олар тек өзлериниң нени қәлейтуғыны туўралы ойлап, хәмме ушын улыўмалық қәтеге жол қойды. Эмерсон ийтерди, ал баласы болса тартты. Бирақ тана олардың ислегенин иследи: ол тек өзиниң қәлеген нәрсеси ҳаққында ойлады. Ол аяқларын тиреп турып алды хәм пададан айырылыўдан бас тартты. Ирландлы үй хызметкер олардың аўыр жағдайын көрди. Ол китап хәм эсселерди жазыўды билетуғын еди, бирақ бул жағдайда тек туўры мәниге ийе болып, ол таналардың ойларының барысын Эмерсоннан жаңқсы түсинетуғын еди. Тананың нени қәлейтуғыны ҳаққында ойланып, ол оның аўзына аналық бармағын салды, азмаз сорыўға берди хәм оны қораға әсте алып барды.

Бизлер дүньяда пайда болған күнимизден олар ислеген хәр бир хәрекет бизлердиң бир нәрсени қәлегенимиз себебли исленди. Хәм Қызыл Атанаққа жүз долларды қурбанлық еткенимиздиң себеби мүтәж адамларға жәрдем көрсетиўди қәлеў, жақсы хәм сулыў исти ислеўди қәлеўимиз болды. «Сиз туўысқанлардың биреўине берсеңиз, онда маған берген боласыз».

Егер жүз долларды сақлаўды қәлеўге қарағанда усындай исти ислеўге қәлеў азырақ болғанда, сиз буны ислеменген болар едиңиз. Әлбетте, бәлким, сизге рад етиў уят болып ямаса бул туўралы үлес қосқан адам сорағаны себебли сиз буны ислеўге мәжбүр болған шығарсыз. Бирақ бир нәрсе сөзсиз – сиз қәлегениңиз ушын қурбанлық иследиңиз.

Профессор Гарри А. Оверстрит өзиниң «Адамның ис-хәрекетиниң тийкарлары» атлы илимий-атақлы китабында былай деп айтады: «Бизлердиң ис-хәрекетлеримиз баслы қәлеўлеримизден келип шығады... хәм егер биреўди хәрекет етиўге оятыўды қәлесеңиз, онда ең жақсы мәсләхәт – бул я жумыста, я үйде, мектеп хәм сиясатта болсаң да – ең алды менен қандай да күшли қәлеўди оят. Ким буны ислей алса, онда пүткил дүнья оның менен бирге. Ким буны ислей алмаса, онда ол жалғызлықта жүреди.

Шотландиялы жигит Эндрю Карнеги, жумысты саатына еки центке ислеўден баслап хәм өзинен соң 365 миллион доллар қалдырған, «өмир мектебинде» адамларға тәсир етиўдиң тек бир жолы – бул өзинди олар менен сәўбетте қәлеўлериңизди шеклеў екенин ерте түсинди. Ол мектепте тек төрт классты питкерди, бирақ адамларды басқарыўды үйренди.

Көргизбе ушын: оның қайын бийкеси өзинің еки баласын қатты сағынды. Олар жабық колледжде оқытуғын еди хәм өзлеририң жұмыслары менен бәнт болғаны соншелли, үйине хатты тәртипсиз жазатуғын хәм анасының сағынышлы хатларына итибарсызлық пенен жууап беретуғын еди.

Карнеги сорамастан, қайтымлы почтадан жууап ала алатуғынына дүз долларға бәсеки усынды. Кимдур оның усынысын қабыл етти. Демек, ол жийенлерине хәр бирине бес доллар қосып жиберип атырғанын еслетип, қысқа хатты жазды.

Ол ойланбады, бірақ ақша салды. Жууап қайтымлы почтадан келди. Оларда «қымбатлы Эндрю ағаға» итибары хәм мийримлиги ушын миннетдаршылық билдирди хәм...

Ертең биреуді бир нәрсени ислеуге көндириуді қәлесеніз, онда сөйлеместен алдын үндемең хәм буны ислеуге оны қалай мәжбүр ете алатуғыныңыз тууралы ойланың.

Бул сорау сизди адамларға деген асығыслық хәм итибарсыз жантасыудан, өз қәлеулеріңіз тууралы пайдасыз сөзлерден ушлап қалады.

Нью-Йорктың мийманханаларының биринде мен лекциялар курсың оқыу ушын хәр мәусимде кеш ушын үлкен залды ижараға алатуғын едим.

Бир мәусимнің басында маған күтилмегенде алдыңғы нарққа қарағанда үш есе көп төлеуім кереклигин айтты. Бул жаңалық маған жарнамалар жабыстырылып болып хәм билетлер шығарылып, сатылғаннан соң жетти.

Тәбийий мен көбейген нарқты төлеуді қәлемедим, бірақ мийманхананың шөлкемлестириушилері менен өзим қәлеген нәрсе тууралы сөйлесіуден не пайда? Оларды олардың нени қәлейтуғыны қызықтырды ма.

Бир неше күн өткеннен кейин басқарушыға баруыма туура келди.

«Сизиң хатыңызды алғанымда азмаз таң қалдым, - деп мен айттым, бірақ сизди улыуа айыпламайман. Мен сизиң орныңызда болғанымда, бәлким, усындай хат жазған болатуғын шығарман. Басқарушы сыпатында сизиң ұазыйпаңыз – бул мүмкин болғанынша көбирек пайда алыу. Егер сиз буны ислемесеңіз, онда сизди жұмыстан шығарады. Енди келиң бир бет қағазды алып хәм егер төлемди көбейтиуді турған болсаңыз, онда сизди күтип турған пайда хәм зыянды жазайық». Мен бир бет почта қағазын алдым хәм ортаға сызық қойып бир жағына «пайда», екинши жағына «зыян» деп жаздым. «Пайданың» астына: «еркин ойын залы» деп жаздым хәм пикирлеуді дауам еттим: «Сиз залды аяқ ойыны хәм жыйналыслар ушын берип пайда аласыз. Бул үлкен пайда, себеби усындай мәресимлер ушын үлкен төлемди аласыз. Егер мен мәусимине жигирма кешке залды бәнтлесем, онда сиз ушын бул, әлбетте, қандай да пайдалы исти жоғалтыуды аңлатады. Енди зыянларды көрип шығайық. Биринши: төлемінің есабынан табысыңызды көбейтиудің орнына сиз оны жоғалтасыз, себеби мен соралған ақшаны төлей алмайман хәм лекцияларымды басқа жерде өткеріуге мәжбүр боламан. Сиз ушын зыян да бар. Бул лекциялар билимли хәм мәдениетлы

адамлардың топарын сизиң мийманханаңызға тартады. Бул сиз ушын жақсы жарнама, солай емес пе? Ҳақыйқатында, егер сиз газетада жарнама бериў ушын бес мың доллар сарплап, лекцияларым менен қаратқан адамларыма қарағанда көп адамды мийманханаңызға қарата алмаған болар едиңиз».

Усыны айтып, мен усы еки зыянды сәйкес қатарға жаздым хәм бетке: «Өзиңизди күтип турған пайда менен бирге зыянды да көрип шығып хәм маған өзиңиздиң соңғы шешимиңизди хабарлаўыңызды қәлеймен», - деп жазып, қағазды басқарыўшыға бердим.

Ертеңине мен ижара ҳақымның 300-ден 50%-ға көтерилгенин хабарлайтуғын хатты алдым..

Итибар бериң, мен бул шегирмени өзим қәлеген нәрсем ҳаққында бир сөзде айтпастан, ал бәрха басқаның нени қәлейтуғыны хәм буған қалай ерисе алатуғыны хаққында айтып алдым.

Айтайық, мен сезимлериме ерк бердим, айтайық мен шөлкемлестириўшиниң ханасына бастырып барып хәм: «Билетлер сатылып болып хәм жарнамалар исленгенин жақсы билген бир ўақтыңызда төлемди 300%ға көбейткениңиз нени аңлатады? 300%! Қорқынышлы! Болмаған нәрсе! Мен бундай нарқты төлемеймен!» - деп айтқан болар едим.

Онда не жүз берген болар еди?

Тартыста пуўлар қайнап көтерилип, байланыссызлық пайда болған болар еди хәм сиз бундай сахналардың не менен тамам болатуғынын билесиз. Егер мен оны нахақ екенине исендирсем де, оның намысы оған шегиниўине мүмкиншилик бермеген болар еди.

Инсанийлық қарым-қатнастың жетик мәдениаты тараўындағы ең жақсы мәсләхәтлердиң бирин Генри Форд берди, ол: «Егер әўметтиң сыры бар болса, онда ол басқа адамның көз-қарасын қабыл етип хәм затларды оның көзи менен көриўден ибарат», - деп айтты. Бул жүдә жақсы айтылды. Бул жүдә эпиўайы, жүдә анық, хәр бир адам бул сөзлердиң әдиллигин бир қараўдан көриўи керек, бирақ жердеги адамлардың 90%ы 100 жағдайдан 90 жағдайында усы хақыйқатты көзге илмейди.

Сизге мысал керек пе? Ертең азданда столыңызда жыйналған хатларға қараң хәм сиз олардың көпшилигинде усы дурыс пикир жоқары қағыйдасының қатаң бузылғанын көресиз. Үлкен жарнама агентиндеги радио бөлиминиң баслығы жазған хатты алайық. Бул хат дүнья жүзи бойынша жергиликли радиостанциялардың баслықларына жиберилген еди. Қаўыстың ишинде мен хәр бир абзацқа пикирлеримди қостым.

«Джон Блэнк мырза. Блэнквил. Индиана.

Қымбатлы Блэди мырза.

Компаниямыз радиожарнама тараўында өзиниң жетекшилик орнын сақлап қалыўды қәлейди. (Компанияңыздың қәлеўи кимди қызықтырады? Мен өз машқалаларыма тәшўишлимен. Банк мени үйиме гиреў хатын алыў

хуқықынан айырды, атызымдағы роза гүлдерди шырынжа бұлдирди, фонд биржасында кеше түсиў болды хэм таңға жақын мен он бестен сегизин жоғалттым, мени Джонслердиң үйиндеги кешеге кешке мирәт етпеди, шыпакер қан басымымның төмен екенин айтты. Не ушын? Уўайым басып азанда идарама бараман, почтаны ашаман, Нью-Йорктеги қандай да адамның компаниясы ҳаққында қәлеўлерин оқыйман. Әне саған! Егер ол бул хатының қандай тәсир көрсететуғынын билгенинде, ол жарнамалық исин тез таслап хэм қойдың бийтлеринен өним шығарыў менен шуғылланған болар еди).

Бизлердиң жарнамалық ведомствомыз улыўма миллетлик көлемде ис алып барады хэм радио арқалы еситтириў тармағындағы биринши таяныш болып есапланады. Бизлердиң бағдарлама ўақтын қосымша төлеў тәжирийбемиз жылдан жылға бириншилигимизди сақлап киятыр. (Сиз уллысыз, хэм байсыз, хэм бириншиликтесиз. Не болыпты? «Дженерал моторс», «Дженерал электрик» хэм АҚШтың армиясының бас штабы сыяқлы уллы болсаңыз да, сизлердиң уллылығыңызға түпирдим. Сиз ақылы жарты калибридиң мийине ийе болсаңыз да, сиз мени сизлердиң емес, ал өзимниң қандай уллы екеним қызықтыратуғынын түсине алған болар едиңиз. Әўметлериңиз ҳаққындағы сөзлериңиз мени тек және бир мәрте өзимди кишкене хэм әҳмийетсиз сезиўиме мәжбүр етеди).

Жоқарыда айтылғанлар менен байланыслы, бизлердиң жарнамалық материалларымызды тек ғана екшембилик бағдарламаларда емес, ал тыңлаўшылар ушын қолайлы қәлеген ўақытта да пайдаланып, көбирек макул келетуғын информациялық бағдарламаларыңыздың дизимине компаниямызды қосыўыңызды сораимыз. (Көбирек макул келетуғын. Қандай арсызлық! Алдын сиз компанияңыз туўралы мақтаншақлығыңыз бенен мениң әҳмийетсизлигимди айтып өттиңиз, ал кейин бул туўралы «илтимас» деп айтпастан, сизди көбирек макул келетуғын қарыйдарлардың дизимине қосыўымызды сорадыңыз).

Шешимиңиз ҳаққында билиўимизге жол беретуғын хатты алғаныңызды тез тастыйықлаўыңыз өз-ара пайдалы болған болар еди. (Ақмақ! Сиз маған өзиңиздиң мың нускаға көбейтилген хатыңызды – гүз айындағы жапырақ сыяқлы самалда хәр тәрәпке ушып баратуғын бетлериңиздиң биреўин жиберип атырсыз хэм машқалам көп болған бир ўақытта отырып хатты алғанымды «тез» тастыйықлаўымды сорап атырсыз. «Тез» деген сөзде нени айтыўды қәлеп атырсыз? Ямаса сиз мениң сиз сыяқлы бәнт екенимди хэм жуўап берместен алдын ойланыўды жақсы көретуғынымды билмейсиз. Хэм егер бул тақырыпта сөз ашылған екен, онда маған нени ислеўди көрсетиўге сизге ким хуқық берди? Сиз бул «өз-ара пайдалы» болады деп айтып атырсыз. Ақыр-ақыбет, сиз мениң пайдам туўралы да еске алдыңыз. Бирақ бул пайда неден ибарат, сиз анық хеш нәрсе айтпадыңыз).

Шын жүректен радио бөлиминиң баслығы Джон Блэнк.

Р. С. Бәлким сиз үшін Блэнквиль газетасына қосылып шығарылған бет қызығыушылық келтиретуғын шығар хәм сиз, бәлким, оны радиостанцияңыздың бағдарламаларына қосыуды қәлерсиз. (Тек ең соңында сиз машқалаларымның биреуінің шешимине жәрдем бере алатуғын бир нәрсени еслетип атырсыз. Не үшін сиз усынанн басламадыңыз? Енди бунда хеш қандай пайда жоқ. Усындай болмаған нәрсени шығара алатуғын жарнама исшисинде, бәлким, басында кемислик бар шығар. Бизлерге «сизің шешимиңиз тууралы хабар беретуғын» хаттың улыұма кереги жоқ. Бизлер керек нәрсениң хәммеси – бул сизің искен кегирдек безиңиз үшін кварта йод)».

Демек, егер өмирин жарнама исине бағышлаған хәм адамларды сатып алыұға көндириу өнеринде қәнийге деп тән алынған адам усндай хатты жазған болса, онда қассап, нанбайшы ямаса обой шегелерин таярлаушылардан не күтиуге болады?

Мине курслеримизди тыңлаушы Эдвард Бермилен мырза үшін темир жол жүк тасыу үшін кирейине кеме тутуу бөлимшесиниң идарасының орынбасары жазған хаты.

Хат алған адамға хат қандай тәсир көрсетти?

Оны оқып шығың хәм сизге ол тууралы айтып беремен.

«А. Зерегас сонс инкорпорейтед», 23 фронт стрит, Бруклин, Нью-Йорк. Эдвард Бермилен мырзаның мағлыұматы үшін!

Бизлердиң жүклеу-жүк түсири станциямыз жүктиң көбирек бөлегиниң күнниң екінши ярымында жеткерилип бериуіне байланысды жұмыста қыйыншылықларды басынан өткерип атыр. Бул жұмыс уақтынан кейин жұмыс ислеу зәрүрлигин пайда қылады, айырым уақытлары жүклердиң кешигиуін келтиреді. 16-ноябрде бизлер сизің компанияңыздан 510 орынды саатта 16-дан 20 минут өткенде жүклеу майданымызға жеткерилгенин алдық.

Бизлер жүклерди кеш жибергенимизден пайда болған қыйыншылықлардан өтиуіңиз үшін сизден жәрдем сораймыз. Бизлер сизден жүкти қабыл етип алыушы адамға жүктиң белгиленген уақытта жиберилиуі керек болған күнде жүктиң бир бөлегин уақыттан бурын ямаса күнниң биринши ярысында жиберіуіңизди сорай аламыз ба?

Истиң бундай барысында сиз үшін артықмашылық жүк машиналарыңыздан тез жүкке түсирип алыудан, сондай-ақ жүклеріңизди сизден алынған күнниң өзінде жиберилиуіне кепилликтен ибарат болады.

Сизге садық Дж. Б... , бөл...».

Шаршаған хәм ис хақы аз төленетуғын мыңлаған коммивояжерлер бүгин көпирде жүрипти. Не үшін? Себеби олар бәрха өзлериниң нени қәлейтуғыны тууралы ойлайды хәм я сиз, я мен хеш нәрсени сатыу алыуды қәлемейтуғынымызды түсинбейди, ал егер бизлерде усндай қәлеу пайда болғанда, онда олардың жәрдемисиз-ақ барып сатып алатуғын едик.

Бизлер өзлеримиздің машқалаларымыздың шешилиуіне бәрха қызығамыз. Хәм егер коммивояжер бизлерге хызметинің хәм затларының бизлерге қандай жәрдем бериуін көрсете алғанда, онда бизлерди исендириуіге зәрүрлик болмайды. Бизлер сатып аламыз. Қарыйдарға жарнаманың тәсири астында емес, ал өзинің қәлеуі менен затты сатып алғанын түсиниуі жағымлы болады.

Бирақ саўда менен шуғылланатуғын барлық адамлар нәрселерге қарыйдардың көзи менен қараўды билмей утылады. Мысал ушын, мен Форест-Хилдте, үлкен Нью-Йорктың орайындағы кишкене оазистеги жеке меншик үйлерде жасадым. Бир күни метроға асығып баратырғанымда, мен көп жыллар даўамында Лонг-Айлендте көшпес мүлкти сатып алыу хәм сатыу менен шуғылланатуғын бир танысымды тосаттан ушыраттым.

Ол Форест-Хиллди жақсы билетуғын еди хәм мен оннан үйимнің қандай гербиштен қурылғанын сорадым, яғный темир тор менен исленген бе ямаса иши геуик пе? Ол билмеймен деп жуўап берди хәм ол айтпаса да билетуғын ямаса өзим Форест-Хилл Гарденс Ассоциэйшенске қоңыраў қылып, анықлап алатуғын нәрсени мәсләхәт етти.

Ертеине мен оннан хат алдым. Ол маған өзим алыўды қәлеген мағлыўматты берди ме? Ол оны маған телефонда алты секундтың ишинде айта алатуғын еди.

Бирақ ол буны ислемеди, ал және бир мәрте қамсызландыру компаниясына қоңыраў қылып, кейин оған өзимнің мал-мүлкимнің қамсызландыруын тапсыруды усынып, оны алыўыма болатуғынын еслетти.

Ол маған жәрдем бериуіге қызықпады, оны тек өзинің ислери қызықтырды.

Мен оған жас өспиримлик ушын: «Жақсы саўға» хәм «Әўметти бөлисиу» атлы әжайып кишкене китаптарды бериуим керек еди.

Егер ол бул китаптарды оқып хәм онда баын етилген көз-қарасларды түсингенде, бул оған мениң мал-мүлкиме қамсызландыру буйырпасынан мың мәрте көп пайда берген балар еди.

Тәжирийбелелерге бирдей қәте болған тән нәрсе. Бир неше жыл алдын мен Феладельфияның атақлы ларингологының идарасына бардым. Мениң бадамның мөженесине көз-таслаўдан алдын, ол меннен не менен шуғылланатуғынымды сорады.

Оны бадамның мөженесинің жағдайы қызықтырмады, оны хамиянымның жағдайы қызықтырды. Оның баслы мақсети маған жәрдем бериу емес, ал меннен қанша ақша алыуы болды. Нәтийжеде ол хеш нәрсе алмады. Мен оның клиникасынан жек көриу сезимине толып шықтым.

Дүньяда сықмар адамлар қанша көп! Хәм басқа адамларға пайдалы болыўға талпынатуғын адам үлкен артықмашылыққа ийе. Оның рақабатшылары аз.

Оуэн Д. Янг: «Басқа адамның орнына өзін қойып билетуғын, оның ойын түсіне алатуғын адам өзін қандай келешек күтіп тұрғаны хаққында тәшүишленбесе де болады», - деп айтты.

Егер усы китапты оқып болып, сиз ең керекли нәрсеге – басқа адамның көз-қарасында тұрыўға, нәрселерге оның көз-қарасы менен қараўға бейимлиликке ийе боласыз, бул сизің қарьераңыздың шоққысы болыўы мүмкин.

Көпшилик адамлар Вергилияны оқыўды үйренип, сырлы санақларға ийе болып, бирақ өзлериниң қандай ойлайтуғыны хаққында азмаз болса да көз-қарасты алмастан колледжди питкереди. Мысал ушын, бир күни мен Нью-Арк, Нью-Джерсиге транспорт аўқамына хызметке есапқа алынған колледждиң питкериўшилери ушын «Ораторлық мәденият» курсын алып бардым. Олардың бири басқаларға баскетбол ойнаўға исендириўди қәледі. Ол бул туўралы мынаны айтты: «Сизлерден хақыйқый адамларды ислеп хәм баскетбол ойнаўды үйретиўди қәлеймен, бирақ соңғы ўақытлары спортзалымызға ойын ушын адамлар жетиспейди. Бир күн алдын бизлерден екеўимиз я үшеўимиз топ ушын соқлығыстық хәм меинң көзимниң асты көгерди.

Жигитлер, ертең кеште келиўиңизге қатты қәлер едим».

Ол өзиниң қәлеўлери туўралы бир нәрсе айтты ма? Сиз хеш ким бармайтуғын спортзалға барыўды қәлейсиз бе? Оның қәлеўлери сизди қатты тәшүишлендире ме? Көзиңиздиң астының көгериўин қәлемейсиз бе?

Ал ол спорт залға барыўда сиз ушын өине тартарлық тәрәпин көрсете алатуғын еди ме? Сөзсиз. Үлкен күш. Жақсы иштей. Анық пикирлеў. Ойынлар х.т.б.

Профессора Сверститтиң дана мәсләхәтин қайталайық. «Ең алды менен, онда (басқа адамда) қандай да күшли қәлеўди оятың. Буны ислей алатуғын адам менен пүткил дүнья бирге болады. Ким ислей алмаса – ол жалғызлықта кетеди».

Талабалардың бири аутотренинг тәртибинде өзлестирген сабағын үйдеги өмиринде қолланыўды шешти. Оны кишкене бала тәрбиясында айырым машқалалар тәшүишлендирди. Бала арық еди хәм өзи аўқат жеўден бас тартатуғын еди.

Ата-аналар бундай жағдайларда әпиўайы усыллардан пайдаланатуғын еди. Олар оны «кейиди» хәм «мазасын алды». «Анаң, сениң мыналарды жегениңди қәлейди». «Әкең, сениң өсип хәм үлкен жигит болыўыңды қәлейди».

Бала усы қәлеўлерге азмаз болса да итибар берди ме? Қумлы майданда жүргениңизде сиз қумға қанша итибар берсеңиз, ол да сонша итибар берди.

Азмаз ақылы бар бир адам да үш жаслы баланың отыз жаслы әкесиниң көз-қарасын итибарға алыўына үмит етпейди. Солай болса да, бул әке үмит еткен дәл сол жағдай. Бул болмаған нәрсе еди. Ол ақыр-ақыбет буны көрди.

Хәм сонда ол өзине: «Балада аўқат жеўге қәлеў пайда болыўы ушын мен не ислеўим керек? Оның хәм өзимнің қәлеўлеримди қалай байланыстыра аламан?» - деп айтты.

Бул онша қыйын болмады, оның тек бул туўралы ойланыўы керек еди. Оның баласында үш дөңгелекли велосипед бар еди, ол Бруклиндеги үйинің қасындағы жол шетинде оны айдаўды жақсы көретуғын еди. Усы көшеде бир неше жайдың арғы жағында Голливудта айтатуғындай «Қәўип» жасайтуғын еди, - бул баладан велосипедти тартып алып өзи айдайтатуғын үлкен бала еди.

Тәбийий, бала анасына жылап баратуғын еди хәм ол далаға шығып, велосипедтен «қәўипти» алып таслап хәм баласын велосипедке отырғызатуғын еди. Усылай дерлик хәр күни болатуғын еди.

Кишкене бала нени қәлейтуғын еди? Жуўапты табыў ушын Шерлок Холмс болыўдың кереги жоқ. Оның намысы, оның ғәзеби, оның өзін әхмийетли сезиўди қәлеўи – оның ең күшли сезимлеринің хәммеси оны «қәўиптиң» мурнын сындырып, өш алыўға талпынысты оятатуғын еди. Хәм сол ўақытта оның әкеси анасы берген затлардың хәммесин жесе, сол балаға қатты соққы бере алатуғынын айтты. Әкеси буған үмит бергенинде, диеталық машқалалар тез арада жоқ болды.

Бул бала өзін жийе масқаралайтуғын балаға соққы бериў ушын жетерлише үлкен болыў мақсетинде шпинат, ашшы капуста, дузлы балықты жеўди баслады.

Бул машқаланы шешкеннен соң әкеси басқасына киристи, баланың түнде төсегине сийип шығыў әдети бар еди. Ол кемпир апасы менен бирге уйықлайтуғын еди. Азанда турып, кемпир апасы әдетте төсекти ашып хәм: «Джонни түнде не ислеп қойғаныңа қара», - деп айтатуғын еди. Әдетте ол: «Яқ, мен буны ислемедим. Буны сен иследиң», - деп жуўап беретуғын еди.

Анасының буны ислегенин қәлемейтуғынын қайта-қайта қайталап, оған бақырып хәм уялдыратуғын еди – бирақ бул шаралардың хеш қайсысы төсекти қурғақ сақлай алмады. Ақыр-ақыбет, оның ата-анасы өзлерине: «Төсекке кишкене дәретке шықпаўы ушын бизлер не ислеўимиз керек? Ол улыўма нени қәлейди?» - деген сораўды берди.

Бириншиден, ол кемпир апасы сыяқлы түнги көйлекти емес, ал әкеси сыяқлы пижама кийиўди қәледі. Кемпир апасы түнги ўақыяларға тойып кетти хәм егер туўрыланбақшы болса, онда пижама сатып алыўға таярлығын көрсетти.

Екиншиден, ол өзинің төсегине ийе болыўды қәледі. Кемпир апасы қарсы болмады. Анасы оны дүканға алып барды, сатыўшыға көзин қысты хәм: «Мине саўда ислеўди қәлейтуғын кишкене джентельмен», - деп айтты.

Сатыўшы оған өзинің әхмийетлилигин сезиўине мүмкиншилик берди хәм: «Саған нени көрсетиўимди қәлейсең?» - деп сорады. Ол бул сөзлерден еки дюйм өсти хәм: «Мен өзиме кроват сатып алыўды қәлеймен», - деп жуўап берди.

Сатыўшы оған анасына унаған кроватты көрсеткенде, баланы дәл усыны сатып алыўға көндирди.

Ертеине кроват үйине жеткерилди хәм кеште әкеси үйине келгенде бала оны: «Әке! Әке! Жоқарыға жүр, мен сатып алған кроватымды көр!» - деген сөзлерди айтып күтип алды. Әкеси кроватқа қарады хәм Чарльз Швэбтың мәсләхәтлерине кулақ салып «шын жүректен мақуллаўды хәм мақтаўда сақыйлықты» көрсетти. «Бул кроватқа енди сиймейсең бе? Солай ма?» - деп ол сорады. «Яқ! Яқ! Бул кроватқа сиймеймен!». Бала ўәдесинде турды. Бул жерде гәп оның намысы хаққында еди. Бул оның кроваты еди. Оны оның өзи сатып алған еди. Хәм ол кишкене ер адам сыяқлы пижама кийетуғын еди. Ол өзин еркек сыяқлы тутыўды қәледі. Хәм ол өзин усылай тутты.

Байланыс инженерии, усы курстың талабасы болған басқа әке үш жаслы қызына аўқатланыўды үйрете алмады. Жаза, өтиниш хәм көндириў сыяқлы әдеттеги усыллар бирдей әўметсиз болды. Хәм мине оның ата-анасы өинен: «Оны аўқатланыўды қәлеўге қалай мәжбүр етиўге болады?» - деп сорады.

Кишкене қыз анасына еликлеўди жақсы көретуғын еди, оған өзин үлкен адам сыяқлы сезиў унайтуғын еди. Демек, бир күни азанда олар оны стулға қойды хә аўқатты өзи писириўине рухсат берди. Ең қолайлы психологиялық ўақытта өзиниң быламығын былғап атырғанда, әкеси әсте асханаға кирди.

Әкесин көрип, ол: «Әке қара, мен азанғы аўқатқа сулы жапалағын таярладым», - деп айтты.

Бул таңда ол хәш сөйлеместен сулы жапалағынан еки кесе жеди, себеби буған қызыққан еди. Ол өзиниң әхмийетлилик сезимине ийе болды – аўқат писириўде ол өзин көрсетиў жолын тапты.

Уильям Винтер бир күни «өзин көрсетиў – бул адамзаттың баслы талабы», - деп айтты.

Не ушын искер өмиримизде билген нызамларымызды пайдаланбаймыз. Не ушын басқаны быламық деп ойлаўға мәжбүр етиўдиң орнына, оған бул пикирди өзи былғаўына жол бермеймиз. Ол оған өзиниң нәрсесине қарағандай етип қарайды, ол оған унайды хәм бәлким, ол еки кесе жейтуғын шығар.

Есте тутайық: «Ең алды менен, басқа адамда қәлеўди оятың. Ким усылай ислей алса, онда пүткил дүнья оның менен бирге болады. Ким ислей алмаса, онда ол жалғызлықта барады*».

* Матта жазған хош хабар 25- бап, 40-бет.

II - Бөлім. Адамларды өзіңе қаратыудың алты ұсылы

1-Бап. Ұсылай іслең хәм сизди хәмме жерде жақсы күтип алады.

Қалай досқа ийе болыуды билиуды үшін бул кітапты оқыудың не кереги бар? Не үшін дүнья көрген уллы досларға ийе болған адамлардың техникасын үйренбеймиз? Ол ким? Сиз көшеге шығып, оны ертең ушырата алсыз. Сиз оннан он шақырым жерде тұрсаңыз, ол қуйрығын былғауды баслайды. Егер сиз тоқтап хәм оның сыйпаласаңыз, онда ол сизди қандай жақсы көретуғынын көрсетиуды үшін секириуде таяр болады. Хәм сиз оның ұсындай сезимди көрсетиудиниң артында жасырын нийетлердиң жоқ экенин билесиз: ол сизге көшпес мүлкти сатпақшы емес хәм сизге үйленбекши де емес.

Қашан болса да өзиниң тиришилиги үшін жұмыс іслеуде миннетли болмаған жалғыз жаратылыстың ийт экени тууралы ойландыңыз ба? Тауық мәйек тууыуы керек, сыйыр – сүт бериуды, бүлбүл – сайрауды керек. Тек ийт сүйіспеншиликтен басқа хеш нәрсени берместен жасайды.

Мен бес жаста болған ұақтымда, әкем маған кишкене сары күшикти 5 центке сатып алып берди. Ол мениң балалығымның нуры хәм қууанышы болды. Күнде кеште шама менен саат бес ярымларда ол үйимиздиң алдында соқпаққа тигилип қарап отыратуғын еди. Хәм ол мениң дауысымда еситип хәм мени путалардың арасынан көриуден, ол орнынан оқтай ушып тұрып, мени қууанышлы секирип хәм бахытлы уриси менен күтип алатуғын еди. Типпи бес жыл дауамында мениң тұрақлы серигим болды. Кейин бир қорқынышлы түнде – мен оны хеш қашан ұмытпайман - оны шақмақ ұрып өлтирди. Типпидиң өлими мен үшін қатты қайғылы болды.

Типпи, сен психология бойынша кітаптарды хеш қашан оқымадың. Сен буған мүтәж емес едің, сен қандай да ишки сезимиң менен адамларға қызығушылық көрсетип, өзіңе қаратууда бар күши менен хәрекет еткен басқа еки жылға қарағанда, еки айдың ишинде көбирек досқа ийе бола аласаң. Буны қайталауды қәлеймен.

Бирақ маған да, сизлерге де пүткил өмири дауамында басқа адамларға өзіңе итибар қаратууды түрли жоллар менен ымлап, қатаң қәте іслеитудың адамлар белгили.

Өлбетте, бул әпиуды ис. Адамлар я маған, я сизге қызыкпайды.

Азанда, түсте хәм түстен соң олар өзлери менен бәнт.

Телефон компаниясы көп пайдаланылатуғын сөзлерди анықлауды үшін телефондағы сәубетлерди тексеритуде киристи.

Сиз таптыңыз: бул «Мен» деген алмасық. Ол телефондағы 500 сәубетлерде 3990 мәрте пайдаланылды – «Мен», «Мен», «Мен»...

Сиз өзіңіз бірге түскен бір топар адамлардың сүўретин көргенде, сиз ең алды менен кимнің сүўретине қарайсыз?

Егер сиз адамлар маған қызығады деп ойласаңыз, онда илтимас, мына сораўға жуўап берин: «Ертең қайтыс болсаңыз, онда сизің жерлениўиңизге неше адам келеди?»

Өзіңиздің адамларға қызығыўшылық көрсетиўиңизден алдын не ушын адамлар сизге қызығыўшылық көрсетиўи керек? Қәлем алың хәм жуўапты мына жерге жазың.

Егер сиз адамларда тәсир қылдырыўды хәм оларды өзіңизге қызығыўға мәжбүр етиўди қәлесез, онда сиз хеш қашан садық хәм хақ нийетли досқа ийе болмайсыз. Хақыйқый досларға бундай жол менен ерисиўге болмайды.

Наполеон буны басынан өткерди хәм Жозефина менен өзинің соңғы ушырасыўында ол былай деди: «Жозефина, мен жерде жасаған адамларға қарағанда көбирек тәғдирден жаза алдым, солай болса да, хәзир сиз – дүньядағы мен сүйене алатуғын жалғыз адамсыз». Бирақ тарийхшылар оның Жозефинаға сүйене алғанына гүманлы.

Атақлы веналы психолог, мархум Альфред Адлер «Сиз ушын өмир нени аңлатыўы керек» деген атамадағы китапты жазды. Бул китапты ол былай деп айтады:

«Адамларға қызығыўшылық көрсетпейтуғын индивидуум өмирде көбирек қыйыншылықты басынан өткереди хәм басқа адамларға көбирек әделетсизликлерди келтиреди. Усындай жеккеликлердің орталығынан әўметсизлер шығады».

Сиз психология бойынша көплеген илимий ислерди оқыўыңыз мүмкин, бирақ сиз бенен биз ушын әхмийетли орынды таппайсыз. Мен қайталаўларды жақсы көрмеймен, бирақ Адлер айтқан жағдай өзинің әхмийети бойынша уллы болғанлықтан, оны қайталаўды қәлейсен. Бір күни мен Нью-Йорк университетинде қысқа гүрриңлерди қалай жазыў туўралы лекциялар курсы тыңладым. Пүткил курс даўамында сабақты «Кольерстың» редакторы алып барды («Кольерс» - бул АҚШта атайлы сүўретли журнал). Ол бизлерге күнде өзинің столынан өтетуғын көплеген гүрриңлердің қәлегенин басып шығарыўға қабыл етиўге болатуғынын, бирақ бир неше қатарды оқығаннан кейин автордың адамларды жақсы көриў я көрмеўи анық болатуғынын айтты. «Ал егер автор адамларды жақсы көрмейтуғын болса, онда адамларға оның гүрриңлери унамайды», - деп ол айтты.

Бул қайсар, көпти көрген редактор әдебият өнери туўралы лекциясында еки мәрте тоқтады хәм өзинің ақыл үйрететуғын минези ушын кеширим сорады. «Мен сизге әдетте ўазшыңыз айтатуғын дәл сол нәрсени айтып атырман. Бирақ есте тутың, егер сиз гүрриң жанрында әўметке ерисиўди қәлесез, онда сиз адамларға тири қатнаста болыўыңыз керек», - деп ол айтты.

Егер бул дөретіуішлик шығармаларды жаратыу қатнасында әдил болса, онда бул тири адамлар менен қарым-қатнаста пайдаланыуда үш есе әдил болады.

Мен сыйқыршылардың басшысы деп аталған хәм көз боямашылықтың патшасы Говард Тэрстон менен оның Бродвейдеги соңғы шығысларының биринде бирге кешти өткердим. 40 жыл дауамында ол елести жаратып, мыңлаған адамларға сыйқыршылық көрсетип хәм оларды аўзын ашыуға мәжбүр етип пүткил дүньяның алдында шықты. Оның тамашаларында дерлик алты миллион адам болды хәм ол дерлик еки миллион доллар табыс алды.

Бир күни мен Тэрстон мырзадан оның әуметиниң сырлары тууралы айтып бериуин сорадым. Хеш гүмансыз оларда мектептиң хеш қатнасы жоқ, себеби ол үйден кишкене уақтында қашып кетти, дийуана болды, товар поездларында саяхат етти, пишенниң үстинде уйықлады, көшелерде садақа сорады хәм темир жолларындағы товар поездындағы жазыуларға қарап оқыуды үйренди.

Ол сыйқыршылық тарауында айрықша билимге ийе болды ма? Яқ, ол маған сыйқыршылық тууралы көплеген китаптардың бар екенин хәм көпшилик адамлар бул тарауда өзинен аз билимге ийе емеслигин, бирақ өзиниң басқа адамларда болмаған еки нәрсеге ийе екенин айтты.

Бириншиден, өзгерип хәм алжасыуға алып барыу қәбийлетине ийе болды.

Ол цирктың устасы еди. Ол адамзаттың минез-қулқын билетуғын еди. Оның сахнадағы хәр бир хәрекеті, дауысының пәти, қасларының қозғалысы алдыннан таярлықтан өтип хәм барлық хәрекетлер секундлар бойынша есапланған еди. Бирақ, буған қосымша, Тэрстон адамларға тири қатнасқа ийе еди. Ол маған көпшилик сыйқыршылардың тамашагөйлердиң көзине қарап әдетте өзине: «Әжайып! Мине әпиуайы хәм ауыл адамларының жыйнағы, хәзир мен оларды барлық қағыйдалар бойынша алдайман», - деп айтатуғынын айтты.

Тэрстонның жантасыуы улыуа басқаша еди. Хәр сапары, сахнаға шығып атырып, ол өзине: «Мен бул адамларға мениң дөтериуішлигимди көриуге келгени ушын миннетдарман. Олар маған оны қол жетерли қылды хәм қәбийлетлериме туура келетуғын жолға олар мени ийтермеледи. Хәзир мен оларға өзим билген жақсы нәрселердиң хәммесин көрсетемен», - деп айтатуғын еди.

Ол: «Мен тамашагөйлеримди жақсы көремен», - деп өзине қайта-қайта айтпай, хеш қашан сахнаның маңлай алдына жасалған жарыққа шықпағанын айтты. Күлкили ме? Биймәни ме? Мен усылай ойлауға, сизге унайтуғын етип ойлауға хәқлыман. Мен бул тууралы хәш қандай талқылаусыз еслетемен.

Шуман-Хейнк ханым маған усыған уқсас нәрсени айтып берди. Басынан өткерген айырылыулары хәм мухаббат драмасына қарамастан, өмириниң

қайғылы болғанына қарамастан, өзіннің хәм баласын өлтirmekши болғанына қарамастан, усының хәммесине қарамастан, ол өзіннің бийикке жолын алғыслады, ол бийикликке ерисип, өзіннің Вагнердің шығармасын айтқаны менен тыңлаушыларды тыпырышлауға мәжбүр еткен әжайып қосық айтыушылардың бири болды. Ол да маған әуметинің сырларының биринің адамларға деген қызығыушылығы екенін айтып тән алды.

Бул сондай-ақ Теодор Рузвельттің таң қаларлы атағының сыры болды. Хызметкерлери де оны жақсы көретуғын еди. Оның бөлме хызметкери қара тәнлилерден, Джей И. Амос ол тууралы: «Теодор Рузвельт — өз хызметкерлеринің қахарманы», - деген атамадағы китапты жазды. Бул китапта Амос төмендеги көргизбели ўақыяны айтып береді:

«Бир күни хаялым президенттен кеклик деген қандай күс екенін сорады. Ол кекликлерди хеш қашан көрмеген еди хәм ол оған қусты сүүретлеп берди. Азғантай ўақыт өткеннен кейін коттеджимизде телефон шыңғырлады (Амос хаялы менен бирге Ойстер Бэй жағасындағы Рузвельттің атындағы кишкене коттежде жасайтуғын еди). Хаялым трубканы көтерди.

Бул Рузвельт мырзаның өзи еди. Ол оған айнасының қасында кекликлер жүргенин хәм оның айнадан қараса қусларды көре алатуғынын айтыу үшін қоңырау қылды. Усыған уксаған майда-шүйделер ол үшін жүдә тән еди. Хәр сапары олар коттеджимиздің қасынан өтип баратырып, президент бизлерди көрмесе де, бизлер әдетте оның: «Оо-оо-оо, Джеймс» ямаса «Оо-оо-оо, Эмми!» - деп айтқан даўысын еситетуғын едик.

Ол өтип баратырғанда бул тек әпиўайы досларша сәлемлесіу болды.

Хызметкерлер усындай адамға қалай унатыушылықты көрсете алды?

Ким болса да оған қалай унатыушылық көрсете алмайды?

Рузвельт президент Тафт хәм оның хаялы жоқ ўақытта Ақ ?йге кирди. Оның кишкене адамларға деген жақсы қатнасы өзи ислеген ўақытта Ақ Үйде барлық хызметкерлердің атын атап шақырыуына тәсир етти.

«Ол аспаз қыз Алисаны көргенде, - деп Арчи Бетт жазады, - ол оннан еле мәкке унынан исленген нанларды писиретуғынын я писирмейтуғынын сорады. Алиса оған айырым ўақытлары хызметкерлер үшін писиретуғынын, бирақ жоқарыда оларды хеш ким жемейтуғынын айтты. «Оларда дәм сезими жоқ, - деп Рузвельт айтты, - мен президентке көрген ўақтымда бул тууралы айтаман». Алиса оған ыдысқа салып мәкке унынан исленген нанларды алып келди хәм ол нанды шайнап хәм жолда бағбанлар хәм қара исшилер менен сәлемлесип, президенттің кеңсесине қарап кетти».

Ол хәммеге өтмиште қандай қатнаста болса, сондай қатнаста болды. Олар болса бул тууралы бир-бирине сыбырлап айтатуғын еди хәм Аик Гувер көзинде жас пенен: «Бул соңғы еки жыл ишинде бизлер үшін бахытлы күн болды хәм бизлерден хеш биримиз оны жүз долларға алмастырмаған болар едик», - деп айтты. Адамлардың машқаласына деген усындай қызығыушылық доктор Чарльза В. Элиотты қашанлардур университетлерди басқарған

ректорлардың ең әуметлиси қылды хәм сизлер оның Гарвардты Пухаралық урыс тамам болғаннан кейинги төрт жылда хәм Дүнья жүзлик урыс басланыуынан бес жыл алдыңғы ўақыттағы дәўирде басқарғанын есте тутыуыңыз керек. (1861-1865-жалдағы АҚШтағы пухаралық урыс. — 1914-1918-жылдағы биринши дүнья жүзлик урыс).

Бир күни бир биринши курс талабасы болған Крэндон талабалық қарыз беретугын кассадан бес доллар алыу ушын ректордың кеңсесине келди. Оған қарыз алыуға рухсат берилди. «Миннетдаршылық билдирип, мен кетпекши едим, - деп Крэндон айтты, - бирақ сол ўақытта ректор Элиот былай деди: «Мархамат, отырың». Хәм мени таң қалдырып даўам етти: «Мен сизге аўқатты өзиңиз таярлап хәм өзиңиздиң ханаңызда жеўиңизди мәсләхәт етемен. Егер сиз өз ўақтында хәм жетерлише муғдарда аўқат жесениз, онда сиз ден-саўлығыңызды сақлайсыз. Сиз қашан болса да муздай пискен мал гөшин жеп көрдиңиз бе? Егер жетерлише суўлы гүшти алып хәм оның жетерлише писирсек, онда бул сизиң өзиңизге таярлай алатугын ең жақсы аўқатлардың бири болады, себеби бул жерде айрықша мийнет талап етилмейди. Мен бул усылдан бәрха пайдаланатуғын едим». Кейин ол маған малдың гөшин қалай таңлаўды, сорпаның кейинирек желеге айналыуы ушын қанша қайнатыу кереклигин, муздай мал гөшинен кейин өзиңе сандвич ислеу ушын оны қалай майдалаўды айтып берди».

Өз тәжирийбемде мен итибар хәм ўақытқа ийе болып хәм егер оларға шын жүректен қызығыушылық көрсетсек, онда Америкадағы ең атақлы адамларды да сериклесликке қарата алатуғынымызға исенимли болдым. Буны көрсетип берийүме рухсат бериң.

Бир неше жыл алдын мен Бруклин атындағы санаат хәм илим университетинде әдебият өнери курсын оқыдым. Бизлер өзимизге Кетлин Норис, Фэнни Хорст, Ида Тэрбели, Альберт Пэйсон Тэрхем хәм тағы басқа атақлы жазыушылардың өзлериниң тәжирийбеси менен келип бөлисиўин қәледик. Бизлер оларға дәретиўшилигине таң қалатуғынымызды хәм олардан мәсләхәтлер алып хәм әўметиниң сырларын билиўге куўанышлы екенимизди жаздық. Усындай хатлардың хәр бириниң астына шама менен бир жүз елиў талаба имза қоятуғын еди. Бизлер олардың хәдден тыс бәнт екенин хәм бизлер ушын лекция таярлаўға ўақты жетпейтуғынын түсингенликтен, хатқа өзлерине хәм жұмыс усылларына қатнаслы сораўларды қосып жибергенин хәм бул сораўларға жуўапты еситиўди қәлейтуғынын жазып жиберди. Оларға бул пикир унады. Бул пикир кимге унамаған болар еди?

Демек, олар бизлерге жәрдем қолын созыу ушын өз ислерин таслап хәм Бруклинге жолға шықты.

Усы усыл менен мен Т. Рузвельттиң ханасында қаржы министри Лесли М. Шоуды, сондай-ақ Тафттың ханасында юстиция министри болған Брайан, Франклин Д. Рузвельт хәм басқа да уллы искер адамларды бизлерге келип

хәм талабаларға ораторлық мәденият хаққында айтып бериўине көндире алдым.

Хәр биримизге, ол қассап болсын, нанбайшы ямаса тахттағы патша болсын, бизлерге таң қалатуғын адамлар унайды. Мысал ушын, Герман кайзерин алайық. Биринши дүнья жүзлик урыс тамам болыў уақытында ол усы жердеги хәмме жек көретуғын адам болған шығар.

Оның миллети де Голландияға өзин қутқарыў ушын қашқан уақытында, оннан жүзин бурды. Оған деген жек көриўшиликтиң күшли болғаны соншелли, миллионлаған адамлар оның бөлеклерге бөлип таслаўға ямаса тирилей отта жандырыўға қуўанышлы еди. Хәм мине, жек көриўшиликтиң усы жалынының лаўлаған уақытында, бир кишкене бала кайзерге әпиўайы, шын кеўилден шыққан, сүйиспеншиликке хәм таң қалыўға толы хатты жазды.

Усы кишкене бала басқа адамлардың не ойлайтуғыны өзи ушын қатнаслы емес екенин, кайзер Вильгельманы өзиниң императоры сыпатында бәрха жақсы көретуғынын жазды.

Кайзердиң бул хаты тәсирленгени соншелли, ол кишкене Баланы үйине мирәт етти. Бала анасы менен бирге келди, кайзер оған үйленген еди. Бул балаға қалай досларға ийе болыў туўралы китапты оқыўдың кереги жоқ еди. Ол буны қалай ислеўди ишки сезими бойынша билетуғын еди.

Егер бизлер досқа ийе болыўды қәлесен, онда келиң өзимизден уақытты, күшти, басқалар деген сезимди хәм итибарлылықты талап ететуғын бир нәрсе ислейик. Герцог Виндзорский еле ханзада Уэльский болған уақытында, ол Қубла Америкаға сапарға шығыўды ойлады. Бул саяхатқа шықпастан алдын ол тыңлаўшылар менен өзлери түсинетуғын тилде сөйлей алыўы ушын испан тилин үйрениўге бир айды сарплады. Хәм Қубла Американың турғынлары оны бул ушын жақсы көрип қалды.

Мине көп жылдан берли мен өзиме досларымның туўылған күнлерин билиўди қағыйда етип алдым. Қалайынша? Өзим астрологияға улыўма исенбесем де, өзим сәўбетлесип атырған адамнан туўылған күнниң минезине хәм өмирдеги шараятларына тәсир етиўине исенетуғын я исенбейтуғыны туўралы сорайман. Кейин оның туўылған айын хәм сәнесин айтыўыңызды сорайман. Егер ол, мысал ушын 24 ноябрь деп айтса, онда мен: «24 ноябрь, 24 ноябрь» - деп қайталаўды баслайман. Ол артына бурылыўдан, мен оның исмин хәм туўылған күнин жазып аламан, ал кейинирек усы мағлыўматларды туўылған күнлерге арналған китапшама жазып қояман. Хәр жылдың басында мен умытып кетпеўим ушын календарыма усы күнлерди белгилеп қояман, кейин хат ямаса телеграмма жиберем. Бул үлкен әўметке ийе! Жийе мен туўылған күни болып атырған адам туўралы еслеген жалғыз адам болып шығаман.

Егер бизлер досларға ийе болыўды қәлесек, онда келиң, адамлар менен жақсы қатнаста болайық. Сизге кимдур телефоннан қоңыраў қылғанда, усы

психологиялық қағыйдадан пайдаланың: «Алло» деген сөзди қоңырау қылғанына қуанышыңызды билдиретуғындай етип айтың. Телефон компаниясы телефонда жууап беретуғын хызметкерлерге мынадай сөзлерди айтыуға арнаулы үйретеди: «Илтимас, рақамды айтың!» сөзин «Хайырлы таң. Сизге жәрдем бериуіге қуанышлыман», - деген сөзди билдиретуғындай етип айтыуды үйретеди. Бул тууралы ертең телефон қоңырауына жууап бергенимизде есимизге түсиремиз.

Усындай философия бизнес дүньясында тәсирли ме?

Мен буны көплеген мысалларда көрсете аламан, бірақ бизлер тек екеуи менен шекленемиз.

Нью-Йорктеги үлкен банклердиң биреуиниң исшиси Чарльз Р. мырза.

Бир аўқам тууралы конфиденциальный докладты тез таярлау тапсырмасын Уолтерс алды. Ол өзине керекли болған мағлыұматларға тек бир адамда бар екенин билетуғын еди хәм оның алдына барды. Бул үлкен санаат компаниясының президенти еди. Уолтерсти президенттиң ханасына киргизип, хаткер қыз қапыға басын тықты хәм президентке бүгин ол ушын марка жоқ екенин айтты. «Мен маркаларды он еки жаслы балам ушын жыйнайман», - деп Уолтерс мырзаға президент түсіндирди.

Уолтерс мырза өзиниң не ушын келгенин түсіндирди хәм сорауларды бериуди баслады. Президент жақтырмай, жүдә улыұмалық хәм думанлы сөзлер менен жууап берди. Ол сөйлесиуди қәлемеди хәм Уолтерстиң оны өзиниң сәўбетине тарта алмайтуғыны көринип тур еди. Интервью қысқа хәм жемиссиз болды.

«Ашығын айтқанда, мен не ислеуимди билмеймен, - деп Уолтерс мырза бул ўақияны курслеримиздеги талабаларға айтып берип атырып тән алды, - кейин оның хаткериниң оған нени айтқанын есине түсирди: маркалар, он еки жаслы баласы». Хәм сондай-ақ, банкымыздың шет ел бөлиминиң төрт океаннан өтип, түрли жерлерден келген хатлардағы маркаларды жыйнайтуғынын есине түсирди.

Ертенине түстен кейин мен оған қоңырау қылдым хәм оның баласы ушын бир неше маркам бар екенин айттым. Бул сапары мен руўхланыўшылық пенен күтип алындым ба? О, АўА мырза. Ол өзін сайлау конгресинде жарнама қылғанындай да мениң қолымды үлкен руўхланыўшылық пенен силкий алмаған болар еди. Ол қуаныштан жарқырап тур еди. «Мине усы нәрсе мениң Джорджыма қатты унайды, - деп ол маркаларды көрип атырып айтты. Ал мынаған қараңшы! Бул ҳақыйқый байлықтың өзи ғо!».

Ярым саат бизлер маркалар тууралы сәўбетке хәм оның баласының сүўретлерин көриуіге сарпладық, ал кейин мен илтимас қылмасам да, ол бир сааттан көп ўақытты маған зәрүр болған мағлыұматларды бериуіге бағышлады. Ол өзи билген хәмме нәрсени маған айтып берди, ал кейин қол астындағы адамларды шақырды хәм сорау бериуди баслады. Ол

кәсіпкерлерінің айырымдарына қоңырау қылды хәм мени хакыйқатлар, хабарлар менен көмди. Газеташылардың сөзи менен айтсақ, мен күшли тәсир қалдырдым».

Мине басқа мысал.

Филадельфиялы Нейфл-кишкене бир неше жыл дауамында усақлап сатылатуғын бирлескен дүканлар менен көмирди сатыу бойынша келисимди дүзиу ушын күш салды. Бирақ бул компания қаланың шетіндеги басқа саудагерден жанылығыны атып алыуды дауам етти, оны Нейфлдың идарасының алдынан тууры алып өтетуғын еди. Бир күни классарымның биріндеги сабақларда Нейфл усақлап сатылатуғын үлкен бирлескен дүканларға ғәзебин төгип, сөз сөйледі, оларды миллеттиң хакыйқый ғарғысы деп айтты.

Өзиниң не ушын хеш нәрсени сата алмайтуғынына ол таң қалған еди. Мен оған басқа жолды таңлауға мәсләхәт бердим. Ең алды менен, олардың алдында жүз берип атырған уақыяны қысқа түрде баян етиу.

Кейин бизлер курсты тыңлаушылар менен бирге «усақлап сатыу бойынша бирлескен дүканлардың саудасының пайдаға қарағанда, көбирек зыян алып келиуи тууралы шешимге» қатнаслы наразылықты көрсеттик.

Нейфл мениң мәсләхәтим бойынша жаман орынды ийеледи, ол бирлескен дүканларды қорғауға келисим берди. Усы мақсетте ол атақлы, бирақ өзи жаман көретуғын компанияның басқарушысына барды хәм былай деп айтты: «Мен бул жерге көмир сатып алыуға сизди көндириу ушын емес, ал сизден бир нәрсени өтиниш етиу ушын келдим». Хәм болатуғын бәсеки тууралы айтып, өзиниң сөзин мынадай гәп пенен жууақлады: «Мен сизлерден жәрдем сорап келдим, өйткени маған керекли мағлыұматты бере алатуғындай мүмкиншилиги сизлерден көп болған хеш ким жоқ деп ойлайман.

Мен бәсекиде жеңиуди қатты қәлеймен хәм мен көрсетилген қәлеген жәрдем ушын миннетдар боламан».

Бул уақыяның жууағын мен Нейфл мырзаның сөзлери менен айтаман: «Мен бул мырзадан маған тек бир минут итибар бериуин сорадым. Бул мени қабыл етиуи ушын ғана айтылған еди. Мен оған келиуимниң себебин түсирдиргенимде, ол маған орынлықты жақынлатты хәм бир саат қырк жети минут дауам еткен сәубет басланды. Ол өз уақтында бир түрдеги дүканлардың бирлесуи машқаласы тууралы китап жазған шөлкемлестириушилердиң биреуин шақырды. Ол бирлескен дүканлардың миллий шөлкемине сораныс жиберди хәм мен ушын қызықтырған сорауым бойынша бәсеки хакқында стенограмманың нусқасын алды. Ол бирлескен дүканлардың өзінде адамзатқа хакыйқый хызметти көрсететуғынына исенимли болды. Ол өзиниң исиниң жүзлеген қалалар хәм ауылларға тарқалғанына мақтанышлы еди. Бул тууралы айтып атырғанда оның көзлери қанаатланыудан жарқырады. Хәм тән алыуым керек, ол алдын ойлап

көрмеген көп нәрселерге мениң көзимди ашты. Ол бул сораўларға мениң көз-қарасымды толығы менен өзгертти.

Мен кетип баратырғанымда, ол мени қапыға шекем шығарып салды, ийниме қолын қойды хәм алдымдағы кирислерде әўмет тиледи. Ол меннен келип турыўды хәм ўазыйпамды қалай орынлап атырғаным туўралы айтып турыўымды илтимас етти. Оның айтқан соңғы сөзлери мыналар болды: «Буннан тысқары, илтимас маған бәхәр айында келиң. Мен сизлерге көмирди жеткерип бериў буйырпасын бериўди қәлер едим».

Бул маған караматтай болып көринди. Ол көмирди илтимас етпесем де сатып алыўға таяр экенин айтты. Оған хәм оның машқалаларына қызығыўшылық көрсетип, мен өзимниң көмирим менен оны қызықтырыўға хәрекет етип, он жылға қарағанда, еки сааттың ишинде көп нәрсеге ерестим».

Нейфл мырза, сизиң алдыңызда ашылған ҳақыйқат жаңалық емес. Әйемги ўақытларда, Масих туўылмастан жүз жыл алдын атақлы рим шайыры Публий Сирус «олар бизлерге қызыққан ўақытта, бизлер басқа адамларға қызығамыз», - деп айтқан еди.

Демек, егер сиз адамларды өзинизге қаратыўды қәлесениз, онда 1 - Қағыйда былай деп айтады:

АДАМЛАРҒА ҲАҚЫЙҚЫЙ ҚЫЗЫҒЫҰШЫЛЫҚТЫ КӨРСЕТИҢ!

Егер сиз жағымлырақ адам болып хәм адамлар менен жақсы қарым-қатнаста болыў ушын минезиңизди раўажландырыўды қәлесениз, онда сизлерге доктор Генри Линкниң «Динге қайтыў» атамасындағы китабын оқыўды мәсләхәт етиўиме рухсат бериң.

Атамасы сизди қорқытпасын. Бул улыўма аса жағымпазлы, мәккерлик китап емес.

Ол психологияны жақсы билетуғын хәм өзине жеке илтимаслары менен мұражат еткен үш мыңнан аслам адамды қабыл еткен хәм мәсләхәт берген адам жазды. Доктор Линк маған өзиниң китабына «Сизиң жеккелигиңизди қалай раўажландырыўға болады» деген атаманы бере алатуғынын айтқан еди. Бул дәл усы тақырыпқа бағышланады. Сиз оның қызықлы хәм бир нәрселерди үйрениўге болатуғынын көресиз. Егер оқып хәм мәсләхәтлерди өмирге енгизсеңиз, онда сиз өзиниздиң адамлар менен қарым-қатнасыңызды раўажландыра аласыз.

2 - Бап. Жақсы тәсир қалдырыўдың әпиўайы усылы.

Жақында мен Нью-Йоркте бир түски аста қатнастым. Қонақлардың бири болған мийрас алған қандай да ханым бар күши менен хәммеде тәсир қалдырыўға хәрекет етти.

Өзиниң мийрасын ол жүнлер, гәўхарлар, хинжилерге сарплады.

Бирақ өзинің жүз көриниси менен хеш нәрсе илемеди. Ол солғын хәм өзимшил еди. Ол қәлеген ер адамға белгили болған нәрсени түсинбейтуғын еди, яғнай, ҳаялдыц өзинің жүзине «кийген» көринисинің өз денесине кийген көйлегине қарағанда көбирек тәсир қалдыратуғынын билмейтуғын еди.

Чарльз Шваб маған өзинің күлкисинің миллион долларға нарқланғанын айтқан еди. Хәм бул, бәлким, ҳақыйқатқа туўра келетуғын шығар. Өйткени Швабтың жеккелиги, оның көркемлилиги, оның адамларды өзине қарата алыў қәбийлети оның әўметине туўра келетуғын еди. Ал оның жеккелигинің ең жарқын тәрәпи бул оның өзине тартатуғын күлкиси еди.

Бир күни мен Морис Шевалье менен кешти өткердим хәм расын айтқанда, кеўлим қалды. Қабағы үйилген, үндемес болған ол мен көриўди күткен, бирақ хәзирге шекем күлмеген Морис Шевальеге уксас емес еди. Қуяш бултлардың қабығын тесип өткендей еди. Егер оның күлкиси болмаған Морис Шевалье әкесинің хәм ажағаларының кәсибине ерип, Парижде ағаш уста болған болар еди.

Сөзлерге қарағанда, хәрекетлер бәлентирек «сөйлейди», ал күлки болса: «Сиз маған унайсыз. Сиз мени бахытлы қыласыз. Мен сизди көргенимнен қуўанышлыман», - деп «айтады».

Мине не ушын ийтлер усындай әўметке ийе. Олардың сизлерди көргенине қуўанышлы болатуғыны соншелли, олар терисинен секирип шығыўға да таяр болады. Хәм, тәбийи, бизлер де оларды көриўге қуўанышлымыз.

Шын жүректен болмаған күлки ме? Яқ, ол хеш қашан алжасыўға алып бармайды.

Еки жүзшиликтиң сырлы қурылысы бизлерге белгили хәм ол бизлерди ашыўландырады. Мен ҳақыйқый күлки, жақсылыққа толы күлки, инсаныйлық сезимлер биржасында баҳалы болған күлки туўралы айтып атырман.

Нью-Йорктеги үлкен универмагтың басқарыўшысы маған қатаң жүзи бар философия докторына қарағанда, мектепти питкермеген, бирақ сулыў күлкіге ийе қызды сатыўшылыққа жумысқа алғанда жақсы көретуғынын айтты.

АҚШтағы каучук ислеп шығарыў бойынша үлкен компаниялардың биринің директорлар кеңесинің орынбасары өзинің гүзетиўлери бойынша егер жумыста шадлы болмаса, онда не нәрседе болса да әўметке онша ериспейтуғынын айтты.

Усы санаат баслығы тек аўыр мийнет барлық қәлеўлериңиздиң есигин ашатуғын сыйқырлы гилт болып табылады деген ески нақылды жоқары баҳаламайтуғын еди. «Мен ис пенен шуғылланып хәм жақсы хәзилдиң үстинде шын жүректен күлиўге ўақыт таба алғаны себепли әўметке ерискен адамларды билетуғын едим. Сондай-ақ, жумысқа аўыр мийнетке кирисип

атырған кирискен адамларды да билемен. Олар зерикерли хәм бултыйған болып, жумыстан рәхәтти жоғалтты хәм нәтийжеде – онда әўметсизликке ушырайды», - деп ол айтатуғын еди.

Егер адамлардың сизде көргенине қуўанышлы болыўын қалесеніз, онда адамларды қуўанышлы түрде күтип алыўыңыз керек.

Көпшилик исбилерменлерге (курсларымды тыңлаўшылар қатарынан) мен бир хәпте даўамында кимгедур хәр саатта күлимсиреўди, ал кейин класста тәжирийбениң нәтийжелери туўралы айтып бериўди мәсләхәт еттим. Бул қандай пайда берди?

Келиң көрейик.

Мине Нью-Йорктың фонд биржасының ағзасы болған Уильям Стейнгардттың хаты.

Оның ўақыясы – жалғыз бир ўақыя емес. Ол жүзлеген басқа ўақыяларға тән.

«Мениң үйленгениме 18 жыл болды, - деп Стейнгардт мырза жазады, - хәм усы ўақыттың ишинде хаялыма онша күлимсиремейтуғын едим. Уйқыдан турыўдан жумысқа кетемен дегенше мен еки сөз де айтпатуғын едим. Қашанлардур Бродвейде сейил еткен жеркинишли шашыратқы болдым.

Сиз меннен күлимсиреў тәжирийбем туўралы айтыўым кереклигин илтмас еткениңизде, мен бир хәпте даўамында хәрекет етип көриў керек деп ойладым. Демек, ертеңине азанда, шашымды тарап атырып мен өзимниң қайғылы жүзимди айнадан көрдим хәм өзиме былай дедим: «Билл, сен бүрискен пышықтың түрин берип турған мына ашыўлы жүзинди тез жоқ қыласаң хәм күлимсиреўди баслайсаң. Хәзирдиң өзинде баслайсаң». Аўқатланыўға отырып, мен хаялыма: «Хайырлы таң, жаным!» деп айттым хәм оған күлимсиредим.

Оның таң қалыўы мүмкинлигин сиз маған алдын ала ескерткен едиңиз. Оның қандай тәсирде болғанын қалай бахаладыңыз. Ол улыўма таң қалған еди. Мен оған ендигиден былай усындай болатуғынын айттым хәм мине еки айдан берли күнде азанда мен күлимсиреўди даўам етип атырман.

Хаялыма деген қатнасымдағы усы өзгерис өткен бир жылға қарағанда, усы еки айдың ишинде үйимизге көбирек қуўаныш алып келди.

Енди жумысқа баратырып, лифттың хәм подъедтың алдында турған адамға күлимсиреп хәм хайырлы таңды тилеймен. Билетти алып атырып, кассирге күлимсиреймен. Фонд биржасының мағлыўматлары астында усы ўақытқа шекем мениң күлгенимди көрмеген адамларға күлимсиреймен. Тез арада басқалардың маған жуўап ретинде күлимсирейтуғынын көрдим. Маған наразылық хәм қарсылықлар менен келген адамлар менен жақсы, жигерлендириўши сөзлер менен қатнаста болатуғын болдым. Оларды тыңлап, күлимсиреймен хәм тартысларды шешиў аңсатырақ болғанын

көрөмен. Мен күлкинің маған хәр күни көп долларларды алып келеди деген шешімге келдим.

Мен басқа дәлдәлши менен бирге идараны тәмийинлеймен. Оның клерклеринің бири – жас жигит. Ерискен әўметлеримнен ушып, мен оған өзимнің таза философиям туўралы айтып бердим. Сонда ол маған биринши мәрте идарасында пайда болғанымда, мени урысқақ деп ойлағанын хәм тек жақында ғана мен туўралы өзинің пикирин өзгерткенин айтып тән алды. Ол күлсем жүзимнің инсанийлық көриниске ийе болатуғынын қосып айтты.

Өзимнің жүрис-турыс системамнан мен хәр түрли критикалаўды алып тасладым. Қарсылықтың орнына енди тән алыныў хәм мақтаў ушын орын табыўға хәрекет етип атырман. Мен өз кәлеўлерим туўралы сәўбетти тоқтаттым. Енди басқа адамның көз-қарасын түсиниўге хәрекет етемен. Буның хәммеси өмиримди кескен бурылыс жасады. Мен улыўма басқа, бахытлы, дослық хәм бахытқа бай адам болдым – булар бахалыққа ийе болған жалғыз нәрселер».

Бул хаттың Нью-Йорктың биржа фондында өз есабынан алып-сатыў менен жасайтуғын тәжирийбелі биржа дәлдәлшилеринің жазғанын умытпаң.

Сиз күлиўди кәлемедиңиз бе? Бундай болса, сизге нени усыныўға болады? Еки нәрсе. Бириншиден, өзиңизди күлимсиреўге мәжбүр етиң. Егер сиз жалғызлықта болсаңыз, онда қандай да наманы ямаса қосықты ысқырың.

Сиз өзиңизди бахытлыдай сезиң хәм бул сизди бахытқа алып барады. Гарвард университетинің профессоры мархум Уильямс Джейс буны мынадай етип түсиндирди: «Хәрекет сезимнің изинен ериўи керек сыяқлы еди, бирақ хақыйкатында хәрекет хәм сезим бирге жүреди, сезимге қарағанда ерктің гүзетиўи астында болады, бизлер сезимлерди қыя түрде басқарыў мүмкиншилигине ийемиз».

Усылай етип, өмирден шадлы болыўға жоқары саналық жол, егер бизлер оны жоғалтқан болсақ – бул өзимизди қолға алып хәм өмирден шадланыўға әлле-қашан ерискен адамдай хәрекет етиўимиз хәм сөйлеўимиз керек.

Бул дүньяда хәр бир адам бахытты излейди хәм оның табыўдың бир жолы, тек дурыс жолы бар. Бул – өз ойларыңды гүзетиў.

Бахыт сыртқы шараятларға ғәрезли. Ол ишки шараятларға да ғәрезли.

Өзиңизди бар болған нәрсе ямаса өзиңиздің ким болыўыңыз ямаса қай жерде болыўыңыз – сизди бахытлы ямаса бахытсыз қылмайды. Сизің не туўралы ойлаўыңыз, сизди усындай қылады. Усылай, мысал ушын, еки адам бир орында турып хәм бир ис пенен шуғылланып, екеўи де теңдей қаржыға ийе болып хәм жәмийетте бирдей орында болса – бирақ солай болса да биреўи бахытлы, ал екіншиси бахытсыз болыўы мүмкин. Не ушын? Көз-қараслардың хәр түрли екенінде.

Күнине жети цент ушын бар күшин салып Пари-Авенюде жұмыс ислеітуғын қытай қара жұмыс ислеўшилеринің арасында мен көплеген бирдей бахытлы адамларды көрдим.

«Жақсы хәм жаман болатуғын хеш нәрсе жоқ, - деп Шекспир айтты, - бирақ оның санасын усындай ислейди».

Эйб Линкольн бир күни «көпшилик адамлардың бахытлы болғаны соншелли, олар усындай болыўға шешим қабыл етеди», - деп айтқан еди. Ол ҳақ еди. Жақында мен Нью-Йорктеги Лонг-Айленд метросындағы текшеден көтерилип баратырып бул ҳақыйқаттың тири көринисин көрдим. Туўры алдымда, текшениң жоқарысында отыз ямаса қырық майып-балалар таяқ хәм асаға сүйенип минип киятыр еди.

Бир баланы көтерип алып баратып еди. Мен оның күлимсиреп хәм шадланып, қасында баратырған бир ер адамға өзиниң таң қалған нәрселери туўралы бөлисип баратырғанын көрип таң қалдым. Мениң таң қалған нәзериме жуўап ретинде ол: «Бала өмириниң ақырына шекем майып болып қалатуғынын түсингенде, ол алдын буған тәсирленеди, бирақ кейин тәғдирге тән береди хәм сонда бахытлы болады, әпиўайы балаларға қарағанда бахытлы болады», - деп айтты.

Менде бул баланың алдында қалпағымды шешиўге қәлеў пайда болды. Олар маған сабақ берди хәм бул сабақты хеш қашан умытпайтуғыныма үмит етемен.

Мен Мэри Пикфорд пенен кешени өткерий бахтына муяссар болдым. Сол ўақытлары ол Дуглас Фербенкс пенен ажырасыўға таярланып атыр еди. Жәмийетте, бәлким, оны қатты бахытсыз хәм қайғыдан ақылын жоғалтқан деп ойлаған шығар, бирақ ең тыныш хәм әўметли хаяллардың биреўин көрдим. Ол бахыттан хәм қанаатланыўдан жарқырап тур еди. Оның сыры неде? Ол, егер оқысаңыз сизге де рәхәт алып келетуғын 35 бетлик кишкене китапшадан оны ашты.

«Сент Луис Кардинал» атлы бейсбол командасының үшінши ойыншысы болған, ал хәзир Америкадағы әўметке ерискен исбилерменлердиң бири болған Франклин Беттер маған өзиниң көп жыллық гүзетиўлери бойынша жүзинде күлкиси бар адамның бәрха жақсы көтерилетуғынын айтып берген еди. Сонлықтан ол исбилермен адамның ханасына кирместен алдын азмаз тоқтайды хәм жүзнде күлки пайда болыўы ушын өзин миннетдаршылық сезими менен толтыратуғын ўақыяны есине түсиреди хәм кейин жүзинде күлки менен ханаға кирип барады.

Усы әпиўайы жол оның пикири бойынша қамсызландырыў полислерин дүзиўдеги әўметиниң себеби екен.

Эльберт Хаббардтың дана мәсләхәтин дыққат пенен оқың, бирақ есте сақлап қалың:

Кейин пайдаланбастан тек дыққат пенен оқыўдың өзи сизге хеш қандай пайда алып келмейди: «Хәр сапары, үйден шыққан ўақтыңызда, қәддиңизди тик тутың, басыңызды жоқары көтерин, көкирегиңизди толтырып дем алың, досларыңызды жүзиңизде күлки менен қарсы алың хәм хәр бир қол алысыўға

жаныңызды қосың. Надурис түсинилиўден қорықпаң хәм душпанларыңыз туўралы бир минута ойламаң.

Ойыңызды ислеўди қәдеген нәрсенизге қаратың хәм бағытыңызды өзгертпей, сиз ерисиўди қәлеген мақсетиңизге туўры жүресиз. Сонда ўақыттың өтиўи менен сиз қәлеўлеринизди жүзеге асыўы ушын зәрүр болған мүмкиншиликлерди ойланбастан алатуғыныңызды көресиз. Санаңызда өзиңиз болыўды қәлеген зейинли, ылайықлы хәм пайдалы адамның сүүретин сызың хәм ойыңызда пайда болған образ хәр саатта хәм хәр минута сизди дәл усындай жеккеликке айналдырады...

Ой – ең алды менен. Мәртлик, хақ нийетлилик хәм шад кеўилли сыяқлы дурыс психологиялық орынды ийелең. Ойланыўдың дурыслығы – бул жаратыў дегени. Барлық затлар қәлеўлер арқалы келеди хәм хәр бир шын жүректен ойланатуғын адам жуўабын алады. Бизлер жүрегимиздеги қәлеўлердиң неге қараған болса, соған уқсаймыз. Мәрт болың хәм таж кийилип тырғандай басыңызды тик тутың. Бизлер – еле пилледе турған хәм еле қанатқа ийе болмаған қудайлармыз.

Әйемги қытайлылар шексиз даналыққа ийе – бул пүткил дүньяға белгили.

Оларда бизлер жазып алып хәм қалпағымыздың ишине жабыстырып қойыўымыз керек болған нақыл бар: «Жүзинде күлки болмаған адам дүканды ашпаўы керек».

Хәм жақында дүканлар хаққында гәп кетер екен Фрэнк И. Флатчер «Оппенгейм, Коллин энд компани» фирмасының буйырпасы бойынша исленген өзиниң жарнама шедеврлериниң биринде бизлерге қытай философиясының әжайып көринисин берди:

Рождество байрамындағы күлкиниң баҳасы. Оның баҳасы жоқ, бирақ ол көп нәрсени жаратады.

Ол берген адамларды гедей қылмай, алған адамларды байытады.

Ол азмаз мәўритке созылады, бирақ ол туўралы еслеў айырым ўақытлары мәңгиге сақланып қалады.

Байлықсыз жасай алатуғын бай адамлар жоқ хәм оның мийрими бойынша бай болмайтуғын гедей адамлар жоқ. Ол үйде бахытты, ислерди жақсылық шараятын жаратады хәм дослар ушын шәртли белги болып хызмет етеди.

Ол шаршағанлар ушын руўхланыў, үмитсизлер ушын үмит шырағы, қапа адам ушын қуяштың нуры хәм қайғыға қарсы жақсы тәбийий усыл.

Солай болса да, оны я сатып алыўға, я сорап алыўға, я берип турыўға, я урлаўға болмайды, себеби ол өзинде егер шын жүректен берилмесе аз болса да пайда алып келмейтуғын қандай да баҳалыққа ийе.

Хәм егер өтип баратырған Рождествоның соңғы мәўритлеринде сатыўшыларымыздан бир нәрсени сатып алып атырып олардың күлийге де

шамаса келмейтуғындай қатты шаршағанын көрсеніз, онда сизден өзіңіз күліуіңізди сорасам бола ма?

Басқа беретугын нәрсеси жоқ адамнан басқа хеш ким күлкіге мүтәж емес.

Демек, егер сиз адамларды өзіңізге қаратыўды қалесеніз, онда 2 қағыйда былай деп айтады:

КҮЛИМСИРЕҢ!

3 – Бап. Егер сиз буны ислемесеңіз, онда кеўилсизликлер жақын.

1898 – жыллардың ақырында Нью-Йорк штаты, Окленд орталығында қайғылы ўақыя жүз берди. Бир шаңарақта кишкене бала қайтыс болды, жерлеў мәресими сол күнде болыўы керек еди хәм қоңысылар онда қатнасыў ушын таярланыўды баслады. Джим Фарли атты жасырыў ушын атханаға барды. Жер қар менен қаптанған еди, аязлы хаўа етти түршиктиретугын еди. Бир неше күн шаппаған оның аты турып қалды хәм Фарли оны суў ишкизиў ушын үйдиң алдына алып шықты хәм Фарли оны далаға алып шыққанда, ол күтилмегенде артқы аяғы менен теўип жиберди хәм хожайынын өлтирди. Усылай етип, Стоуин Поинт атлы кишкене аўылда бир адамның орнына еки адамның жерлениўи болды. Джим Фарли өзинен кейин үш баласы менен хаялын хәм бир неше қамсызландырыў долларын қалдырды.

Джим 10 жаста еди хәм ол ташкыге кумды салып, оны қәлипке қуйып, гербишлерди қуяшта тез кеўип қалыўы ушын орнын өзгертип туратуғын жумысқа гербиш заводқа кирди. Бул бала Джим жақсы билим алыўға хеш қандай имканиятқа ийе емес еди, бирақ ирландлығыға тән болған сезим менен ол адамларды өзине қарата алатугын еди, ал кейинирек жәмийетлик иске кирип, ол өзінде адамлардың исмлерин ядта сақлап қалыўдай тәбияттан тыс қәбилетин раўажландырды.

Ол хеш қашан жоқары оқыў орнының босағасына аяқ баспады, бирақ 45 жасында төрт колледж оған илимий дәрежени берди, ол демократиялық партияның Миллий комитетиниң орынбасары хәм АҚШтағы почталардың министри болды.

Бир күни мен Джим Фарлиден интервью алдым хәм оннан әўметиниң сыры туўралы сорадым. Ол былай деп жуўап берди: «Күшли мийнет». «Сиз әўметимди неден деп ойлайсыз». Мен: «Хәр бир адамның исмин атап, он мыңлаған адамларға мұражат ете алыўыңызда деп ойлайман», - деп жуўап бердим.

«Яқ, сиз қәтелесесиз, - деп ол қарсы шықты, - мен елиў мың адамды исми менен шақыра аламан».

Бунда қәтелеспең. Фарлидиң дәл усы қәбийлети Франклин Д. Рузвельтке Ақ Үйге кириўине жәрдем берди.

Гипс шығарыў бойынша концернниң орынбасары сыпатында еллер бойынша Джим Фарлидиң үш жыллық саяхаты даўамында хэм оның қалалық басқарыўда үш жыллық хызметі даўамында ол исмлерди ядта сақлап қалыў системасын ойлап тапты. Алдын ол жүдә эпиўайы болды. Ол таза таныслар арттырғанда, ол толық исми шарифин, оның шаңарағының көлемин, не менен шуғылланатуғынын, сиясий көз-қарасларын билип алатуғын еди. Усы хақыйқатлардың ишинен ол өзиниң санасында толық көринисти жаратып хэм бул адамды келеси сапары ушыратқанда, егер бир жыл ўақыт өтсе де, ол оның ийнине қағып, ҳаялының хэм балаларының ҳал-аўхалын, атызындағы роза гүллердиң де өзлерин қалай сезип атырғанын сорай алатуғын еди. Нәтийжеде ислеринде усылай әўметке ерискени таң қаларлы емес.

Сайлаў алды компанияларынан бир неше ай алдын Рузвельт 1932 жылдағы президентлик сайлаўда, Джим Фарли барлық батыс хэм арқа-батыс штатларында жасайтуғын адамларға күнде бир нешше хаттан жазады. Кейин ол поездға секирип минеди хэм он еки күнде он еки мың шақырым жерди поезд, автомобиль хэм кемелерде саяхат етип, жигирма штатқа барып шықты. Ол қала хэм аўылларға барып, адамлар менен аўқаттың үстинде ушырасып, олар менен сәўбетлесетуғын еди. Хэм бир минуты да босқа жибермей, саяхатының келеси мақсетине кететуғын еди.

Ол шығысқа қайтыўдан хәр бир қаладағы өзи үйине барған бир адамға сәўбетте қатнаскан адамлардың хэммесиниң дизимин жиберийин илтимас етип хат жазатуғын еди. Жуўмақлаўшы дизим мыңлаған исмлерден ибарат болатуғын еди, солай болса да, бул дизимде болған хәр бир адам Джим Фарлидиң өзинен жеке хатты алатуғын еди. Бул хатлар дослық мұражат пенен басланатуғын еди: «Қымбатлы Билл» ямаса «Қымбатлы Джо» хэм сөзсиз «Джим» деген имза менен жуўмақланатуғын еди.

Джим Фарли бул өмирде өзи ушын орташа адамның дүнья жүзиндеги пүткил исмлерге қарағанда өзиниң исмине көбирек байланғанын ерте түсинди. Тек бул исмди есте тутың хэм оған мұражат еткенде исмин қыйналмастан айтың хэм сиз оған жағымла хэм пайдалы тәсир көрсететуғын мақтаў сөзин айтқан боласыз.

Бирақ оны умытып ямаса исмин айтқанда қәтелессеңиз, онда сиз өзинизди қолайсыз жағдайға қоясыз. Бир күни, Парижде халық алдында тилшилер курслерин шөлкемлестирип атырып, мен қалада жасайтуғын барлық америкалыларға хат жибердим. Бул хат баспахана усылында көбейттирилген еди. Француз болған хәрип териўши Адам, инглис тилин онша билмегенликтен, исмлерди терип атырғанда оларды қәте жазғаны тәбийий. Хэм үлкен америка банкының париждеги шақапшасын басқаратуғын адам жуўаплы хатта маған исминиң жазылыўында жиберилген қәтелерди айтып жазып жиберди.

Эндрю Карнегидиң әўметиниң себеби не болды?

Оны полат патша деп атайтуғын еди, бірақ оның өзи полаттың ислеп шығарылыуын онша түсинбейтуғын еди. Оның қол астында ислейтуғын жүзлеген адамлар полатты оған қарағанда көбирек билетуғын еди. Бірақ полат оны бай қылды. Жүдә ерте ол шөлкемлестиріушілік сезгирликті хәм басқарыушылық сыйын көрсетти. Он жаслы ўақтында ол өзи ушын адамның өмирінде жеке исминің қандай әхмийетли орынды ийелейтуғынын ашты. Хәм ол бул ашылысты сериклерге ийе болыўда пайдаланды. Бул мынадай болды.

Сол ўақытлары ол еле бала еди хәм Шотландияда жасады, ол өзине қоянды таўып алды. Тез арада оның қолында хеш қандай азық болмаса да, ол көп қоянларға ийе болды. Солай болса да онда әжайып пикир бар еди. Ол қоңысы балаларға егер қоянлар ушын жоңышқа хәм сары гүллерди жулып алып келсе, қоянларға олардың исмин бериўге ўәде берди.

Нийети сыйқыршылық сыяқлы әмелге асты хәм Карнеги буны пүткил өмирге еслеп қалды.

Көп жыллар өткеннен соң, адамзат психологиясының усы айрықшалығын бизнесте пайдаланып, ол миллионлар ислеп алды. Мысал ушын, ол пенсильванияның темир жол компаниясына полаттан исленген рельслерди сатыўды қәледі. Сол ўақытлары «Пенсильвания Рейлроуд»тың президенти Дж. Эдгар Томсон болды. Эндрю Карнеги Питсбургте үлкен полатты жеткерип бериў заводуын қурады хәм оны «Эдгар Томсон Стил Воркс» деп атайды.

Ал енди сизлердің жумбақты шеше алатуғыныңыз я шеше алмайтуғыныңызды көремиз. Пенсильванияның темир жолына рельслер зәрүр болғанда, қалай ойлайсыз, олар рельслерди кимнен сатып алды? Смэрсте ме? Рибэкада ма? Яқ. Сиз таба алмадыңыз.

Және бир мәрте хәрекет етип көриң.

Джордж Пуллмэн менен полат вагонларын ислеп шығарыў бойынша бириншилік ушын гүреси ўақтында полат патша өзинің қоян сабағын және есине түсирди.

Карнеги гүзететуғын орайлық транспорт компаниясы Пуллмэнге тийисли болған компания менен урыс алып барды. Екеўи де нарқларды түсирип хәм усының менен табыс алыўдың барлық имканиятларын жоқ қылып, «Юнион Пасифик Рейлроуд» ушын полат вагонларды жеткерип бериў келисимин қолға киргизиў ушын бар күшин сарплады. Еки сериклер де «Юнион Пасифик» басқармасына барыў ушын Нью-Йоркке келди. Бир күни кеште Пуллмэнди Сент-Николас мийманханасында ушыратып, Карнеги: «Қайырлы кеш, Пуллмэн мырза! Еле узақ ўақыт сиз бенен еки ақмақты көрсетемиз бе?» - деп айтты.

«Сиз нени нәзерде тутып атырсыз?» — деп Пуллмэн сорады.

Сонда Карнеги рақабатқа орын болған жердің алдында айқын гәплер менен олардың исбилерменлик қызығыўшылықларының бирлесіуін нәзерде

тутып атырғанын түсіндірди. Пуллмэн дыққат пенен тыңлады, бірақ Карнегидиң дәлиллерине кейинирек исенимли болды.

Пуллмэннің жүзи жарқырап кетти. «Ханама жүриң, хэммесин анығырақ сөйлесемиз», - деп ол айтты. Хэм бул талқылау америка санааты тарийхында таза бетти ашты.

Досларының хэм сериклеслерінің исмлерин ядлап қалыу хэм хұрмет көрсетуінің дәл усы сиясаты Эндрю Карнегидиң адамларды басқарыудағы сырларының бири болды. Ол өзинің исшилерине исмин айтып мұражат ететуғын жағдайда болғанына хэм жумысты өзи басқарғанында хеш қандай қарсылық болмағанына мақтаныш ететуғын еди.

Падоровский болса, керисинше, пульман вагонындағы негр-аспазға бәрха «Конерс мырза» деп мұражат етиуі менен өзинің әхмийетлилизин сезиуіне жол берди. (Падоровский Игнаций 1860 - 1942 / — польшалы пионист, композитор хэм буржуазлы Польшаның атақлы сиясий исшиси). Он бес мәрте, түрли жылларда Падоровский Америка бойынша сапарға шықты, өзинің нама шертиуі менен Атлантикадан Тыныш океанына шекем пүткил тамашагөйлердиң қызығыушылығын хэм таң қалыуын келтирди. Хәр сапары ол бөлек вагонда ярым түнде концерттен қайтқан ўақтында жақсы көретуғын аўқатын писиретуғын бир аспазды алып саяхат ететуғын еди. Усы жыллардың ишинде бир мәрте де Падоровский оны Америкада исленетуғындай етип тек Джордж деп атаған жоқ.

Өзинің ескише сыпайылық пенен Падоровский оны «Конерс мырза» деп уллылайтуғын еди. Хэм Конерс мырзаға бул унады.

Адамлардың өзинің исмин мақтаныш ететуғыны соншелли, олар өз исмлерин қәлеген жол менен мәңгилик қалдырыуға талпынады. Бақырауық хэм ашыушақ ғарры П. Т. Барнум да, өзинің исмин мийрас ететуғын улларының жоқлығына терең қайғыда болып, ақлығы Силли К. Г-ға исми шарифин Бранумға өзгертиуге келисим берсе, жигирма бес мың долларды бериуін айтты.

Еки жүз жыллықтан алдын бай адамлар жазыушыларға өзлерине китаптарын бағышлауы ушын ақша төлейтуғын еди.

Китапханалар хэм музейлер өзлерінің бай коллекциялары ушын өзлерінің исмлерінің әўладының ядынан өширилип қалыуы хаққында ойдың пайда болыуына да жол қоймаған адамларға миннетли. Нью-йорктың уитапханасында Астор хэм Лейнокстың китаптар топламы сақланып тур. Метрополитен Музеум Бенджамин Альтман хэм Дж. И. Морганның исмлерин мәңги есте қалдырады. Хэм дерлик хәр бир ибадатхана ширкеудің қурылысына қурбанлық еткен адамлардың исмлері жазылған тахташалар менен безелген.

Көпшилик адамлар исмлерди жетерлише итибар хэм ойын бир жерге жәмлеп, қайталап хэм бул исмлерди ядында сақлап қалыу ушын зәрүр болған күшти бермегени себепли исмлерди еслеп қалмайды. Олар жүдә бәнт екенін

айтып өзлерине кеширимди табады. Бирақ, бәлким олар Франклин Д. Рузвельтке қарарғанда көбірек бәнт емес шығар. Ал ол исмлерди еслеп қалыуға хәм өзи қатнаста болған усталарға да исмин атап мұражат етиуге ўақыт табады.

Мысал ушын, Крайслердиң фирмасы Рузвельт ушын арнаўлы автомобильди соқты. В. Ф. Чемберлен механиклердиң биреуи менен Ақ Үйге оны минип келди.

Алдымда сол ўақытта келгени сүүретленген Чемберлен мырзаның хаты жатыр. «Мен президент Рузвельтке көплеген қурылмалары бар автомобильди басқарыўды үйреттим, ал ол маған адамлар менен қарым-қатнас мәдениятын үйретти. Мен Ақ Үйге барғанымда, президент бизлерди жақсы күтип алды хәм кейпияты да әжайып еди. Ол маған дәрриў исмимди атап мұражат етти, буның менен ол маған өзимди еркин сезиўиме жол берди хәм оның қызығыўшылығы менде айрықша тәсирди қалдырды. Автомобиль бир қол менен басқарыўға болатуғындай етип дүзилген еди. (Полемиелиттен соң Рузвельтте қалған аяқ ләңине байланыслы). Жыйналған көпшилик адамлар таң қаларлы машинаға қарап турды. Президент: «Менимше, бул әжайып. Сизлердиң ислеитиўын нәрсеңиз – бул тек түгмени басыў хәм машина жүреди. Сиз машинаны хеш қандай күш салыўсыз басқара аласыз.

Бул әжайып! Бундай нәрсени көрмедим! Оның жүргенде қандай екенин көриў ушын оны тезирек түсиниўди қәлер едим», - деп айтты.

Машинаға таң қалған кәсиплери хәм досларының алдында Рузвельт маған: «Чемберлен мырза, мен сизге бул машинаны ислеп шығарыўда сарплаған ўақтыңыз хәм күшиңиз ушын қатты миннетдарман. Бул үлкен хәм әжайып орынланған жұмыс», - деп айтты. Ол радиаторға, артқа қойылған арнаўлы айнаға, саатларға, арнаўлы көп жарық беретиўын әсбапқа хәм машинаның ишине, орынлықтың қолайлығына, жүк ханадағы арнаўлы чемоданларға таң қалатуғын едим. Ол мен ислеген хәр бир майда-шүйде қурылмаға итибар қаратты. Ол Рузвельт ханым, Перкинс ханым, мийнет министри, хаткери хәм: «Джордж, илтимас, бул чемоданларға айрықша ғамхорлық көрсетин», - деп айтып, зат тасыўшы негрдиң ди итибарын қурылмаларға қаратты.

Машинаны айдаў сабағы жуўмақланғанда, президент маған: «Қәне, Чемберлен мырза, Федерал Қор Басқармасы мени 30 минуттан берли күтип атыр. Жұмысқа қайтыўым керек деп ойлайман», - деген сөзлерди айтып, мұражат етти.

Өзим менен бирге алып барған механикти Рузвельтке таныстырдым. Ол гәпке бир мәрте де қосылмады хәм президент оның исмин тек бир мәрте ғана еситти. Бул бәрха өзин артта тутатуғын, уялшақ жигит еди.

Солай болса да, бизлерди жиберместен алдын президент оған исмин атап мұражат етти, оның қолын қысты хәм Вашингтонға келгени ушын миннетдаршылық билдирди. Хәм бул миннетдаршылықта рәсмий хеш нәрсе

болмады. Ол хақыйқаттан сезген нәрсесин айтты. Хәм мен буны сездим. Нью-Йоркқа қайтқанымыздан бир неше күн өткеннен соң мен президент Рузвельттиң сүүретин хәм бирге ислескени ушын миннетдаршылығы жазылған хатты алдым. Буның хәммеси ушын оның қалай ўақыт табатуғыны мен ушын сыр болып қалады.

Франклин Д. Рузвельт адамларды өз тәрәпине қаратыўдың әпиўайы, бирақ соның менен бир ўақытта тәсирли хәм әхмийетли жоллардың бири исмлерди еслеп қалыў хәм адамларға өзиниң әхмийетли екенин сездириў екенин билетуғын еди.

Көпшилигимиз бул жолдан пайдаланамыз ба. Қысқа ушырасыўлардан соң хошласып, сиз азмаз ўақыт өткеннен соң таза танысыңыздың исмин есиңизге түсиретуғын жағдайда болмайсыз.

Сиясий саўатлылықтың биринши сабақларының бири мынадай: «Сайланатуғын адамның исмин есте тутыў – бул мәмлекетти басқарыў мәденияты. Умытыў – бул ядтан шығарылыў дегенди аңлатады».

Искерлик өмирде хәм арнаўлы қарым-қатнастарда керекли исмлерди есте сақлаў қәбийлетти сиясатта сыяқлы әхмийетли.

Францияның императоры Наполеон III хәм уллы Наполеонның жийени бир күни ушырасып қалған қәлеген адамның исмин есине түсире алатуғынына мақтаныш ететуғын еди. Ол буны қалай ислейтуғын еди? Жүдә әпиўайы. Егер ол айтылған исмди жетерлише анық еситпесе, ол: «Кешириң, мен исмиңизди онша еситпедим», - деп айтатуғын еди. Исм басқаша болған жағдайларда ол: «Ол қалай жазылады?» - деп сорайтуғын еди. Сәўбет барысында ол хәзир ғана еситкен исмди бир неше мәрте қайталаўға хәрекет ететуғын еди, ал ойында болса оған уқсаған қандай да адам менен оны байланыстыратуғын еди. Егер таза адам әхмийетли шахс болса, Наполеон оның исмин еслеп қалыў ушын қосымша күш тоң майтуғын еди. Оның Императорлық уллылығы жалғызлықта қалғанда, ол бул исмди бир бет қағазға жазып, кейин ядында қалыў ушын оған тигилип қарап хәм қағазды жыртып таслайтуғын еди. Усындай жол менен ол көз бенен еслеп қалыўға еристи хәм еситиў қәбилетти керекли исмди жақсы сақлап қалатуғын еди.

«Буның хәммеси ўақытты алады, бирақ «жақсы қәбилетлер» кишкене құрбанлықларды талап етеди», - деп Эммерсон айтты.

Демек, егер сиз адамларды өзиңизге қаратыўды қәлесеніз, онда қ қағыйда былай деп айтады:

АДАМ УШЫН ОНЫҢ ИСМИНИҢ ДАЎЫСЫ ЕҢ ЖАҒЫМЛЫСЫ ХӘМ ИНСАННЫҢ ГӘПИНИҢ ЕҢ ӘХМИЙЕТЛИСИ ЕКЕНИН ЕСИҢИЗДЕ ТУТЫҢ.

4 - Бап. Жақсы сәўбетши болыўдың аңсат жолы.

Жақында мени бридж ойынына мирәт етти. Мен бридж ойнамайман. Хәм мирәт етилгенлердиң арасында бридж ойнамайтұғын бир ақ тәнли хаял да бар еди. Мениң Лоуэлл Томаста хеш қашан басқарыўшы болмағанымды, сол ўақытлары ол шығарған жолдағы гүрриңлерди сүўретлеўди таярлаўда жәрдем берип, Европада көп саяхат еткенимди билип, ол: «Карнеги мырза, маған өзиңиз барған барлық әжайып орынлар туўралы, сол жерлерде көрген барлық кеўил аўдаратуғын жерлери туўралы айтып бериң», - деп айтты.

Бизлер диванда орналастық хәм ол жақында күйеўи менен бирге Африка сапарынан қайтқанын айтты. «Африка! – деп мен айттым. Қандай қызық! Мен Африканы көриўди бәрха әрман еттим, бирақ сол жерде хеш қашан болмадым. Айтың, сиз үлкен хайўанлар жүретуғын жерлерге барып көрдиңиз бе?

Аўа! Қандай әўмет! Сизге хәўесим келеди. Маған Африка туўралы айтып бериңши».

Бул 45 минут даўам етти. Ол меннен қай жерге барғаным хәм нелерди көргеним туўралы басқа бир мәрте де сорамады. Ол енди мениң сапарларым туўралы гүрриңлеримди тыңлаўды қатты аңсамады. Оған керек болған нәрсениң хәммеси – өзи мақтана алатуғын хәм барған жерлери туўралы айтып бере алатуғын қызыққан тыңлаўшы еди.

Бундай минез-қулық өзгеше ме? Улыўма яқ. Көпшилик адамлар өзлерин усындай тутады. Мысал ушын, жақында Нью-Йорктеги китаптарды баспадан шығарыўшы Гринбериг берген түски аўқатта мен бир атақлы ботаникашы менен таныстым. Усы ўақытқа шекем ботаникашы менен сәўбетлесиўиме туўра келмеген еди хәм мен оны қызықлы адам деп билдим.

Мен орынлықтың шетинде отырдым хәм оның нәше хәм Лютер Бербанк туўралы, үй оранжереялары туўралы гүрриңлерин аўзымды ашып тыңладым, ол әпиўайы картошка туўралы таң қаларлы нәрсени айтты. Мениң өзимде де кишкене үй оранжереям бар еди хәм ол маған гүллерди өсириўде пайда болатуғын қыйыншылықларымды қалай шешиўди де түсиндирди.

Бизлер шақырылған түски аўқатта едик, ол жерде басқа он еки адам бар еди, бирақ мен дүньялық жүрис-турыстың барлық нызамларын бузып, басқаларды көзге илмедим хәм бир сааттан көп ўақыт бир ботаникашы менен сәўбетлестим. Сол жерде бар болған адамлар менен хошласып хәм кеткен ўақтымда ярым түн болған еди. Мен кеткенимнен соң ботаникашы үйдиң хожайынына мұражат етип хәм маған қатнаслы бир неше мақтаў сөзлерин айтқан екен. Мен «күшли оятыўшы» екенмен хәм ақыр-ақыбет, мениң «қызықлы сәўбетлесиўши» екеним анықланды.

Қызықлы сәўбетши ме? Мен бе! Қалай? Мен улыўма хеш нәрсе айтпадым ғо. Егер қәлесем де, хеш нәрсени анықлап айтып бере алмаған болар едим, өйткени ботаниканы пингвинлердиң анатомиясына қарағанда

көбірек билмеймен. Хақықаттан ислеген жалғыз нәрсем – бул итибар менен тыңлағаным. Тыңладым, себеби хақықаттан қызыққан едим. Хәм ол буны сезди. Тәбийий бул жағымлы еди. Усындай түрде тыңлау – бул бизлер қашан болса да ислей алатуғын ең үлкен мақтау. «Адамзаттың жүдә азшылығы, - деп Джек Вудфорд өзиниң шығармаларының биринде жазды, - қызығыушылық итибардың алдында өзін ушлап турыуға қәбийлетли».

(Джек Вудфорд «Сүйиспеншиликте тәжирийбесизлер»)

Мен «қызығыушылық итибарды» көрсетиуға қарағанда көп нәрсени иследим. Мен оның менен сәўбеттиң қызықлы болғанын хәм өзим ушын пайдалы болғанын айтқанымда өз мақуллауымда шын кеўилли хәм мақтауымда сақый болдым. Хәм бул хақықатында усылай. Мен оған оның ақылына ийе болыуды қәлеуимди айттым. Хәм хақықаттан қәледим. Сондай-ақ, оның менен бирге атыз хәм жайлауларда бирге жүриуди қәлейтуғынымды айттым. Хәм мен буны хақықаттан қәледим. Ақыр-ақыбет, оған және бир мәрте ушырасыуым керек екенин айттым. Хәм бул да шын жүректен еди.

Нәтийжеде ол мени жақсы сәўбетши сыпатында қабыл етти, бирақ хақықатында мен оның гүрриңлерине итибарым менен оны руўхландырып, тек жақсы тыңлаушы болдым.

Ис келисимлериндеги әўметтиң сыры неде жасырынған? Чарльз У. Элиот сыяқлы әжайып алымның пикири бойынша, «ис келисимлеринде әўмет алып келетуғын ҳеш қандай сыр жоқ... Өзиңизге сөйлеп атырған адамға дыққат аударыу – мине усы нәрсе әхмийетли хәм зәрүр. Буған қарағанда жағымлырақ ҳеш нәрсе жоқ».

Өзи-өзинен болатуғын хақықат, солай емес пе? Оны түсиниу ушын Гарварда төрт жыл илимди үйрениудиң кереги жоқ. Хәм солай болса да, хәм маған хәм сизге бул қағыйданы итибарға алмайтуғын дүкан ийелери белгили.

Олар үлкен имаратларды ижараға алады, әжайып затларды сатып алады, жүзлеген долларларды жарнама ушын сарплайды, ал кейин қарыйдарды дыққат пенен тыңлауына ақылы жетпейтуғын, олар менен тартысатуғын, оны дүканнан шығыуына мәжбүр етиу ушын хәмме нәрсени ислейтуғын сатыушыларды жаллайды.

Мысал ушын, курслеримиздиң биринде өзи айтып берген Дж. Вуттон мырзаның ўақыясын алайық. Бир күни ол теңизге жақын жердеги Нью-Джерси штаты, Нью-Арктың саўда орайында жайласқан дүканнан костюм сатып алды. Тез арада сатып алған костюмы оның кеўлин қалдырды: костюмниң бояуы шғып хәм көйлегиниң жағасын дақ қылды.

Костюмды алып, ол дүканға сатып алған сатыушысына барды хәм оған гәп неде екенин айтып берди. «Мен «айтып берди» деп айтып атырман. Кеширесиз, бул анық асырып айтыу. Ол айтып бериуға тек ҳәрекет етти. Бирақ айтып бере алмады. Оның сөзин бөлди. «Бизлер бундай костюмлердиң мыңлағанын сатамыз, - деп сатыушы айтты, - хәм бул усы ўақыттың

ишиндеги биринши қарсылықлы жағдай». Бул тек оның сөзлери болды. Оның даўсының пәти айтарлықтай көп нәрсени айтқан еди. Оның шақырыўшы даўыс пәтинде: «Сен өтирик сөйлеп атырсаң. Бизлерден бир нәрсеге ерисиўди ойлап атырсаң ба? Солай шығар. Мен саған көрсетемен», - деген сөзлердиң еситилгени анық еди.

Тартыстың ең қызғын ўақтында екинши сатыўшы келди. «Қара костюмлердиң хәммесиниң алдын азмаз бояўы шығады, - деп ол айтты, - буған ҳеш нәрсе ислей алмайсаң. Гәп я костюмде, я нарқта емес. Тек бояўы усындай».

«Усы ўақытқа шекем мен қайнайтуғын жағдайға шекем жеттим, - деп Вуттон мырза сөзин даўам етип айтты. Биринши сатыўшы мениң үстимнен күлди. Екиншиси екинши сортлы нәрсени сатып алғанымды айтты. Мен улыўма ашыўға миндим хәм оларға костюмды таслап хәм кетип қалмақшы едим, бирақ сол ўақытта күтилмегенде бөлим баслығы келди. Ол өзи исин билетуғын еди. Ол мениң кейпиятымды улыўма өзгертти, ашыўлы адамды қанаатлы қарыйдарға айналдырды. Ол буны қалай иследи? Үш хәрәкет пенен:

Бириншиден, ол мениң ўақыямды бир сөз де айтпастан бастан-аяғына шекем тыңлады.

Екиншиден, мен сөзимди жуўмақлағанымда хәм сатыўшылар мениң наразылықларымның тийкарсыз екенин дәлиллеўди және баслады, ол оларға қарсы шығып, мен тәрәпте болды. Ол костюмның көйлекке бояўын жуқтырады деген мениң тастыйықлаўымды тек әдиллик пенен дәлиллеп қоймастан, ал дүканында қашан болса да төмен сыпаттағы затлардың сатылғанын жоққа шығарды.

Үшиншиден, ол пайда болған қыйыншылықтың себебиниң неде екенин билемейтуғынын тән алды хәм: «Илтимас айтың, мен сизиң костюмыңыз бенен не ислеўим керек? Мен сиз айтқандай етип ислеймен», - деп усинды.

Буннан бир неше минут алдын мен бул костюмды таслап кетиўге таяр едим. Бирақ энди буның хақыйқаттан ўақытша нәрсе ме хәм оның менен ҳеш нәрсе ислеўге болмай ма деген сораўларға оның пикирин билиўди қәлейтуғынымды айтып жуўап бердим.

Ол костюмды және бир хәпте кийип жүриўге мәсләхәт берди. «Егер бояўы шығыўды даўам етсе, алып келиң, бизлер оны өзгерттип беремиз, - деп ол ўәде берди, - бизлер сизге усиндай қолайсызлықты келтиргенимиз ушын өкиништемиз».

Мен дүканнан қанаатланып шықтым. Костюм хәптениң ақырына шекем тәртипке келди хәм мениң усы дүканға деген исенимим толық тикленди».

Бул адамның бөлимди басқарыўы таң қаларлы емес, ал оның қол астындағы адамларға келсек, онда олар қалады... олар пүткил өмир қатардағы сатыўшылар болып қалады деп айтыўыма сәл қалды. Яқ, қалмайды. Оларды ораў бөлимине өткеретуғын шығар, сол жерде оларға қарыйдарлар менен қарым-қатнаста болыўына туўра келмейди.

Бәрха наразылық билдиретуғын хәм қатты критикашы болған адам ғәзепли критикашының ковра жыланы сыяқлы үрпейип хәм уўын шығарғанша үндемей, сабырлылық пенен тыңлайтуғын тыңлаўшының алдында бойсындырылады хәм жумсартылады.

Мысал ушын: Нью-йорктиң телефон компаниясы бир неше жыл алдын қашанлардур «телефондағы қызларға» ғарғыс сөзлерин айтқан ең ғәзепли қарыйдарлардың биреўине хызмет ететуғынын көрди. Ол хәқыйқатында ғарғады. Ол жарамас телефонды тамыры менен жулып таслаўға қорқытты. Ол өтирик екенин айтып, айырым төлемлерди төлеўден бас тартатуғын еди. Ол газеталарға хатлар жазатуғын еди. Ол жәмийетлик хызмет көрсетиў Комиссиясына сансыз хатларды жиберип хәм телефон компаниясына қарсы бир неше аўырманлықларды келтирди.

Ақыр-ақыбет, компанияның «наразылықларын жоқ қылыўшы»лардың биреўи оның менен сөйлесиўге жиберилди. «Наразылықларды жоқ қылыўшы» оған ишиндегилерин төгиўине жол берди, оның ғәзепли сөзлерин сабырлылық пенен тыңлады. Ол тыңлады, «АҰА» деп айтты хәм оның қайғыларына тилеклеслик көрсетти.

«Ол жыртты хәм ылақтырды, ал мен оны шама менен үш саат тыңладым, - деп бул ўақыя туўралы кейинирек оның өзи классларымның биринде айтып берди. Мен оның менен төрт мәрте сәўбетлестим. Үшинши ушырасыўымызда мен ол тийкар салған шөлкемнің шөлкемлестиўши-ағзасы болдым. Ол оны «Телефон абонентлерин қорғаў шөлкеми» деп атады. Бул шөлкемге кирип, мен тийкар салыўшысын есапқа алмағанда, дүнья жүзи бойынша оның жалғыз ағзасы екенимди билдим.

Мен тыңладым хәм оған усы ушырасыўлардың барысында айтқан айыплаўларының барлық тараўлары бойынша тилеклеслик билдирдим. Телефон компаниясының ўәкиллериниң биреўи де хеш қашан оның менен усындай түрде сөйлеспеди, хәм ақыр-ақыбет, ол маған дерлик дослық қатнаста бола баслады.

Оған барғандағы баслы мақсетим биринши, екинши хәм үшінши ушырасыўда да еске алынбады, солай болса да төртинши ушырасыўда сораўды дәрриў хәм толық шеше алдым: төлемлердиң хәммеси төленди хәм оның компания менен келиспеўшиликлериниң пүткил тарийхында биринши мәрте ол өзиниң наразылық хатын Комиссиядан қайтып алды».

Сөзсиз, бул адам өзине уятсыз пайдаланыўға қарсы жәмийетлик хуқықларды қорғаўда мухаддес урыста өзине қылыш салған қандай да мәрт адамға сыяқлы қарайтуғын еди. Бирақ, негизинен ол өзиниң әхмийеттлилик сезимин алыўға ғана талпынды. Ол өзиниң ғәзебин хәм наразылығын көрсетип, оны алатуғын еди.

Бирақ компанияның ўәкили оған өзин әхмийетли сезиўине мүмкиншилик бериўден, оның менменлик елеслери түтин сыяқлы тарқап кетти.

Бир күни азда, бир неше жыл алдын, ғәзепленген қарыйдар нәтийжеде тигиу санаатына дүньядағы жүнди жеткерип бериуши үлкен компания болған Детмер атлы жүн ислеп шығаруу компаниясына тийкар салған Джулиан Ф. Детмердің идарасында шауқым салды.

«Бул адам бизлерге он бес доллар бериуи керек еди, - деп Детмер мырза айтып берди. Қарыйдар буны тән алмады, бирақ бизлер оның қәтелесип атырғанын билетуғын едик. Кредит бөлимимизден көп санлы хатларды алғанымыздан соң, ол затларын жыйнады, Чикагаға келди хәм бул төлемди төлемеу менен бирге өнимимизге енди хеш қашан буйыртпа бермейтуғынын айтыу ушын ханама бастырып кирди.

Мен ол айтыуды қәлеген сөзлериниң хәммесин сабырлылық пенен тыңладым, усы ўақытта оның сөзин бөлиуди қатты қәледим, бирақ буны ислемедим, өйткени буның менен тартысты тек күшейтетуғынымды билетуғын едим хәм оған ақырына шекем сөйлеуге мүмкиншилик бердим.

Ақыр-ақыбет, ол өзин азмаз басқанда хәм айтқанларымды қабыл ететуғын жағдайда болғанда әсте былай дедим: «Сизге Чикагаға келип хәм бул туўралы маған айтып бергениңиз ушын миннетдарман. Сиз маған жәрдем көрсеттиңиз, себеби егер бизлердің кредит бөлимимиз сизге кеўилсизликлерди келтирди, ол сондай-ақ басқа жақсы буйыртпашыларымызға да кеўилсизлик келтириуи мүмкин. Ал бул усындай қайғылы.

Исениң, мен ушын өзим сизге айтып бергениме қарағанда, буны сизден еситиуим әхмийетли болды».

Ол меннен бундай сөзлерди еситиуди улыўма күтпеген еди.

Ол истиң бундай бурылыс ислегенине азмаз кеўил қалдырды деп ойлайман, себеби ол Чикагадан бир неше ашшы сөзлерди айтыу ушын келди, ал мен оның менен тартысуудың орнына оған рахмет айттым. Мен есабат китабымыздан усы он бес долларды сызып таслап хәм олар туўралы умытамыз, себеби мыңлаған есабатларды гүзететуғын исшилеримиздің алжасыуи мүмкинлигин айтып оны исендирдим. Сондай-ақ, оған жағдайын жақсы түсинетуғынымды, егер оның орнында болсам, өзимди дәл усындай сезген болатуғынымды да айттым. Ендигиден былай компаниямыздың хызметлеринен пайдаланыуына өкенишимди билдирип, оған буйыртпашыларға жүн жеткерип беретуғын басқа фирмаларды атап мәсләхәт етиуге өзимде батырлық таптым.

Чикагодан алдыңғы келгенлеринде бизлер әдетте бирге аўқатланатуғын едик, сонлықтан бул сапары да мен оны бирге аўқатланыуға мирәт еттим. Ол мирәтти қабыл етти, бирақ бизлер идараға қайтқанымызда ол бизлерге алдыңғы ўақытларға қарағанда үлкен буйыртпаны берди. Үйине жақсы кейпиятта қайтып хәм бизлер менен хәк болыуды қәлеп, ол төлемлерин қайта көрип шықты хәм 15 долларлық жоғалған төлем бетин тапты, бизлерге кеширимлери менен бирге бул ақшаны салып жиберди.

Кейинирек, оның хаялы бала туўып бергенде, ол оған Детмер деп екинши исмди берди хэм өлиминиң ақырына шекем фирмамыздың достысы хэм қарыйдары болып қалды».

Көп жыллар алдын бир гедей немец келгиндилердің шаңарағында мектептен соң хәптесине он бес цент ушын дүканның айнасын жуўығына туўра келген бир бала жасады.

Бул адамлардың гедей болғаны соншелли, кеште бала вагоннан шашылып қалған көмирдің қалдығын алыў ушын себети менен жолға шығыўға мәжбүр болды. Бул Эдвард Бок исмли бала мектепте алты класстан басқасын оқыўға мүмкиншиликке ийе болмады. Бирақ, ақыр-ақыбет, ол өз күши менен Америка журналистикасы тарийхындағы ең әўметке ерискен баспаханашылардың бири болды. Ол буған қалай еристи? Бул узақ ўақыя, бирақ оның неден баслағаны туўралы қысқа айтып бере аламан. Ол усы китап бағышланған қағыйдаларды пайдаланыўды баслады.

Он үш жасында ол мектепти питкерди хэм хәптесине алты доллар бес цент алып, «Вестерн Юнион»ның идарасында зат тасыўшы-бала болып жумыс иследи, бирақ бир мәўритке болса да ол билим алыў туўралы ойды тасламады. Керисинге, ол билим алыўға қатаң киристи. Жол хақы хэм азанғы аўқатқа ақшаны тежеп, ол американың биографиялық энциклопедиясын алыў ушын жетерлише ақша жыйнады, ал кейин оны сатып алып, усы ўақытқа шекем қулақ еситпеген нәрсени иследи. Американың атақлы адамларының өмир баянын оқып, ол оларға өзлериниң балалығы туўралы қосымша мағлыўматларды бериўин сорап хат жазыўға киристи. Ол «жақсы тыңлаўшы» еди. Өзиниң сораўлары менен ол атақлы адамларды өзи туўралы айтып бериўине оятатуғын еди. Ол сол ўақытлары президентликке талабан болған генерал Джеймс А. Гарфилдке хат жазды хэм оннан қашанлардур каналда баржаларды тасығаны хақықат я хақықат емеслигин сорады хэм Гарфилд оған жуўап берди.

Ол генерал Грантқа бир саўаштың жағдайы менен қызығып хат жазды хэм Грант өз қолы менен оған саўаштың картасын сызды хэм он төрт жаслы баланы үйине шақырды, оның менен түнге шекем сөйлести.

Ол Эмерсонға жазды хэм онда өзи туўралы айтып бериў қәлеўин оятты.

Тез арада «Вестерн Юнион»лы зат тасыўшы бала көплеген атақлы адамлар менен хат алысатуғын болды. Эмерсон, Филипп Брукс, Оливер Уэндел Холмс, Лонгфелло х.т.басқалар оның хабаршылары болды.

Ол бул атақлы адамлар менен тек хат алысып қоймастан, ал дем алысының ўақтында олардың үйлеринде ушырасатуғын еди.

Бул тәжирийбе онда өз күшине деген исенимди келтирди, бул өз-өзинен бийбаха. Ал бул адамлар менен таныс болыў онда өмирин толығы менен өзгерткен талпынысларын оятты. Хэм буның хәммеси, маған және бир мәрте айтып өтиўиме рухсат бериң, усы бетлерде талқылап атырған қағыйдаларымыздың жәрдемінде мүмкин болып шықты.

Атақлы интервью алыушылардың арасында дүнья чемпионы болып есапланған Айзек Ф. Маркоссон бир күни көпшилик адамлар дыққат пенен тыңлай алмағаны себепли пайдалы тәсирди қалдыра алмайды деп айтқан еди. «Олардың өзлериниң не айтпақшы экени менен бәнт болғаны соншелли, олар герең болып қалады... Маған атақлы адамлар жақсы гүрриңшиге қарағанда, жақсы тыңлаушына макул көретуғынын айтатуғын еди, бирақ тыңлауды билиу адамзаттың басқа бақалы қәсийетлерине қарағанда сийрек ушырасатуғын көринеди».

Жақсы тыңлаушы тек ғана уллы адамларға керек болып қалмастан, ал әпиуайы адамларға да керек. Бир күни «Ридер Дайджест»те айтылғанындай: «Көпшилик адамлар өзлерине крек нәрсениң хәммеси – бул итибар болған бир ўақытта шыпакерди шақырады».

Пухаралық урыстың ең қайғылы күнлеринде Линкольн Спрингфилдли (Иллинойс штаты) ески досларының бирине Вашингтонға келиуин илтимас етип хат жиберди. Линкольн айырым машқалаларды оның менен сөйлесуди қәлейтуғынын жазды. Ески достысы Ақ Үйге барды хәм Линкольн бир неше саат даўамында оның алдында қуллықты тоқтатуы туўралы декретти баспадан шығаруыдың мақсети туўралы талқылады. Ол барлық дәлиллерди көрип шықты, кейин хатлар хәм газетадағы мақалаларды оқыды, олардың биреуинде қуларды азат етпегени ушын оны айыплады, басқаларында – оларды азат етпекши болғанында айыплады. Усындай етип бир неше саат пикирлесип, Линкольн ески достысының қолын шын жүректен қысты хәм Иллинойсқа қайтарып жиберди. Линкольн буның хәммесин дерлик өз-өзине айтты. Бул оның ойларына анықлық кирететуғындай еди. «Ол сәўбетти жуўмақлағаннан соң жеңиллениуде сезгенге уқсайды», - деп оның достысы есине түсирди. Линкольн хеш кимниң мәсләхәтине мүтәж емес еди. Оған аўыр жағдайда жүрегіндегилерди ашық айта алатуғындай тилеклес тыңлаушы керек болды. Жанымызда ашыўланған сатыушы, наразы иши ямаса қапа болған досқа керек болған нәрселер көп.

Егер сиз адамлардың өзиниз бенен сөйлесуден қашып, үстиңизден күлиуин хәм сизди жек көриуи ушын не ислеуде билиуде қәлесениз, онда сизге жақсы рецепт: хеш кимди хеш қашан узақ ўақыт тыңламаң. Бәрха өзиниз туўралы айтың. Басқа адам сөйлеп атырғанда ойыңызға қандай да пикир келсе, оның сөзин жуўмақлауын күтпең. Ол түсиниксиз не айта алады? Оның өсигин тыңлап, ўақытты жиберуидиң не керек бар?!

Оны орнына қойың – сөзиниң ярымында бөлиң.

Усындай адамлар сизге таныс па? Тилекке қарсы, маған таныс. Хәм таң қаларлысы, олардың айырымларының исмлери жәмийетлик дизимде турыпты. /Жәмийетлик дизим – бул Америка жәмийетиниң абройлырақ, тәсири күшлирек бөлеги/.

Олардың хәммеси хәдден тыс тынышсыз еди. Тек өзи туўралы сөйлейтуғын адам тек өзи туўралы ойлайды. Ал «тек өзи туўралы ойлайтуғын

адам, - деп Колумбия Университетинің президенти доктор Николас Мэррей Батлер айтады, - үмитсиз саўатсыз. Ол өзи алған билимнің қаншелли әқмийетли екенине қарамастан саўатсыз».

Демек, егер сиз жақсы сәўбетши болыўға талпынып атырған болсаңыз, онда алдын жақсы тыңлаўшы болың. Чарльз Нортхем Ли ханым буны былай дүзди:

«Қызықлы болыў ушын қызығыўшаң болың». Сәўбетшиңиз шын жүректен жуўап беретугындай сораўларды бериң. Өзи туўралы, өзиниң жетискенликлери туўралы сәўбетлесиўге оны руўхландырың.

Өзиңиз бенен сөйлесип атырған адамның сизиң исиңизге қарағанда, жүз мәртеден көбирек өз-өзине, өзиниң қәлеўлерине хәм машқалаларына қызығатуғынын есте тутың. Оның жеке тис аўырыўы Қытайда миллион адамлардың ашлықтан өлип атырғанына қарағанда, ол ушын көбирек әқмийетке ийе.

Мойнына шүрелей секирип минген Африкадағы қырық жер силкиниўине қарағанда оны көбирек қызықтырады. Сәўбетти басламастан алдын бул туўралы ойланып көриң.

Демек, егер сиз адамларды өзиңизге қаратыўды қәлесез, онда 4 қағыйда былай деп айтады:

ЖАҚСЫ ТЫҢЛАЎШЫ БОЛЫҢ. БАСҚА АДАМЛАРДЫ ӨЗИ ТУЎРАЛЫ АЙТЫП БЕРИЎГЕ РУЎХЛАНДЫРЫҢ.

5 – Бап. Адамларды қалай қызықтырыў.

Ойстер-Бееде Рузвельтти көриўге барыўға туўра келген адамлар оның билиминиң кең хәм хәр түрли екенине таң қалды. «Бул ковбой ямаса мустанглерди бойсындырыўшы, нью-йоркли жәмийетлик иши ямаса иске шебер ма, Рузвельт олардың хәр бири менен қалай сөйлесиўди билетугын еди», - деп Гамалиел Брэдфорд жазды. Ол буны қалай ислей алды? Жүдә әпиўайы. Рузвельт ушырасыўға келетуғын адамды күткен күннен алдын ол кеште өзиниң ойынша қонақты қызықтыратуғын сораўлар бойынша әдебиятларды оқыўға отыратуғын еди. Өйткени Рузвельт хәқыйқый басшылардың хәммеси буны билетугыны сыяқлы адамның жүрегине туўры жол – бул олар менен жүрегине жақын нәрселер хәққинда сәўбетлесиў екенин билетугын еди.

Йелский университетиниң әдебиятының әдеттен тысқары профессоры Уильям Лайон Фелпс өмирдиң бул сабағын ерте өзлестирди.

«Сегиз жасымда мен Страдфордтағы дайы апам Либби Линсдейдиң үйинде дем алысты өткеретуғын едим», - деп Уильям Л. Фелпс өзиниң «Адамзаттың минез-қулқы» атлы эссесинде жазады. Бир күни кеште орта жастағы адам оны көриўге барды.

Дайы апам менен элпайымшылықтан жарысып болғаннан соң, ол маған итибар қаратты.

Сол ұақытлары мен кемелерге қатты қызығатуғын едим хәм қонағымыз сәўбетти мен ушын қызықлы болған тақырыпқа бағытлады. Ол кеткеннен соң мен ол туўралы дайы апам жақсы адам екенін куўанып айттым. Хәм оның кемелерге қызығатуғыны қандай жақсы, бирақ дайы апам маған оның Нью-Йоркте юрист екенін хәм хеш қашан кеме менен ислеспегенін хәм оған хеш қандай қызығыўшылық көрсетпегенін айтты. «Бирақ, не ушын ол бәрха кемелер туўралы сөйледи?!».

Себеби ол - джентльмен. Ол сениң кемелерге қызығатуғыныңды көрди хәм сениң менен қызық хәм жағымлы болғаны ушын усы тақырыпта сөйлести, ол саған унаўға хәрекет етти».

«Мен дайы апамның бул сөзлерин хеш қашан умытпадым», - деп У. Л. Фелпс жуўмақлайды.

Мен бул бапты жазып атырған ұақтымда алдымда бой-скоут хәрекетиниң белсендиси Эдвард Л. Челифтиң хаты жатыр.

«Бир күни менде биреўдиң қоллаўына мүтәжлик пайда болды», - деп Челиф мырза жазады. Европада бой-скаутлардың халық аралық қурылтайлар болыўы керек еди хәм мен Американың үлкен компанияларының бириниң президентинен балаларымның биреўиниң сапардағы шығынларын төлеўин илтимас етиўди шештим.

Бахтымызға, бул адамға бармастан алдын мен бир күни оның миллион долларға чек жазғаны хәм оның орны толғаннан соң ханасына рамкаға салып илдирип қойғаны хаққында еситтим.

Хәм оның ханасына кирип биринши ислеген исим – бул уыс әжайып чекти көриўге рухсат бериўин сораўым болды. Миллион долларлық чек! Ол оны маған жан-жан деп көрсетти. Мен таң қалғанымды көрсеттим хәм оннан бул чектиң қалай жазылғанын айтып бериўин сорадым.

Сиз көрдиңиз, солай емес пе, Челиф мырза сәўбетти бой-скоут хәрекетини хәм Европаға сапары хаққында басламады. Ол сәўбетти оны қызықтырған тақырыпта баслады. Хәм нәтийже күттирип қоймады: «Азғантай ұақыт өткеннен соң сәўбетлесип атырған адамым: «АЎА, айтпақшы, мениң менен не туўралы сөйлесиўди қәлеген едиңиз?» - деп айтты.

Мен оған түсиндирдим.

Мен ушын сораған нәрсемен оның келисим бергени ғана емес, ал оннан көбирек нәрсе үлкен саўға болды. Мен Европаға тек бир Баланы жиберіўди сорадым, ал ол бес бала хәм олар менен бирге мени де жиберди, маған жети хәпте даўамында Европада болыўымыз ушын мың долларға кредит хатын берди. Сондай-ақ, ол маған өзиниң фирмасының европалық ўәкиллигине қабыл етиў хәм хызмет көрсетиў менен тәмийинлейтуғын минезлеме берилген хатты да берди, хәм ақыр-ақыбет, оның өзи бизлерди Парижде күтип алды хәм қаланы көрсетти. Нәтийжеде ол ата-аналары аўыр жағдайда

болған бул жигитлердің бир нешеўине жұмысты усынды хәм хәзирге шекем ол топарымыздың активинде турады.

Бирақ мен оның жүрегине жақын болған тақырып хаққында билмегенимде, оған жантасыў жолын табыў он есе қыйын болар еди деп ойлайман».

Инсанийлық қарым-қатнастың усы бахалы техникасын бизнесте пайдаланыўға бола ма? Келиң көрейик. Мысал ушын Генри Дж. Дювернуаны алайық. «Дювернуа хәм балалары» — бул жоқары класстың Нью-йорктеги нанбайханаларының бири.

Дювернуа мырза Нью-йорктың мийманханаларының бирине нан жеткерип бериўге буйыртпа алыўға еристи. Төрт жыл даўамында хәр хәптеде ол мийманхананың директорын көриўге баратуғын еди. Ол директор баратуғын жәмийетлик ушырасыўларда қатнасыўға хәрекет ететуғын еди. Ол мийманханада хана бәнт етти хәм исин орналастырыў үмитинде сол жерде жасады. Бирақ хәммеси пайдасыз еди.

«Инсанийлық қарым-қатнастарды үйрениў курсынан кейин мен жантасыў жолын өзгертиў керек екенин түсиндим, - деп Дювернуа мырза айтып берди. Бул адамды не қызықтыратуғынын, көбирек не менен шуғылланатуғынын анықлаўды шештим. Тез арада оның «Американың миймандослығы» деп аталатуғын мийманхананы тәмийинлейтуғын жәмәтке тийисли екени маған белгили болды. Ол бул жәмәтке тек тийисли болып қоймастан, ал өзиниң күшли руўхланыўшылығының арқасында оның президенти болды, сондай-ақ, мийманхана хожайынлериниң халықаралық жәмәетиниң президенти болды. Бул жәмәетлердің жыйналыслары қай жерде өткерилсе де, ол жыйналысларда сөзсиз қатнасатуғын еди. Демек, мен оны ертеңине көрдим, оның менен бул жәмәеттиң иси хаққында сөйлестим. Ярым саат даўамында ол маған өзиниң жәмәети хаққында мақтаныш пенен айтып берди. Мен кетпесимнен алдын жәмәеттиң оның хоббиси, өмириниң баслы қәлеўи екенине исенимли болыўға мүмкиншилигим болды. Бул сапары мен нан хаққында бир сөз де айтпадым. Бирақ, бир неше күн өткеннен соң маған оның мийманханасының хызметкери қоңыраў қылды хәм өнимниң көргизбеси хәм нарқлардың дизимин алып барыўымды айтты.

«Ғарры менен не ислегениңизди билмеймен, бирақ ол сизден басқа хеш ким туўралы еситиўди қәлемейди», - деп ол айтты.

Буны жақсылап ойланың! Төрт жыл мен бул адамға оннан буйыртпа алыўды қәлейтуғынымды айттым хәм егер оның неге қызығатуғыны хәм не туўралы сөйлесиўди жақсы көретуғыны хаққында билиўге хәрекет етпегенимде, еле сонша ўақыт бул туўралы оған айтатуғын едим.

Демек, егер сиз адамларды өзиңизге қаратыўды қәлесеңиз, онда 5 қағыйда былай деп айтады:

СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗДЫҢ ҚЫЗЫҚҚАН НӘРСЕЛЕРИНИҢ ДӨГЕРЕГИНДЕ СӘЎБЕТ АЛЫП БАРЫҢ!

6 - Бап. Адамды қалай дәрриў өзине қаратыўға болады.

Мен мүйештеги үшінши көшеде хэм Нью-Йорктеги сегизинши авенюде жайласқан почтамта буйыртпа хатты жиберий ушын гезекте турдым. Хэм дизимге алатуғын хызметкерге конвертлерди алып, маркаларды сатып, қайтымын қайтырып, квитанцияларды жазып берий сыяқлы бир жумысты күнде ислеў жанына тийгени көринип турғанына итибар қараттым. Мен ишимнен: «Бул жигитти өзиме қаратыўға хәрекет етиўим керек. Көринип тур, буның ушын өзим туўралы емес, ал тек ол туўралы жағымлы бир нәрсе айтыў керек. Демек, - деп мен өзимнен сорадым, - онда шын жүректен мақтаныш ететуғын не нәрсе бар?» - деп ойладым.

Бундай сораўларға айырым ўақытлары жуўапты табыў аңсат болмайды, әсиресе, жетерлише тәжирийбеге ийе болмасаң. Бирақ бул жағдайда қыйын болмады, өйткени мен өзимде шексиз таң қалыўды келтиретуғын нәрсени дәрриў көрдим.

«Шашым сизиң шашыңыздай болыўын қатты қәлер едим!» - деп мен конвертимди алып атырғанында оған айттым.

Азмаз түршигип, ол маған қарады, оның жүзи күлкиден жарқырады. «Яғаў, - деп ол айтты, - олар алдынғыдай жақсы емес». Мен оны шашларының еле де әжайып екенине исендирдим. Ол оғада мәс болды. Бизлер және азмаз сәўбетлестик хэм оның маған айтқан соңғы сөзи мынадай болды: «Мениң шашларым көпшиликке унайды».

Оның сол күни кешки аўқатқа хаўада ушып баратырғандай болып барғанына исенимлимен. Кеште үйине барғанда бул туўралы хаялына айтып бергенине де исенимлимен.

Ол айнадан өзине қарап хэм: «Мениң шашарым хақыйқаттан да әжайып», - деп айтқанына исенимлимен.

Бир күни мен бул ўақыяны адамларға айттым хэм қатнасыўшылардың бири меннен: «Сизге оннан не керек еди?» - деп сорады.

Оннан маған не керек еди!!! Мен оннан нени алыўға хәрекет еттим!!!

Егер бизлер усындай өзимизге қандай да пайданы алыў ушын ғана мийримди көрсететуғындай, сөзсиз өзимизди ойлайтуғын болсақ, жанымыз солыған алмаларға уқсаса, онда бизлерди сөзсиз жүдеў күтип турыпты.

АўА, мен хақыйқаттан бул жигиттен бир нәрсени алыўды қәлеген едим.

Бирақ бул бийбаха нәрсе хэм мен оны алдым, орнына хеш нәрсе бере алмайтуғын нәрсени бергенимди сезиўди алдым. Бундай сезим узақ ўақыт жарқыраўды хэм ядымызда қалыўды даўам етеди.

Адамзаттың минез-құлқының бир әхмийетли нызамы бар. Егер оған бойсынсақ, онда бизлер хеш қашан жағымсыз жағдайға түспеймиз, өйткени ол бизлерди сансыз көп дослар хэм турақлы әўмет пене тәмийинлейди. Бирақ оны бузыўдан, сол ўақытта-ақ бизлер таўсылмайтуғын кеўилсизликлерге түсемиз.

Бул нызам былай деп айтады: бәрха басқа адамда өзиниң әхмийетлилик сезими жаратылатуғындай етип хәрекет исле. Профессор Джон Дьюи: «Адамзаттың минезиниң терең қағыйдасы тән алыныўды қатты қәлеў болып табылады», - деп айтты.

Мен әлле-қашан бул талпыныстың бизлерди хайўанлардан ажыратып туратуғынын айтып өттим, ол жуўап ретинде өмирде раўажланыўды келтирди.

Философлар адамзаттың қарым-қатнасы нызамлары туўралы мың жыллықлар даўамында ойланды хәм усы өз пайдасын гөзлеўшиликлердиң хәммесинен тек бир әхмийетли қағыйда шығарылды.

Ол жаналық емес. Ол тарийх сыяқлы ески. Персияның заратустрасы оған әмел қылыўға үйрететуғын еди. 24 жүз жыллықтан алдын Қытайда оны Конфуций оқытты, Лао-Цзы атлы лаоизмге тийкар салыўшы адам да оны Ханя ойпатлығындағы өзиниң шәкиртлерине үйретти. Будда оны Масих туўылмастан бес жүз жыллықтан алдын мухаддес Ганганың жағалаўларында жәриялап жүрди.

Индуизмниң мухаддес китаплары Ийса Яхудияның таслы төбешиклериниң арасында жәриялаўынан мың жыл алдын өз-ара қарым-қатнаслар нызамларын үйретти.

Ийса оны жалғыз пикирге бирлестирди – бул бәлким дүньядағы ең әхмийетлиси болған шығар:

«Адамлардың өзинизге қандай қатнаста болыўын қәлесеніз, оларға да сизлер сондай қатнаста болың».

Сиз өзиниз қарым-қатнаста болған адамнан мақуллаўды алыўды қәлейсиз бе? Сиз өзинизди хәқыйқаттан бахалаўын қәлейсиз бе? Сиз өзиниздиң кишкене топарыңызда әхмийетли адам болыўды қәлейсиз бе? Сиз өтирик жағымпазлықты тыңлаўды қәлемейсиз, бирақ шын жүректен тән алыныўды аңсайсыз ба? Сиз Чарльз Швабқа уқсаған досларыңыз хәм кәсиплеслериңиздиң «өзиниң мақуллаўында хәқ нийетли хәм мақтаўында сақый болыўын» қәлейсиз бе? Бизлер хәммемиз усыны қәлеймиз.

Демек, Алтын Қағыйдаға бойсынып хәм адамларға өзимиз алыўды қәлеген нәрсени берейик.

Қалай? Қашан? Қай жерде? Жуўап бериў: бәрха хәм хәмме жерде.

Мысал ушын, мен радио орайда мағлыўматлар хызметкеринен Генри Сауенниң ханасын сорадым. Бул хызметкер мағлыўматлар бергенине мақтаныш ететуғындай еди. Ол анық хәм түсиникли етип былай деди: «Генри Сауен / иркилис / 18 қабат / иркилис / 1816 хана». Мен лифтке қарап жүрдим, бирақ кейин қайтып хәм былай дедим: «Сизди сораўыма әжайып түрде жуўап бергениңиз бенен қутлықлаўды қәлеймен. Ол анық хәм түсиникли хәм сиз буны артистлик пенен ислейсиз. Бундай нәрсени жийе ушыратпайсаң».

Қуўаныштан жүзи жарқырап, ол маған не ушын иркилис ислегенин хәм не ушын хәр бир сөзди басқаша емес, ал дәл усылай айтқанын түсіндирди. Мениң бир неше сөзим оны басын жоқары көтериўине мәжбүр қылды, ал мен он сегизинши қабатқа көтерилип атырып, бул күнде адамзаттың қуўанышына азмаз үлес қосқанымды сездим.

Сиз өмирге усы философиялық тән алыныўды енгизиўди баслаў ушын өзиңизди Францияның елшиси етип белгилеўин күте алмайсыз. Сиз оның жәрдемінде хәр күни караматлар ислеи аласыз.

Егер, мысал ушын, официант сизге буйыртпа Берген французша қуўырылған картошканың орнына картошка ботқасын алып барғанда, келиң былай деп айтайық: «Тынышсызландырғаным ушын кеширің». «Маған жәрдем берип жибересиз бе»... «Сизге мүмкин болса»... х.т.б. – бул кишкене әлпайымшылық күнделикли өмирге ислеиуғын механизмди майлайтуғын майға уқсайды хәм буннан тысқары, жақсы тәрбияның белгиси болып табылады. Келиң басқа мысалды алайық. Қашан болса да сиз Холл Кейннің «Масихый», «Судья», «Мэн атаўынан келген адам» атлы романларын оқыдыңыз ба? Миллионлаған адамлар оның романларын оқыйды. Ол темир устасының улы болды. Оның мектептеги билими сегизинши класс пенен шекленди, бирақ қайтыс болар алдында ол қашанлардур дүнья билген бай әдебиятшылардың бири болды.

Оның ўақыясы мынадай еди: Холл Кейн соната хәм балладаларды жақсы көретуғын еди, ол Данте Г. Россетидиң дерлик барлық шығармаларын оқыды. Ол оның қәлеми астынан шыққан шығармаларды мақтап қосық та жазды хәм нұсқасын Россетидиң өзине жиберди. «Мениң қәбилетлерим хаққында усындай жоқары пикирге ийе болған жигиттиң өзи хақыйқый қымбат тас болыўы керек», - деп бәлким Россети ойлаған шығар. Демек, Россети темир устасының баласын өзине Лондонға мирәт етти хәм оны өзиниң хаткери қылды. Бул Холл Кейннің өмиринде бурылыс болды, өйткени өзиниң таза орнында ол атақлы жазыўшылар менен күнде ушырасатуғын еди.

Олардың мәсләхәтлерине қулақ салып хәм олардың қоллаўынан руўхланған ол өзиниң исмин аспанға көтерген жазыўшылық исин баслады.

Оның Мэн жағалаўындағы Грибэ Кестльдеги үйи дүньяның барлық тәрәпинен келген саяхатшылар ушын Мекке болды хәм ол өзинен кейин еки ярым миллион доллар байлықты қалдырды. Бирақ – ким биледи – егер атақлы адамның алдында өзиниң таң қалғанын көрсетип әссе жазбағанда, ол атақлы болмай хәм гедейликте қайтыс болған болар ма еди.

Адамзаттың хақыйқый тән алыныўының таң қаларлы күши усындай.

Россети өзін қәдирли адам деп есаплайтуғын еди. Бул таң қаларлы емес. Дерлик хәр бир адам өин қәдирлимен деп есаплайды.

Сондай-ақ, усындай қәлеген халықта да бар.

Сиз японлылардың алдында өзиңиздиң артықмашлы екениңизди сезесиз бе? Бирақ, сөзсиз, японлылар да сизиң алдыңызда өзлериниң

артықмашылықты екеніне исенимлі. Егер япон хаялы менен аяқ ойынға түсіп атырған басқа миллет адамын көрсе японлылар ғәзепке минеди.

Сиз индустан жокары тураман деп ойлайсыз ба? Бул сизиң хуқықыңыз. Бирақ, миллионлаған индуслардың да сизлерден усындай шексиз артықмашылықты сезетуғыны соншелли, сизиң саяңыз түскен азыққа де қол тийгизбеўди мақул көреді.

Сиз эскимослардың алдында өзиниздиң артықмашылықты екеніңизди сезесиз бе? Және де бул сизиң хуқықыңыз. Бирақ, эскимослардың сизлер туўралы не ойлайтуғынын билиў сизге жағымлы болмайтуғын шығар. Эскимослардың арасында ис жақпаз, хеш нәрсеге жарамайтуғын, жұмыс ислеўди алыўма қәлемейтуғын дийўаналар бар. Эскимослар оларды «ақ адамлар» деп атайды, яғный өзлерінде күшли жеркеништи келтиретуғын сөзлер менен.

Хәр бир халық басқа халықлардың үстинен өзиниң артықмашылықты екеніне исенимлі. Бул исенимнен ўатанпарўарлық сезим хәм урыслар өз басламасын алады.

Хәр бир адамның сизиң алдыңызда өзиниң бир нәрседе артықмашылығын сезиўи ҳақыйқат болып табылады. Хәм оның жүрегине ең туўры жол – бул оған қәдилри екенін шын кеўилден тән алатуғыныңызға түсиник бериў.

Эмерсонның сөзлерин есиңизге түсириң: «Мен ушыратқан хәр бир адам қандай да тараўда меннен үстин хәм бул нәрсени оннан үйрениўге таярман».

Бирақ бул көринистің қайғылы тәрәпи қандай да адамға қатнаслы артықмашылықты сезиўге аз хуқыққа ийе болған әпиўайы адамлардың өзинен төмен адамларға тең емеслигин сезиниўди өзлерінде күшейтиўге хәрекет етеди хәм буны бәлент сөзлер менен билдирип хәм өзинен төмен адамлар менен сөйлесиў жағымсыз екенін, оларды көргенде жүреги айныйтуғынын көрсетеди.

Бул туўралы Шекспир былай деди: «Адам азмаз ўақытша бийликти алған менмен адамның қудайдың алдында таң қаларлы тамаша көрсететуғыны соншелли, периштелерди де көз жас төгиўине мәжбүр етеди».

Сизлерге курслеримди тыңлаған искер адамлардың өзлестирген қағыйдаларын әмелде қолланып хәм әжайып нәтийжелерге ерискени ҳаққында үш ўақыяны айтып бермекшимен. Келиң, ағайынлери себепли өзиниң исмин айтпаўды мақул көрген Коннектикутлы адвокат пене жүз берген ўақыяны биринши алайық.

Р. мырза курслерге киргеннен соң тез арада хаялы менен бирге Лонг-Айлендтеги хаялының туўысқанларын көрип қайтыў ушын машинасында жолға шықты. Оны дайы ажапасы менен қалдырып, оның өзи жаслаў туўысқанлары менен көрисиўге кетти. Ол болса үлкен жастағы хаял менен сәўбеттиң курслерде айтылған тән алыныў қағыйдаларын пайдаланыў ушын

жаман болмайды деп шешти. Ол мақтауға болатуғын не бар екенін ойлап дөгерегине қарады.

«Бул үй шама менен 1890 – жылларда қурылған, солай ма?» - деп ол сорады. «АҰА, дурыс. Дәл сол жылы қурылды», - деп ол жууап берди. «Ол маған тууылған үйимди еслетеди, - деп Р. мырза айтты. – Ол әжайып қурылған. Сондай кең, жарық. Билесиз бе, хәзир бундай үйлер қурылмайды. Заманәгөй адамларға керек нәрсенің хәммеси – бул жасау хәм аұқатланыу ушын кишкене хана хәм музлатқыш, ал олар уақтың үйден тысқарыда өткереди. Бул үй – әрманлар үйи, - деп хаял ядына түскен қатыралардан қалтыраған дауыс пенен айтты. Оны мухаббат құрды. Күйеуим екеуимиз құрмастан алдыу көп жыллар бул үйди әрман еттик. Бизлердиң архитекторымыз болмады. Хәммесин өзлеримиз проектин дүздик».

Кейин ол оны үйди көрсетиуге алып кетти хәм ол шет елдерде болған саяхатында алған хәм кейин пүткил өмир сақлап қойған сулыу затларға шын жүректен таң қалды. Бул жерде хиндлердиң кийими хәм инглислердиң шай гарнитурасы, ведквуд фарфоры хәм Францияда исленген жатақ жай гарнитурасы, италиян сүүретшилериң сүүретлери бар еди.

«Маған пүткил үйди көрсетип болып, ол мени гаражға алып барды, - деп Р. мырза дауам етти.

Сол жерде дерлик таза Паккард тур еди. «Күйеуим оны қайтыс болмастан алдын сатып алды. Соннан берли мен бир мәрте де оны айдамадым. Сиз хәқыйқый нәрселерди бахалауды билесиз хәм мен оны сизге сауға етиуди шештим».

«Яғау, - деп мен айттым, - сиз мени сақыйлығыңыз бенен басып атырсыз. Мен, сөзсиз, сизге миннетдарман, бирақ бул сауғаны қабыл ете алмайман. Мен сизге тууысқан да емеспен. Буннан тысқары, мениң таза машинам бар, ал бул Паккардты алыуға кууанышлы болатуғын жақын тууысқанларыңыз көп шығар».

«Бул машинаны алыу ушын өлимимди күтип атырған тууысқанлар! Бирақ олар оны алмайды», – деп ол бақырды.

«Егер сиз машинаны оларға бериуди қәлемесеңиз, онда оны аңсат сата аласыз».

«Сатыу! – деп ол бақырды. Сиз күйеуим мен ушын сатып алған машинаны улыума жат адамлар минип жүриуине жол береді деп ойлайсыз ба? Сатыуды ойламайман да. Мен оны сизге сауға етемен. Сиз сулыу затларды бахалауды билесиз!».

Ол бул сауғаны алмауға шын жүректен хәрекет етти, бирақ оның сезимлериниң үстинен күлмей, оны қабыл етти.

Үлкен үйде өзиниң қатыралары менен улыума жалғыз қалған бул хаял азмаз итибарға қатты мүтәж еди. Қашанлардур жас хәм сулыу еди, әуметке ерисип, бул үйди мухаббат пенен құрды, оны безеу ушын пүткил Европадан

өзине унаған нәрселерди алып келди. Енди, жалғызлықта ол азмаз итибарды қәледі, бірақ буны оған хеш ким бермеді.

Ол буны тосаттан тапқанда, оның миннетдаршылығының үлкен болғаны соншелли, ол оны машинаны саўға етиўден басқа нәрседе көрсете алмады.

Келиң басқа мысалды алайық. Буны маған парк хәм атызларды жобаластырыў менен шуғылланатуғын «Лева энд Валонтэн» атлы Нью-йорк фирмасының орынбасары доктор Дональд М. Мак-Магон айтып берди.

«Қалай досқа ийе болыў хәм адамларға тәсир көрсетиў» хаққында лекцияларды тыңлағаннан соң тез арада мен атақлы адвокатлардың бириниң үйинде атызды ислеўди жобаластырдым. Хожайын гүллерди қай жерге егиўди қәлейтуғыны хаққында көрсетпелер бериў ушын мениң алдыма шықты.

Мен былай деп айттым: «Мырза, хоббиңиз әжайып екен. Мен әжайып күшиклериңизге таң қалдым. Мэдисон Сквер Гардендеги ийтлердиң үлкен көргизбесинде хәр жылы көплеген көк ленталарды утып алғаныңызға исенимлимен.

Бул гәптиң тәсири таң қаларлы болды. «Сиз хақсыз, - деп ол айтты, - ийтлерим маған көп қуўаныш келтиреді. Мениң ийтханамды көриўди қәлейсиз?»

Дерлик бир саат ол маған ийтлерин хәм сыйлықларын көрсетти. Ол маған олардың шежирелерин де алып келди хәм олардың өзиниң ақылы хәм сулыўлығы менен қандай әўладқа миннетли екенин түсіндирди.

Ақыр-ақыбет, маған бурылып, ол: «Кишкене балаңыз бар ма?» - деп сорады. «АўА», - деп мен жуўап бердим. «Қалай ойлайсыз, күшикти алыў оған унай ма?» «АўА, ол қатты қуўанады». «Әжайып, мен сизге бир күшикти саўға етемен».

Ол маған күшикти қалай аўқатландырыў кереклигин түсіндирди хәм күтилмегенде: «Яқ, бунлай да сиз хәммесин умытасыз. Жақсысы мен сизге жазып беремен», - деди. Ол үйине кирип кетти хәм хәммесин жазып берди.

Демек, ол маған жүз доллар туратуғын күшикти саўға етти хәм хиббиине хәм ол арқалы ерискен жетискенликлерине шын кеўилден таң қалғанымды көрсеткеним себепли мениң менен сәўбетлесиў ушын бир саатты сарплады.

«Кодак» фирмасын даңққа еристирген Джордж Истмен кадрлердиң хәрекетин мүмкин қылған жуқа пленкыны ойлап тапты хәм буннан жүз миллион доллар ислеп тапты хәм жер шарындағы атақлы санаатшылардың бири болды. Бірақ, бул әўметлерге қарамастан, ол тән алыныўды хәм қәдирлениўди қәледі.

Мысал ушын, көп жыл алдын Истмен Рочестерде музыка мектебиниң қурылысына киристи, сондай-ақ ол анасының хұрметине театрды да қурды. «Сюпернер ситинг компании» атлы Нью-йорктың мебеллер фирмасының президенти Джеймс Адамсон Истмен қурған имаратларды жихазлаў ушын

стул хәм креслоларды жеткерип бериўге буйыртпаны алыўды қәледі. Қурылысты алып барып атырған архитекторға қоңыраў қылып, Адамсон мырза Рочестерде Истмен менен ушырасыўды уйымластырып бериўин илтимас етти.

Адамсон Рочестерге барғанда, архитектор оған: «Бул буйыртпаны алыўды қәлейтуғыныңызды билемен, бирақ Истмен мырзаның ўақтың бес минуттан көбирек алсаңыз, онда әўметке имканиятыңыз болмайтуғынын анық айта аламан. Ол жүдә бәнт. Сонлықтан исиңизди тезирек айтып кетин», - деп айтты.

Адамсон бул көрсетпе бойынша хәрекет етиўге таярланды. Оны ханаға алып барғанда, ол Истмен мырзаның қағазлар үйиндисине ийилип отырғанын көрди.

Азмаз ўақыт өтип, Истмен мырза басын көтерди, көз әйнегин шешти хәм орынлығынан турып: «Хайырлы таң, мырзалар! Қандай жәрдем көрсете аламан?» - деди.

Архитектор Адамсон мырзаны таныстырды, еки сөз бенен оның неге келгенин түсіндирди хәм Адамсон мырза былай деди:

«Истмен мырза, сиз қағазлар менен бәнт болғаныңызда, мен ханаңызды көзден өткердим. Билесиз бе, мениң қәнийгелигим ишки тәрәпти ағаш пенен қаплаў. Өмиримде көп безеклерди көрдим, бирақ бундай сулыў хананы ҳеш қашан көрмедим».

«Сиз маған дерлик умытқан нәрсемди еслеттиңиз, - деп Истмен мырза жуўап берди. Сиз буны сулыў деп ойлайсыз ба? Бул хана баста маған джа унайтуғын еди, бирақ енди истиң көплигинен, оған итиба да бермей қойдым. Айырым ўақытлары оған хәптелеп те итибар бермеймен».

Адамсон дийўалға жақынлады хәм қолын тийгизип: «Бул англис емени, солай ма? Ол италяншадан азмаз парқ қылады».

«АўА, - деп Истмен жуўап берди, - бул англис еменлери. Оны маған тереклерди жақсы билетуғын достым таңлады». Кейин Истмен ханасының дийўалларын оған көрсетиўди баслады.

Адамсонды қуўанышқа толтырған, хананы көриўди жуўмақлап болып, олар айнаның алдында тоқтады хәм Истмен өзине тән қылық пенен өзлери қурған хәм мүтәжликтеги адамларға жәрдем бериў мақсетинде қалаға сый ретинде берилген, узақта көринип турған имаратлар ҳаққында айтып бериўди баслады. Бул Рочестер университети, улыўма қалалық емлеўхана, Гомеопатиялық (кеселлерди дәри менен емлейтуғын емлеўхана) емлеўхана, Балалар емлеўханасы хәм Дослардың жәмийетлик үйи еди. Адамсон мырза адамзаттың қайғыларын жеңиллетиў ушын өзиниң байлығын пайдаланған Истмен мырзаны қызғын қутлықлады. Кейин Джордж Истмен айналы көргизбени ашты хәм ол жерден өзиниң биринши нәрсеси – бир англичанин ислеп шығарған хәм Истмен сатып алған фотокамераны шығарды.

Адамсон оннан өз исин баслаўда басып өтиўине туўра келген биринши қыйыншылықлары туўралы анығырақ айтып бериўин сорады. Хәм Истмен мырза күшли сезим менен балалықта өткен гедейлик ҳаққында, ерте жесир қалған анасының жабық оқыў орнын тәмийинлеўи керек болғаны ҳаққында, өзиниң күнине елиў цент ушын қамсызландырыў идарасында клерк болып хызмет еткени ҳаққында айтып берди. Гедейликтин қорқынышы оны күни-түни гүзетти хәм ол не болса да, анасының өмириниң ақырына шекем өз турғынларына хызмет көрсетиўине туўра келмеўи ушын жетерлише ақша ислеп табыўды шешти. Адамсон мырза сөзин даўам етиўи ушын оны таза сораўлар менен руўхландырды хәм Истмен мырза қурғақ фотопластинкалар менен болған тәжирийбелери ҳаққында айтып берген ўақытта оны дыққат пенен тыңлады. Күни бойы ол идарада жумыс исследе, ал кейин үйде тәжирийбелер менен шуғылланды, айырым ўақытлары түни менен азмаз уйықлап-турып та жумыс ислеитуғын еди. Үш күнге шекем жумыс ислеп хәм шешинбестен уйықлаған ўақытлары да болды.

Джеймс Адамсонды Истменниң ханасына саат оннан он бес минут өткенде алып барды хәм бес минута да қалмайтуғынын алдын ала ескертти, бирақ бир, еки саат өтти, ал олар сәўбет етиўди еле даўам етип атыр еди.

Ақыр-ақыбет, Джордж Истмен Адамсонға мұражат етти хәм былай деди: «Жақында мен Японияда болдым, сол жерден бир неше стул сатып алдым хәм оларды үйге қуяшлы айўанға қойдым. Бирақ ўақыттың өтиўи менен қуяш нурының тәсиринде стуллардың бояўы өшиўди баслады. Буны көрип, ертеңине мен қалаға бардым, бояў сатып алдым хәм өзим оларды боядым. Бул жумысты қалай ислегенимди көриўди қәлейсиз бе? Әжайып. Үйиме кешки аўқатқа жүриң хәм мен сизге оларды көрсетемен».

Кешки аўқаттан соң Истмен мырза Адамсонға Японияда сатып алған стулларын көрсетти. Олардың хәр бириниң нарқы бир ярим доллар еди, бирақ Джордж Истмен оларға мақтаныш етти, себеби оларды өзи бояған еди.

Стулларға буйыртпаның нарқы 90 000 долларға жетти. Қалай ойлайсыз, буйыртпаны ким алды – Адамсон мырза ма ямаса оның хўжетлери ме?

Сол ўақыттан баслап өмириниң ақырына шекем Истмен хәм Адамсон мырзаларды үлкен дослық байланыстырды.

Ең алды менен тән алыныўдың сыйқырлы тасының күшин бизлер қай жерде сезиўимиз керек? Не ушын өз үйинде басламаў керек? Буған көбирек мұтәж хәм буны көбирек көзге илмейтуғын басқа бундай орынды билмеймен. Не болғанда да, қашанлардур бундай қәсийетлерди сиз хаялыңызда көрдиңиз, болмаса оған үйленбеген болар едиңиз. Соңғы мәрте оған өзиңиздиң мақтанышыңызды айтқаныңызды айта аласыз ба. Қашаннан берли? Қашаннан берли!

Бир неше жыл алдын мен дўнья халықларының штаб-квартирасында болдым хәм Нью-Брансвикте балық туттым. Мен Канада тоғайларында толық жалғызлықта едим.

Қолымда бар болған жалғыз оқыуға болатуғын нәрсем – бул жергиликли газетаның нұсқасы.

Мен онда жазылған хәммә нәрсени, жарнама, дағаза хәм Дороти Дикстиң мақаласын оқыдым. Бул мақаланың маған унағаны соншелли, мен оны қыйып алдым хәм сақлап қойдым.

Ол қалыңлық ушын таўсылмайтуғын лекцияларды оқыудан шаршағанын жазды. Ол қаллықларға да айырым нәрселерди тыңлаў хәм өзлестириў зыян болмайтуғынын айтады. Хәм ол оларға кишкене, бирақ дана мәсләхәтти беретуғын еди.

Жағымпазлық Тасын сүйместен алдын хеш қашан үйленбең. Үйленбестен алдын хаялды мақтаў ямаса мақтамаў – бул қәлеўиңиздиң иси. Бирақ оны үйленгеннен соң мақтаў – бул енди зәрүрлик хәм егер қәлесеніз, жеке әўметиңиздиң сораўы. Некелик баспана тайсалмаўшылықтың орны емес. Бул хийлекерлик ушын майдан.

Егер сиз күнде мол дастурханға ийе болыўды қәлесеніз, онда хаялыңызды үй жумысын жүргизиўдеги кемшиликтери ушын сөкпең хәм оны анаңызға салыстырып оны қапа қылмаң. Керисинше, оның мазалы аўқатын хәм үйде қолайлық жаратыўды билиўи мақтаң, оған үйленгениңиз ушын өзиңизди қутлықлаң. Нан күйип кеткенде де, ал бифштекс табалдырықты еслеткен ўақытта да наразылығыңызды көрсетпең. Тек аўқаттың басқа ўақытқа қарағанда қатты мазалы болмағанын ескертиң хәм ол жақсырақ писиретуғын болады.

Бул өзгерислерди шаңарақлық өмириңизге тез енгизбең – бул онда гүманды пайда қылады. Бирақ бүгин ямаса ертең, үйге қайтып баратырып оған гүл ямаса бир қуты конфет сатып алың. Өзиңизге: «АЎА-АЎА, буны ислеў керек болады», - деп айтпаң. Буны исле. Хәм оған гүллер менен бирге өзиңиздиң күлкиңизди хәм бир неше жыллы сөзиңизди алып барың.

Егер көбирек ерли-зайыпшылар усылай ислегенде, хәзиргидей хәр бир алтыншы ерли-зайыптың Рено жартасына қулайтуғындай жағдай болмайтуғынына исенимлимен.

Сиз хаял адамды өзиңизди сүйип қалыўға қалай мәжбүр етиўди билиўди қәлейсиз бе? Әжайып, мине сизге сыр алақаныңызда сыяқлы: өзиңизди жақсы тутыўға хәрекет етиң.

Бул мениң пикирим емес. Мен оны Дороти Дикстен алдым. Бир күни ол жигирма үш хаялдың жүрегин хәм банктеги есабын бойсындырған атақлы көп хаяллы адамнан интервью алды (айтып өтиў керек, интервьюди ол түрмеде болған ўақтында берди). Хаялларды өзин сүйип қалыўға қалай мәжбүр еткени туўралы сораўға ол бул ушын хеш қандай хийле талап етилмейтуғынын айтты: сиз ислеитүғын нәрсе – бул хаял менен сөйлесип атырып, ол туўралы сөйлеў.

Бул усыл еркеклерге де тәсир етеди. «Адамға өзи туўралы айтың, - деп Дизраэли айтты, - хәм олар сизди саатлар тыңлайды».

Демек, егер сиз адамларды өзиңизге қаратыўды кәлесеніз, онда б қағыйда былай деп айтады:

АДАМЛАРҒА ОЛАРДЫҢ ӘХМИЙЕТЛИЛИГИН СЕЗИҰИНЕ ЖОЛ БЕРИҢ ҚӘМ БУНЫ ШЫН ЖҮРЕКТЕН ИСЛЕҢ.

Сиз бул китапты жетерлише узақ оқыдыңыз. Енди оны жабың, трубкыңызден күлди шығарың хәм тән алыў философиясын өзиңизге жақын адамда қолланыўды баслаң.

Ал кейин сыйқырлы хәрекетти күтиң.

Резюме:

АДАМЛАРДЫ ӨЗИҢЕ ҚАРАТЫҰДЫҢ АЛТЫ УСЫЛЫ:

1 - Қағыйда: Адамларға хақыйқый қызығыўшылықты көрсетиң!

2 - Қағыйда: Күлимсирең!

3 - Қағыйда: Адам ушын оның исминиң даўысы ең жағымлысы хәм инсанның гәпиниң ең әхмийетлиси екенин есиңизде тутың.

4 - Қағыйда: Жақсы тыңлаўшы болың. Басқа адамларды өзи туўралы айтып бериўге руўхландырың.

5 - Қағыйда: Сәўбетлесип атырған адамыңыздың қызыққан нәрселериниң дөгерегинде сәўбет алып барың!

6 - Қағыйда: Адамларға олардың әхмийетлилигин сезиўине жол бериң хәм буны шын жүректен ислең.

III – Бөлим. Адамларды өзиниң көз-қарасыңа қаратыўдың жигирма усылы.

1- Бап. Тартысып, сиз жеңе алмайсыз.

Урыс тамам болғаннан соң тез арада (биринши дүнья жүзлик урыс нәзерде тумылып атыр) бир күни кеште Лонданда мен бийбаха сабақты алдым.

Сол ўақытта журналист сыпатында мениң итибарымды Росс Смит мырзаның жеккелиги толығы менен алды. Урыс ўақтында австралиялы устаушыўшы болып Росс мырза Палестинада урысқа қатнасты, ал тынышлықты жәриялағаннан соң тез арада жер шарының ярымын отыз күнде ушып өтип пүткил дүньяны таң алдырды. Бундай қахарманлықты сол ўақытлары ҳеш ким ислей алмайтуғын еди. Бул ушыў сапары сол ўақытлары таң қаларлы шаўқымды келтирди.

Австралия хукимети оны елиў мың доллар менен сыйлықлады, Англияның патшасы оған рыцарлық атақты берди хәм азгантай ўақыт ол туўралы Юнион Джектиң астында (англияның мәмлекетлик байрағы) басқа адамларға қарағанда көбирек сөз етилди.

Ол Британия империясы ушын Линдберг болды. (Чарльз Линдберг – бул 1927–жылы, яғный Смиттиң ушыўынан 9 жылдан кейин Атлантика арқалы тоқтамастан ушып өткен Америка ушыўшысы).

Мен сол кеште Росс мырзаның хуриетине шөлкемлестирилген банкетке мирәт етилдим.

Түски аўқаттың ўақтында қасымла отырған мырза қызықлы ўақыяны айтып берди, оның негези: «Қәлеўлеримизге сәйкес тегислеў, нийетлеримизге қәлипти беретуғын қудай бар», - деген цитатаға тийкарланған еди. Гүрриңши цитатаның Мухаддес Китаптан алынғанын еслетип өтти. Ол қәтелесип атыр еди. Мен буны билетуғын едим. Мен буны жақсы билетуғын едим. Буған ҳеш қандай гүман жоқ еди. Хәм мине, өзиниң қәдириң сезип хәм өзиниң артықмашылықлы экенин көрсетиўине жол бериў ушын мен өзиме шақырылмаған хәм қәлеўли болмаған баспа сөзди қадағалаўшы мәмлекетлик мекеме адамы ролин алдым хәм оны туўрыладым. Ол қарсылық көрсетиўди баслады. Не? Шекспир ме?

Бундай болыўы мүмкин емес! Болмаған гәп! Бул цитата Мухаддес Китаптан алынған. Хәм ол буны биледи.

Гүрриңши мениң оң тәрәпимде отыр еди, ал шеп тәрәпимде болса ески достым отыр еди. Өз ўақтында ол бир неше жылды Шекспирди изертлеўге бағышлады. Бизлер оған тартысымызды шешиўин усындық. Гэмонд мырза бизлерди тыңлады, кейин столдың астынан аяғымды басты хәм: «Дейл, сен қәтелесип атырсаң. Мырза улыўма ҳақ. Бул Мухаддес Китаптан алынған», - деп айтты.

Сол кеште үйге бирге қайтып баратырғанымызда, мен оған: «Фрэнк, сен бул цитатаның Шекспирден алынғанын билесен ғо», - деп айттым. «Сөзсиз, - деп ол жуўап берди, - «Гамлет», 5-акт, 2-сахна. Бирақ бизлер сениң менен, достым Дейл, қонақта едик. Адамға нахақ экенин дәлиллеўдиң не кереги бар. Усылай етип сен оны өзиңе қарата аласаң ба? Не ушын оған өз жеккелигин қутқарыўға мүмкиншилиқ бермеймиз? Өйткени ол сениң пикиринди сорамады. Ол пикиринди билиўди қәлемеди. Оның менен тартысыўдың не кереги бар? Мениң мәсләхәтимди тыңла, өткир мүйешлерден биротала қаш».

Бул сөзлерди айтқан адам енди тири емес, бирақ оның маған берген сабағы жемис алып келиўди даўам етип атыр.

Бул сабақ маған қатты зәрүр болды, себеби мен көп тартысатуғын адам едим. Жаслығымда ажағаларым менен хәмме нәрсениң үстинде тартысатуғын едим. Колледжге киргенимде логика хәм дәлил келтириў усылларын үйрениўди хәм адамлар менен тартысатуғын жарысларда қатнасыўды басладым. Айтыўларынша, ким Миссуриде туўылса, ол сөзге исенбейди екен.

Демек, мен сол жерде туўылдым хәм маған бир нәрсени исениўим ушын анық дәлиллер керек еди. Кейинирек Нью-Йоркте мен тартыс теориясын үйрендим хәм бир күни бул сораў бойынша китап жазыўға да нийетлендим.

Соннан берли тыңлаўшы болдым хәм өзим мыңлаған тартысларда қатнастым хәм олардың нәтийжелерин баҳалаў мүмкиншлигине ийе болдым. Усыған тийкарланып, бул дүньяда тартыста жақсы нәтийжеге ерисиўдиң тек бир жолы бар деген шешимге келдим, яғный бул – тартыстан қашыў.

Жылан хәм жер силкинисинен қалай қашсаңыз, тартыстан да солай қашың. Он жағдайдан тоғызында тартыс жуўмақланғаннан соң, онда қатнасқан хәр бир адам өзиниң ҳақлығына басқа ўақытқа қарағанда көбирек исенимлирек болады.

Сиз тартысты жеңе алмайсыз. Жеңе алмайсыз, себеби сиз тартыстан жеңилип жеңилесиз, бирақ тартыстан утсаңыз да жеңилесиз. Не ушын? Айтайық, сиз қарсыласыңыздан үстин келдиңиз хәм өз дәлиллериңиз бенен оны жеңдиңиз. Кейин не? Сиз өзиниңди әжайып сезесиз. Ал ол не? Сиз оны масқараланыўды сезиўге мәжбүр еттиңиз. Сиз оның намысын жарақатладыңыз. Хәм сизиң жеңисиңиз онда тек өш алыўға қәлеўди пайда етеди. Усылай етип: «Еркине қарсы исендирген адамың, өз пикиринде қалады».

Қамсызландырыў компаниясы өз исшилери ушын миннетли қағыйда сыпатында: «Тартыспаң!» - деп орнатты.

Хақыйқаттан саўданы билиў – бул улыўма тартысыўды билиў емес. Оның тартысқа хеш жақын жери жоқ. Усылай етип, адамның көз-қарасларын өзгерте алмайсаң.

Мине сизлерге әжайып мысал. Бир неше жыл алдын курслериме минези бойынша жүдә жаўынгер болған Патрик Дж.О.Хэйр исмли ирландлы кирди. Оның билими орташа еди, бирақ ол тартысыўды қатты жақсы көретуғын еди. Өтмиште ол шофер болған, ал мениң алдыма өзиниң жүк машиналары саўдасында иси жүриспегени себепли келди. Аңсат сораў-жуўаплар жолы менен оның бәрха тартысатуғынын хәм адамларды өзине қарсы қоятуғынын анықлай алдық.

Қарыйдар Пэт хызмет ететуғын «Уайт мотор компани» атлы жүк машина фирмасы хаққында жағымсыз бир нәрсе айтыўдан ол оның мойнын қылқындырыўға таяр болатуғын еди. Сол күнлери Пэт тартысларда сансыз әўметлерге еристи. Нәтийжеде ол маған: «Жийе мен исбилермен адамның ханасынан өзиме-өзим: «Мен бул қусты аўзын жабыўына мәжбүр еттим», - деп айтып шығатуғын едим». Мен, әлбетте, аўзын жабыўға мәжбүр ететуғын едим, себеби оның айтатуғын сөзи болмайтуғын еди, бирақ мен оны өзимнен бир нәрсе сатып алыўына мәжбүр ете алмайтуғын едим», - деп айтып беретуғын еди.

Мениң биринши хәм қалдырып болмайтуғын ўазыйпам Пэтке сәўбет алып барыўды емес, ал оған сәўбетте өзін тутып билиў хәм тартыслардан қашыўды үйретиўден ибарат еди.

Хэйр мырза хәзирги ўақытта – Нью-Йорктеги «Уайт мотор компани» атлы фирманың саўда бойынша агентлериниң арасындағы жұлдызлардың бири. Ол буған қалай еристи? Мине өз сөзи менен баян етилген оның ўақыясы:

«Егер мен қарыйдардың ханасына кирип хәм ол маған: «Не? Уайттың жүк машиналары ма? Бул – тек темир-терсек ғо. Мен бийпул берсеңиз де алмайман. Мен Хузейттиң жүк машиналарын алмақшыман», - деп айтады. Бундай жағдайларда мен енди: «Сөзсиз, Хузейттиң жүк машиналары ҳақыйқаттан жақсы. Хузейттен жүк машиналарды сатып алып, сиз ҳеш қашан қәтелеспейсиз. Оның фирмасы әжайып хәм адамлары да жақсы ислейди», - деп айтаман».

Усындай ўақытта қарыйдарым үндемей қалады. Тартыс ушын онда сылтаў жоқ. Ол Хузейт жақсы деп айтқанда хәм мен оның менен келиссем, ол үндемеўге мәжбүр болады. Егер мен оның менен әлле-қашан келискен болсам, онда ол күни бойы бир нәрсени айта алмайды. Сонда бизлер Хузейтти тынышына қоямыз, хәм мен Уайттың жүк машиналарының жақсы тәреплери ҳаққында айтыўды баслайман.

Усыған уқсаған ўақыяларда тез қызарып хәм Хузейттиң жүк машиналарын жаманлаўды баслаған ўақытларым да болды. Хәм меноларды қаншелли көбирек критикаласам, қарыйдарым оларды соншелли қорғайтуғын хәм ол ушын өзим усыңған өнимге қарағанда рақабатшымның өними артықмашлырақ екенине исенимлирек болатуғын еди.

Хәзир, артқа қарап, мен бир нәрсени сата алғаным таң қаламан. Мен өмир жылларымды тартысларда жоғалттым. Енди мен тилимди тыяман.

Бул айтарлықтай пайдалырақ».

«Дана адам Бенджамин Франклин айтыўды жақсы көргениндей: «Егер сиз тартысып, қызып хәм бас тартсаңыз, онда сиз гейде жаңиске ерисиўиңиз мүмкин, бирақ бул пайдасыз жеңис болады, себеби сиз ҳеш қашан қарсыласыңыздың еркин жеңе алмайсыз».

Демек, өзиңиз ушын нениң мақулырақ екенин жақсылап ойланып көриң: сыртқы жеңис пе ямаса адамның ерки ме. Екеўине де бирден ерисиў жүдә сийрек ушырайды.

«Бостон найзасы» атлы газета (Бостонда шығарылатуғын газета) бир күни дүзилиси бойынша келиксиз, бирақ мәниси бойынша әҳмийетли қосық қатарларын баспадан шығарды:

«Бул жерде жолдан өтип атырып өзиниң ҳуқықын қорғап қайтыс болған Уильям Джейдиң денеси жерленген. Ол мақсетке асығып атырғанында улыўма ҳақ еди. Бирақ, тилекке қарсы, енди ол наҳақ болғандай қайтыс болды».

Сиз тартыста әуметли алға жүрип улыўма ҳақ болыўыңыз мүмкин, бирак бул сизге ҳеш қандай пайда алып келмейди.

Қаржы министри Уильям Мак-Эду Вудрэ Вильсонның ханасында сиясаттағы көп жыллық исиниң билимсиз адамды тартыста жеңиўге болмайтуғынына өзин үйреткенин айтты.

Билимсиз адам ба? Сиз, Мак-Эду мырза сораўды қатты тарылтасыз. Мениң тәжирийбем адамның ақыл дәрежесиниң қандай екенине қарамастан, оны тартыс нәтийжесинде өз көз-қарасын өзгертиўине мәжбүр етиўге болмайтуғынын үйретти.

Мысал ушын, салық өндириў бойынша мәсләхәтши Фредерик С. Парсонс бир күни бир саат даўамында мәмлекетлик салық инспекторы менен бәсекилести. Ортаға он мың доллар ҳаққында сораў қойылған еди. Парсонс мырза бул сумманың исенимсиз несийе екенин хәм оны табыслардың улыўма суммасына қосыў кереклигин хәм оны салыққа тартыўдың керек емеслигин айтты. «Исенимсиз несийе! Болмаған нәрсе, мен дәл усы суммадан салық алыўым керек», - деп инспектор айтты.

«Инспекторсуўық, менмен хәм қайсар еди, - деп кейин бул ўақыяны класста Парсонс мырза айтып берди. Оны исендириў артықша еди, ҳақыйқат өзи ушын өзи сөйлеп атыр еди. Бирак бизлер қаншелли көп тартыссақ, ол соншелли өжет болды. Сонда мен тартысты тоқтатып, сәўбеттиң тақырыбын өзгертип хәм оған артықмашлы екенин тән алғанымды сезиўине жол бериўди шештим.

Мен: «Сиз шешиўге туўра келетуғын ҳақыйқаттан әҳмийетли хәм қыйын шешимлер менен салыстырғанда буның әҳмийетсиз сораў екенин түсинемен. Гәп мениң салық исин өз бетимше үйренип хәм билимлеримниң хәммесин китаплардан алғанымда. Сиз болсаңыз өз билимиңизди жеке үлкен тәжирийбеңизден алдыңыз. Гейде мен сизниң жумысыңызға уксаған жумысқа ийе болыўды қәлеймен. Ол маған көп нәрсени үйреткен болар еди! Мен хәр бир сөзди ойланып айттым.

Хәм не болды? Инспекторым жарқырап кетти, орынлығының арқасына шегинди хәм өз ислери ҳаққында узақ гүрриңге киристи. Хошласып атырып, ол маған исимди дыққат пенен көрип шығып хәм бир неше күннен соң қабыл еткен шешими ҳаққында хабарлайтуғынын айтты.

Үш күннен соң ол идарама қоңыраў қылды хәм кирис салықтың алдын рәсмийлестирилген суммасын қалдырып, сол тоғыз мың долларды салыққа тартпаўға шешим қабыл еткенин хабарлады».

Бул салық инспекторы адамзаттың турақсызлығының көп тарқалған үлгилериниң биреўин көрсетти. Ол өзиниң қәдирин сезиўди қәледі хәм Парсонс мырза оның менен тартысқанда ол өзиниң бийлигиниң қаншелли уллы екенин көрсетти. Бирақ оның уллылығы тән алыныўдан тартыс тоқтады, ол мийримли адамға айналды.

Наполеонның хаялы Жозефина оның камердинери менен жийе бильярд ойнатуғын еди. Өзинің «Наполеонның жеке өмири хақында еслеулері»нің биринши бөлими ўқ-бетинде хызметкери: «Мен бул ойынды жетерлише жақсы билсем де, бәрха оның жеңиўине жол беретугын едим», - деп жазады.

Келиң, усы умытылмас сабақты Константадан алайық.

Келиң, қарыйдарларымызға, сүйиклилеримизге, ҳаялларымызға хәм күйеўлеримизге айырым ўақытлары пайда болатугын кишкене бәсекилерде өзимизди жеңиўине жол берейик.

Будда: «Жек көриўшиликти ҳеш қашан жек көриўшилик пенен жеңиўге болмайды, оны тек сүйиспеншилик пенен жеңиўге болады», - деп айтты.

Хәм түсинбеўшилик ҳеш қашан тартыстың жәрдемінде жоқ болмайды, ол тек келисим, жарасыў хәм басқа адамның көз-қарасын түсиниўге хәрекет етиўдиң жәрдемінде жоқ болады.

Линкольн бир күни жас офицерге хызметкерлер менен тартысыўға өзине ерк бергени ушын жаза берди.

«Өзинің мүмкиншиликлерин жақсылап пайдаланыўды шешкен адам, - деп Линкольн айтты, - артықша тартысларға ўақыт сарпламайды. Және жаман минезди хәм өзін басқара алмаўдың жаманлығын өз ишине алатугын ақыбетлерге де жол қоятуғын жағдайда емес. Имканиятларыңыздың тең екенин көрген сораўларда көбирек ыхтыярлы келисим хәм керисинше, өзиниздиң үстинлигиңизди анық түсинген жериңизде аз ыхтыярлы келисим. Биринши жолдан өтиўге тартысып хәм таланыўға қарағанда ийтке жол берген жақсырақ. Оны өлтирсеңиз де, сиз буның менен алған жарақатыңызды шыпаламайсыз.

Сонлықтан 1-қағыйда былай деп айтады:

ТАРТЫСТА ЖАҚСЫ НӘТИЙЖЕГЕ ЕРИСИЎДИҢ ЖАЛҒЫЗ ЖОЛЫ – БУЛ ТАРТЫСТАН ШЕТКЕ ШЫҒЫЎ.

2 - Бап. Душпанларды көбейтиўдиң дурис усылы хәм қалай буннан қашыў жолы.

Теодор Рузвельт Ақ Үйде болғанда, ол бир күни, егер жүз тартыслы ўақыяның 75-инде биринши бола алғанында, буны уллы жетискенлик деп есаплаған болатугынын айтқан еди.

Егер бул ХХ – әсирдиң уллы адамларының бириниң әрманы болған болса, онда сизлер менен бизлер неге сүйене аламыз?

Сиз жүз ўақыядан кем дегенде ө5-инде хақ болып шығыўыңызға исенимли болсаңыз, онда күнине миллионлаған долларды «ислеў», яхталарды сатып алыў хәм балеринаға үйлениў ушын Уолл-Стритке жолға шықса болады. Егер сиз жүз жағдайдың ө5-синде хақ болып шығыўға

исенимлі болмасаңыз, онда басқаларға нахақ екенін айтыуға хуқықты сизге ким берді?

Бірақ бұл тууралы оған айтып, сиз оның келісім бериіне сүйене аласыз ба? Ғеш қашан!

Өйткени сиз оның абройына, намысына хәм саналық сезиміне соққы бердіңіз. Бұл онда тек жууаплы соққы бериіге қәлеуді пайда қылады, бірақ ғеш қашан оны өзінің көз-қарасын өзгертиіне бейімлестірмейді. Сиз оған Платон ямаса Иммануил Канттың пикиринің пүткил күшін бериіңіз мүмкін, бірақ сиз оның пикирин өзгертпейсиз, себеби сиз оның сезімлерин жаракатладыңыз.

«Ғеш қашан мынадай сөзлер менен басламаң: «Ғәзир саған буны дәлиллеймен». Бұл басламалардың ең жаманы, бұл: «Мен сеннен ақыллырақпан. Ғәзир мен саған хәммесин түсіндиремен хәм өзіңнің нахақ екенінди түсинесең», - деп айтқан менен барабар болады».

Бұл – шақырық. Бұл тыңлаушыда қарсылық сезимін хәм биринши сөзди айтпасыңыздан алдын сиз бенен гүреске түсиіге қәлеуді пайда қылады.

Ең жақсы шараятларда да адамларды көз-қарасын өзгертиіне қаратыу жүдә қыйын болады. Онда буны және де қыйынластырыудың не кереги бар? Өзиңе-өзің қосымша қыйыншылықларды жаратыудың не кереги бар?

Егер сиз биреіге бир нәрсени дәлиллемекши болсаңыз, онда оның нийетлеріңизди билиіне жол бермең. Ғеш ким сезбейтуғындай етип буны шеберлік пенен ислең.

«Адамларды оқытпай атырғандай етип оқытың хәм олар билмейтуғын нәрсени олар умытқандай етип көрсетиң».

Лорд Честерфилд өз улына былай деп жазды: «Егер қолыңнан келсе басқалардан данарак бол, бірақ оларға бұл тууралы айтпа».

Ғәзирги уақытта мен көбейтиу таблицасын есапқа алмағанда, жигирма жыл алдын исенген нәрсеме дерлік исенбеймен. Бірақ Эйнштейн тууралы оқығанымда оған да гүманланыуды баслайман. Және жигирма жылдан соң, бәлким китапты айтып атырған нәрселеріме де исенбейтуғын шығарман. Улыума енди алдыңғыдай бир нәрсеге исенимге ийе емеспен. Сократ Афинадағы шәкиртлеріне: «Мен билмеген нәрсемди ғана билемен», - деп көп қайталайтуғын еди.

Маған Сократтан ақыллырақ бола алыуыма үмит етиіме туура келеди хәм мен адамларға нахақ екенін айтыуды тоқтаттым. Ғәм буның өзим ушын пайдалырақ екенін көрдим.

Егер адам сиз қәте екенін билетуғын нәрсени айтқан болса, онда: «Солай ма! Ал мен улыума басқаша ойлаған едим. Бірақ мен, әлбетте, қәтелесиіум мүмкін. Бундай мениң менен көп болды. Келиң хақыйқатты тексерейик», - деп баслаудан жақсырақ нәрсе жоқ.

Алымлар дәл усылай ислейди. Мен бир күни он бир жыл Арктикада, поляр шеңбери артында, соның ишинде алты жылды тек гөш хәм суў менен азықланып тиришилик еткен атақлы изертлеўши хәм алым болған Стефенсоннан интервью алдым. Ол маған өзи өткерген айырым тәжирийбелери ҳаққында айтып берди хәм мен оннан олардың жәрдеминде нени дәлиллеўди қәлегенин сорадым. Оның жуўабын ҳеш қашан умытпайман: «Алым ҳеш қашан бир нәрсени дәлиллеўге талпынбайды. Ол тек ҳақыйқатты анықлаўға хәрекет етеди».

Сиз пикирлеўдиң илимий түрине ийе болыўға наразылық билдирмеген болар едиңиз, солай емес пе?

Бул нәрсеге өзинизден басқа ҳеш ким тосқынлық етпейди.

Өз тәрәпинизден қәте жиберий мүмкиншилигине жол берип, сиз ҳеш қашан қыйын жағдайда болмайсыз. Бундай жағдай барлық тартыслардың жолын тосады хәм сәўбетлесиўшини өзиниз сыяқлы ҳақлықты, ашықлықты хәм кең пикирлеўди көрсетиўине руўхландырады. Ол онда, өз гезегинде, өзиниң де наҳақ болыўы мүмкинлигин тән алыўына қәлеўди оята алады.

Егер сиз адамның қәтелесип атырғанын анық билип турып, оған бул туўралы туўры айтсаңыз не болады? Буны сизге анық көргизбе менен көрсетип бериўиме рухсат бериң. Нью-Йоркты жас адвокат С. мырза жақында әҳмийетли суд иси бойынша Қурама Штатлардың жоқары судының алдында шығып сөйледи. Ис өзине айтарлықтай көп ақшаны хәм әҳмийетли ҳуқық сораўын қамтыйтуғын еди.

С. мырза мағлыўматлар хәм дәлиллерди баян етип атырған ўақытта Жоқарғы судтың ағзаларының бири оннан: «Теңиз ҳуқықларында гөнерген талап етиў ҳаққында нызам орташа мүддетти алты жыл деп айтады, солай ма?» - деп сорады.

С. мырза тоқтады, азмаз ўақыт судьяға таң қалып қарады, кейин бирден: «Ҳүрметли мырза, теңиз ҳуқықында гөнерген талап етиў ҳаққында нызам жоқ», - деп айтты.

«Судта тынышлық орнады, - деп С мырза айтып берди, - хәм жыйналыс залындағы температура нольге шекем түсип кеткендей болды. Мен ҳақ едим. Судья қәтелесип атыр еди. Хәм мен оған бул туўралы айттым. Бирақ усының менен мен оны өзиме қараттым ба? Улыўма қаратпадым. Мен нызамның өз тәрәпимде екенине еле исенетуғын едим. Хәм мен басқа ўақытқа қарағанда исенимлирек хәм шешенлик пенен сөйлеп атырғанымды сездим. Бирақ мен ҳеш кимди исендирмедим. Мен илимли хәм ҳүрметли адамға наҳақ екенин айтып үлкен қәтеге жол қойдым».

Дурыс ойланылғанлық — бул аз адамда бар болған сый. Көпшилигимиз ески үрип-әдетлер хәм терис пикирлердиң тәсирине берилгенбиз. Көпшилигимиз пикирлеримиздиң алдын ала ойланылғанлығы, қызғаныш, гүман, қорқыныш, күншиллик хәм менменлик пенен тақлап қойылған хәм сонлықтан ол я диний сораўлар, я шаш түрмеги, я жәмийетлик машқалалар, я

Кларк Гейблдың ойыны болсын, не болғанда да өз көз-қарасларымызды өзгертиўди қәлемеймиз.

Демек, егер сиз адамларға қәтелесип атырғанын айтыўға бейимликти сезсиңиз, онда илтимас, күнде азанда айнаның алдында турып, профессор Джеймс Гарвей Робинсонның «Раўажланыў барысындағы ақыл» деген кітабынан алынған келеси параграфты оқың.

«Айырым ўақытлары бизлер өз пикиримизди ҳеш қандай қарсылықсыз хәм ҳеш қандай аўыр кеширмелерсиз өзгертеміз, бирақ егер бизлерге нахақ екенимизди айтса, бизлер бундай айыплаўдан наразы боламыз хәм айыплаўшыларға қарсы қасарысамыз. Бизлер исенимлеримиздиң дүзилиўине бийпарўалық қатнаста боламыз, бирақ кимдур бизлерди олардан айырмақшы болса, бизлер оларға деген күшли қумарлыққа толамыз. Көринип турғанындай, пикирлеримиздиң өзи бизлерге онша қәдирли емес, бундай жағдайларда өзін-өзи сүйиў хәм өзін-өзи хұрмет етиў... сезимлеримиз қәўип астында болады. Кишкене ғана «мениң» деген сөз инсанийлық өз-ара қарым-қатнастарда басқа сөзлерге қарағанда әхмийетлирек. Бул «мениң» түски аўқатым ямаса «мениң» ийтим, «мениң» үйим, ямаса «мениң» елим болсын – ол теңдей күшке ийе. Саатларымыздың дурыс жүрмеўи ямаса машинамыздың бузылыўы ғана бизлерди наразылықты келтирип қоймастан, ал Марстағы жоллар ямаса «Экштет» сөзин қалай айтыў, ямаса салицилдиң терапевтикалық тәсирине қатнаслы пикиримиздиң надурыслығын ойлаўдың өзи бизлерди наразылыққа алып келеди. Бизлер ҳақыйқат деп қабыл етиўге үйретилген нәрсеге исенимди сақлаўды жақсы көреміз хәм бизлер өзлестирген нәрсе гүман астына алынса, бизлер ашыўланамыз хәм оны қорғаў ушын мүмкин болған дәлиллерди излеп, оған жабысып қарсылық көрсетеміз. Нәтийжеде бизлердиң көплеген пикирлеримиз өзимиз исенимли болған пикирге алып баратуғын дәлиллерди излеўден ибарат болады.

Бир күни мен интерьерлер бойынша қәнийге болған беზეўшини үйимдеги айырым ханаларға гезлеме тутыў ушын жалладым. Мен төлем қағазын алғанымда, мен дем ала алмай қалдым.

Бир неше күннен кейин үйиме танысым келди хәм таза перделеримди көрди. Нарқын айтқанымда, ол: «Не! Бул жаман! Сиз арқалы ол байлық топлады деп қорқаман», - деп айтты.

Хәммеси усылай болған еди. Ол ҳақыйқатты айтты, бирақ көпшилик адамлар өзлериниң пикирлеўине сая тоң майтуғын ҳақыйқатты тыңлаўды жақсы көрмейди. Адам болып, мен өзимди қорғаўға хәрекет еттим. Мен жақсы нәрсениң арзан болмайтуғынын, арзан нарққа жоқары сапаны күтиўге болмайтуғынын хәм усыған уқсаған нәрселерди айттым.

Ертеңине басқа танысым келди хәм перделериме таң қалды. Ол үлкен руўхланыўшылық пенен өзиниң үйин усындай перделер менен безетпекши екенин айтты. Бул сапары мениң тәсирим басқаша болды. «Расын айтсам, -

деп мен айттым, - бундай нәрсеге жол қоя алмайман. Оған қымбат төлеуіме туура келди.

Мен бул гезлеме тутыуға буйыртпа бергениме өкинемен».

Бизлер қәте ислегенимизде өзимизди аңсат кеширемиз. Бирақ егер бизлер адамгершилик сезими менен басқарылсақ, онда қәтелескенимизди мойынлаймыз хәм усының менен өз адамгершилигимиз хәм кең пикирлеуимиз ушын азғантай мақтанышты сеземиз. Әлбетте, улыуа жеуғе болмайтуғын нәрсени кимдур тамағымызға тығыуға хәрекет ететуғын жағдайларды қоспағанда.

Америкада атақлы болған баспаханашы Горацій Гриль Пухаралық урыстың уақтында Линкольнның сиясатына қарсы болды. Ол оған қарсы қатаң қаралау, мысқыллау хәм үстинен күлиу топарын дүзип Линкольнды өзи менен келисиуине мәжбүр ете алыуына исенимли еди. Айма ай хәм жылма жыл ол усы газета урысын алып барды. Президент Линкольнге жеке қарсылығы бар болған қатаң мақала Буттың атқан оғы нүкте қойған күнинде оның қәлеминен шықты.

Усы топылыслардың хәммеси Линкольнды Грил менен келисиуине мәжбүр ете алды ма? Яқ. Масқаралау хәм үстинен күлиулер келисимге жол бермейди.

Егер сиз адамлар менен өзінди қалай тутыу, өзінди басқарыу хәм өз жеккелигинди рауажландырыуға қатнаслы бир неше әжайып мәсләхәтлерди алыуды қәлесеніз, онда американың мәдений мийрасы болған классикалық шығармалардың бири хәм қашанлардур жазылған инсан өмириниң әжайып тарийхының бири болған «Бенджамин Франклинниң өмир баяны»н оқың.

Бул өмир баянда Франклин өзиниң тартысыу әдетин қалай жеңгени хәм америка тарийындағы ең қәбилетли, кишипейил хәм иске шебер адамлардың бирине айналғаны хәққинда айтып береді.

Бир күни Бен Франклин еле жас жигит уақтында бир ересек квакер оны шетке алып шықты хәм оған төмендеги сөзлерди айтты:

«Бен, саған шыдау мүмкин емес. Сен айтқан пикирлер өзін менен келиспейтуғын хәр бир адам ушын кемситетуғындай еситиледи. Өз пикиринди айтыуда өзінди тутыуды билмейтуғының соншелли, оларды енди хеш ким тыңлауды қәлемейди. Сениң досларың да сен арасында болмаған уақытты жақсы өткеретуғынын тән алады. Сен жүдә көп нәрсени билесең, сонлықтан тек қолайсыз жағдайға қойып хәм кеуилсизлик келтиретуғын тартысқа талпына алатуғын адам да табылмайды. Усылай етип, сен танысларыңның топарын қашанлардур кеңейтиуге үмит бермейсең, ол хәзир де жүдә тар».

Бенджемин Франклинниң өмириндеги маған белгили болған әжайып фактлердин қатарына оның усы қатаң сәубетке тәсири киреди. Ол оны дурыс қабыл етиу ушын жетерлише уллы хәм жетерлише дана еди. Ол өзине айтылған кемшиликлердин өзін жәмийетлик өмирде қәте ислеуге хәм

тартысларға дуўшар ететуғынын түсинди. Сол ўақытта ол әскерлердей «оң тәрәпке айналды» хәм өзиниң адамлар менен қарым-қатнасындағы шыдап болмайтуғын қылықтарын әсте өзгертиўди баслады.

«Мен биреўдиң айтқан пикирине туўры қарсылық көрсетиўден өзимди тутып турыўды қағыйда етип алдым. Мен «әлбетте», «сөзсиз» хәм усыған уқсаған сөзлерди өз ишине алатуғын сөзлерден пайдаланыўды өзиме қадаған еттим хәм оларды «саған усынаман», «ойлаўымша», «Бул мынадай ямаса анадай болады деп ойлайман», ямаса «Хәзирги ўақытта бул маған мынадай көринди» деген сөзлер менен алмастырдым. Кимдур мениң көз-қарасым бойынша қәте нәрсени айтқан ўақытта, мен оған қарсы шығыўдан бас тартып хәм айырым жағдайларда оның пикириниң дурыс болыўы мүмкинлигин, бирақ усы жағдайда онша туўра келмейтуғыны хаққында айтыўды баслайтуғын едим. Тез арада мен қылықлардың усы өзгериўиниң пайдасына исенимли болдым хәм мен қатнасқан сәўбетлер айтарлықтай тыныш өтиўди баслады. Өз пикирлеримди усыған кемтар қылықларға пикирлеримди хеш қарсылықсыз қабыл етилиўине жәрдем берди. Қәтелесем, енди қәтемди туўрылаўдан бас тартпайтуғын болдым.

Алдын өзиниң тәбийий бейимлигиниң үстинде азғантай күш салыўсыз өзлестиретуғын, ўақыттың өтиўи менен соншелли аңсат хәм мен ушын соншелли әдетке айналған усындай қылық пенен бәлким кейинги елиў жыл ишинде хеш ким аўзымнан қандай да гүмансыз түрдеги сөзди еситпеген шығар.

Хәм дәл усы әдетке (ол минезимниң ажыралмас бөлеги болғаннан соң) жәмийетлик кеңестеги орнымның әхмийетли екенине миннетдарман. Мен усылай ойлайман, себеби мен урысқақ оратор, сөзди таңлаўда жийе екиленетуғын, дурыс тилде зорға сөйлейтуғын, хәм солай болса да, көпшилик жағдайларда өз орнымда тура алған адам болдым», - деп Франклин айтатуғын еди.

Франклинниң усылы бизнес дүньясына қалай тәсир етеди? Келиң көргизбе сыпатында еки ўақыяны алайық.

Нью-Йорктеги Либерти-стрит 114-теги Ф. Д. Махони өсимлик майы саўдасы ушын арнаўлы үскенелерди сатыў менен шуғылланды. Бирк күни ол бир абройлы буйыртпашыдан буйыртпа алды. Үлкен кеўилсизлик жүз берген ўақытта көк бояўдағы сызылмалар көрип шығылып хәм тастыйықланылған еди. Буйыртпашы өзиниң тазадаг алған нәрсесин досларының ортасында талқылады хәм олар оны үлкен қәте ислеп атырғанын айтып ескертти. Айтыўларында оған улыўма пайдасы жоқ затты сатқан. Үскене жүдә үлкен, мақсетке онша муўапық емес, жүдә анаў..., жүдә мынаў... Бундай сөзлер оның жанын албыраўға дуўшар етти, онда ашыў хәм ғәзепти оятты. Ол Махони мырзаға қоңыраў қылды хәм дерлик таяр болған, өзи буйыртпа берген үскенени сатып алмаўға ант ишти.

«Мен үскенени дыққат пенен тексердим хәм оның толық жақсы екенине исенимли болдым – деп Махони мырза бул ўақыяны сүүретлеп айтты. Сондай-ақ, мен буйыртпашы хәм оның досларының бул үскене ҳаққында аз түсиникке ийе екенин түсинетуғын хәм соның менен бир ўақытта бул туўралы оларға туўры айтыўдың ақылсызлық екенин де түсинетуғын едим. Мен оның менен бул сораўды жеке талықлаў ушын Лонг-Айлендке жолға шықтым. Мен оның ханасының босағасына аяқ басыўымнан, ол мени айыплаў хәм сөгис сөзлер менен күтип алды хәм ашыўланып мушын тўйди. Ол маған хәм мениң үскенеме бар болған ғарғыслардың хәммесин айтты хәм: «Енди буның менен не ислемекшисиз?» - деген сөзлер менен жуўмақлады.

Мен ол не айтса, сонны ислемекши екенимди оған әсте айттым. «Сиз – төлейтуғын адамсыз хәм тәбийий, сиз қәлеген нәрсеңизди алыўыңыз керек. Солай болса да, кимдур өзине жуўапкершиликти алыўы керек. Егер сиз критикаңыздың әдил екенине исенимли болсаңыз, онда бизлерге туўрылаўларыңыз келтирилген сызылманы бериң хәм бизлер бул жумысқа 2000 доллар сарплаған болсақ та, бизлер сизге хұрмет сыпатында жоғалтқан ақшаларымызға қарамай, дерлик таяр болған үскенени металлоломға таслаўға таярмыз. Бирақ сизге ескертиўим керек, егер бизлер сизиң сызылмаларыңыз бойынша үскенелерди таярласақ, онда сиз исленген жумысқа жуўапкершиликти мойныңызға алыўыңыз керек.

Егер сиз жумысты бизлер жобаластырғандай етип жуўмақлаўымызға рухсат берсеңиз, онда бизлер оның нәтийжесине толық жуўапкершиликти алыўға таярмыз.

Мен сөйлеп атырған ўақтымда ол тынышланды хәм мени тыңлап болып, былай деди: «Әжайып, өз билгениңизше ислең, бирақ егер бир нәрсе келиспей қалса, онда мухаддеслердиң хәммесине сыйының».

Хәммеси «усылай» болып шықты, хәм ол бизлерге мәўсимде және бир буйыртпаны бериўге ўәде берди.

Бул адам маған жаман сөзлер айтып хәм өз исимде хеш нәрсени түсинбейтуғынымды бетиме айтқан ўақтында, оның менен тартысқа түсип хәм өзимди ақлаўға хәрекет етпегеним ушын маған үлкен күш талап етилди. Бундай жағдайларда бәрха үлкен сабырлылық хәм өзин тутып билиў қәбилетине ийе болыў керек, бирақ бул өтеледи. Егер мен оған наҳақ екенин айтып хәм оның менен тартыссам, онда үлкен жоғалтыў хәм баҳалы буйыртпашыдан айырылыў жүз беретугын еди.

АўА, мен адамға наҳақлығын хеш қашан айтпаў кереклигине исенимлимен». Басқа мысалды алайық хәм бул жерде келтирилген ўақыялардың мыңлаған түрли адамлардың тәжирийбесинен алынғанын есте тутайық.

Р. В. Кроули — Нью-Йорктеги Гарднердиң тоғай өндириў фирмасының коммивояжери – бир неше жыл даўамында ағашлардың сапасын тексерийшилер менен тартысқанын тән алды. Ол тартысларда әжайып

жеңіслерге ерисетуғын еди, бірақ бұл жақсы нәрсеге алып бармайтуғын еди. «Бұл тексеріушілер, - деп Кроули айтты, - бейсбол судьялары сыяқлы. Бір мәрте шешім қабыл етип, олар хеш қашан оны жоққа шығармайды».

Кроули мырза тартыстардағы өзінің жеңіслерінің арқасында фирмасының мыңлаған долларларды жоғалтып атырғанын көрді. Курслерімнің тыңлаушысы болып, ол өзінің тактикасын өзгертип хәм тартыстарға шек қойыуды шешти. Бұл шешімнің нәтижелери қандай? Мине алдыңызда бұл тәжірийбениң ұақыясы.

Бір күни азанда ханамда телефон шыңғырлады. Сымның екінши тәрөпиндеги адамның толқынланған дауысы маған складана жеткерилген ағашлардың сапасының улыұма қанаатландырмайтуғынын айтты. Олардың фирмасы жүк түсіриүди тоқтатты хәм алдын жүкленген ағашларды өзлерінің жеринен қайтарып алып кетиүимизди талап етті. Ағашлардың ярымы жүкленгеннен соң, олардың тексеріүшиси жеткерилген өнімнің 55%-ының сапасының кондициядан (бір заттың белгили сапа хәм нормаға муұапық келиү шәрти) төмен екенін айтты. Усыған байланыслы, олар оны қабыл етиүден бас тартты. Мен олардың складана жолға шықтым, жолда жағдайды қалай туұрылау хәкқинда ойландым. Әдетте бундай жағдайларда, өз билимлериме хәм ағаштың сапасы бойынша инспектордың тәжірийбесине сүйенип, мен олардың инспекторының қәтелесип атырғанына исендириүге хәрекет етиүим керек еди.

Бірақ бұл сапары ол жетерлише исенимли емес еди хәм курслерде өзлестирген қағыйдаларын қолланып көриүди шешти.

Мен сол жерге барғанымда, сол жерде тәмийинлеу бойынша агент хәм сапа бойынша инспектор менен ушырастым, олар ғәзепке минген еди. ҚАҰАда дәринің ийеси аңқып тур еди. Бизлер жүк түсірилип атырған вагонның қасына бардық хәм буның қалай исленип атырғанын көриү ушын мен жүк түсіриүди хәм ағашларды жарамсыз етип шығарыуды дауам етиүин туұры сорадым.

Гүзетиүшинің исин азмаз ұақыт гүзетип, мен оның қағыйданы надурис пайдаланып жүдә қатаң сортлайтуғынын түсіндим. Ағашлардың бұл партиясы ақ қарағайдан ибарат еди, мениң билиүимше, инспектор ағаштың ауыр түрлерин сортлаудың қағыйдаларын майда-шүйделерине шекем үйренген, бірақ ақ қарағайды сортлауда улыұма тәжірийбеси жоқ еди. Мен болсам керисинше, ақ қарағай хәкқинда хәммесин билетуғын едим, солай болса да, оның сортлау усылы хәкқинда бір сөз де айтпадым. Гүзетиүди дауам етип, ұақты-ұақты менен оннан не ушын ана я мына тахтаны жарамсызландырғанын сорадым, бірақ оның дурыс сортлап атырғанын гүман астына қойып атырғанымды сездирмеуге хәрекет еттим.

Керисинше, мен сорауларымның жалғыз мақсети буны есапқа алыу ушын фирмаға дәл не керек екенін анықлауды қәлеу екенін айтып өтиүге хәрекет еттим.

Бұл сорауларды дослық пәтінде беріп, бірге ислесиуі шараятын жаратыуға хәрекет етип хәм тахталардың хәр бир жарамсыз етип шығарыулары менен келисип, яғный иске жарамайтуғын өнимлерден бас тартыу хуқықы менен келисип, мен азмаздан оның ашыуының басылыуына еристим хәм арамыздағы сууық қатнас ериуди хәм жумсарыуды баслады. Мен айтқан бир ескертиуге байланыслы өзлериниң жарамсыз етип шығарылған айырым тахталардың өзлери сатып алған сортқа қатнаслы экенини, ал өзлериниң көрсеткен талапларының ағаштың қымбатырақ сортына қатнаслы деген пикир онда пайда болды. Мен орынсыз сөз айтып қоймау үшін өзимди тутып турдым.

Өсте ол жағдайын өзгертти хәм ақыр-ақыбет маған ақ қарағайды сортлауда тәжирийбеси жоқ экенин айтты. Ол вагоннан түсірилген хәр бир тахтаға қатнаслы пикиримди сорауды баслады. Мен не үшін ана я мына үлгини усы сортқа қатнаслы етиу кереклигин түсіндирдим, бирақ олардың жумысы үшін жарамсыз болған өнимниң иркилип қалыуын қәлемейтуғынымды айтыуды дауам еттим. Ақыр-ақыбет, ол өзлери жарамсызландырған тахталардың қурдан-қуры жарамсызландырғанын хәм олардың қәтесиниң өзлерине дәл қандай ағаш сортының анық анықламағанынан ибарат экенин түсінди.

Ақырғы нәтийже мынадай: мен кеткеннен соң ол ағаш жүкленген вагонлардың хәммесин көрип шықты хәм олардың хәммесин қабыл етти. Усылай етип, жеткерилип берилген ағаштың хәммесине толығы менен төленди.

Тек усы бир жағдайда нахақ болған адам менен сәубетте азмаз өзинди тутып турыу компаниям үшін бир жүз елиу долларды қутқарды.

Атап-айтқанда, мен бул бапта таза хеш нәрсени айтпадым.

Он тоғыз әсирден алдын Ийса былай деди: «Сен дауласың менен бірге хуқим етилиуге баратырған уақтыңда, оның менен тезирек жарасып ал» (Матта жазған Хош Хабар 5-бап, 25-аят).

Басқа сөз бенен айтқанда, өз қарыйдарларыңыз, баслықтарыңыз ямаса рақабатшыларыңыз бенен тартыспаң. Оларға нахақ экенин айтпаң, исти тартысқа жеткермең, азмаз хийлекерликти жақсырақ пайдаланың.

Масих тууылмасынан ғ200 жыл алдын Әййемги Мысырдың фараоны Ахтой өзиниң баласына күнделикли өмирдиң даналығына толы бир мәсләхәтти берди (Ахтой-Хети IX Орта Патшалық үрім-путағына тийкар салған адам). Бул мәсләхәт бүгинги күни де өзиниң бақалығын сақлап қиятыр. Төрт мың жыл алдын, бир күни қартайған патша шараптан ишип: «Балам, ийкемли бол. Бул саған қәлегениңе ерисиуиңе жәрдем береди», - деп айтты.

Демек, егер сиз адамларды өзиниздиң көз-қарасыңызға қаратыуды қәлесез, онда 2-қағыйда былай деп айтады:

БАСҚА АДАМЛАРДЫҢ ПИКИРИНЕ ҲҰРМЕТ КӨРСЕТИҢ. АДАМҒА ҲЕШ ҚАШАН НАҲАҚ ЕКЕНИН АЙТПАҢ.

3 - Бап. Егер сиз қәтелескен болсаңыз – онда буны мойынлаң.

Мен үлкен Нью-Йорктың дерлик географиялық орайында жасайман, солай екен үйимнен еки минутлық жерде жабайы тоғай бар, бәхәрде ағаш хәм гүлинің гүллегени көзиңди қуғандырады, жабайы шөплер басыңа шекем жетеди. Бул қол тийгизилмеген тоғай ели тоғай паркы деп аталады хәм бул ҳақыйқаттан Колумб Американы ашпасынан алдын болғандай тоғай еди. Мен жийе бул паркте кишкене ийтим Рекс пенен бирге сейил етемен.

Бул улыўма зыян келтирмейтуғын күшик хәм бизлер паркте адамды онша ушыратпағанлықтан, мен Рекске ҳеш нәрсе байламай, бос жиберип қояман.

Әжайып күнлердиң биринде бизлер паркте атлы полисменди ушыраттық, ол өз бийлигин кимгедур көрсетиўге асыққан еди.

«Парктың ишине ийтиңизди жүўен хәм тумсық тор тақпай алып жүриўге сизге ким рухсат берди? — деп ол сорады. Ямаса сиз буның нызамды бузыў екенин билмейсиз бе?»

«Аа, АҰА мен буның қадаған етилгенин билемен, - деп мен қысқа жуўап бердим, - бирақ күшигимнің бул жерде бир нәрсеге зыян келтиретуғынын билмеген екенмен».

«Қараңлар, ол ойламаған екен! Сизиң не ойлағаныңыз бенен нызамның иси жоқ.

Ийтиңиз тыйынды жеп қойыўы ямаса баланы тислеп алыўы мүмкин. Биринши мәрте сизди кеширемен, бирақ егер паркте ийтиңизди жүўен хәм тумсық торсыз және бир мәрте көрсем, сиз бул туўралы судта түсиндирме бересиз».

Мен бойсыныўға ўәде бердим.

Хәм азғантай ўақыт даўамында бойсыныўшылықты сақладым. Бирақ Рекс екеўимизге тумсық тор унамайтуғын еди хәм Рекс екеўимиз әўметке сүйениўди шештик. Хәммеси жақсы өтип атыр еди, бирақ бизлер тутылып қалдық. Бир күни түстен кейин Рекс пенен төбе жанбаўырын бойлап түсип баратырып, күтилмегенде Уллы Нызамның атқа минип алдына туўры киятырғанын көрди. Алдымда Рекс жуўырып баратыр еди хәм ол туўры полисменге қарап бағытланды. Мен жынаят үстинде тутқынға алынған едим. Буны түсинип, полисменнің сөзди баслаўын күтпедим. Мен оның алдына түстим хәм былай дедим: «Мырза, сиз мени айыптың үстинде тутып алдыңыз. Мен айыплыман. Мениң я дәлилим, я жумсартатуғын жағдайым жоқ.

Өткен хәптеде ийтимди парке және бир мәрте жүўен хәм тумсық торсыз алып келсем, штраф тоң майтуғыныңызды ескерттип айтқан едиңиз».

«Солай болсын, - деп полисмен жумсақ жуўап берди. Түсинемен, этирапта хеш ким жоқ ўақытта ийтти еркин жиберийди кәлейсең».

«Әлбетте, бул қатты азғырады, - деп мен тастыйықладым, бирақ бул нызамды бузыў дегени ғо».

«Хеш нәрсе болмас, бундай күшик хеш кимге зыян келтирмейди», - деп полисмен қарсы шықты.

«Ол тосаттан тыйынды жеп қойса не?» - деп мен айттым.

«Болды, болды. Менимше, сиз буған артықша итибар бергенсиз. Сизге мынаны айтаман. Күшигиң менен маған көринбейтуғын төбениң арғы тәрәпинде сейил ет хәм кел бул туўралы умытайық».

Полисмен, барлық адамлар сыяқлы, өзиниң қәдирин сезиўди қәледі хәм мен өзимди айыплаўды баслағанымда, оның адамгершилик сезимин көрсетиўден басқа жолы қалмаған еди.

Бирақ көз алдыңызға келтириң, мен өзимди ақлаў жолын излеўге хәрекет еттим дейик. Менимше, егер сизге полисмен менен тартысыўға туўра келген болса, онда нәтийжесин көз алдыңызға келтирий сизге қыйын болмайды.

Тартысыўдың орнына мен оның хақ екенин, ал өзимниң нахақ екенимди мойынладым. Буны дәррий, ашық түрде хәм шын жүректен тән алдым. Хәм жағдай кеўилдегидей жуўмақланды: ол мениң тәрәпимде болды, ал мен оның тәрәпинде болдым.

Бир хәпте алдын мени нызамның қолына бериўге қорқытқан атлы полисменниң маған қатнаслы көрсеткен үлкен әлпайымшылығын лорд Честерфилдтиң өзиниң көрсетиўи қыйын болған болар еди.

Бизлер жақсылап айыпламақшы екенин сезгенимизде, айыплаўшыдан озып хәм буны өзимиз ислегенимиз жақсырақ емес пе? Басқаның аўзынан қарсылығын еситиўге қарағанда өзинди өзиң қаралаў аңсатырақ емес пе?

Өзиңиз туўралы айыплаўшы айтпақшы болған хәмме нәрсени айтың, буны оннан бурын ислең хәм сиз оны үстин болыўдан айырасыз. Жүзге бирди қояман, ол өз орнын кең пейилликке өзгертеди хәм сизиң айыбыңызды жумсартыўға таярлығын көреді хәм сизди толығы менен кеширеди.

Өжет хәм қыйқым буйыртпашының ғәзебин мүләйимликке өзгертиўине мәжбүр етиў ушын сүүрет соғыўшы Фердинанд И. Уоррен усы усылды жарнама исинде қолланды.

«Жумысың жарнама ямаса плакат пенен байланыслы болса майда-шүйделерди сүүретлеўде анық болыў жүдә әхмийетли», - деп бул ўақыяны баянлап атырып Уоррен мырза айтты. «Айырым буйыртпашылар тапсырмасының жүдә қысқа мүддетте орынланыўын талап етеди, ал бундай жағдайларда майда болғаны менен, бирақ қәте болатуғын майда қәтелерден қашыў қыйын болады. Мен майда затлардың көринисинде қандай да қәтени

табыўдан рәхәтленетуғын бир көркем өнер жарнамасы отельесиниң директорын танийман. Көбинесе мен оның ханасынан кәтелеримди қаралағаны ушын емес, ал буны қандай түрде айтылғанынан жүрегимниң төринде ашыў менен шығып кететуғын едим. Жақында мен оған өзиниң буйыртпасы бойынша исленген бир асығыс жумысты жибердим. Тез арада ол маған қоңыраў қылды хәм тез алдына барыўымды сорады. Усыны айтып атырып ол қәте нәрсе ислегенимди де айтты. Мен алдына барғанымда, мени өзим алдын ала сезген хәм қорыққан нәрсе күтип тур еди.

Ол ғәзепке толы еди. Ол ана я мына нәрсени өзим қәлегенимдей не ушын ислегенимди түсиндириўимди талап етти. Менде әжайып пикир пайда болды, яғный хәзир ғана курслерде исленген өзин критикалаў усылынан пайдаланыў пикирип пайда болды. Хәм мен: «Мырза, ис усындай болған екен, демек мен ушын хәш қандай ақланыў жоқ. Мен айыплыман. Усындай узақ ўақыттан берли сизиң буйыртпаңыз бойынша сызып, мен сизиң жумысқа қойған талапларыңызды жақсырақ билиўим керек еди. Мен өзим ушын уятлыман», - деп айттым.

Хәм ол мени қорғаўды баслады. «Буның хәммеси дурыс, бирақ мен кәтениң онша үлкен емеслигин айтып өтиўим керек. Бул тек...».

Мен оның сөзин бөлдим: «Қәлеген қәте әхмийетли болыўы мүмкин, ал олардың хәммеси әхмийетли ме, әхмийетсиз бе, ғәзеп сезимин келтиреди». Ол қарсы шығыўды қәледиди, бирақ мен оған аўзын ашыўға да жол бермедим. Мен қатты тәсирленген едим. Өмиримде биринши мәрте өз-өзимди критикаладым хәм бул ис маған унады.

«Мен итибарлырақ болыўым керек еди, - деп мен даўам еттим, - сиз маған көплеген пайдалы буйыртпаларды бересиз хәм жақсы қатнасқа ылайықлысыз. Мен өзим бузған жумыслардың хәммесин туўрылаўға тез кирисемен».

«Яқ! Яқ! – деп ол қарсы шықты. Бундың аўырманлықты сизге жүклеўди ойыма да келтирмеймен». Ол мениң исимди мақтап хәм мени тек кишкене өзгерис киргизип хәм мен ислеген кәтениң онша әхмийетли емеслигин, өзиниң фирмасына хәш зыян келтирмейтуғынын хәм улыўма буның басқа айтыўдың қәжети жоқ болған майды нәрсе екенин айтып исендириўди баслады.

«Мениң өзимди қаралаўым оны улыўма қуралсызландырды. Хәммеси оның мени кешки аўқатқа мирәт етиўи хәм қайтпастан алдын маған ислеген жумысым ушын чек жазып бериўи хәм маған таза буйыртпа бериўи менен жуўмақланды».

Өзиниң қәтесин ақлаўды барлық ақмақлар биледи – көплеген ақмақлар усылай ислеиди – бирақ өзиниң қәтесин өшз ерки менен мойынлаў ушын адамгершилиқ хәм көпшилиқтиң дәрежесинен көтерилюди билиў керек.

Усылай, мысал ушын, Роберт И. Лидиң өмир баянындағы әжайып бетлердиң бири Геттенсбергтиң астындағы Пикет хұжиминиң жеңилиси ушын айыпты қалай тек өзине алғаны хаққындағы гүрриң болып табылады.

Бул, сөзсиз, Жаңа Дүньяда қашанлардур болған урыслардағы хұжимлердиң арасындағы ең тәсирлиси хәм сулыұы болды.

Пикеттиң өзи де көркем хәм арзыұ-әрманлы жеккелик болды. Оның сондай кең қойыұ шашы болғаны соншелли, оның қоңыр шашлары дерлик ийнине түсип турды хәм итальян жантасыұында Наполеон ислегениндей, ол саұаш майданынан дерлик күнде мухаббат хатларын жазатуғын еди. Бас кийимин қыйсайтып кийип хәм атқа минип сол кейни қайырсыз июльдиң күнинде арқалылардың майданына жаұынгерлерин басқарып, олардың алдында жүргенде садық жаұынгерлери оны тасқынлап қарсы алды. Олар оны қарсы алды хәм байрақлар хәм қуяшта жарқырап турған найзаларын алып оның изинен ерди. Бул әжайып нәрсе еди. Әжайып хәм уллы. Олардың қәуипке деген жек көриұшилигиниң шексизлиги соншелли, таң қалып сыбырласыұлар оларды көргенинде арқалылардың қатарларынанда өтти.

Пикеттиң батальонлары мийұе бағы хәм мәкке атызы арқалы шаққан қәдем басып өтти, отлақтан өтти хәм сайды кесип өтти. Усы ұақыттың ишинде душпанның жаұынгерлери қатарлары босаұды баслады. Бирақ олар айбатлы хәм артықмаш өзине тартыұшы болып алға жүриұди даұам етти.

Күтилмегенде қәбиристанның дийұалындағы таслардың артынан усы ұақытқа шекем жасырынып турған арқалылардың пияда әскери көтерилди хәм Пикеттиң хеш нәрсе менен қорғалмаған батальонына избе-из оқ жаұдырыұды баслады. Дүмпектиң төбеси вулкан атылғаны сыяқлы жалын дәрьясына айналды. Бул қорқынышлы қырғын еди. Бес минуттың ишинде Пикеттиң бес мың адамынан азмазы хәм биреұинен басқа оның офицерлериниң хәммеси өлтирилди.

Жалғыз тири қалғаны тири қалған әскерлерди соңғы саұашқа алып барды. Таслы дайұалға шығып, ол қылышына командириниң бас кийимин илдирип былғады хәм: «Жигитлер, оларға полатты ийискелетейик!» - деп бақырды. Хәм олар ийискелетти.

Дийұал арқалы секирип өтип, олар душпанларына тасланды. Олар арқалылардың қәбиристан төбесине шықты хәм онда кубланың әскерий нышанын орнатты.

Бул нышан Геттенсберг қәбиристанының үстинде тек қысқа мәұритке ғана турды хәм бул қысқа мәұрит Конфедерация (бир неше жәмийетлик шөлкемлердиң ямаса ғәрезсиз мәмлекетлердиң аұқамы) күшлериниң әскерий әұметлериниң жоқары нүктеси болды.

Жалғыз тири қалған офицер тири қалған әскерлерди соңғы саұашқа алып барды хәм оның изинен ерди, бирақ бул хұжим соңның басламасы болды.

Лиге күш жетиспеди. Ол арқалылардың қорғанын сындырып хэм Вашингтонға өте алмады. Хэм ол буны түсинетуғын еди.

Қубла дуўшар болған еди.

Лидиң болған ўақыядан хэлсирегени хэм қайғыланғаны соншелли, Югтың Конфедерация штатларының президенти Джеферсон Дэвиске Бас басқарыўшы лаўазымынан кетиўге арза берди. Ол орнына «жас хэм қәбилетлирек адамды» қойыўын сорады. Егер Ли Пикет хўжиминиң бахытсыз жантасыўы хэм барысында басқа биреўди айыплаўды қәлегенинде, онда өзи ушын көплеген дәлиллери бар еди.

Дивизия командирлериниң айырымлары өзлерине жүкленген ўазыйпаларды орынламады.

Атлы әскерлер пияда әскерлердиң хўжимлерин өз ўақтында қолламады. Биреўи қәте иследи, басқасы буйрықты дұрыс түсинбеди.

Бирақ Ли басқа адамларды айыплай алмайтуғын еди. Тилким-тилким болған хэм қанға беленген Пиккет батальонының қалдықлары Конфедерация (бир неше жәмийетлик шөлкемлердиң ямаса фәрезсиз мәмлекетлердиң аўқамы) әскерлери жайласқан майданға хўжимди қайтарып, шегинген ўақытта, Роберт Ли олардың алдына шықты.

Ол оларды қахарманлар сыяқлы қарсы алды хэм пүткил айыпты өзине алды. Оның өзин айыплаўы қысқа хэм ашшы уллылыққа толы болды. «Буның хэммеси мениң хўжданыма қойылады, - деп ол айтты. – Мен, хэм тек мен бул саўашта жеңилдим». Пүткил тарийхта бундай мойынлаўды ислеў ушын зәрүр болған минез хэм батырлыққа ийе болған генераллар аз табылады.

Эльбрет Хаббард айрықша ақыллардың бири болды, оның шығармалары қашанлардур хәммениң қызығыўшылығын оятты, ал оның зәхәрли пикирлеўи көбинесе наразылықты келтиретуғын еди. Бирақ Хаббард өзиниң адамлар менен қарым-қатнас ислеўди билгенликтен, жийе душпанларын досларға айналдыратуғын еди.

Мысал ушын, қандай да ашыўланған оқырманьы оған мақаласындағы ана я мына сөзлер менен улыўма келиспейтуғынын хэм соңында Хаббардты жаман ат тағыў сөзлерин жазған ўақтында, ол оған жуўап ретинде төмендегише түрде жазатуғын еди:

«Усының үстинде ойланып, мен айтқан сөзлерим менен өзим де келиспейтуғынымды сездим. Бүгин жазғанларымның хэммеси ертең маған унамлы болмайды. Бул сораў бойынша сизиң көз-қарасыңызды билиў мен ушын пайдалы хэм жағымлы болды. Келеси сапары, үлкемизде болғаныңызда, сиз мениң алдыма әлбетте келиўиңиз керек хэм бизлер бул машқаланың көз-қарасларының хэммесин жақсылап сөйлесемиз. Узақтан қолыңыздан қысаман, сизиң...».

Өзиңиз бенен усундай қатнаста болған адамға не айта аласыз? Демек, бизлер хақ болған ўақытта, келиң өз көз-қарасымызға адамларды жумсақ хэм жөнли қаратыўға хәрекет етейик. Қәтелескен ўақтымызда болса, ал бул

айтарлықтай жийе болады, егер тек өзимізге хақ болсақ, өз кәтелеримізди тез хәм шын жүректен мойынлайық. Бундай жол тек ғана таң қаларлы нәтийжелерди берип қоймастан, ал өз көз-қарасыңызды қорғауға хәрекет етиўге қарағанда, сиз ушын қәлеген шараятлар жүз есе пайдалы болады.

Ески нақылды есиңизге түсириң: «Төбелес пенен көп нәрсеге ериспейсен, ал кейин шегинип, сен күткениңнен де көбирегин аласаң». Төмендегише айтылатуғын 3-қағыйданы есте сақлау ақылға муўапық болар еди:

ЕГЕР СИЗ НАҲАҚ БОЛСАҢЫЗ, ОНДА БУНЫ ДӘРРИЎ МОЙЫНЛАҢ.

4 - Бап. Адамзаттың санасына баратугын ең дурыс жол.

Егер сиз ашыўланып турғаныңызда бир неше сөгис сөзлерди айтсаңыз, онда жеңиллениўди сезесиз. Бирақ сиз бенен сөйлесип атырған адамға не болады? Ол сиз бенен бирге жеңиллене ме? Сиз урысып хәм душпанлық қатнаста болып атырсаңыз, ол сиз бенен келисиўи керек пе? «Егер сиз маған мушыңызды түйип келсеңиз, - Вудрэ Вильсон айтты, - онда мениң де мушым қатты түйиледи деп ойлайман, бирақ егер сиз келип хәм: «Келиң отырып хәм сөйлесип алайық, ал пикирлеримиз туўра келсе, онда не ушын пикирлериміздиң туўра келгенин хәм уқсаслықларымыздың неден ибарат экенин түсиниўге хәрекет етейик», - деп айтсаңыз, онда бизлер бир-биримізден онша узақ емеслигимизди, көп нәрселерде көз-қарасларымыздың бирдей экенин, егер бизлерде келисимге келиўге сабырлылық, хақ нийетлилик хәм қәлеў жетеспеседе, бәрибир келисимге келетуғынымызды тез тусинемиз».

Джон Д. Рокфеллер-кишкенеден басқа хеш ким бул сөзлердиң қаншелли туўры экенин жақсырақ билмейди. 1915-жылы Рокфеллер Колорадоның ең жек көринишли адамы болды. Американың өним ислеп шығарыў тарийхындағы ең қанлы көтерилислердиң бири еки жыл даўамында штаты қозғалды. Ғәзепли, урысыўға таяр шахтерлар Колорадоның жанар майлы хәм темирди қайта ислеп шығарыўшы компаниядан ис хақысының көбейтилиўин талап етти, ал Рокфеллер бул компанияны қадағалады. Мал-мүлклер жоқ қылынды, әскерий бөлимлер шақырылды, қан төгилди. Көтерилисшилерге оқ атылды, денеси оқтан тесилген өли денелер көпирде жатты.

Хәм мине хаўа да жек көриўшиликке толған бир ўақытта Рокфеллер стачечникди өзиниң көз-қарасының әдил экенине исендириўди шешти. Хәм ол буған еристи. Қалайынша? Мине бул мынадай болды. Қатнасты орнатыў ушын зәрүр болған бир неше хәптеден кейин Рокфеллер көтерилисшилердиң ўәкиллериниң алдында шығып сөйледи. Бул гәп айрықша жақсы нәрсе болып табылады. Ол таң қаларлы нәтийжелерге алып келди. Ол Рокфеллерди жутып жибериўге қорқытқан, ғәзептиң толқынын тынышландырды. Ол оған көплеген хұрметлеўшилерди жаратты. Бул гәптиң дослық түрде көрсетилгени

соншелли, өзлери қатты гүрескен ис хақысының көбейтилиуі хақында бир сөз де айтпастан, көтерілисшилер жумысқа қайтты. Мине усы әжайып гәптиң басламасы. Оның қаншелли дослықты көрсетип турғанына итибар қаратың. Рокфеллердің буннан бир неше күн алдын оны куўраған алма терегине асыўды қәлеген адамларға мұражат еткенин есимизге түсирейик, солай болса да, ол егер гәплер елши-шыпакерлер топарына қаратылған болса да, жыллы жүз бенен хәм жыллы шырай менен сөйлей алмас па еди. Ол мынадай айналмаларға толы еди: «Мен сизлердің араңызда екениме мақтаныш етемен», «үйлериңизде болып, хаялларыңыз хәм қызларыңыз бенен ушырасып», «бизлер бул жерде жат адамлардай емес, ал дос сыпатында ушырасамыз», «өз-ара дослық руўхы», «бизлердің улыўмалық қызығыўшылықларымыз», «тек сизлердің әлпайымлылықтың арқасында мен усы жердемен».

«Бул мениң өмиримдеги есте қалатуғын күн, - деп Рокфеллер баслады. Усы үлкен компанияның исшилериң басқарыўшылары менен ушыратыў бахты менде биринши мәрте болды, сизлерди исендирип айтаман, усы жерде турғаныма мақтаныш етемен, бул жыйналысты өмиримнің ақырына шекем есте сақлайман. Егер жыйналыс еки хәпте алдын болғанда, мен сизлердің көпшилигиңизге жат адам сыяқлы турып хәм тек бир неше адам менен танысқан болар едим. Бирақ, өткен хәптеде тас көмир бассейнің барлық аўылларына барыў, ўәкиллериңиздің дерлик хәммеси менен жеке сөйлесиў, үйлериңизге барыў, усы жерде бар адамлардың көпшилиги менен сәўбетлесиў мүмкиншилигин алып, мен бул жерде сизлер менен жат адам сыяқлы емес, ал дослар сыяқлы ушырасып атырман хәм өз-ара дослық руўхында улыўма мәплерди бирге талқылаў ушын усы жағдайдан пайдаланып атырғанымыздан куўанышлыман. Бул жыйналыс исшилериң ўәкиллери хәм үлкен хызметтеги адамлар болғанлықтан, мен бул жерде сизің әлпайымлығыңыздың арқасында қатнасып атырман, себеби екеўине де тийисли болыў бахтына ийе емеспен. Бирақ сизлер менен тығыз байланыста екенимди сезип турман, өйткени белгили мәнисте хәм қымбат бақалы қағаз ийелери хәм директорлардың атынан келдим.

Бул душпанды дос қылыў шеберлигинің әжайып мысалы емес пе?

Айтайық, Рокфеллер басқа бағытты алды. Айтайық, ол бул шахтерлар менен тартысып, оларға қулататуғын хақыйқатты айтты. Айтайық, ол өзинің даўыс пәти хәм ымлары менен өзлериңиң тең емеслигин көрсетип, логиканың барлық қағыйдалары бойынша олардың нахақ екенин дәлилледі. Бундай жағдайда не болған болар еди? Және де көп гәзеп, және де көп жек көриўшилик болған болар еди.

«Егер адамның жүреги сизге қатнаслы наразылық хәм жаман сезимлер менен қыйналса, онда сиз оны өзиңиздің көз-қарасыңызға исендире алмайсыз. Урысатуғын ата-аналар, залым баслықлар хәм хаялларын айыплаўға бейим күйеўлер адамлардың өз көз-қарасларын өзгертиўди

қәлемейтуғынын түсиниуи керек. Оларды сиз ямаса мениң менен келисиуіге мәжбүр етиуіге болмайды.

Бирақ егер бизлер олар менен жумсақ хәм досларша қатнаста болсақ, онда оларды буған көндириуіге болады».

Буны Линкольн дерлик жүз жыллықлар алдын айтты. Мине оның сөзлери: «Бул ески хәм тартыссыз хақыйқат, яғный бир тамшы пал менен ашшы өтке қарағанда көбирек шыбынларды тутыуға болады». Адамлар менен де усылай. Егер биреуді өзинизге қаратыуды қәлесеніз, онда алдын оны хақыйқый досты екениңизге исендириң. Бул оның жүрегин сизге қарататуғын сол палдың тамшысы болады хәм бул – не айтса да, оның санасына баратуғын ең тууры жол.

Исбилермен көтерилисшилерге дослықты көрсетиуі өтелетуғынын биледи. Усылай, мысал ушын, Уайттың Мотор ислең шығарыушы компаниясының 2500 ишчилери ис хақысын көбейтиуин хәм жумысқа тек профсоюз ағзаларын қабыл етиуді талап етип көтерилисти жәриялағанда, компания президенти Роберт Ф. Блэк ишчилерге ғәзеп хәм айыплау менен тасланбады, оларды қорқытпады, жумыстан шығарыуға қорқытпады хәм профсоюздың зулымлықлары хаққында айтпады.

Керисинше, ол көтерис көтериушілерди мақтады. Ол жергиликли газетада оларды жумыс ислеуді тыныш тоқтатқаны ушын мақтап мақаласынан баспадан шығарды.

Көтерилисшилердің сақшыларының өзлерин не менен бәнт қылыуды билмейтуғынын көрип, ол оларға көп бейсбол таяғы хәм қолқаптарды сатып алды хәм бос майданда ойнауды усинды. Кеглиди мақул көретуғынларға ол кегельбанларды ижараға алды.

Президент Блэктің көрсеткен дослық қатнасы қайтымлы дослық қатнасты келтирди. Көтерилисшилер сипсе, бел хәм арбаларды алды хәм заводтың дөгерегиндеги шырпы шөплерин, газеталарды, темеки қалдықтарын жыйнауды баслады.

Буны көз алдыңызға келтирип көриң! Ис хақысының көбейиуи хәм профсоюздың тән алыныуы ушын гүресип атырған бир уақтында көтерилисшилердің заводтың территориясын шығындылардан тазалап атырғанын көз алдыңызға келтириң. Американың мийнет көтерилислериниң узақ хәм шауқымлы тарийхында бундай тууралы алдын хеш еситпеди. Бир хәптеден соң көтерилис келисим менен жуумақланды – өзинен кейин хеш қандай жаман сезимлер хәм жасырын душпанлықты қалдырмай жуумақланды.

Мафусаил сыяқлы көринисте болған хәм Зевс Громовержец сыяқлы сөйлеген Даниэль Вебстер қашанлардур жақлаушы сыпатында шыққан ең әуметли адвокатлардың бири болды. Өзиниң ең күшли дәлиллерин ол дослық хабарлар менен бәрха араластырып, олар төмендегише: «жюри көрип шығыуды мүмкин деп табады», «бәлким, мырзалар бул тууралы ойланыу

керек шығар», «мине ядтан шығармауыңызға үмит еткен дәлиллерим», ямаса «сиз усы дәлиллердің әхмийетін аңсат табасыз».

Хеш қандай қысым жоқ. Басым көрсетиудің хеш қандай усыллары жоқ. Басқаларды өз пикириңе исендириуге хеш қандай хәрекет жоқ. Вебстер жумсақ, тыныш, дослық жантасыуды қолланды хәм бул оған атақлы болыуына жәрдем берди.

Бәлким сизге көтерилисти басыу ямаса судтың алдында турыуға хеш қашан туура келмейтуғын шығар, бирақ сиз уйиңиздің ижара хәқын азайтыуын қәлейтуғын шығарсыз. Дослық жантасыу бул жағдайда жәрдем бере ме? Көремиз.

Инженер О. Л. Штауб ижара төлеминиң азайтылыуын қәледі. Ол хожайынның мийримсиз хәм өжет екенин билетуғын еді. «Мен оған хат жаздым, - деп классларымыздың биринде шығып Штауб мырза айтып берди, - хәм ижара мүддети питиуден үйди босататуғынымды хабарладым. Хәқыйқатында мен көшип өтиуге қәлемеген едим. Егер ижараға хәқын түсириуге ериссем, онда қалыуды қәлер едим. Бирақ жағдай үмитсиз болып көринди. Басқа ижарашылар хәрекет етип көрди, бирақ пайдасы болмады. Хәмме маған хожайын менен сөйлесиудің қатты қыйын екенин айтты. Бирақ мен өзиме: «Мен курслерде өзимди адамлар менен қалай тутыуды үйренип атырман. Онда алған билимлеримди пайдаланаман – хәм буның неге алып баратуғынын көремиз», - деп айттым. Хожайын хатты алыудан, мениң алдыма хаткери менен келди. Мен оны есиктиң алдында сәлемлесип күтип алдым, мен хәқ нийетликти көрсеттим. Хәм ижараға хәқының көп екени тууралы бир сөз де айтпадым. Ал оның үйиниң маған унайтуғыны тууралы басладым.

Маған исениң, мен хәқ нийетли хәм мақтауға сақый болдым. Мен оны үйдиң шараятын жақсылап қойғаны менен қутлықладым хәм бул жерде және бир жыл қалыуды қәлейтуғынымды, бирақ бул жерде қала алмайтуғынымды айттым.

Көринип турғанындай, ол хеш қашан бундай нәрсени өзиниң ижарашыларында күтпеген еді хәм албырап қалды.

Сонда ол маған өзиниң тәшүишлери тууралы айтыуды баслады. Кирейине алыушыларға наразылығын билдирди.

Олардың биреуи оған он төрт хат жазды, олардың айырымлары кемситиуши еді. Екиншиси төменги қабатта жасайтуғын турғынның түнде қурылдауын тоқтатыуға хожайын мәжбүр етпесе келисим қағазын жартып таслауға қорқытты. «Сизге уқсаған қанаатлы турғынға ийе болыу қандай жеңиллик». Хәм кейин илтимас етпесем де, ол маған ижара хәқын азмаз азайтыуды усинды. Маған бул аз еді, мен төлеуим мүмкин болған нарқты айттым. Ол бир сөз де қарсылық билдирмей келисти. Ол кетип баратырып, маған қарап бурылды хәм: «Ханаңыздың қайта ислеитуғын жерлери бар ма?» - деп сорады.

Егер мен басқа тұрғынлар қолланатуғын ұсыллар менен ижара хакын азайтыўға хәрекет еткенimde, онда мен әўметсизликке дус болатуғыныма исенимли болар едим».

Керекли жантасыўды беретуғын дослық хәм жумсақлық жеңди.

Және бир көргизбени келтирип өтейик. Бул сапары исми Жәмийетлик Регистрде болған, Лонг-Айлендтиң қумлы жағалаўында Гарден-сквер-ситиде жасайтуғын Дороти Дей ханымды алайық.

«Жақында мен дослардың кишкене топарына түски асты бердим, - деп Дей ханым айтты. Мен ушын бул жүдә әхмийетли еди. Тәбийий, мен түски астың жоқары дәрежеде болыўын қәледим. Бундай ислерде мениң жақсы жәрдемшим метрдотель Эмиль болады. Бирақ бул жағдайда ол мениң исенимимди ақламады. Түски ас әўметсиз болып шықты. Эмиль көзиме көринбеди. Ол хызмет көрсетиў ушын жақсы хызмет көрсетиўдиң не екенин аз болса да билмейтуғын тек бир официанты жиберди, ол мениң хұрметли қонағыма бәрха соңғы гезекте хызмет көрсетти. Бир күни ол палыз өсимлигиниң кишкене бөлегин үлкен ыдысқа салып алып келди. Гөш қатты, картошка жүдә майлы еди. Бул қорқынышлы еди. Мен гәзепке миндим. Бул сынақты басымнан өткерийим ушын маған көп күш талап етилди, бирақ мен өзиме: «Эмиль менен ушырасыўымды күтемен хәм оған өзи туўралы ойымның хәммесин айтаман», - дедим. Бул шәршемби күни жүз берип атыр еди. Ертеңине кеште мен инсаныйлық қарым-қатнаслар туўралы лекцияны тыңладым. Лекцияларды тыңлап мен Эмильге урысып кейийдиң қаншелли пайдасыз екенин түсиндим. Ол буннан қайғылы хәм қапа болды. Урысып кейий ондағы келешекте маған жәрдем берийге қәлеўин жоқ қылады. Мен хәмме нәрсеге Эмильдиң көзи менен қараўға хәрекет еттим. Аўқатқа тоң майтуғын затларды ол сатып алмады хәм аўқатты да ол писирмеди. Айырым официантлардың ақмақ екенине ол айыплы емес. Бәлким мен жүдә қатаң хәм ашыўланыўға жүдә асыққан шығарман. Соның ушын критикалаўдың орнына дослық пенен баслаўды шештим. Алдын оны қандай қәдирлейтуғынымды көрсетиўди шештим.

Бундай жантасыў әжайып болып шықты. Эмильди ертеси күни күргенимде, мен оған күлимсиредим. Ол қорғаныў жағдайын қайғылы ийеледи хәм урысқа талпынды. Мен былай дедим: «Эмиль тыңлаң адамлар менен ушырасыўлар өткерип атырған ўақытта қоллаўыңыздың өзиме қатты керек екенин билиўиңизди қәлер едим. Сиз – Нью-Йорктеги жақсы метрдотельсиз. Әлбетте, мен өнимди сиз сатып алып хәм аўқатты писирмейтуғыныңызды жақсы түсинемен. Хәм сәршемби күни болған ўақыда сизиң айыбыңыз жоқ».

Булытлар тарқады. Эмиль күлди хәм: «Әлбетте, ханым. Гәп асханада. Мен айыплы емес едим», - деп айтты.

Мен даўам еттим: «Енди мен бир неше кешки асларды өткермекшимен хэм Эмиль маған сизиң мәсләхәтиңиз керек. Қалай ойлайсыз, асхананызға туўрыланыўға мүмкиншилик бериў керек пе?»

«О, әлбетте, ханым, әлбетте. Бул енди қайтарылмайды деп үмит етемен».

Келеси хәптеде мен және түски асты бердим. Эмиль екеўимиз менюди белгиледик. Мен оның ис ҳақын еки есеге азайттым, бирақ алдыңғы қәтелери туўралы еслетпедим.

Бизлер барғанда стол әжайып Америка роза гүллери менен безетилген еди. Эмиль хызмет көрсетиўде барлық ўақыт қатнасты. Егер патшаның хаялы Мэридин өзин қабыл еткенде де ол буннан көбирек итибарды бере алмаған болар еди.

Аўқат әжайып хэм ыссы еди. Хызмет көрсетиўде кемислик жоқ еди. Бир официанттың орнына төрт официант аўқатты жеткерди. Соңында Эмиль десертти алып келди.

Түски ас жуўмақланғанда, хұрметли достым меннен былай деп сорады: «Сиз метрдотельди сыйқырлап қойдыңыз ба? Мен бундай хызметк көрсетиўди, бундай итибарды ҳеш қашан көрмеген едим».

Ол ҳақ еди. Мен оны дослық жантасыў хэм жоқары баҳа менен өзиме қараттым.

Көп жыл алдын мен Миссури штатының арқа-батысында бала болған хэм аўыллық мектепке тоғай арқалы жалаң аяқ жүретуғын ўақтымда бир күни қуяш хэм самал туўралы тымсалды оқыдым. Олар ким күшлирек екенінде тартысты хэм самал: «Мен саған қарағанда күшлирек екенимди дәлиллеймен. Плащ кийген ғаррыны көрдиң бе. Оны плащын шешиўге саған қарағанда тезирек мәжбүр етемен», - деп айтты.

Қуяш булттың артына жасырынды, ал самал боранға айналаман дегенше және де күшлирек есиўди баслады. Ол қаншелли күшли ескен сайын, ғарры плащына соншелли көбирек бүркенди. Ақыр-ақыбет самал пәсейди хэм тоқтады хэм сонда қуяш булттың артынан шықты хэм жолаўшыға күлимсиреди. Жолаўшының кейпияты көтерилди хэм плащын шешти. Хэм қуяш самалға әлпешлеў хэм мийирманлықтың қәхәр хэм күштен бәрха күшлирек екенин айтты.

Және мен балалықта усы тымсалды оқығанымда, оның әдиллиги билим хэм мәденияттың тарихый орайында, мен көриўди де әрман етпеген қалада, Бостондағы узақ қалада исте дәлилленди. Ол он үш жылдан соң мениң талабам болған доктор Э. Х. Б. тәрәпинен Бостонда дәлилленди. Классларымыздың биринде доктор Б мыналар туўралы айтып берди: «Сол ўақытлары бостон газеталары өтирикши шыпакерлердиң жарнамалары, нызамсыз жұмыс ислейтуғын акушерлердиң дағазалары хэм аўырыўларды емлейтуғындай көринис ислеп, бирақ ҳақыйқатында айыпсыз қурбанлардың изинен аң аўлап, оларды мәртликти жоғалтыў хэм басқа қорқынышлы нәрселер менен қорқытатуғын өтирикши-шыпакерлердиң жарнамаларына

толы еди. Олардың емлеуі өз құрбанын қорқыныш жағдайында ушлап турыўдан ибарат болып, ол ушын хеш қандай пайдалы нәрсени ислемейтуғын еди. Өтирик акушерлер қатар өлимлердің себепшиси болды, бірақ тек айырымлары хұким етилди. Көпшилиги азғантай жарима менен қутылып ямаса өзлериниң сиясий орталар менен байланысын пайдаланып жазадан қуталатуғын еди.

Бостон пухаралары наразылық толы болған жағдай пайда болды. Ұазшылар кафедраларынан шақырды, газеталарды ғарғады хәм қудайдан өтирикшилердің жарнамасына ақша ушын газеталарды сатыўға қарсы жәрдем сорады. Пухаралық шөлкемлер, исбилермен адамлар, хаял-қызлар клубы, ибадатханалар, жаслар жәмийети ғарғады хәм әшкаралады – булардың пайдасы болмады. Штаттың нызам шығарыўшы органларында уятлы жарнамаға қадаған бериў ушын қәхәрли гүрес қызды.

Сатып алыў хәм сиясий хийлелердің арқасында ол жеңилиске ушырады.

Доктор Б. сол ўақытлары масихыйлардың бирлеспесине киретуғын пухаралар Комитетиниң орынбасар еди. Оның Комитети хәмме нәрсени ислеп көрди, бірақ әўметсиз болды. Усы медициналық жынаятшыларға қарсы гүрес үмитсиз болып көринди.

Хәм мине, бир күни түнде, ярым ақшамда, доктор Б. алдын хеш кимниң ойына келмеген нәрсени ислеўге хәрекет етти. Ол хәқ нийетлилик, кеўли аўыўды, жоқары баҳаны пайдаланыўға хәрекет етти. Хәм буны баспахана ўәкиллериниң өтирик-шыпакерлерди жарнама етиўди өзлери тоқтататуғындай етип иследи. Ол «Бостон-геральд» газетасының редакторына хат жазды. Өзиниң хатында доктор Б. усы газетаның унайтуғынын, себеби оны бәрхә оқытуғынын, ондағы жаңалықлардың түсиникли баян етилетуғыны хәм өтирик шаўқымсыз да мақалалардың әжайып орнатылатуғыны хәққында айтты.

Бул шаңараққа арналған әжайып газета. Доктор Б. бул газетаның Жаңа Англияның хәм Американың жақсы газеталарының бири деп ойлайтуғынын айтты. «Бірақ, - деп даўам етти доктор, - достымның жас қызы бар. Ол маған кеше кеште қызының газетаныздағы аборттың тәжирийбели «устасы» туўралы жарнамалардың биреўин даўыслап оқығанын хәм бул жарнамадағы айырым сөзлердің нени аңлататуғынын сорағанын айтып берди. Ашығын айтқанда, ол албырады хәм не жуўап бериўди билмеди. Газетанызды Бостондағы жақсы үйлер алады. Егер бул нәрсе достымның үйинде жүз берген болса, онда бәлким бул нәрсе көплеген басқа үйлерде де жүз беретуғын шығар. Егер сизиң жас қызыңыз болғанда, оның бундай жарнамаларды оқыўына тосқынлық етпеген болар ма едиңиз? Хәм бундай сораўларға не деп жуўап берген болар едиңиз?

Басқа барлық нәрселерде кемшиликсиз болған әжайып газетада жоқарыда келтирилген айрықшалығы бар екени ашынарлы, усының себебинен айырым әкелер бундай газетаның қызларының қолына түсип

қалыуынан қорқады. Хәм газетанызға жазылған мыңлаған адамлардың бул тууралы мен сыяқлы ойлауы мүмкин бе?»

Еки күннен кейин «Бостон Геральд» газетасы доктор Б.ға жууап жазды. Доктор бул хатты мине эсирдің үштен биринен берли өз архивинде сақлап келген хәм курслеримнің тыңлаушысы болған ол хатты маған берди. Хәзир ол мениң алдымда, ол әк октябрь 1904 - жылға сәнеленген еди:

«Медицина докторы Э. Х. Б-ға.

Бостон. Массачусетс.

Хұрметли мырза!

Мен өзимди усы айдың 11-сәнесинде газетаның редакторына келген хат ушын жүдә миннетдаршылық сеземен, өйткени ол мени усы жәрдеги жұмысым басланыудан ойланатуғын хәрекетке улыўма қаратты.

Дүйшемби күнинен баслап «Бостон Геральд» газетасында мүмкин болғанынша қарсылық келтиретуғын жарнамалардың баспадан шығарылыуы толығы менен тоқтатылады. Боранлы бүрккиш-шприцлерде хәм усыған уқсаған қәлеген жарнама хәққында медициналық баспалар улыўма жоқ қылынады, ал хәзир бийкар етиў мүмкин болмаған басқа қалған медициналық дағазалар редактордың қатаң тексеріуинен өтеди.

Және бир мәрте маған шешим қабыл етиўге жәрдем берген хат ушын сизге миннетдарман деп шын жүректен сизиң бастырып шығарыушыңыз У. Й. Хосколи».

Эзоп Крез сарайында жасаған грек қулы болды. Ол Масих туўылмастан 600 жыл алдын мәңгилик тымсалларды дәретти. Бирақ ол үйреткен адамзат тәбияты хәққында хәқыйқатлар 25 эсир алдын Афинада әдил болғаны сыяқлы хәзир Бостон хәм Бирмингемде де әдил. Самалға қарағанда қуяш сизди пальтоны тезирек шешіўге мәжбүр ете алады, ийгиликли, дослық жантасыў, жоқары баха қатты даўыл хәм боранға қарағанда жер үсти дүньяда тезирек көндире алады.

Линкольнның не айтқанын есте тутың: «Бир тамшы пал менен ашшы өтке қарағанда көбирек шыбынларды тутыўға болады».

Егер сиз адамларды өзиңиздің көз-қарасыңызға қаратыўды қәлесезиң, онда 4-қағыйданы пайдаланыўды умытпаң:

АЛДЫН ӨЗИҢИЗДИҢ ДОСЛЫҚ ҚАТНАСЫҢЫЗДЫ КӨРСЕТИҢ.

5 – Бап. Сократтың сыры.

Сәўбетке кирисип атырып, сәўбетти қарсыңыздағы адам менен пикириңиз қарама-қарсы болған сораўлардан басламаң. Керисинше, сәўбеттиң ең басынан баслап пикириңиз туўры келетуғын нәрселер тууралы сөйлесиң хәм сәўбет даўамында оның менен келисетуғыныңызды айтып өтиң. Егер бул хәқыйқатында бар болса, яғный екеуиңиз де бир нәрсеге

талпынып атырған болсаңыз хәм көз-қарасыңыздағы айырмашылық анық мақсетинизде емес, ал тек усылларға ғана тийисли болса, онда буны жийе айтып өтиң.

Оны бастан-ақ: «Аўа. Аўа», - деп айтыўға мәжбүр етиң. Оны мүмкин болғанынша «яқ» сөзинен услап турың.

«Кери жуўап, - деп өзиниң «Адамның жүрис-турысына тәсир етиў» атлы китабында профессор Оверстит айтады, - жеңиў ең қыйын болған тосқынлық.

Адам «яқ» деп айтқанда, оның өзимшиллиги айтқан сөзине садық болып қалыўын талап етеди, кейинирек ол бул «яқ»тың ақылсызлық екенин сезиўи мүмкин, бирақ онда есапласа алмайтуғын бийбаха намысы бар. Ол оны бир күни айтқан сөзине қайсарлық пенен жабысып алыўына мәжбүр етеди.

Дәл соның ушын ең бастан баслап сәўбетлесиўшини тастыйықлаў хәм келисим тәрепине бағытлаў әхмийетли.

Шебер сәўбетшии ең басынан бир неше «Аўа»ларға ерисе алады.

Усының менен ол өзиниң сәўбетлесиўшисин қанаатланарлық жуўапқа бағытлайды, оның психологиялық барысларына тастыйықлаўдың улыўма бағытын береді. Бул белгили бир бағыт, буның ушын белгили бир күш талап етиледі, нәтийжеде оның бағытын қарама-қарсы тәрепке өзгертиўге айтарлықтай үлкен күш талап етиледі.

Жүз берип атырғанның психологиялық схемасы анық түсиникли. Адам «яқ» деп айтқанда – ҳақыйқатында усындай деп ойлайды – ол «яқ» деген сөзди айтқанда қарағанда көбирек нәрсени айтады. Оның пүткил организми – нервлери, ишки секреция безлери, булшық етлери – қарсы шығыў орнына бағытланады.

Әдетте бул көзди ашып жумғанша жүз береді, бирақ айырым ўақытлары артқа шегиниўди көриўге болады. Пүткил нерв-булшық ет қурылысы қабыл етпеўдин қорғаныў жағдайын ийелейди. Хәм керисинше, адам «Аўа» деп айтқанда ҳеш қандай алыслаў жүз бермейди. Организм алға қарай шыққандай қабыл етиў ушын ашылады. Сонлықтан, сәўбеттиң басында сәўбетлесип атырған адамымыздан қаншелли көп мақуллаўды ала алсақ, оны баслы усынысымызға қаратыў нийетимизде соншелли әўметли боламыз.

Тастыйықлаўшы жуўаплардың бул усылы жүдә әпиўайы. Хәм солай болса да қатты бийпарўалықта болады. Айырым ўақытлары адамлар ең бастан-ақ отрицание орнын ийелеў арқалы өзимизди көбирек қәдирли етип атырмыз деп ойлайтуғындай болып көринеди. Үзил-кесил хәрекеттиң, пикирдиң тәрептары жыйналысқа өзиниң консерватив (ески дүзилистиң хәм көз-қарастың тәрепин тутыўшы адам) кәсиплеси менен барады хәм өзін оны мүмкин болғанынша тезирек ашыўландырыўға миннетлимен деп сезеди.

Бунда ол қандай мақсетке ериспекши? Егер ол өзине тек қанаатланыў алып келиўди қәлесе, егер ол усындай жол менен бир нәрсеге ерисиўди ойлап атырған болса, онда ол ақмақ болғаны.

«Алдын талаба ямаса қарыйдар, бала, күйеу ямаса хаялды «яқ» деп айтыуға мәжбүр етиң хәм сизге кейин қарсылықтың көтерилген усы түгин тастыйықлауға айналдырыу үшін күшли сабырлылық талап етиледі».

Усы «Ауа, ауа» усылын пайдаланыу Гринвичте Нью-Йорк банкының кассири Джеймс Эберсонға қәлеген басқа жағдайда жоғалған болатуғын қарыйдарды услап қалыуына мүмкиншилик берди.

«Бул адам бизлерде есап бетин ашыу үшін келди, - деп Эберсон мырза айтып берди, - хәм мен оған әдеттеги қағазды толтырыуға бердим. Ол айырым сорауларға жууап берди, бирақ басқа сорауларға жууап бериуден бас тартты.

Егер бул инсанийлық қарым-қатнастарды үйрениуді басламасымнан алдын жүз бергенинде, мен бул адамға банке керекли мағлыұматты бериуден бас тартса ақшасын банке қойыудан бас тартатуғынымызды айтар едим. Енди мен алдынлары өзимди усындай тутқанымнан уяламан. Тәбийий, бундай нәрсе маған рәхәт алып келетуғын еди. Мен банктың қағыйдаларын көзге илмеуіге болмайтуғынын түсиндирип, бул жерде кимнің хожайын екенин көрсеттим. Бирақ әлбетте, бундай жол бизлерге қаржылық қоллауды көрсетиуіге келген адамда жағымлы тәсир көрсетпеди. Хәм, буннан тысқары, мен тастыйықлаушы жууаптар усылынан пайдаланбақшы едим. Демек, мен ол бериуден бас тартқан мағлыұматтың хеш қандай зәрүрлиги жоқ екенине оның менен келистим.

«Бирақ сиз қайтыс болған жағдайыңызда ақшаңыздың бизлерде қалыуына жол бере аласыз ба? Банкымыздың бул ақшаларды нызам бойынша хуқыққа ийе жақын туысқаныңыздың атына өткергенин қәлемейсиз бе?» - деп мен айттым.

«Ауа, әлбетте».

«Еркиңизди өз уақтында хәм қәтесиз орынлай алыуымыз үшін жақын туысқаныңыздың исмин айтыу жаман болмас еди деп есапламайсыз ба?» - деп мен дауам еттим.

Ол және «Ауа» деп айтты.

Бул адамның жағдайы өзгерди хәм бул мағлыұматты өзимиздің пайдамыз үшін сорамай атырғанымызды түсингенинде азмаз жибиди. Банкымызден кетпестен алдын ол бизлерге талап етилген мағлыұматларды берип қоймастан, ал мениң мәсләхәтим бойынша анасының атына қосымша есап бетин ашты хәм ол хәққында сорауларға жууап берди.

Өзинің тастыйықлаушы жууаптарының тәсири астында өзинің биринши аухалы хәққында умытып хәм берген мәсләхәтлеримди ислеуді баслағанын гүзетиуіге болатуғын еди.

«Вестингауз Джозеф Эллисон» фирмасының коммивояжери өзинің сатыу жеринде бир кархана бар екенин хәм усы кархананы өзинің буйыртпашыларының қатарында көриуді қатты қәлейтуғынын айтып берди.

«Мениң басламашым он жыл даўамында оларға күнде барды, солай болса да ҳеш нәрсе сата алмады.

Усы сатыў районын алып, мен өз гезегинде оларға және үш жыл бардым, бирақ олардан буйыртпа алмадым. Ақыр-ақыбет, үш жыл өткеннен кейин мен оларға бир неше мотор сата алдым. Егер тексерип көриўге сатып алынған моторлар әўметли деп тән алынса, онда мен бир неше жүз моторларға буйыртпа алыўға нийетленген едим. Мениң үмитлерим усындай еди.

Мен моторлардың сапасы жақсы экенин билетуғын едим ҳәм үш хәпте өткеннен соң мен олардың алдына басымды тик көтерип бардым.

Бирақ басымда узақ жоқары тутып жүриўиме туўра келмеди. Олар бас инженерии мени: «Элисон, мен сизиң моторларыңызды сатып ала алмайман», - деген сөзлер бенен күтип алды.

«Бирақ, не ушын? — деп мен таң қалып бақырдым. Не ушын?»

«Себеби моторлар қатты ысыйды, оларға қол тийгизиў де мүмкин емес».

Мен тартыс пенен ҳеш нәрсеге ересе алмайтуғынымды түсинетуғын едим. Буған өз тәжирийбемде көз жеткерген едим. Ҳәм ойыма тастыйықлаўшы жуўаплар усылынан пайдаланыў келди.

«Енди, жақсы, - деп мен айттым, - Смит мырза сиз бенен келисемен, моторларыңыз қатты қызып кетеди, сизиң енди бизлерден мотор сатып алыўыңыздың кереги жоқ. Сизге белгиленген муғдардан аспай қызатуғын мотор керек. Солай емес пе?»

Ол буған келисти. Мен оның биринши «АЎА» деген сөзин алдым.

«Миллий Шөлкемниң қағыйдалары былай дейди: дурыс қурылған мотор Фаренгейт бойынша 22 градус болған ол турған ханадағы температурадан жоқары жылыта алады. Солай ма?»

«Аўа, бул улыўма дурыс, - деп ол келисти, - бирақ сизиң моторларыңыз айтарлықтай көбирек қызыйды».

Мен оның менен тартыспадым, ал тек цехындағы температураның қандай экенин сорадым.

«Фаренгейт бойынша шама менен 75 градус», - деп ол жуўап берди.

«Яқшы. Егер цехтың температурасына 22 градусты қоссақ, онда улыўма температура Фаренгейт бойынша шама менен әңў градус болады. Мен дурыс айтып атырман ба?»

Ол және «аўа» деп айтты.

«Онда сиз қолыңызды усы моторлардан узақта тутыў ақылға муўапық деп ойласыз ба?» - деп мен оны соңғы шешимге алып бардым.

«Сиз ҳақсыз деп есаплайман», - деп ол тән алды. Бизлер оның менен және азмаз сәўбетлестик, ал кейин ол өзиниң хаткерин шақырды ҳәм моторларды алыў ушын усы айдың қаржысынан шама менен қ5000 доллар ажыратыўға буйрық берди.

Мен тартысыўдың керек емеслигин, затларға басқа адамның көз-қарасы менен қараўға хәм оны «АЎА» деп айтыўға мәжбүр етиўге хәрекет етиўдин пайдалырақ хәм қызықлырақ екенин ақыр-ақыбет түсинбесимнен алдын маған компания ушын жоғалған көп жыллар хәм сансыз мыңлаған долларлар талап етилди.

«Овод Афин» болған Сократ Афина бойлап жалаң аяқ жүриўди жақсы көриўине қарамастан, ең әжайып адамлардың бири болды. Қырық жасқа толғанда Ион он тоғыз жаслы қызға үйленди. Ол пүткил адамзаттың тарийхы даўамында жүз аз адам ислей алған нәрсени иследи: адамзаттың пикирлеў бағытын тамыры менен өзгертти. Хәм енди, оның қайтыс болғанынан 23 жүз жыллық өткенинен соң, оны қашанлардур карама-қарсылықларға толы болған дүньяға тәсир көрсете алған адамзаттың дана устазларының бири сыпатында хұрмет етеди.

Оның усылы неден ибарат еди? Ол адамларға өзлериниң нахақ екенин айта ма?

О, яқ! Басқа ким болса да, бирақ Сократ емес. Ол буның ушын қатты дана еди. Оның дәлиллеў жоллары хәзир мақуллайтуғын жуўапларды алыўға негизленген «сократтың усыллар» деген атама менен белгили.

Ол адамға келисиўге мәжбүр етеуғын сораўларды беретуғын еди. Ол бир үйим жеңип алынған «АЎА»лар жыйналаман дегенше бир тастыйықлаўдан соң екиншисин жеңетуғын еди. Ол бир неше минут алдын қарсы болған нәрсесине түсиниўге үлгерместен қалай келискенин көремен дегенше сораў бериўди даўам етеуғын еди.

Келеси сапары, сизди адамның нахақ екенин айтыўға қәлеўиңиз қоршаған ўақытта, қартайған жалаң аяқ Сократты есимизге түсирейик хәм «АЎА» деген жуўап берилетуғын сораўды берейик.

Қытайлыларда Шығыстың көп әсирлик даналығы бар мынадай нақыл бар: «Әсте жүрген узаққа барады»

Мийнет сүйгиш қытайлылар адамзаттың минез-қулқын үйрениў ушын бес мың жылды сарплады хәм олар өзлериниң телегине дана гүзетиўлеринен мол зүрәт жыйнады: «Әсте жүрген узаққа барады»

Егер сиз адамларды өзиниздин көз-қарасыңызға қаратыўды қәлесейиз, онда 5-қағыйда былай деп айтады:

СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗ БАСТАН-АҚ СИЗГЕ: «АЎА, АЎА», - ДЕП ЖУЎАП БЕРИЎГЕ МӘЖБҮР БОЛСЫН.

6 – Бап. Наразылықты алдын ала ескертиў ушын сақлаўшы қақпақ.

Көпшилик адамлар сәўбетлесиўшини өзиниң көз-қарасына исендириўге хәрекет етип атырып бизлер менен жүдә көп сөйлеседи. Коммивояжерлер усы қымбатқа туратуғын қәтеге көп ушыраған. Сизиң сәўбетлесиўшиңиз

сөйлесін, ол өзінің иси ямаса машаласы менен сизге қарағанда жақсырақ таныс. Оған сораулар берің, ол сөйлесін.

Егер оның менен келіспесеңіз де, оның сөзін бөліуден өзіңізді ушлап турың. Хеш ұақытта! Бул кәуипли. Егер онда айтыуды қалеген өзінің пикирлери болса, онда ол сизге хеш қандай итибар бермейди. Бундай нәрсени қәлеу қатнастарда орнын толтырама?

Көремиз. Мине усылай ислеуге мәжбүр болған адам тууралы ұақия.

Бир неше жыл АҚШтағы үлкен автомобиль магнатларының бири өзінің жыллық талабын қанаатландырыу үшін қаплауға болатуғын гезлемелерди алыу тууралы келісім алып барды. Үш үлкен фабрикантлар өнімлериниң үлгисин көрсетти. Үлгилерди автомобиль компанияларының экспертлери көрип шықты хәм хәр бир фабрикантқа шамаланған келісімге байланысly сорауларды талқылау үшін өзінің ўәкилин жибериуди жазып хат жиберилди.

Фабрикантлардың ўәкиллериниң бири Г.Б.Р. қалаға келди, аўыр түрдеги ларингит пенен аўырып қалды. «Мениң гезегим келгенде, - деп Р. мырза айтып берди, - мениң даўысым шықпай қалды. Мен зорға сыбырлап сөйлей алатуғын едим. Мени ханаға мирәт етти, ол жерде мен гезлемелер бойынша қәнийге, керек-жарақты тәмийин етип бериу бойынша ўәкил, коммерциялық директор хәм компания президенти менен бирге болдым. Мен турдым хәм сөйлеуге хәрекет еттим. Бирақ зорға сыбырлай алатуғын едим.

Хәмме столдың дөгерегинде отыр еди, сонлықтан мен қағазға былай деп жаздым:

«Мырзалар, мен даўысымды жоғалттым хәм сөйлей алмайман».

«Мен сизиң орныңызға сөйлеймен», - деп президент айтты. Ол гезлемелеримниң үлгилерин көрсетти хәм олардың жақсы сыпатынларын айтып өтти. Затларымның жақсы тәреплерин талқылау басланды. Хәм президент мениң орныма сөйлеп атыр екен, тәбийий, талқылау ұақтында ол мениң тәрепимде турды. Мен тәрептен жалғыз қатнасыу басымды ийзеп хәм күлимсиреуден ибарат болды.

Усы өзине тән болған жалғыз конференцияның нәтийжесинде мен улыўма нарқы 1600000 доллар болған қаплауға болатуғын гезлемелерди жеткерип бериуге келісім дүздим – бул қашанлардур мен дүзген келісімлерге қарағанда ең үлкен буйыртпа болды.

Сол ұақытлары даўысымды жоғалтпағанымда мениң менен келісім имзаланбаған болатуғынын анық билемен, өйткени менде истиң пүткил жағдайы хаққында көз-қарасларым улыўма надурьс еди. Усылай етип, мен басқа адамның сөйлеуине жол қойиудың қандай пайдалы екенин күтилмегенде көрдим».

Электр компаниясынан Джозеф С. Вебб дәл усындай ашылыс иследи.

Вебб мырза Голландиялы әўметли фермерлер орналасқан Пенсильванияның аўыл хожалықлы жерине тексеріуши сапарға шықты.

«Не ушын бул адамлар электрден пайдаланбайды?» — деп ол аўқатлы ферманың қасынан өтип баратырғанда компанияның жергиликли ўәкилинен сорады.

«Олар – сықмарлар. Оларға бир нәрсени сатыў қыйын, - деп ўәкил наразылық пенен жуўап берди. Мен буны ислеўге хәрекет еттим, бирақ пайдасы болмады. Буннан тысқары, олар компаниядан наразы еди».

Бул үмитсиз болыўы мүмкин, бирақ Вебб бахытын сынап көриўди шешти хәм ферманың қапысын қақты. Қапы азмаз ашылды хәм қартайған Друкенброк ханым басын шығарып қарады.

«Ол компанияның ўәкилин көриўден, - деп бул ўақыяны сўўретлеп атырып Вебб мырза маған айтып берди, - ол қапыны дәрриў жапты. Мен және қақтым хәм қапы және азмаз ашылды. Бул сапары ол бизлер хәм компаниямыз туўралы қандай ойда екениниң хәммесин айтыўға киристи.

«Друкенброк ханым, - деп мен айттым, - мазаңызды алғанымыз ушын кешириң.

Бирақ мен бул жерге электрден пайдаланыўға сизди көндириў ушын келмедим. Мен тек азмаз мәйек сатып алмақшы едим».

Ол қапыны ашты хәм бизлерге гүман менен қарады.

«Мен кохинхиноклердиң әжайып мәйеклерин көрдим хәм жаңа туўылған мәйеклерден сатып алыўды қәлер едим». Қапы кең ашылды. «Таўықларымның кохинхинки екенин қаяқтан билесиз?» - деп ол қызығыўшылық пенен сорады.

«Мен өзим таўық бағаман, - деп мен жуўап бердим, - хәм тән алыўым керек, кохинхиноктың жақсырақ уяласын хеш қашан ушыратпадым».

«Не ушын сиз өзиниң таўықларыңыздың мәйеклерин пайдаланбайсыз?» - деп ол азғантай гүман менен сорады.

«Себеби мениң таўықларым ақ мәйек туўады. Хәм, әлбетте, үй бейкеси болғанлықтан сиз гәп пирог писириўге келгенде ақ мәйеклердиң қоңыр мәйеклер менен теңлесе алмайтуғынын билесиз. Ал хаялым болса өзиниң пироглары менен мақтаныш етеди».

Усы ўақытқа шекем Друкенброк ханым тынышланып қапыдан сыртқа шықты, соның арасында дөгерекке қарап, мен фермада жақсы май шығаратуғын жер бар екенин көрдим.

«Билесиз бе, Друкенброк ханым, - деп мен даўам еттим, - күйеўиңиз май ислеп шығарыўдан тапқан ақшасына қарағанда, сиз таўықларыңыздан көбирек табыс аласыз деп ойлайман».

Бах! Мен анық нышанға тустим. Ол есик аўзынан шықты. Әлбетте, оның табысы мол. Хәзир ол маған бул туўралы айтып береді. Бирақ ол күйеўин буны тән алыўына хеш мәжбүр ете алмайды.

Ол бизлерди өзиниң таўық кетегин көриўге мирәт етти. Көрик ўақтында мен ол ойлап тапқан кишкене жетискенликлерге итибар қараттым хәм шын жүркетен мақтаў айттым. Жемлердиң белгили сортларын хәм белгили ыссылықты мәсләхәт еттим хәм оннан түрли сораўлар бойынша мәсләхәтлер сорадым. Бизлер жанлы сәўбетлестик хәм тәжирийбелеримизди белистик.

Ақыр-ақыбыт ол айырым қоңсыларының таўық кетеклерине электр тогын өткергенин хәм буның әжайып нәтийжелерди беретугынын көрди. Ол өзиниң не ислеўи ҳаққында мениң пикиримди билиўди қәлейди. Еки хәптеден кейин Друкенборктың кохинхинлери қанаатланыўшылық пенен қоқақлады хәм электр жарықлығы астында хәр ўақыт қасынды. Мен таза қарыйдарлы болдым, ол көбирек мәйек алатугын болды хәм хәммеси қуўанышлы.

Бирақ – бул усы ўақыядағы баслы нәрсе – мен егер бул туўралы биринши гәп баслаўына оған жол бермегенимде Пенсильваниялы фермердиң ҳаялын электрден пайдаланыўға көндире алмаған болар едим.

Бундай адамларға өзиниң затынды алдап сатыўға болмайды. Олардың өзи затынды сатып алыўды қәлесин».

Жақында «Нью-Йорк Геральд Трибун» атлы газетаның қаржылық бетинде үлкен тәжирийбеси бар қәнийгеге жумысты усыныў туўралы дағаза пайда болды. Чарльз Т. Кубелис дағазаға жуўап берди хәм көрсетилген мәнзилге жуўап жиберди. Бир неше күннен кейин ол сәўбетке барыўға мирәт етилген хатты алды. Сәўбетке бармастан алдын ол фирманың баслығы туўралы мүмкин болғанынша көбирек мағлыўматқа ийе болыў ушын Уолл-Стритте көп ўақтын өткерди. Сәўбет барысында ол былай деди: «Маған усындай абройы бар идарада жумыста ислеў қатты жағымлы болар еди. Еситиўимше сиз жазыў столы хәм бир стенографист пенен бир ханалы идарадан баслаған екенсиз. Бул дурыс па?»

Дерлик хәр бир әўметке ерискен исбилермен өзиниң биринши қәдемлери туўралы еслеўди жақсы көреди. Бул адам айрықша еме еди. Ол қалтасында бары-жоғы 450 доллары хәм басында бир жақсы пикири болып қалай баслағаны туўралы узақ баянлап бериўди баслады.

Ол руўхын түсирмеўге, масқаралаўларға итибар бермеўге қалай хәркет еткени, күнине екшемби хәм байрам күнлерин қосқанда он еки саатлап қалай ислегени, ақыр-ақыбет қалай барлық тосқынлықларды жеңгени хәм энди Уолл-Стриттеги үлкен исбилерменлердиң жәрдем хәм мағлыўмат сорап мұражат ететуғыны туўралы айтып берди. Ол өзиниң абройына мақтаныш ететуғын хәм абройына мақтаныш етиўге ҳуқықлы еди. Хәм ол буның хәммесин руўхланыўшылық пенен айтып берди. Ақыр-ақыбет ол Кубелис мырзадан жумыс тәжирийбеси туўралы қысқа сорады, кейин вице-президентлериниң биреўин шақырды хәм: «Ол бизлер излеген адам деп ойлайман», - деп айтты.

Кубелис мырза мүмкин болған жалланба адамының жетіскенліктері тууралы алдын ала билиуге хәрекет етті. Ол оған хәм оның машқалаларына қызығушылық көрсетті. Ол оған өзі тууралы айтып бериүине мүмкиншилик берди хәм усының арқасында жақсы тәсир көрсетті.

Ғақыйқат мынадан ибарат: досларымыз бизлердің өз жетіскенліклеримиз бенен мақтаныуымызды еситкенге қарағанда, өзлери хәм өзлеринің жетіскенліктері тууралы айтып бериүди көбирек жақсы көреді.

Француз философы Ларошфуко былай деди: «Егер сиз душпанға ийе болыуды қалесеңіз, онда досларыңызға өзіңіздің артықмашылықлы екеніңізди сездириң, бирақ егер досқа ийе болыуды қалесеңіз, онда досларыңызға өзіңізден үстин екенін сезиүине жол берің». Бул не ушын дурыс? Сонлықтан досларыңыз сизден үстин болған уақытта – бул оларда өзинің қадирли екенін билдиреди, бирақ бизлер олардан үстин болсақ – бизлер оларда өзинің кемшиликли сезиүине жол қоямыз хәм бул қызғанышқа алып келеди.

Немецлерде аудармасы шама менен төмендегіше еситилетуғын нақыл бар: «Үлкен қуаныш – бул бизлер өзимиз күнлейтуғын адамлардың бахытсызлықларын көргенимизде сезетуғын табалыушылық», ямаса басқаша айтқанда: «Басқалардың қайғылары бизлерге көбирек қуаныш алып келеди».

Ауа, досларымыздың айырымлары әуметимизге қарағанда, бахытсызлықтарымызға көбирек қуанады.

Солай екен жетіскенліклеримизди азмаз азайтуу жақсырақ. Киши пейил болайық. Бул бәрха ақланады. Ирвин Обб не ислеуді билетуғын еди. Бир күни Оббтың судта гуа болып шығуы уақтында адвокат оннан былай деп сорады: «Обб мырза, маған мәлим болыуынша, сиз атақлы жазыушылардың бири болып табыласыз. Бул дурыс па?»

«Бәлким, ылайықлы болғаныма қарағанда маған көбирек әумет күлип баққан шығар, - деп Обб жууап берди. Бизлер киши пейил болыуымыз керек, өйткени я мен, я сизлер көп нәрсеге турарлық емеспиз. Екеуимиз де қайтыс боламыз хәм жүз жылдан кейін умытыламыз. Майда жетіскенліклеримиз бенен басқалардың мазасын алыу ушын өмир жүдә қысқа. Буның орнына сәубетлесип атырған адамымыз сөйлесін.

Егер ойланып қарасақ, онда көп нәрседе мақтана аламыз ба? Бизлерди ақылдың қысқалығынан не қутқаратуғынын билесіз бе? Айтарлықтай көп нәрсе емес. Кегирдек безиңздеги нарқы бес цент туратуғын йодтың муғдары. Егер хирург кегирдегимизди ашса хәм усы бир тамшы йодты алса, онда сиз ақмаққа айналасыз. Мүйештеги дәриханадан бес центке алыуыңызға болатуғын бир тамшы йод – бул сиз хәм психикалық кеселлер ушын пананың арасында турған нәрсе. Бес центлик йодқа! Мақтанатуғын нәрсе жоқ, дурыс емес пе?»

Демек, егер сиз басқа биреуді өзиниздің көз-қарасыңызға исендириуді қаласаңыз, онда б-қағыйданы пайдаланың:

СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗҒА ИШИНДЕГИЛЕРИН АЙТЫҰҒА МҮМКИНШИЛИК БЕРИҢ.

7 - Бап. Бирге ислесиўге қалай ерисиўге болады.

Гүмис ыдыста алып келипген пикирге қарағанда өзиниздің пикириңизге көбирек исенесіз, солай емес пе? Ал егер бул усылай болса, онда өз пикириңди басқаларға жабыстырыў ақылға муўапық па? Оларды ойландырып қойған жақсы емес пе хәм сәўбетлесиўшиңиз жуўмақты өзи шығарсын.

Көргизбе ушын: бұрын талабам болған, Филадельфиялы Адольф Зельц бир күни автомобиль сатыў бойынша үмитсизлендиретуғын агентлер топарының руўхын көтериў зәрүрлиги менен дус болды. Агентлер менен ушырасыўды шөлкемлестирип, ол олардан өзинен нени күтип атырғанын анық баян етиўин сорады.

Шығып сөйлеўди тыңлап атырып, ол келтирилген усынысларды тахтаға жазды. Кейин ол былай деди: «Меннен күтип атырған нәрселериңиздің хәммесин орынлайман. Енди сизден нени күтиўим мүмкинлигин маған айтыўыңызды сорайман. Тез хәм анық жуўаплар болды: хақ нийетлилик, хақлық, ерк, биргелесип жумыс ислеў, күнине сегиз саат руўхланыўшылық пенен жумыс ислеў. Ушырасыў көтерилиў хәм жигерлениў менен жуўмақланды хәм кейин Зельц мырза маған айтқанындай, сатылған машиналардың санының өсиўине алып келди.

«Адамлар мениң менен моральлық келисимге уқсаған нәрсени дүзди, - деп Зельц мырза айтты, - хәм өз ўазыйпаларымды қалай орынлағанымға қарап, олар өзлериниң ўазыйпаларын орынлаўға таяр еди. Олардың талаптарын хәм қәлеўлерин анықлаў олар мүтәж болған сол жигер туўдырыўшы болды».

Бир нәрсени ислеўге ямаса бир нәрсени сатып алыўға өзін мәжбүр еткенин түсиниўди ҳеш ким жақсы көрмейди. Бизлер өз қәлеўимиз бенен сатып алғанымызды ямаса өз қәлеўимиз, талаптарымыз, мүтәжликлеримиз, ойларымыз бенен хәрекет еткенимизди сезиўди мақул көремиз. Мысал ушын, Юджин Вессонның ўақыясын көрип шығайық. Ол хақыйқатқа ереспестен алдын сансыз жоғалтыўларды басынан өткерди. Вессон мырза сүўретлерди жеткерип берететуғын декораторлардың студиялары хәм фабрикантларға таўарлар ушын үлгилер ислейди. Үш жыл даўамында Вессон мырза хәр хәптеде бир мәрте Нью-Йорктың атақлы модельерлериниң биреўине баратуғын еди. «Ол мени қабыл етиўден хеш қашан бас тартпайтуғын еди, - деп Вессон мырда айтып берди, - бирақ мениң буйыртпаларымды хеш қашан алмайтуғын еди. Ол бәрха оларды жақсылап көрип, ал кейин: «Яқ, Вессон,

мен бүгін бизлерде хеш нәрсе шықпайды деп ойлайман», - деп айтатуғын еди.

150 әўметсизликтен кейин Вессон ашық жолдан жүриў керек екенін түсинди. Сонлықтан ол хәптесине бир кешти адамларға тәсир етиў хәм таза пикирлерди ислеп шығарыў усылларын үйрениўге бағышлаўды шешти.

Ақыр-ақыбет, ол таза жантасыўды қолланыўға хәрекет етти. Өзи менен бирге сүўреткешлер ислеп атырған жуўмақланбаған үлгилерден бир қушағын алып, ол өзиниң модельериниң идарасына бағытланды. «Маған азмаз жәрдем көрсетесиз бе, - деп ол айтты, - мени бир неше жуўмақланбаған үлгилер. Сизге пайдасы тийиўи ушын оларды қалай жуўмақлаў кереклигин айта аласыз ба?»

Буйыртпашы азмаз ўақыт бир сөз де айтпастан сызылмаларға қарады, ал кейин: «Вессон буларды маған бир неше күнге таслап кетиң, ал кейин келиң», - деп айтты.

Вессон төрт күннен соң қайтты, көрсетпелерди алды, үлгилерди өзиниң студиясына алып кетти хәм оларды модельердиң көрсетпелерине сәйкес етип жуўмақлады.

Нәтийже? Эскизлердиң хәммеси қабыл етилди.

Бул тоғыз ай алдын жүз берген еди. Соннан берли бул модельер өзиниң пикирип бойынша орынланған басқа онлаған буйыртпаларға буйыртпа берди – нәтийжеде Вессон 1600 доллардан көп ақша алды. «Не ушын бул жыллардың хәммесинде усы буйыртпашы менен әўметсизликлерим болғанын енди түсинемен, - деп Вессон мырза айтты, - мен өзим ол ушын керек деп есаплаған нәрсемди сатып алыўға оны көндириўге хәрекет еттим. Енди керисинше ислеймен: мен оны өзиниң пикирлерин маған бериўине оятамаман. Ол енди буйыртпаларды өзи жаратып атырғанын сезеди. Енди мен сатпайман, ал ол сатып алады».

Теодор Рузвельт Нью-Йорк штатытың губернаторы болды, ол таң қаларлы өнерди көрсетти. Ол басшылар қатаң қарсы болған реформаларды өткергенине қарамастан, сиясий басшылар менен жақсы қарым-қатнасты сақлап қала алды.

Мине бул мынадай жүз берди.

Ол жоқары лаўазымға талабанды табыўы керек болғанда, Рузвельт сиясий басшыларға мәсләхәт сорап мұражат етти. «Алдын олар ғамхорлық көрсетиў зәрүр болған адамды усинды, - деп Рузвельт айтты. – Мен оларға бул адамды усы лаўазымға отырғызыў ақылға сай емеслигин айттым, өйткени буны жәмийет мақулламайды.

Сонда олар бәрха қандай да лаўазымларды ийелеген, абройы бар басқа партиялық исшиниң исмин айтты. Мен оларға бул адамның да жәмийеттиң талапларына жуўап бере алмайтуғынын айттым хәм бул лаўазымға көбирек туўра келетуғын басқа адамды табыўға болатуғын я болмайтуғынын анықлаўды сорадым.

Үшінші талабан жақсы еді, бірақ онша емес. Мен миннетдаршылық билдирдим хәм және бір мәрте урынып көриўин сорадым. Төртінші усыныс айтарлықтай қабыллаўға болатуғындай болып шықты. Олар өзим таңлаған болатуғын адамның исмин айтты.

Миннетдаршылық билдирип, мен бул адамды усы лаўазымға қойдым хәм усылай етип оларға бул белгилеўдиң хұрметин өзлерине алыў мүмкиншилигин берди... Мен буны олар ушын ислегенимди хәм енди мен ушын бир нәрсени ислеў олардың гезеги екенин айттым».

Хәм олар иследи. Пухаралық хызмет туўралы, сайлаўларда қатнасатуғын пухаралардың табыслары ҳаққында ўақыя сыяқлы усындай үзил-кесил реформаларын қоллап иследи.

Есиңизде тутың, Рузвельт көп ўақтың мәсләхәтлерге бағышлады хәм басқалардың мәсләхәтлерине де хұрмет көрсетти. Ол жоқары лаўазымға туўра келетуғын адамды қойды, бірақ, басшыларда бул талабанды өзлери таңлағандай, бул пикир өзлерине тийислидей сезим пайда болды.

Жеңил автомобиль сатыў бойынша Лонг-Айлендли агент бир шатланд хәм оның хаялына алдын пайдаланылған автомобильди сатыў ушын қабыллаўда усы жолдан пайдаланды. Агент шотландқа машиналарды избе-из көрсетти, бірақ ол унамайтуғын бир нәрсени табатуғын еди. Я бир жеринде бир нәрсе кеўилдегидей емес, я басқа жер туўра келмейди. Я нарқ жүдә бәлент болды. Оның үстине нарқ бәрха жүдә жоқары болатуғын еди. Истиң бундай барысында мениң курслеримниң тыңлаўшысы болған агент жәрдем сорап бизлерге мұражат етти.

Бизлер «Сэнди»ге машинаны сатыў хәрекетин тоқтатып хәм оның өзине усыныў мүмкиншилигин бериўди мәсләхәт еттик. «Сэнди»ге не ислеўин көрсетиўдиң орнына, не ислеў керек екенин айтыў мүмкиншилигин оған берсек не болады? Ол пикирдиң өзине тийисли екенин сезсин.

Бул үмит беретуғындай еситилди. Хәм бир неше күннен кейин агент қарыйдарының өзиниң машинасын басқасына өзгертиўди қәлеп атырғанын билгенинде хәм буның «Сэнди»ге унаўы кереклигин билип, ол телефонның трубкасын алды хәм үлкен жәрдем сыпатында мәсләхәт бериўин сорап идарасына «Сэнди»ди шақырды.

«Сэнди» келгенде, ўәкил оған былай деди: «Сиз тәжирийбели қарыйдарсыз. Сиз машиналардың баҳасын билесиз. Бул машинаны тексерип хәм сынап көрип, оның баҳасының қандай екенин айтасыз ба».

«Сэнди» отыз еки тиси көрингенше күлимсиреди. Ақыр-ақыбет оның мәсләхәтлерине еристи, оның қәбилетлери тән алынды. Ол машинаны Королева қыябанынан Ямайкаға, кейин Ямайки Форест-Хилге шекем айдап берды хәм артқа қайтты. «Егер сиз машинаны үш жүзге сатып алсаңыз, онда пайдалы келисимди ислеген боласыз», - деп ол айтты.

«Бәлким сиз өзиңиз оны үш жүзге сатып алыўды қәлерсиз?» - деп агент сорады. Хәм келисим исленди. Усы жолды есапқа алып Бруклиндеги үлкен

емлеуханалардың биреуіне үскенесин сатыўды қәлеп, рентген үскенесин ислеп шығарыўшы бир адам хәрекет етти. Бул емлеуханада қайта қурыў исленип хәм АҚШтағы ең жақсы рентген бөлимине айналмақшы еди. Усы бөлимнің баслығы доктор Л.ны сатыў бойынша агентлер бийзар етти хәм хәр бири өзиниң затын мақтайтуғын еди.

Бир фабрикант шеберлирек иследи. Ол адамларға қалай жантасыўды басқа адамлардан жақсырақ билетуғын еди. Ол шама менен төмендегидей хатты жиберди:

«Фабрикамыз хәзир ғана таза рентген үскенесин ислеп шығарыўды жуўмақлады. Бул үскенениң биринши партиясы тек бизлерге келди. Үскене жетилиспеген. Бизлер буны билемиз хәм жақсылаў етип ислеўди қәлер едик. Егер жаратылған үскене менен танысып хәм емлеуханаларда пайдаланыў ушын қалай жақсырақ орналастырыўда мәсләхәт бериў ушын бизлерге ўақыт ажырата алсаңыз, бизлер қатты миннетдар болған болар едик. Сизиң бәнт екениңизди билемен хәм сонлықтан белгиленген ўақытта сизге машина жиберип бахытлы болар едим».

«Мен бул хатты алып таң қалған едим, - деп бул ўақыя туўралы классларымыздың биринде баян етип атырып доктор Л. айтты. Усыған шекем рентген үскенелериниң ислеп шығарыўшылары маған мәсләхәт сорап хәш қашан мұражат етпеген еди. Мен өзимди керекли шахстай сездим хәм бәнт болыўыма қарамастан мен үскене менен танысыў ушын бир ушырасыўды бийкар еттим. Мен оны қаншелли көп үйренсем, ол маған соншелли көп унады. Бул үскенени маған сатыўға хәш ким хәрекет етпеди. Мен үскенени емлеуханаға алыў пикири өзимдики екенин сездим. Үскенениң әжайып сыпатлары көрип оның сатып алыўға көрсетпе бердим».

Полковник Эдвард М. Хауэр Вудро Вильсон президент болған ўақытта елдиң ишки хәм сыртқы ислерине күшли тәсир ететуғын еди.

Вильсон жеке кабинетиниң ағзаларына қарағанда, полковник Хауэрге жасырын мәсләхәтлерди сорап мұражат ететуғын еди.

Президентке тәсир етиў ушын полковник қандай усылдан пайдаланды? Бахтымызға бизлер буны Хауэрдиң өзинен билемиз. Өзиниң сырын Хауэр Артур Д. Смитке ашты, ол Хауэрдиң гүрриңлерин «Сәтердей Ивнинг Пост» атлы газетаның бетлеринде баспадан шығарды.

«Президент пенен жақсы танысқанымнан кейин мен оның дыққатын қандай да пикирге қаратыў жақсы усыл екенин түсиндим, бул пикирди ол сәўбетлесип отырған ўақытта тосаттан, бирақ ол бул пикирге қызығыўшылық көрсетип хәм бул пикирге өзиники сыяқлы жабысатуғындай етип айтады. Биринши мәрте бул тосаттан жүз берди. Ақ Үйге президентке барған ўақытта мен оған өзи мақулламаған белгили сиясий жолды усиндым. Бирақ, бир неше күннен кейин, түски аўқаттың ўақтында президенттиң мениң пикиримди өзиники сыяқлы өткерип атырғанын көрдим».

Сиз Хауэр оның сөзін бөліп хәм: «Бул сизің емес, мениң пикирим бе?» - деп айтты деп ойлайсыз ба.

Әлбетте, яқ. Буны ким болса айтқан болар еди, бирақ Хауэр емес. Ол қатты ақыллы еди.

Авторлық хұрметің кимге жазылыуы оны тәшүишлендирмейтуғын еди. Оған нәтийжелер керек еди. Сонлықтан ол пикир Вильсонға тийисли деген исенимде қалды. Хауэр буннан да көбирек нәрсени иследи: ол Вильсонның пикирин адамлардың алдында мақтады.

Ертен бирге ислесетуғын адамларымыздың Вудро Вильсонда болғандай қәсийетлерге ийе болыуын умытпайық. Демек, бизлер полковник Хауэрдің усылын пайдаланамыз.

Нью-Брасуикли бир исбилермен маған қатнаслы уқсас иследи хәм өзинің мақсетине еристи. Мен бир күни балық аўлауды хәм Брасуикке жақын жердеги байдаркада шомылыуды қәледи. Мен мағлыұмат сорап туристлик идараға мұражат еттим.

Көринип турғанындай, мениң исмим хәм мениң мәнзилим қандай да бетке жазылып алынды хәм мен онлаған хатлар, кишкене китапшалар, лагерлерден хәм жол көрсетиўшилерден жарнама бетлерине көмилдим. Мен таң қалдым хәм нени таңлауды билмедим. Бирақ усы жерде лагерлердің биринің хожайыны жүдә ақылға муўапық нәрсени иследи. Ол маған лагеринен нени күтиўди өзим билип алыуымды усынып, өзинің хызметинен пайдаланатуғын Нью-йорктың бир неше турғынларының исмлерин хәм телефон рақамларын жиберди.

Таң қалып мен өзиме жиберилген дизимде бир таныс адамды көрдим. Мен оған қоңыраў қылдым, лагер туўралы сорастырдым хәм баратуғын санемди жазып, жолға шықтым.

Усылай етип, егер сиз өзиниздің көз-қарасыңызға исендириўди қәлесез, онда 7-қағыйдадан пайдаланың.

СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗ ПИКИРДІҢ ӨЗИНЕ ТИЙИСЛИ ЕКЕНИН СЕЗСИН.

Жигирма бес әсир алдын қытай философы Лао-Цзы усы китаптың оқырманлары бүгинги күнде де пайдалана алатуғын сөзлерди айтты:

«Дәрья хәм көллерге таўдың жүзлеген ағысларының қуйылыуының себеби бул дәрья хәм көллердің таўлардың етегинде жайласыуында. Сонлықтан олар таўдың ағысларының үстинен бийлик ететуғын жағдайда. Усылай дана адамда, адамлардан үстин болыуды қәлеп, ол олардан төменде турады хәм алдында болыуды қәлеп, ол артқа турады.

Соның ушын, оның орны адамлардың үстинде болыуына қарамастан, олар оның аўырлығын сезбейди, оның орны олардың алдында болса да, олар буны әделетсизлик деп есапламайды».

8 - Бап. Сиз ушын караматлар ислейтуғын формула.

Басқа адамның улыўма нахақ болыўы мүмкинлигин умытпаң. Бирақ ол бундай ойламайды. Оны хўким етпең. Тек ақыллы хэм талантлы адамлар буны ислеўге хэрекет етеди.

Хэр бир адам белгили себеплердин күшинде ана я мына усылда ислейди ямаса ойлайды. Усы сырлы себеплерди анықлаўға хэрекет етиң хэм сиз оның ислерине, бэлким, оның жеккелигине де баратуғын гилтке ийе боласыз.

Өзиңизди оның орнына қойып көриўге шын жүректен хэрекет етиң.

Егер сиз өзиңизден: «Егер оның орнында болғанымда не ислейтуғын, не сезетуғын едим?» - деп сорасаңыз, онда сиз көп ўақтыңызды хэм ақшаңызды тежейсиз, өйткени:

«Себебин түсинип, бизлер тергеўди рад етиўге бейимлирекпиз».

«Азмаз тоқтаң, - деп Кеннет Н. Гуд өзиниң «Қалай адамларды таза алтынға айналдырыўға болады» атлы китабында айтады, - хэм өз ислериңизге деген қызығыўшылығыңызды қалған басқа нәрселерге суўық қатнасыңыз бенен салыстырың.

Дүньяда хэмме адамлардың да усылай сезетуғынын есиңизде тутың! Буны түсинип сиз Линкольн хэм Рузвельт пенен бир қатарда қамақхананың баслығы лаўазымынан басқа қалған лаўазымларда әўметтиң жалғыз беккем негизине ийе боласыз:

адамлар менен қарым-қатнастағы әўметти басқа адамның көз-қарасына деген өзиңниң қатнасың белгилейди.

Көп жыллар даўамында мен ўақтымның, яғный бос ўақтымның көп бөлегин Әйемги грек друидлерине сейил етип ямаса қыдырып, мен еменлердин алдында бас ийемен. Сонлықтан, ўақыт өткен сайын жас тереклер хэм путаларды өртеп жоқ қылыўы мени қатты қапа қылатуғын еди. Өртлер тебеки шегиўшилердин абайсызлығынан жүз беретуғын еди. Дерлик олардың хэммеси парке индейцлерди ойнап хэм сосиски ямаса мәйеклерди писириў ушын тереклердин астында өрт жағатуғын кишкене балалардың себебинен пайда болатуғын еди. Айырым ўақытлары өрттиң күшли жанғаны соншелли, өрт өшириў топарын шақырыўға туўра келетуғын еди.

Парктың шетинде паркте хэр бир өрт жағатуғын адамның жарима төлейтуғыны хэм қамаққа алыныўы жазылған плакат қыстырылып қойылған еди. Бирақ плакат парктың шетинде болғанлықтан, оны балалар көрмейтуғын еди. Паркты қараўыллаў атлы полисменге тапсырылды, бирақ ол өзиниң ўазыйпаларына онша салдамлы қатнаста болмайды. Хэм өртлер жаныўды даўам етти.

Бир күни мен полисменге бардым хэм өрт паркте тез тарқап атырғанын айттым хэм өрт өшириўшилер топарын шақырыўын талап еттим.

Бирақ ол буның өзиниң жумысы емеслигин, өйткени өзиниң майданындағы тереклер жанбай атырғанын айтты. Мен қапашылықта едим

хәм усыдан кейин бир адамнан ибарат болған жәмийетлик мүлкти қорғау бойынша өзине-өзи ат берген комитет сыяқлы хәрекет еттим.

Тереклердиң астында жанып турған өртти көрген ўақтымда алдын балалардың көз-қарасын түсинийге хәрекет те етпедим, мен дурыс ислеўди қатты қәлегеним соншелли, көбинесе надурыс ислеитуғын едим. Мен балалардың қасына барып, өртти жандырғаны ушын түрмеге қаматыўды айтып қорқытып, өртти өширийге буйырып, ал егер өширийден бас тартса қамаққа алыўға қорқытатуғын едим. Мен балалардың психологиясын түсинбестен, тек өзи сезимлеримди баян етти.

Нәтийже не? Балалар айып сезим менен қайғылы бойсынды. Мен төбениң артында жасырынғанымда, олар, бәлким пүткил паркты өртеўди қәлеп және өрт жаққан шығар.

Жыллар өтип, адамзаттың қарым-қатнасын жақсырақ түсинип, нәрселерге басқа адамның көз-қарасы менен қараў сыяқлы үлкен талапқа ийе болдым деп есаплайман. Сонлықтан, буйрық берийдиң орнына мен жанып турған өрттиң қасына барып хәм төмендегише сөзлер менен баслайтуғын болдым:

«Сәлем, балалар! Ўақытты жақсы өткерип атырсыз ба? Не писирип атырсыз? Мен бала ўақтымда өртти жағыўды қатты жақсы көретуғын едим хәм хәзирге шекем жақсы көремен, бирақ билесиз бе, бул жерде паркте өрт жағыў қатты қәўипли. Сизлердиң зыян келтирмейтуғыныңызды билемен, бирақ басқа балалар сизлер сыяқлы абайлы емес. Олар усы жерге келип, сизлердиң өрт жағып атырғаныңызды көреді, өзлери де өрт жағады хәм кетип баратырып өртти өширмейди. Өрт курғақ жапырақларға таралады хәм тереклер өртенеди.

Егер абайлы болмасаңыз, тереклердиң хәммеси набыт болыўы мүмкин. Ал сизлерди өрт жаққаныңыз ушын түрмеге қамаўы мүмкин. Бирақ мен бул жерде буйрық берип хәм сизлердиң ойыныңызға кесент етпекши емеспен. Сизлердиң ўақтыңызды жақсы өткерип атырғаныңызға қуўанышлыман. Бирақ, илтимас, хәзир өрттиң дөгерегинен жапырақларды алып таслап шетине қум себиң. Усылай ислейсиз бе? Ал келеси сапары ойнаўды қәлегениңизде, төбениң артындағы қумда өрт жақсаңыз жақсы бола ма? Ол жерде өрт жағыў қәўипсиз... Балалар рахмет. Сизлерге ўақтыңыздың жақсы өтиўин тилеймен». Хеш қандай қапашылық, хеш қандай қайғы болмады.

Оларды басқалардың буйрығына бойсыныўға мәжбүр етпеди. Олар өзлериниң жүзин сақлап қалды. Олардың кеўли толды хәм мениң де кеўлим толды, өйткени иске олардың көз-қарасын есапқа алып киригим.

Не ушын сиз басқа биреўге өртти өширийди илтимас етип мұражат етпестен алдын «Альфа» пастасының қутысын сатып алмайсыз ямаса Қызыл Атанаққа 50 доллар қурбанлық етпейсиз – не ушын сиз тоқтап, көзиңизди жумып хәм буны басқа адамның көз-қарасы менен көз алдыңызға келтирийге хәрекет етпейсиз? Өзиңизден былай деп сораң: «Не ушын ол буны ислеўди

қәлемейди?» Дурыс па? Бул сизиң азмаз ұақтыңызды алады, бирақ сиз досларға ийе боласыз хәм жақсы нәтийжелерге ерисесиз.

«Мен не айтпақшы екенимди анық билместен хәм оның не жуўап бериўин билместен оның идарасына кириўге қарағанда, ушыраспақшы болған исбилерменимниң идарасының алдында еки саат жүриўди макул көремен», - деп Гарвард бизнес мектебиниң деканы Додхем айтты.

Буның әхмийетли екени соншелли, оған айрықша әхмийетлиликти берип хәм буны қайталаўды қәлейсең.

Егер бул китапты оқыў нәтийжесинде сиз тек бир нәрсени алсаңыз – нәрселерге басқалардың көз-қарасы менен қараўға бейимлиликти алсаңыз, онда карьераңызға әхмийетли қәдемди ислеген болып шығасыз.

Сонлықтан, егер сиз адамлардың өз пикирин ямаса хәрекетин өзгертиўин қәлесез, онда наразылықты ямаса қапашылықты пайдаланбаң, ал 8-қағыйданы пайдаланың:

ЗАТЛАРҒА БАСҚА АДАМНЫҢ КӨЗ-ҚАРАСЫ МЕНЕН ҚАРАҰҒА ХӘРЕКЕТ ЕТИҢ.

9 – Бап. Хәр бир адам қәлейтуғын нәрсе.

Тартысларды тоқтатуғын, душпанларды жоқ қылатуғын, жақсылықты оятатуғын хәм басқа адамларды дыққат пенен тыңлаўға мәжбүр ететуғын сыйқырлы гәпке ийе болыўды қәлейсиз ба?

Қәлейсиз бе? Әжайып. Мине ол. Мынадай етип баслаң: «Мен йотаға емес». Бундай гәп ең урысқақ адамды да жумсартады хәм бул гәпти айтып, сиз өзиңизди жүз пайызға хақыйқый адамман деп есаплай аласыз, өйткени егер сиз басқа адам болғаныңызда, онда әлбетте өзиңиди ол сыяқлы сезген болар едиңиз.

Өзиңиздиң уўлы жылан емеслигиңиздиң жалғыз себеби ата-анаңыздың уўлы жылан болмағанында. Сыйырларға сыйынып хәм жыланларды мухаддес деп есапламаўыңыздың жалғыз себеби сизиң Брамапутра жағалаўларындағы индуслардың шаңарағында туўылмағаныңыздан ибарат.

Сизиң ким болыўыңыздағы хызметиңиз оғада аз — хәм есиңизде тутың, ашыўшақ, сабырсыз, ақылсыз адам усындай болғаны ушын айыпқа ылайықлы емес. Бийшараны аяң. Оған тилеклеслик көрсетиң. Унатыўшылық көрсетиң. Өзиңизге Джон В. Гофтың аяқта турған мәс адамды көргенинде айтқан сөзин айтың: «Егер қудайдың мийрими болмағанда, оның орнында мен болған болар едим».

Ертең өзиңиз ушырасатуғын адамлардың төрттен үши тилеклесликти аңсайды. Оны көрсетиң хәм олар сизди жақсы көрип қалады.

Бир күни мен «Кишкене хаяллар» атлы китаптың авторы хаққында айтып, радиода шығып сөйледим.

Луиза Мэй Олкотт. Мен оның Массачусетс штаты, Конкорд қаласында жасаған хәм кітаптарын жазғанын билетуғын едим. Бірақ, өз сөзлерімди басқара алмай, Нью-Гемпшир штаты, Конкорд қаласындағы оның үйіне барғанымды айттым. Егер мен Нью-Гемпширди бір мәрте айтқан болсам, бәлкім бул ушын мени кеширген болатуғын шығар. Бірақ – тилекке қарсы яқ! Мен екі мәрте айттым. Мен хатлар хәм телеграммаларға көмилдим. Жаралаушы хатлар мениң қорғансыз басымда айналды. Массачусетс штаты, Конкорд қаласында өскен бір қартайған хаял маған өзиниң фәзедин төкті. Егер мен Олкотт ханымды Жаңа Гвинеялы жалмауызсаң деп айыпласамда, оның маған үлкен қумарлық пенен топыла алыуы нағұман еди. Мен бул хаялдың хатын оқығанымда, мен: «Оның күйеуі болмағаныма Құдайға шүкір!» - деп айттым. Мен оған географияда қәтелескен болсам да, оның әпиуайы адамгершилик қағыйдаларында қәтелескенин айтып хат жазыуды қәледим. Мениң хатым усы сөзлерден басланыуы керек еди. Мен ол тууралы ойлайтуғын хәмме нәрсени жазбақшы болдым. Бірақ буны иследемид.

Өзимди туттым, себеби қәлеген ашыулы ақмақтың усылай ислеген болатуғынын түсіндим.

Мен ақмақлардан жоқары болыуды қәледим. Соның ушын оның душпанлығын дослыққа айналдырыуға хәрекет еттим. Бул шақырық еди. Бул мен ойнай алатуғын қандай да ойын еди. Сонлықтан мен өзиме: «Ақыр-ақыбет, егер мен оның орнында болғанымда, мен өзимди дәл ол сыяқлы сезген болар ма едим», - деп айттым.

Сонлықтан тилеклесликті оның көз-қарасынан келип шығып билдириуди шештим. Биринши мәрте Филадельфияда болғанымда, оған қоңырау қылдым. Сәубет шама менен төмендегише болды:

Мен: Ханым, бир неше хәпте алдын сизиң хатыңызды алдым. Хат ушын сизге миннетдаршылық билдириуди қәлеймен.

Ол: (Жақсы тәрбияланған адамның дауысы менен) Ким менен сөйлесип турман?

Мен: Биз сиз бенен таныс емеспиз. Мениң исмим Дейл Карнеги. Бир неше хәпте алдын сиз мениң Луиза Мэй Олкотт тууралы радиода шығып сөйлегенімди тыңладыңыз. Мен ол Нью-Гемпшир штаты Конкордта жасады деп айтып, кеширилмейтуғын қәтени иследим.

Үлкен қәте, мен бул ушын сизден кеширим сораيمان. Маған хат жазыуға уақыт тапқаныңыз ушын рахмет.

Ол: Бундай жазғаным ушын уятлыман. Мен өзимди тута алмай қалдым. Кеширимди сиз емес, мен сорауым керек.

Мен: Яғау! Ондай демен! Хәш қандай! Мен кеширим сорауым керек. Хәш қандай мектеп оқыушысы бундай қәтеге жол бермес еди. Мен сол бағдарламадан кейинги биринши екшембиде кеширим сорадым, ал хәзир сиз бенен ушырасып кеширим сорауды қәлеймен.

Ол: Мен Массачусетс штаты, Конкорд қаласында тууылдым. Еки жүз жыллық дауамында шаңарағым Массачусетстиң ислеринде үлкен ұазыйпаларды атқарды хәм мен тууылған жеримди мақтаныш етемен. Мен сиз Олкотт ханым Нью-Гемпширде жасады деп айтқаныңызды хақықаттан қатты ашыуландым. Бирақ хатым ушын уятлыман.

Мен: Сизди исендирип айтаман, сизге қарағанда мен көбирек қапа болдым. Мениң қәтем Массачусетске зыян келтирди, бирақ ол маған зыян келтирди.

Радиода шығып сөйлеу мәселе бойынша хат жазыуға уақыт таба алатуғын сизің жағдайыңыздағы хәм сизің мәдениятыңыздағы адамлар аз ушырасады. Егер шығып сөйлеулеримде қәтени көрсеніз, маған және хат жазыуыңызға үмит етемен.

Ол: Билесиз бе, мениң критикама деген қатнасыңыз маған қатты унады.

Сиз, бәлким, жүдә мүләйим адам шығарсыз. Сиз бенен жақыннан тасыуға қууанышлы болар едим.

Усылай етип, оның көз-қарасы менен кеширим сорап хәм тилеклеслик билдирип, мен кеширимге еристим хәм ол да мениң көз-қарасымды түсинди. Мен өзимди қолға алып хәм қорлыққа әлпайымшылық пенен жууап бере алғанымнан қанаатландым. Мен оған ғарғыс сөзлерди айтып жуумақлай алатуғын едим, бирақ оның унатыушылығына ерисиу маған көбирек рәхәт алып келди.

Ақ Үйдиң хәр бир хожайыны дерлик күнде адамзаттың тикенли машқалаларына дус келетуғын еди. Президент Тафт айрықшалықты көрсетпеди хәм өз тәжирийбесинде жақсы сезимлердиң қышқылын кемитиуде тилеклесликтің химиялық бақалылығын көрди. Өзиниң «Хызметтеги әдеп» атлы китабында ол бир адамның ғәзебин қалай жумсартқаны тууралы қызықлы мысалды келтиреди.

«Күйеуиниң атақлы сиясий тәсири бар болған бир вашингтон ханымы, алты хәпте дауамында баласын белгили лауазымға отырғызыуымды сорап мениң изимнен қалмады. Ол сенаторлар хәм конгрессменлердиң үлкен санының жәрдеми менен үәдесин алды хәм олардың сөзинен қайтпауына исенимли болыу ушын олар менен бирге мениң алдыма келди. Ол қәлеген лауазым техникалық тәжирийбени талап ететуғын еди хәм бөлим баслығының мәсләхәти бойынша мен басқа адамды бул лауазымға қойдым. Усыдан кейин ханым бир ауыз сөзи менен бахытлы етегеним ушын маған айыплаулар жазылған хатты жиберди. Ол өзиниң хәрекетлери менен Вашингтон штатының делегатлары конгрессте өз дауысын Билдиң пайдасына бергенин хәм өзине усылай миннетдаршылық билдиргенин айтып шағынды.

Сиз усыған уқсаған хатты алғаныңызда, ең алды менен бундай бетсиз адамға қалай жууап бериуди ойлайсыз. Бирақ егер ақыллырақ жууап бериуди қәлесеніз, онда жууабыңызды жазба столыңыздың тартпасына салың хәм гилт пенен илип қойың, бир неше күннен кейин алың – бундай хатлар бир

неше күн күтип тура алады – хәм кейин оны жибемейсиз. Мен дәл усылай иследим.

Отырдым хәм мүмкин болғанынша сыпайырақ: болған ўақыядан ананың қаншелли кеўли қалатуғынын түсинетуғынымды, лаўазымға қойыўдың тек өзиме байланыслы емеслигин, зэрүр болған тәжирийбеге ийе адамды таңлаўым керек болғанын жаздым. Хәм сонлықтан бөлим баслығының мәсләхәтин қабыл етиўге мәжбүр болғанымды айттым. Мен хәзир ислеп атырған лаўазымында улының алдына қойған мақсетлерине ерисетуғынына үмитимди билдирдим.

Мениң хатым оны жумсартты хәм ол маған алдын жазған хаты ушын кеширим сорап хат жиберди.

Бирақ, мен қойған мақсет дәрриў күшке кирмеди хәм азмаз ўақыттан кейин мен биринши хатқа уқсаған қол жазыўда жазылған, яғный оның күйеўи жазған хатты алдым. Онда кеўил қалыўдаан болған нерв хәкислениўиниң арқасында хаялының төсекке жатып қалғанын хәм онда аўыр түрдеги ишек саратаны раўажланғаны жазылған. Берген буйрықты бийкар етип хәм баласын сол лаўазымға қойып, мен оның ден-саўлығын тиклей аламан ба? Мен бул сапары оның күйеўиниң мәнзилине және бир хатты жазыўға мәжбүр едим. Хатта диагноздың қәте болып шығыўына үмит ететуғынымды, қайғысына шерик екенимди билдирдип, лаўазымға қойған адамымды лаўазымнан шетлетиўдиң мүмкин емес екенин айттым. Хат жиберилгеннен еки күннен өткеннен кейин бизлер Ақ Үйде музыкалық кешени өткердик хәм сол жерде Тафт ханым хәм мени күтип алған биринши адамлар усы хәзир ғана өлим төсегинде жатырған ерли-зайыплылар болды».

С. Юрок, бәлким, АҚШтағы биринши рақамлы музыкалық антрепренер (капиталистлик еллерде спектакль, ойын уйымластырыўшы адам) болған шығар. Жигирма жыл даўамында ол Айседора Дункан, Анна Павлова сыяқлы дүньяға белгили артистлер менен ислести. Юрок мырза маған әжайып сабақларының бирин өзиниң йошлы жулдызлары менен қарым-қатнасынан алғанын айтты. Ол оларға тилеклеслик, тилеклеслик хәм және бир мәрте тилеклеслик көрсетиў кереклигинен ибарат еди.

Үш жыл даўамында Юрок Метрополитен-Операда таң қалдырған уллы баслардың бири болған Федор Шаляпинниң импресариосы болды. Шаляпин таўсылмайтуғын машқала болды. Ол өзин ерке бала сыяқлы тутты. Юроктың сөзлери бойынша «Шаляпин пенен хәр сапары қатты қыйын болады».

Мысал ушын, Шаляпин Юрокқа қосық айтыўы керек болған күнде қоңыраў қылады хәм былай деп айтады: «Мен өзимди жаман сезип атырман. Мениң тамағым – майдаланған шницель сыяқлы. Мен бүгин кеште қосық айта алмайман». Юрок мырза тартысыўды баслай ма? Болмаған нәрсе! Ол антрепренердиң (капиталистлик еллерде спектакль, ойын уйымластырыўшы адам) артист пенен бундай ислей алмайтуғынын биледи. Ол мийманханаға

Шаляпинге тилеклесликке толып асықты. «Ашынарлы! – деп ол налыш етті, - қандай қорлық! Мениң бийшара достым!

Әлбетте, сиз қосық айта алмайсыз! Мен хәзир келисимди бузаман. Расында, бул сизге бир неше мың доллар болады, бірақ абройыңызға салыстырғанда, бул әхмийетсиз нәрсе!».

Шаляпин гүрсинди хәм: «Бәлким сиз және келерсиз?» - деп айтты.

Саат бесте келиң. Өзимди қалай сезетуғынымды көремиз». Саат бесте Юрок мырза оны тилеклеслик толқынлары менен көмип, мийманханаға атылып киреди. Және келисимди бузыўды айтады. Хәм және Шаляпин аўыр дем алды хәм: «Бәлким сиз және келерсиз? Бәлким кейинирек өзимди жақсы сезетуғын шығарман?» - деп айтты.

19.30–да уллы бас Метрополитен-Операның сахнасына Юрок мырза шықсын деген шәрт пенен қосық айтыўға келисим береді хәм Шаляпинниң қатты аязлағанын хәм оның даўысы жоқлығын айтып ескертеді. Юрок мырза бул шәртти орынлаўға ўәде берип өтирик сөйлеп атыр. Ол буның Шаляпинди сахнаға шығарыўдың жалғыз жолы екенин биледи.

Өзиниң «Тәрбиялаў психологиясы» атлы әжайып китабында доктор Артур И. Гейте былай дейди: «Адамзат тилеклесликти қатты аңсайды.

Нәресте тилеклесликти келтириў ушын жарасын көрсетеди ямаса билип турып өзін жаракатлайды. Ересек адамлар да сол мақсетте... өзлериниң жараларын көрсетеди, бахытсыз хәдийселери хәққында, аўырыўлары хәққында, әсиресе басынан өткерген хирургиялық операциясы хәққында айтып береді».

Хәқыйқый ямаса елесиндеги қайғысы менен байланыслы, өзине деген аяўшылығы - бул ана я мына дәрежеде хәр бир адам басынан өткеретуғын сезим.

Усылай етип, егер сиз өз көз-қарасыңызға исендириўди қәлесеніз, онда 9-қағыйданы пайдаланың:

БАСҚАЛАРДЫҢ ОЙЛАРЫ ХӘМ ҚӘЛЕҰЛЕРИНЕ ТИЛЕКЛЕСЛИК КӨРСЕТИҢ.

10 - Бап. Хәр бир адам жуўап беретуғын шақырық.

Мен Джеймс Джесстиң ўатаны Миссури штатының шегарасында ер жеттим хәм бир күни хәзир оның баласы жасайтуғын Кирнидеги Джесстиң фермасына бардым.

Оның хаялы маған Джесстиң қалай поездлерди тонағанын, банклерге топылыс жасады, кейин урланған ақшаларды қарызларын төлеў ушын қоңысы фермерлерге бергенин айтып берди. Джеймс Джесс өзін, бәлким, жүрегінде қыялшылық деп есаплаған шығар. Усылай еки әўладтан кейин өзлерин қыялшылмыз деп есаплаған голландлы Шульц, Кроули «Еки алты

атар», хәм Аль Капонелерге уксап. Гәп сиз ушыратқан хәр бир адамның – сиз айнада көрген адамыңызда, - өзине-өзи терең хұрметке ийе хәм өзине әжайып жеккеликке қарағандай қараўды жақсы көриўинен ибарат.

Дж. Пирпонт Морган өзиниң поэтикалық интермедияларының биринде хәр бир адамның өзиниң қылмыслары ушын еки себеби бар екенин айтады: хақыйқый хәм жақсы еситилетуғыны.

Адамның өзи хақыйқый себептен басшылыққа алады. Буны бөлек айтып өтиўдиң кереги жоқ. Бирақ бизлер хәммемиз, жүрегимизде қыялшылық болып, жақсы умтылыўшылықларды өзине аўдарады. Сонлықтан, егер сиз адамларға тәсир етиўди қалесезиз, онда олардың жақсы сезимлерине мұражат етиң.

Истеги қатнастарда бул жүдә қыялшылық жантасыў емес пе?

Көремиз. Мысал ушын, Пенсильвания штаты, Гленслден қаласында «Митчел-Фарелл» компаниясындағы Гамильтон Дж. Фареллдиң ўақыясын алайық. Онда хананы ижараға алған турғынлардың бири бир нәрседен ашыўланған хәм көшип кетемен деп қорқытып атыр еди. Айына 55 доллар төленген ижара туўралы келисимниң мүддети төрт айдан соң питетуғын еди. Солай болса да, турғын келисимге қарамастан тез көшип кетиўин айтты.

«Бул шаңарақ менде пүткил қыс айларында жасады, - деп классларымыздың биринде Фарелл мырза айтып берди, - хәм мен бәхәр айынан алдын хананы ижараға бериўдиң қыйын болатуғынын билетуғын едим. Мен қалтамнан 250 доллардың қалай кетип атырғанын көрдим. Хәм, исениўиңизге болады, мен ғәзеп атына миндим. Әдеттеги жолдан пайдаланып, мен сөзсиз бул ижарашыға тасланып хәм нызамды қайта оқып шығыўын талап етип хәм егер көшип кетсе, онда ижара хақын толығы менен төлеўине туўра келетуғынын айтқан болар едим.

Бирақ, ашыўланып хәм урысыўдың орнына, мен басқа жолдан пайдаланыўға хәрекет етиўди шештим. Сонлықтан иске былай киригим: «Доу мырза, - деп мен айттым, - мен сизди тыңладым хәм солай болса да көшип кетпекши екениңизге исенбеймен. Көп жыл даўамында хананы ижараға берип, мен адамның тәбияты туўралы бир нәрселерди билдим хәм сиз туўралы биринши гезекте өз сөзинде туратуғын адам деген пикирге келдим. Хәм исенимли болғаным соншелли, тәўекелге барыўға да таярман. Мен усыны усынаман. Шешимиңизди бир неше күнге қалдырың хәм ойланың. Егер сиз мениң алдыма ижара хақын төлеўиңиз керек болған күнде келсеңиз хәм еле көшпекши екениңизди айтсаңыз, онда сөз беремен, шешимиңизди жуўмақлаўшы деп есаплайман, сизди ўазыйпаларыңыздан азат етемен хәм сиз туўралы пикиримде кәтелескенимди тән алыўға мәжбүр боламан. Бирақ солай болса да мен сизиң өз сөзиңизде турыўыңызға хәм келисим питетуғын мүддетке шекем болыўыңызға үмит етемен.

Ақыр-ақыбет бизлер – адамлар ямаса маймыллармыз – хәм таңлаў өзимизге байланыслы».

Жақсы, таза ай басланған бул адам келди хәм ижара хақын өзи төледі. Ол бул исти хаялы менен сөйлескенин хәм қалыўды шешкенин айтты. Олар өзлери ислей алатуғын жалғыз нәрсе, яғный келисим мүддети питемен дегенше көшип кетпеймиз деген жуўмаққа келди».

Мархум лорд Нордклифф газетада баспадан шығыўын қәлемейтуғын өзиниң сүүретин көргенде, редакторға хат жазды. Хатта ол, әлбетте, «бул сүүрет маған унамайды, илтимас баспадан шығармаң», - деп жазбады. Яқ. Ол жақсырақ сезимлерге шақырды. Ол бизлер хәммемиз анамызға сезетуғын хұрмет хәм сүйспеншиликке апелляция қылды. Соның ушын ол: «Илтимас, бул сүүретти енди баспадан шығармаң, бул мениң анама унамайды», - деп жазды.

Джон Д. Рокфеллер-кишкене газетаның сүүреткешлери өзиниң балаларын сүүретке түсириўин тоқтатыўын қәлеген ўақытта ол да жақсы сезимлерге шақырды. Ол: олардың сүүретлери баспадан шығыўын қәлемеймен, - деп айтқан жоқ. Яқ. Ол хәр бир адамда терең орналасқан балаларға зыян келтирмеўди қәлеўде дәлил келтирилди. Ол былай деп айтты: «Жигитлер, истиң жағдайын билесиз. Айырымларыңыздың балаларыңыз бар. Хәм сизлер балалар ушын жүдә үлкен жәрияланыўға дус болыўдың қандай зыян екенин билесиз».

Мэйнли бийшара бара Сайрус У. К. Куртис өзине миллион доллар алып келиўи керек болған «Сэтердей Ивнинг Пост» газетасы хәм «Хаялларға арналған газета»ның хожайыны сыпатында көзди қамастыратуғын карьерасын баслағанда, ол басқа баспашылар төлейтуғындай муғдарда төлеўге өзине жол қоя алмайтуғын еди. Ол биринши дәрежели авторларды тек ақшалар менен қаратыў жағдайында емес еди. Сонлықтан ол олардың хақ нийетлерин апелляция қылды. Усылай ол сол ўақытлары қатты атақлы болған, «Кишкене хаяллар»дың авторы болған Луиза Мэй Олкетти өзи ушын жазыўға көндирди. Хәм ол оған емес, ал қайырхомлық жәмийетке жүз долларлық чекти жиберийди усынып, буған еристи.

Бул жерде гүманшыл былай айтыўы мүмкин: «Буның хәммеси Нордклифф, Рокфеллер ушын жақсы. Бирақ қайсар қарыйдарларыман төлемлерди алыўым керек болғанда буның қандай жұмыс ислеўин көрийди қәлеп едим?»

Бәлким сиз хақ шығарсыз. Барлық жағдайларда пайдалана алатуғын усыллар жоқ хәм хеш нәрсе адамларға бирдей тәсир көрсетпейди. Егер сиз алынған нәтийжелерге разы болсаңыз, онда бир нәрсени өзгертиўдиң не керекги бар? Егер наразы болса, онда неге тәжирийбе етип көрмеймиз?

Не болғанда да, алдын талабам болған Джеймс Л. Томас айтып берген келеси хақыйқый ўақыяны оқыў сизге қызық болады деп ойлайман.

Бир автомобиль компаниясының алты қарыйдары көрсетилген хызмет ушын төлеўден бас тартты. Бир қарыйдар да өзиниң төлеминен толығы менен бас тартпады, бирақ хәр бири шығынның ана я мына бөлимин надурис деп

есаплады. Барлық жағдайларда жұмыс орынланды деген тил хатлар бар еді. Хэм компания бул туұралы қарыйдарларға айтты.

Бул биринши кәте болды.

Бул төлемлердің төлениўине ерисиў ушын қаржы бөлиминиң исшилери қабыл еткен кәдемлер төмендегише:

1. Олар хәр бир қарыйдарға барды хәм көп ўақыттан берли төленбеген төлемди алыўға келгенин қатаң түрде хабарлады.

2. Олар компанияның улыўма хәк екенине хәм сонлықтан қарыйдардың сөзсиз нахақ екенине түсиник берди.

3. Олар компанияның қарыйдар қашанлардур билиўге үмит еткен нәрсесине қарағанда автомобиль туұралы көбирек нәрсе билетуғынын астарлап айтты. Онда сөйлесетуғын не бар.

Нәтийже: тартыс басланды. Бундай дәлиллер қарыйдарды исендирип хәм төлемлерди төлетиўи мүмкин бе? Сиз бул сораўға жуўапты өзиңиз бере аласыз.

Бул басқышта қаржы бөлиминиң басқарыўшысы юридикалық талантларға от ашыўға таяр еді. Бирақ, бахтымызға, ис компания басқарыўшысының дыққатын тартты. Басқарыўшы төлеўден бас тартып атырған усы қарыйдарлар туұралы мағлыўмат топлады хәм олардың хәммесиниң абройы жақсы екенин хәм төлемлерди бәрхә ўақтында төлейтуғынын көрди. Бул жерде оларға жантасыўда қандай да бир кәте нәрсе бар еді. Басқарыўшы Джеймс Л. Томасты шақырды хәм оннан усы «төленбеген есаплар» менен шуғылланыўын сорады.

Мине Томас мырза ислеген кәдемлер:

1. «Мениң хәр бир қарыйдар менен ушырасыўымның мақсети кешиктирилген төлемлерден ақша алыў болды. Бирақ мен бул туұралы бир сөз де айтпадым. Ал компаниямыздың не ислегенин хәм нени орынламағанын анықлаў ушын келгенимди айттым», - деп Томас мырза айтып берди.

2. Қарыйдарларға оларды жеке тыңламастан, бир нәрсе ислей алмайтуғынын анық түсіндириди.

3. Мен хәр бир қарыйдарға тек оның машинасы қызықтыратуғынын, басқа адамға қарағанда машина туұралы оның жақсы билетуғынын хәм бул қатнаста жалғыз аброй екенин айттым.

4. Олардың хәр бирине сөйлеў мүмкиншилигин бердим хәм олар аңсаған қызығыўшылық хәм тилеклеслик пенен тыңладым.

5. Ақыр-ақыбет, қарыйдар жарамлы жағдайда болғанда оның хәк ойынды алып барыўға бейимлилигин апелляция етти. Жақсы ислерге шақыратуғын еді. «Ең алды менен, - деп мен айттым, - сезимлериңизди жақсы түсинетуғынымды хәм сизлер менен жаман қатнаста болғанын түсинетуғынымды билиўиңизди қәлер едим. Сизге кеўилсизлик келтирди хәм

исшилеримиздің бири сизиң ашыўыңызды келтирди. Бундай ўақыя болмеўы керек еди. Мен қатты өкинишлимен хәм компанияның ўәкили сыпатында өкинишимди билдиремен. Мен сизиң сөзлериңизди тыңлағанымда, сизиң әделлигиңиз хәм сабырыңыз менде үлкен тәсир қалдырды. Хәм енди, сизиң сабыр хәм әдиллигиңизди билип, сизден басқаларға қарағанда жақсырақ билетуғын нәрсеңиз туўралы сораўды қәлер едим. Мине сизиң төлеў бетиңиз. Толық исеним менен сизден оны туўрылап бериўиңизди сорайман. Сизге буны усынаман. Сиз не десеңиз, сол болады».

Қарыйдарлар есапларды өзгертиўге хәрекет етти ме? Әлбетте хәрекет етти. Бирақ тек пәнт жеди. Есаплар 150 ден 400 долларға шекем болды – бул сумманы қарыйдарлар азайтты ма? Аўа, олардың биреўи азайтты. Ол қандай да тартыслы мақала бойынша көп төлеўден бас тартты. Бирақ қалған бесеўи компанияға толық төледі. Бирақ ҳақыйқат мынада: бизлер жақын еки жылдың барысында барлық алты қарыйдарға таза машиналарды саттық!».

«Тәжирийбе мени, - деп айтады Томас мырза, - егер сизде қарыйдар туўралы мағлыўмат алыў мүмкиншилиги жоқ болса, онда қарыйдардың ҳақ нийетли, расғөй адам хәм дурыслығына көзи жетсе шығынларды төлейди деп есаплап хәрекет етиў ушын жалғыз дурыс негиз екенин үйретти.

Басқаша айтқанда, хәм түсиниклирек шығар, адамлар ҳақ хәм өзлериниң ўазыйпаларын орынлаўға талпынады. Бул қағыйдадан ерекшелик гүманлы хәм сийрек келеди. Мен өтирикке бейим адамның, егер оны ақыллы хәм әдил деп есаплайтуғыныңызды сезсе, онда жақсы тәсирленеди.

Усылай етип, егер сиз өзиниңиздиң көз-қарасыңызға исендириўди қәлесез, онда, улыўма айтқанда 10-қағыйданы пайдаланыў пайдалы болады:

ЖАҚСЫ ХӘРЕКЕТЛЕРГЕ ШАҚЫРЫҢ.

11 - Бап. Буны кино ислейди. Буны радио ислейди. Не ушын буны сиз ислемейсиз?

Бир неше жыл алдын «Филадельфия Ивнинг Бюллетень» қәуипли жалахорлы компаниялардың қарханасы болды. Газетаның абройын төгетуғын өсеклер тарқалды.

Газетағы дағаза беретуғын адамларға газетада жарнаманың жүдә көп хәм жаңалықлардың жүдә аз екенин, оқырманлардың итибарын басқа тартпайтуғынын айтатуғын еди.

Өсеклерди жоқ қылыў керек еди. Бирақ қалай?

Ол мынадай түрде исленди.

Әпиўайы күнде шыққан газетадан жарнамаға байланслы барлық материаллар алып тасланды. Олар топарларға бөлинди хәм бөлек китап түринде баспадан шықты. Китапты «Бир күн» деп атады. Ол 307 беттен ибарат еди – яғный нарқы еки доллар туратуғын китап сыяқлы еди. Бирақ бул

жаңалық хәм мақалалардың хәммеси еки доллардан арзан, яғный еки цент туратуғын газетадан алынған еди. Бул кітаптың шығыуына оқыу үшін көплеген қызықлы нәрселерден ибарат болыуы менен тамаша болады. Бул хәқыйқат сәўбетлер хәм рақамлардың үйиндисине қарағанда қызықлырақ, жанлырақ көрсетілген еди.

Кеннет Гуд хәм Бенн Кауфманның «Бизнестеги сахнаға қолайластырыу» атлы кітабын оқың. сахнаға қолайластырыулар устасының касса аппаратында қалай шыңғырлы шығарылыуы әжайып сүўретленген. Кітапта «Электролюкс» фирмасының исшилери музлатқыштың қаншелли даўыссыз ислеўин көрсетиу үшін қарыйдардың қулағының үстинен қалай шырпы жағатуғынын айтып береді.

Джордж Велбаумның дүканда хәрекет етип атырған жарнаманың тоқтатылыуының 80% қарыйдарды жоғалтыуға алып келетуғынын көрсетеді...

Гарси Уайтинг қарыйдарға бес жыл алдын хәр бири 1000 доллар турған қымбат бақалы қағазлардың еки дизимин көрсетип, қарыйдардан қайсы дизимге көбирек итибар беретуғынын сорайтуғын еди.

Қәне шаққанырақ! Хәзирги базардың нарқы менен салыстырып, қарыйдар дизимлердің биреўин, Уайтингтің дизимин таңлайды. Қарыйдардың дыққатын таң қаларлы нәрселер тартады...

Микки-Маустың энциклопедияға қалай жолды ашыуы хәм ойыншықларда қойылған оның исминің фабриканы қалай банкротстводан қутқарыуы...

«Истерн Эйр Лайнс» авиакомпаниясының витриналардың алдындағы жолақта қызыққан адамларды қалай жыйнауы.

Хәзир сахнаға қолайластырыулардың ўақты. Тек хәқыйқатты анықлап өтиу жетерли емес.

Саўда жанлы, қызықлы, драмалық болыуы керек. Сиз сахнаға қолайластырыудан пайдаланыуыңыз керек. Буны кино ислейди. Буны радио ислейди. Егер сиз итибарды тартыуды кәлесеніз, онда сизге де буны ислеўиңизге туўра келеді.

Жарнама айналы коргизбелерин орнатыу бойынша қәнийгелер сахнаға қолайластырыулардың күшин биледи. Усылай, мысал үшін, фабрикантлар тышқанға арналған таза уў үшін жарнамада еки тири тышқанның турғанын сүўретледи. Бул айналы коргизбе ашылғанда, уўды сатыудан түскен ақша күткенинен де көбирек болды.

Сонлықтан, егер адамларды өзиниздің көз-қарасыңызға қаратыуды кәлесеніз, онда 11-қағыйданы пайдаланың:

ПИКИРЛЕРИҢИЗГЕ СҮЎРЕТЛЕМЕ БЕРИҢ ХӘМ ОЛАРДЫ КӨРСЕТИҢ.

12 - Бап. Хеш нәрсе тәсир етпеген ўақытта буны ислеп көриң.

Чарльз Швэбтың өним шығарыў муғдарын орынламайтуғын исшилери бар цехтың басқарыўшысы бар еди.

«Сизге уқсаған қәбийлетли адам қалайынша цехтың жақсы жұмыс ислеўине ерисе алмайсыз?» - деп Швэб сорады.

«Билмеймен, - деп цехтың басқарыўшысы жуўап берди, - мен исшилер менен көп сөйлестим, оларға бақырдым хәм жұмыстан шығарыўға қорқыттым. Бирақ хеш нәрсе тәсир етпей атыр, олар жобаны орынлай алмай атыр».

Бул күннің екинши ярымында, кешки нәўбет жұмысқа кирисиўи керек болған ўақыттан алдын жүз берди.

«Маған бир бөлек пор бериң», - деп Швэб айтты. Кейин жақын турған исшиге мұражат етти: «Бүгин нәўбетиниз қанша суўға шомылғанда кийетуғын қысқа диз кийим берди?»

«Алты».

Бир сөз де айтпай, Швэб жерге үлкен 6 рақамын шығарды хәм шығып кетти.

Кешки нәўбеттеги исшилер келгенде, олар «6»ны көрди хәм буның нени аңлататуғынын сорады.

«Бул жерге бүгин баслық келди, - деп биринши нәўбеттеги исши жуўап берди, - ол бизлердиң неше суўға шомылғанда кийетуғын қысқа диз кийим бергенимизди сорады хәм бизлер алты екенин айттық. Ол буны жерге жазды».

Ертеңине азанда Швэб цехке және келди. Түнги смена «ү» рақамын үлкен «ў»ге өзгерткен.

Күндизги нәўбеттеги исшилер келгенде, олар жерде үлкен «ў»ни көрди.

Демек кешки нәўбет өзин күндизги нәўбеттен жақсыман деп есаплай ма? Жақсы ғо. Бизлер оған көрсетемиз, солай ма. Олар жұмысқа руўхланыўшылық пенен киристи хәм кеште қайтқанында, олар үлкен «10»ды жерде қалдырды. Ис жақсыланыўды баслады.

Тез арада заводтағы басқа цехлерге қарағанда изде қалып атырған цех жақсырақ ислеўди баслады.

Жүз берип атырған ўақияның негизи неде?

Жүз берип атырған ўақияның негизи неде?

Бул варианты Чарльз Швэбтың өзи өз сөзлери менен айтсын.

«Аўыр жұмыстың орынланыўына ерисиў ушын, - деп ол айтады, - жарысыў руўхын пайда қылыў керек. Мен көбирек ақша ислеп табыўда жарысыў емес, ал өзиниң үстинлигин дәлиллеўди қәлеўде жарысыўды нәзерде тутып атырман».

Үстинликти аңсау! Шақырық! Қолқап тасланды – ер жүрек адамлардың жүрегине иркинишсиз баратуғын жол.

Теодор Рузвельт, егер оған шақырық тасланбағанда, ол хеш қашан АҚШтың президенти болмаған болар еди.

Хәзир ғана Кубадан қайтқан «Мәрт шабандоз» Нью-Йорк штатының губернаторлық орнына өзиниң талабанлығын қойды. Өзиниң көз-қарасын көпшиликке қарсы қоятуғын топар оның енди бул штаттың толық хуқуқлы ўәкили болып табылатуғынын билди. Рузвельт, қорқып өзиниң талабанлығын алып таслаўды қәледі. Сонда Томас Колье Плат оған шақырық таслады. Рузвельтке бурылып, ол сыңғырлаған даўысы менен бақырды:

«Сан-Хуана төбесиниң қахарманы – қорқақ па?»

Рузвельт урыста қалды – қалғанлары тарийхқа тийисли. Оның изинен тасланған шақырық оның пүткил өмирин өзгертип қоймастан, ал Америка тарийхында үлкен роль ойнады.

Чардъз Швэб шақырықтың үлкен күшин билетуғын еди. Оны Томас Плат та билетуғын еди. Оны Эл Смит те билетуғын еди. Эл Смит Нью-Йорктың губернаторы болғанда, ол оннан пайдаланды.

Синг-Синг – белгили ең жәбирли түрмехананың баслығы жоқ еди. Түрмехана дийўалларынан иште болып атырған тәртипсизликлер хаққында шаўқымлы өсеклер киретуғын еди. Түрмехананы басқарыў ушын Смитке күшли, темир адам керек еди. Бирақ ким? Ол Нью-Гемптонлы Льюис К. Лосты шақырыўға жиберди.

«Синг-Сингти өзинизге алыўға қалай қарайсыз? — деп ол Лос келгенде сергеклик пенен сорады. Ол жерге тәжирийбеси бар адам керек». Лос албыраўшылықта еди. Ол Синг-Сингтиң қәўиплерин билетуғын еди. Бул сиясий жағдайлардың ынжықлықларына байланыслы болған сиясий белгилеў болды. Түрмехананың баслықлары келди хәм кетти – биреўи тек үш хәпте шыдап турды. Лос өзиниң карьерасы менен есапласыўы керек еди. Тәўекел етиўдиң керек бар ма.

Хәм Смит оның екилениўин көргенде, орынлығында артқа шегинди хәм күлимсиреди:

«Мырза, мен сизди қорыққаныңыз ушын айыпламайман. Бул жерде иске кирисиў хәм ер жүреклилик пенен аяқта турыў ушын жетерлише қәбийлетлерге ийе айрықша адам талап етиледі», - деп ол айтты.

Смит Лоске шақырық таслады, солай емес пе? Лосты ер жүреклилик хәм айрықша қәбийлетлерди талап ететуғын жумысқа кирисиў усынысы өзине тартты.

Хәм ол келисти. Хәм аяқта турды. Хәзирги түрмехананың баслықларының ишиндеги ең атаклысы болыў ушын аяқта турды. Оның «Синг-Сингтеги 20 000 жыл» атлы китабы жүз мың нускада тарқалды. Ол радио бағдарламаларда шығып сөйледи, түрмехана өмири туўралы оның

гүрринҗери онлаған фильмлерди жаратты, ал оның жынаятшыларды «адамға айналдырыў» усылы жөнге салыў идаралардың әмелиятында ҳақыйқый карамат иследи.

«Мен ҳеш қашан ис ҳақы ҳәм тек ис ҳақы адамлардың итибарын тартып, бирлестирип ҳәм ушлап тура алады деп есапламайтуғын едим. Мен бул жерде гәп ойында деп ойлайман», - деп үлкен компанияға тийкар салыўшы Гарри С. Файрстон айтты.

Ойын! Мине ҳәр бир әўметли адам нени қәлейди! Өзин көрсетиў мүмкиншилиги. Өзиниң үстинлигин дәлиллеп, утып шығыў мүмкиншилиги.

Дәл усы талпыныс жүриўде ҳәм пирожки жеў жарысына ояныш береді.

Басым болыўды қәлеў. Өзиниң қәдириңди сезиўди қәлеў.

Усылай етип, егер сиз минези күшли, ер жүрек адамларды өзиңиздиң көз-қарасыңызға қаратыўды қәлесез, онда 12-қағыйданы пайдаланың:

ШАҚЫРЫҚ ТАСЛАҢ!

Резюме: Өз көз-қарасыңа исендириўдиң он еки усылы.

1 - Қағыйда: ТАРТЫСТА ЖАҚСЫ НӘТИЙЖЕГЕ ЕРИСИЎДИҢ ЖАЛҒЫЗ ЖОЛЫ – БУЛ ТАРТЫСТАН ШЕТКЕ ШЫҒЫЎ.

2 - Қағыйда: БАСҚА АДАМЛАРДЫҢ ПИКИРИНЕ ХҰРМЕТ КӨРСЕТИҢ. АДАМҒА ХЕШ ҚАШАН НАҲАҚ ЕКЕНИН АЙТПАҢ.

3 - Қағыйда: ЕГЕР СИЗ НАҲАҚ БОЛСАҢЫЗ, ОНДА БУНЫ ДӘРРИЎ МОЙЫНЛАҢ.

4 - Қағыйда: АЛДЫН ӨЗИҢИЗДИҢ ДОСЛЫҚ ҚАТНАСЫҢЫЗДЫ КӨРСЕТИҢ.

5 - Қағыйда: СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗ БАСТАН-АҚ СИЗГЕ: «АЎА, АЎА», - ДЕП ЖУЎАП БЕРИЎГЕ МӘЖБҮР БОЛСЫН.

6 - Қағыйда: СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗҒА ИШИНДЕГИЛЕРИН АЙТЫЎҒА МҮМКИНШИЛИК БЕРИҢ.

7 - Қағыйда : СӘЎБЕТЛЕСИП АТЫРҒАН АДАМЫҢЫЗ ПИКИРДИҢ ӨЗИНЕ ТИЙИСЛИ ЕКЕНИН СЕЗСИН.

8 - Қағыйда: ЗАТЛАРҒА БАСҚА АДАМНЫҢ КӨЗ-ҚАРАСЫ МЕНЕН ҚАРАЎҒА ХӘРЕКЕТ ЕТИҢ.

9 - Қағыйда: БАСҚАЛАРДЫҢ ОЙЛАРЫ ХӘМ ҚӘЛЕЎЛЕРИНЕ ТИЛЕКЛЕСЛИК КӨРСЕТИҢ.

10 - Қағыйда: ЖАҚСЫ ХӘРЕКЕТЛЕРГЕ ШАҚЫРЫҢ.

11 - Қағыйда: ПИКИРЛЕРИҢИЗГЕ СҮЎРЕТЛЕМЕ БЕРИҢ ХӘМ ОЛАРДЫ КӨРСЕТИҢ.

12 - Қағыйда: ШАҚЫРЫҚ ТАСЛАҢ!

IV – Бөлім. Қалай қапа қылмай хәм наразылықты келтирмей адамды өзгертиўди тоғыз усылы

1 - Бап. Егер сиз адамға қәтесин көрсетиўиңиз керек болса, онда төмендегише түрде баслаң

Келвин Кулидж президент болған ўақытта досларымның бири Ақ Үйге уикендке мирәт етилди. Бир күни президенттиң ханасында болып, ол Кулидждиң хаткерлериниң биреўине: «Бүгин үстиңиздеги көйлек әжайып, бул көйлекте сиз жүдә сулыўсыз», - деп айтқанын еситти.

Бул үндемес Келдиң өз өмиринде қандай да хаткерлерге айтқан ең сақый мақтаўы болған шығар. Буның күтилмеген нәрсе болғаны соншелли, қыз қызарып кетти. Сонда Кулидж: «Тәшўишленбең. Мен буны сизге жигерлендириў ушын айттым. Хәм ендигиден былай иркилис белгилерин жақсылап қойыўыңызды қәлер едим», - деп айтты.

Оның усылы, бәлким, азмаз әпиўайы болған шығар, бирақ психологиялық жақтан ол әжайып. Алдын мақтаў еситкеннен соң жағымсыз нәрселерди тыңлаў бизлерге бәрха аңсат болады.

Шаштәрез шашты алмастан алдын сабынлайды. 1826-жылы Мак-Кинли дәл усылай исследи. Ол сол ўақытлары президентликке талабан сыпатында сайлаў компаниясын басқаратуғын еди. Бир атақлы республикашылардың бири гәп жазды хәм Цицерон, Патрик Генри хәм Даниэль Вэбстерлердиң бирге қосылып жазған гәпине қарағанда жақсырақ жазылды деп есаплады.

Үлкен көтерилиў менен ол өзиниң өлмейтуғын гәпин Мак-Кинли мырзаға даўыслап оқып берди. Гәпте жақсы сөзлер бар еди. Бирақ улыўма алғанда ол туўра келмейтуғын еди.

Оған критика даўылы қулады. Мак-Кинли автордың сезимлерин қысып таслаўды қәлемеди. Ол қызғын руўхланыўшылықты жоқ қылмаўы хәм соның менен бир ўақытта «яқ» деп айтыўы керек еди. Оның буны қалай шеберлик пенен ислегенине қараң.

«Достым, бул әжайып гәп, - деп Мак-Кинли айтты. Хәш Ким сизден жақсырақ етип жаза алмайды. Көпшилик жағдайларда усылай айтыў керек, бирақ ол бул жағдайға туўра келе ме? Бизлердиң көз-қарасымыз бенен ол қаншелли ақыллы болса да, мен оны партияның көз-қарасы менен бақалаўым керек.

Илтимас, үйиңизге қайтып барың хәм гәпти мениң көрсетпелериме сәйкес етип жазың. Хәм маған нусқасын алып келиң».

Ол буны исследи. Мак-Кинли редакторлады хәм оған екинши гәпин жуўмақлаўына жәрдем бди. Бул сайлаў компаниясында ол күшли ораторлардың бири болып шықты.

Мине Авраам Линкольнның атақлы хатларының екіншиси (оның ең атақлы хатларының бири, урыста қайтыс болған бес баласының өлими себепли тилеклеслиги жазылған Бикси ханымға жиберилген хаты болып табылады). Бәлким, Линкольн бул хатты бес минуттың ишинде шамалап дүзген шығар. Солай болса да ол 1926-жылы ким ашты саўдасында 12 000 долларға сатылды. Бул оның көп жыллар аўыр мийнет етип жыйнағанына қарағанда көбирек еди.

Хат 1863-жылы 26-апрельде пухаралық урыстың қайғылы дәўирлериниң биринде жазылды. 10 ай даўамында Линкольнның генераллары Әскерлик Аўкамды бир утылыстан екіншисине алып барды. Мәниссиз, жемиссиз адамзаттың қанлы қырғынынан басқа ҳеш нәрсе жоқ. Халық қорқынышқа толды. Мыңлаған әскерлерди армиядан қашты хәм республикашылардың ағзалары да қарсы көтерилди хәм Линкольнды Ақ Үйди таслап кетиўге мәжбүр етиўди қәледи. «Бизлер хәзир набыт болыў шегиндемиз, - деп Линкольн айтты, - менимше, Жаратқан да бизлерге қарсы. Мен үмит шырағын көрмей турман». Бул хат жазылған ўақытта қараңғылық, қайғы, қорқыныш дәўири усындай болды.

Мен хатты усы жерде жазып атырман, өйткени ол Линкольнның бир қырсық генералды көндириўге қалай хәрекет еткенин көрсетеди, оның хәрекетлеринен миллеттиң тәғдири ғәрезли еди.

Бул, бәлким, президент болғаннан кейин Авраам Линкльн жазған ең өткир хат болған шығар, солай болса да, сиз әхмийетли қәтелер ҳаққында айтпастан алдын, оның генерал Хукерди мақтаўдан баслағанын көрсетти.

Аўа, бул аўыр қәтелер еди, бирақ Линкольн оларды бундай атамады. Ол ески көз-қарастың тәрәпин тутыўшы, ийкемли еди. Линкольн былай деп жазды:

«Менде сизге кеўлим толмаған ҳақыйқатлар бар». Буннан кейин әдеплилик хәм хийлекерлик ҳаққында айтыңшы. Мине Линкольнның хаты:

«Мен сизди Потомак Армиясының басына қойдым. Әлбетте, мен буны жетерлише себеплерге тийкарланып иследим. Солай болса да, сизден кеўлим толмаған ҳақыйқатлардың бар екенин билиўиңиз керек деп есаплайман.

Сизиң батыр, шебер әскер екениңизге исенимлимен хәм сөзсиз, буны қәдирлеймен.

Сондай-ақ, кәсибиңизге сиясатты араластырмайтуғыныңызға да исенемен. Хәм дурыс ислеп атырсыз. Сиз өзиңизге исенесиз – егер зәрүр қәсийет деп айтпағанда бул баҳалы.

Сиз марапатты сүйесиз, бул зыянға қарағанда пайданы көбирек алып келеди. Бирақ генерал Берисайд армияны басқарған бир ўақытта, сиз өз марапатты сүйиўшилигиңиздиң үстин келиўине жол берип хәм оны қолыңыздан келгенше менсинбедиңиз деп ойлайман. Буның менен сиз елге хәм хұрметли офицерге көп зулымлықты келтирдиңиз.

Және мен жақында сиз армия хәм мәмлекетке хәмир талап етиледи деп айтқаныңызды да еситтим. Әлбетте, бул себепли емес хәм буған қарамастан мен сизге басқарыўды усындым.

Тек әўметке ерисетуғын генераллар ғана хәмир бола алады.

Енди мен сизден неге ериспекшимен – бул күшке сүйенбеген хеш нәрсе менен шекленбеген хұкимет мүмкиншилигин тәўекел етип, әскерий әўмет.

Мәмлекет сизди хәмме нәрседе қоллайды хәм бул мәмлекеттиң қәлеген басқарыўшы ушын ислеп атырған хәм ислейтуғын нәрсеси. Армияның командирин критикалаў, оған исенбеўден пайда болған руўхтың енди сизге қарсы болыўынан қорқаман. Мен оны жеңиўиңизге сизге жәрдем бермен.

Я сиз, я Наполеон, егер ол тирилип келсе, армияда усындай руўх бийлик еткен ўақытта хеш нәрсеге ерисе алмайсыз хәм сонлықтан енди ойсызлықтан сақ болың. Ойсызлықтан сақланың, бирақ күш хәм сергеклик пенен алға жүриң хәм бизлерге жеңисти алып келиң».

Сиз я Кулидж хәм я Мак-Кинли, я Линкольн емессиз. Сиз бул философияның исте жәрдем бериў я бермеўин билиўди қәлейсиз бе? Көремиз. «Бук компани»деги В.П.Гоудың ўақыясын алайық. Гоу мырза сиз хәм мен сыяқлы әпиўайы адам. Ол мен Филадельфияда оқыған курслердиң тыңлаўшысы хәм бул ўақыя туўралы аудиторияның алдында шығып сөйлеўлериниң биринде айтып берди.

«Бук компани» келисим бойынша Филадельфияда үлкен административлик имаратты қурыў хәм үскенелеўи керек еди.

Хәммеси жоба бойынша кетип атыр еди. Имарат дерлик таяр еди, тосаттан майдан ушын нағыслы қола безеклерди таярлаўшы уста буйыртпаны ўақтында орынлай алмайтуғынын айтты. Ойлап көриңши! Жумыстың хәммеси тоқтап қалады! Үлкен жоғалтыўлар! Хәм хәммеси бир адамның себебинен!

Халықаралық телефонда сөйлесиўлер хеш нәрсе бермеди. Сонда Гоу мырза қола арысланы менен ушырасыў ушын Нью-Йоркке жиберилди.

«Сиз Бруклинде усындай исми-шарифи бар жалғыз адам екениңизди билесиз бе? – деп Гоу мырза компания президентиниң ханасына кирип атырып айтты.

Президент таң қалды: «Яқ, мен буны билмеген едим».

«Аўа, - деп Гоу мырза айтты, - мен азанда сизи мәнзилиңизди билиў ушын телефон китабын оқыдым хәм бруклинниң телефофн китабында усындай исми-шарифи бар жалғыз адамның сиз екениңизди көрдим».

«Мен бул туўралы хеш қашан еситпедим, - деп президент айтты, хәм ол телефон китабын қызығыўшылық пенен көриўди баслады.

«Аўа, бул әпиўайы исм емес, - деп ол мақтаныш пенен айтты, - мениң шаңарағым Голландиядан шықты хәм Нью-Йоркте дерлик еки жүз жыл алдын орналасты».

Бир неше минут даўамында ол өз шаңарағы хәм ата-бабалары хакқында айтып бериўди баслады. Ол айтып болғанда, Гоу мырза оны үлкен карханасы бар экени менен қутлықлады хәм өзи барған көплеген карханалардың алдында оның артықмашылығын айтып өтти.

«Бул мен көрген қола өнимлерин ислеп шығарыў бойынша ең таза фабрикалардың бири», - деп Гоу айтты.

«Мен бул исти жаратыў ушын дерлик пүткил өмиримди сарпладым, - деп орынбасар айтты, - хәм буған мақтанышлыман. Пүткил фабриканы көрип шығыўды қәлейсиз бе?»

Фабрикаға саяхат ўақтында Гоу мырза өнимди шөлкемлестириўди мақтады хәм рақабатшылардың алдында фабриканың артықмашылығын неде көретуғыны хакқында көз-қарасларын айтты. Солардың қатарында Гоу мырза айырым машиналарды айтып өтти.

Президент оларды өзи жаратқанын айтып жуўап берди.

Ол Гоу мырзаға өзлериниң қалай хәрекет етиўин хәм қандай жұмысты ислеп атырғанын түсиндирип көп ўақытты сарплады. Ол Гоуды кешки асқа мирәтин қабыл етиўге көндирди. Көрип турғаныңыздай, Гоу мырзаның келиўиниң хакыйқый мақсети хакқында бир сөз де айтылмады.

Кешки аўқаттан соң президент: «Енди иске өтейик. Мен сизиң неге келгениңизди билиўим тәбийий, бирақ ушырасыўымыздың усындай жағымлы болыўын күтпедим. Сиз Филадельфияға буйыртпаңыз орынланып хәм жеткерип берилиўине ўәдем менен қайтыўыңыз мүмкин».

Гоу мырза бул туўралы сорамастан қәлегенине еристи. Зат өз ўақтында жеткерилип берилди хәм қурылыс ўақтында питти.

Егер Гоу мырза «шөккиш хәм динамит усылын» пайдаланғанда не болар еди?»

Қапа қылмай хәм онда ғәзепти оятпай адамды өзгертиў ушын 1-қағыйдадан пайдаланың:

МАҚТАЎДАН ХӘМ АДАМНЫҢ ЖЕТИСКЕНЛИКЛЕРИН ШЫН ЖҮРЕКТЕН ТӘН АЛЫЎДАН БАСЛАҢ.

2 - Бап. Қалай критикалаўға хәм усының менен бирге жек көриўшиликти келтирмеўге болады

Бир күни өзиниң полат қуятуғын заводларының бирин айналып жүрип, Чарльз Швэб бир топар исшилерди көрди. Олардың жоқарысында «Шегий қадаған» деген жазыў бар дағаза илинип тур еди. Швэб дағазаны көрсетип хәм: «Сиз не, оқыўды билмейсиз бе?» - деп айта алатуғын едиме? О, яқ, басқа биреў айтыўы мүмкин, бирақ Швэб емес.

Ол исшилердиң қасына барды, хәр бирине темеки берди хәм: «Мен сизлердиң таза хаўада темеки шегийиңизди қәлер едим», - деп айтты. Олар

өзлери ислеген қағыйда бузыўды Швэбтиң билетуғынын билетуғын еди хәм олар бул туўралы өзлерине ҳеш нәрсе айтпағаны, саўда берип хәм өзлери менен есапласатуғынына түсиник бергени ушын оған ҳайран қалды.

Бундай адамды унатпаўға бола ма? Сиз солай ислей аласыз ба?

Джон Венамейкер сол усылдан пайдаланды. Венамейкер Филадельфиядағы өзиниң үлкен универмагын күнде айналып жүретуғын еди. Бир күни ол дүканда сатыўшыны күтип турған қарыйдарды көрди. Оған ҳеш ким итибар бермеди. Сатыўшылар ма? О, олар жыйналып хәм күлисип, сөйлесип тур еди. Венамейкер бир сөз де айтпады. Әсте дүканға кирип, ол қарыйдарға хызмет көрсетти хәм сатыўшыға орып бериўи ушын затты берди хәм айналыўын даўам етти.

1887-жылы 8-мартта сөзге шешен Генри Уорд Бичер қайтыс болды. Келеси екшемби күни кафедраға ўаз айтыў ушын Лиман Эбот мирәт етилди. Мүмкин болғанынша жақсырақ шығып сөйлеў ушын, ол өзиниң ўазын мүмкин болғанынша жақсырақ жазды. Ўаз көплеген жазылған жумыслар сыяқлы ашынарлы еди. Хаялы: «Лиман, бул жаман, бул улыўма болмайды. Сен сонша жыл ўаз айттың хәм буны жақсырақ түсиниўиң керек. Қудай ушын, неге сен адамлар сыяқлы сөйлемейсең? Не ушын тәбийий сөйлемейсең? Сен буны оқып өз абройыңды төгесең», - деп айта алатуғын еди.

Ол усыларды айтқан болар еди. Хәм сиз усындай сөзлер айтылатуғын жүз ўақыяны хәм егер ол усыдлай сөзлерди айтқанда не болатуғынын билесиз. Ол да билетуғын еди. Сонлықтан ол тек оның шығып сөйлейтуғын сөзиниң «Арқа Американы Шолыў» ушын жақсы мақала болыўын ғана айтты. Басқа сөз бенен айтқанда, ол оны мақтады хәм соның менен бир ўақытта ўазының туўра келмейтуғынын айтты. Лиман түсинди, таярлаған ўазын жыртты хәм ҳеш қандай жазбадан пайдаланбай ўаз айтты. Қапа қылмай адамды өзгертиў ушын 2-қағыйданы пайдаланың:

АДАМЛАРДЫҢ ИТИБАРЫН ОЛАРДЫҢ Қ!ТЕЛЕРИНЕ ҚАРАТЫП АТЫРЫП, БУНЫ ҚЫЯ ТҮРДЕ ИСЛЕҢ.

3 - Бап. Алдын өзиңиздиң қәтелериңиз туўралы айтың

Бир неше жыл алдын жийен қызым Жозефина Карнеги Канзас Ситидеги туўылған үйинен кетти хәм Нью-Йоркке хаткерим болып жумыс ислеўге келди. Ол он тоғыз жаста еди, буннан үш жыл алдын ол мектепти питкерди хәм оның ис тәжирийбеси дерлик нольге тең еди.

Бүгин ол – Суэц каналынан батыстағы жақсы хаткерлердиң бири, бирақ ол азмаз раўажланыўға мүтәж еди.

Бир күни оны критикалаўға кирискенимде, өзиме былай дедим: «Тоқта, Дейл Карнеги, азмаз тоқта. Сен Жозефинадан еки есе үлкенсең. Сениң ис

тәжирийбең оның тәжирийбесине қарағанда он есе көп. Қалай оннан затларға өзиннің көз-қарасың менен қарауын күте аласаң? Сениң пикирлеуің, сениң бириншиликтерің? Дейл он тоғыз жаста сен не иследиң? Сол ұақытта сен қандай ешек едиң, қандай қәтелерди иследиң? Есиңе түсир, сен буны қалай иследиң?»

Хәммесин жақсылап ойлап Жозефинаның он тоғыз жасында өзиме қарағанда жаман емес деген шешімге келди.

Жозефинаның итибарын қәтеге қаратыуды қәлегенимнен соң, әпиұайы былай деп басладым: «Жозефина, сен қәте иследиң. Бирақ, ол мен ислеген қәтелерден жаман емес. Сен дурыс ойлауды билиуды менен туұылмадың, бул тәжирийбе менен келеди. Хәм сен мен сениң жасында болғаныма қарағанда жақсырақсаң. Усындай ақмақ, мәниссиз нәрселерди ислеп, менде сени я басқа биреуди критикалауға қәлеу жоқ. Бирақ анадай я мынадай етип ислеу жақсырақ болар еди деп ойлап атырған жоқсаң ба?»

Егер критикалаушы өзинің де айыпты екенін шын жүректен тән алыуды басласа, онда өз қәтенди тыңлау аңсатырақ болады.

1909-жылы усылай ислеу зәрүрлиги княз фон Бюловта пайда болды. Ол сол ұақытлары Германияның империялық канцлер болды, ал тахта Вильгельм II отыр еди. Вильгельм – қәлеген адамға өзинің күшин қулата алатуғын, өзи мақтаныш ететуғын армия хәм флоты жаратқан соңғы немец кайзери.

Хәм мине көргизбели нәрсе жүз берди. Кайзер пүткил дүньяны таң қалдырған сөзлерди айтты. Жаманырақ ислеу ушын кайзер усы өзін ойлаушылық, ақмақлық, болмайтуғын сөзлерди айтты. Ол бул сөзлерди Англияда қонақта болған ұақтында айтты хәм бул сөзлерди «Дейли телеграф»та баспадан шығарыуда өзинің патшалық рухсатын берди. Усылай мысал ушын, ол Германия – Англияға дослық сезимди сезетуғын жалғыз ел екенін, ол япон қәүпине қарсы флот қурып атырғанын, Англияны Россия хәм Францияны тас-талқан етилиуден қутқарғанын, инглис лорды Робертске жер бурғыларына соққы бериуге мүмкиншилик берген компанияның жобасының өзине тийисли екенін айтты.

Соңғы жүз жыл ишинде хеш қашан бундай сөзлер тынышлық патшаның аўзынан шықпады. Пүткил континент хәррениң уясының қәхери менен гүрилдеди. Англия наразы болды. Германияның мәмлекетлик исшилери хайран қалған еди. Хәм усы албыраушылықтардың ишинде кайзер албыраушылыққа түсти хәм импер канцлери фон Бюловқа айыпты өзине алыуға көндирмекши болды. Аўа, кайзер канцлер фон Бюловтың пүткил жууапкершиликтің өзінде екенін, патшаға усылардың хәммесин айтыуға мәсләхәт еткенін айтыуын қәледі.

«Бирақ, Уллы Патшамыз, — деп Бюлов қарсы шықты, - менимше Германия ямаса Англияда сизге бундай сөзлерди айта аламан деп ойлайтуғын адамның бар болыуы мүмкин емес деп ойлайман».

Бул сөзлер Бюловтың аўзынан шығуыдан кайзер ғәзепке минди.

«Сиз мени үлкен кәтелерди ислеуітуғын ешек деп ойлайсыз!» - деп ол бақырды.

Фон Бюлов хуқим етпестен алдын мақтауы кереклигин билетуғын еди.

Бирақ буны ислеу кеш болғанлықтан, ол ислеуіге болатуғын жақсырақ нәрсени иследи. Ол айыпплап болғаннан соң мақтады. Хәм бул карамат иследи.

«Мен бундай ойдан узақтаман, - деп ол жууап берди, - сиз меннен көп нәрседе, теңиз хәм әскерий ислерди билиуі ғана емес, ал жәмийетлик илимлерде де үстинсиз. Мен сизің барометр дүзилісин түсиндиргениңизди ямаса телеграф ямаса рентген нурлары хаққында айтып бергениңизди жийе таң қалыу менен тыңладым. Мен тәбийий илимлер тарауында билимсизбен, физика, химия хаққында түсинигим жоқ хәм тәбияттың әпиуайы кубылысларын түсиндиретуғын жағдайда емеспен. Бирақ мен атақлы тарийхий билимлерге хәм бәлким сиясатта пайдалы болатуғын айырым қәсийетлерге де ийе шығарман».

Кайзер жарқырады. Фон Бюлов оны мақтады. Фон Бюлов оны көкке көтерди хәм өзін төменге түсирди. Буннан кейин кайзер қәлеген нәрсени кешире алатуғын еди. Ол рууҳланыушылық пенен: «Бизлер бир-биримизди жақсы толықтыратуғынымызды айтпадым ба? Бизлер бирге болыуымыз керек хәм бизлер буны ислеимиз!» - деп айтты.

Ол фон Бюловтың қолын қысты хәм бир мәрте емес, ал бир неше мәрте. Хәм кейинирек сол күни, еле рууҳланыушылыққа толы уақтында: «Егер кимдур маған княз фон Бюлов хаққында қарсы сөз айтса, онда мен оған муш түсиремен», - деп айтты.

Фон Бюлов уақытша қутқарылды. Бирақ қаншелли иске шебер болмасын, ол қәте иследи: ол өзінің кемшиликлери хәм Вильгельмнің үстинлиги хаққында баслауы керек еди.

Егер өзін пәс тутқан хәм басқаны уллылаған бир неше сөз масқараланған кайзерди садық досқа айналдыра алса, онда сиз хәм мен ушын күнделикли қатнасықлардағы мақтаулардың не ислеу алатуғынын көз алдыңызға келтириң. Дурыс пайдаланылса, олар инсанылық қарым-қатнастарда караматларды ислеиди.

Қапа қылмай хәм наразылықты оятпастан адамды өзгертиуі ушын 3-қағыйданы пайдаланың:

БАСҚА АДАМДЫ КРИТИКАЛАУДАН АЛДЫН ӨЗИҢИЗДИҢ КЕМШИЛИКЛЕРИҢИЗ ТУУРАЛЫ АЙТЫҢ.

4 - Бап. Буйырып сөйлегенди хеш ким жақсы көрмейди

Жақында Американың өмир баян жазыушылардың ақсақалы Ида Тарбейл ханым менен түски асты бирге жедим. Мен оған бул китапты жазып атырғанымды айтқанымда, бизлер адамлар менен өзінди қалай тутыу деген

баслы сораўды талқылаўды басладық хәм ол маған Оуэн Д. Юнгтың өмир баянын жазған ўақтында Юнгтың идарасында үш жылын өткерген адамнан интервью алғаны туўралы айтып берди. Ол оған усы ўақыт даўамында Юнгтың биреў менен буйрық түринде сөйлескенин хеш қашан еситпегенин айтты. Ол бәрха мәсләхәтлер беретуғын, бирақ буйрық бермейтуғын еди.

Юнг хеш қашан, мысал ушын: «буны ислең, ананы ислең» ямаса «буны ислеменң», - деп айтпады. Ол: «Мынаў ямаса анаў туўра келмейме?», «Усындай ислесек жақсырақ болады деп ойлайсыз ба?» - деп айтатуғын еди. Жийе хатты даўыслап айтып турғанынан кейин: «Бул туўралы не ойлайсыз?» - деп айтатуғын еди. Жәрдемшилерииниң биреўи жазған хатты көрип атырып: «Бәлким, егер бизлер былай жазсақ жақсырақ бола ма?» - деп айтатуғын еди.

Демек, қапа қылмай хәм оның наразылығын келтирмей адамды өзгертиў ушын 4-қағыйданы пайдаланың:

БУЙРЫҚ БЕРИЎДИҢ ОРНЫНА СОРАЎЛАР БЕРИҢ.

5 - Бап. Өзин қутқарыўына адамға мүмкиншилиқ бериң

Бир неше жыл алдын Улыўмалық электр компаниясы нәзик ўазыйпаға дус болды: Чарльз Стейкетцти бөлим баслығы лаўазымынан өзгертиў.

Электрге қатнаслы хәмме нәрседе билимли болып, Стейкетц шөлкемлестириўшилиқ жумысы ушын туўра келмейтуғын болып шықты. Солай болса да, компания оның менменшилигине тийип кетиўге батына алмады. Ол оған зәрүр еди хәм усының менен бирге сезимтал еди. Сонлықтан оған таза атақлы бериўге шешим қабыл етилди. Оны Улыўмалық Электр компаниясына инженер-мәсләхәтши етип белгиледи – бул өзи ислеп атырған жумыс ушын таза атақ, ал бөлим баслығы етип басқа адамды белгиледи.

Стейкетцтиң кеўли толды.

УЭК басшыларының да кеўли толды. Олар өзлерииниң жигерли жулдызын әсте орнынан жылыстырды хәм Стейкетцти пәске урмастан усының менен бораннан қашты.

Пәске урмаў, бул қандай әхмийетли! Өмирде бул қатты әхмийетли! Хәм бул туўралы қанша айтылса да, бул туўралы аз адам ойланады, бизлер басқалардың сезимлерин аяқ асты қыламыз, қәтелерди таўып, қорқытып, исшилеримизди критикалап, ямаса басқа адамлардың алдында балаға бақырып қәлегенимизге ерисемиз. Азмаз ойланыў, ойланған сөз ямаса бир неше сөзлер, басқа адамның жағдайын шын жүректен түсиниў күшли аўырыўды пәсейтиў ушын көп нәрсе ислеген болар еди.

Ишини ямаса үй хызметкерин жумыстан шығарыў зәрүрлиги менен дус болыўға туўра келгенде бул туўралы есте тутайық.

Ишилерди жумыстан шығарыў – үлкен қанаатланыў емес. Жумыстан шығарылған болыў оннан да аз. Бизлер негизинен мәўсимлик жумыс пенен бәнтпиз. Сонлықтан март айында көп исшилерди жумыстан шығарыўымызға

туўра келеди. Бизлерде: «Хеш ким балтаның гөнергенин жақсы көрмейди», - деген нақыл бар. Соның ушын жумыстан шығарыў барысын мүмкин болғанша тезирек жуўмақлаў әдети пайда болды хәм әдетте бул мынадай болады: «Смит мырза, отырың. Мәўсим жуўмақланды хәм бизлер сизге және қандай жумысты усына алыўымызды көрмей турмыз. Сиз, әлбетте, тек мәўсимлик жумысқа қабыл етилгениңизди билесиз х.т.басқа усыған уқсағанлар».

Нәтийжеде адамлар кеўил қалыў хәм пәске урылыў сезимин сизди.

Олардың көпшилиги пүткил өмир есабат жумысы менен шуғылланды хәм олар өзлеринен бийпарўалық пенен қутылған фирмаға үлкен сүйиспеншиликти сақлап қалмады.

Жақында мен өз ишилеримди үлкен әдеплилик пенен жумыстан шығарыўды шештим. Сонлықтан қыс айы даўамында қандай жумыс ислегени менен танысып болғаннан соң ғана ханама хәр бир ишини мирәт еттим. Хәр бирине мынадай сөзлерди айттым: «Смит мырза, сиз жақсы жумыс иследиңиз. Сизди Нью-Йоркқа жибергенимизде сизин алдыңызға жетерлише қыйын ўазыйпа қойылған еди. Сиз бәлентте болдыңыз хәм раўажланып атырған белгилер менен қайттыңыз хәм бизлер фирманың сизди мақтаныш ететуғынын билиўиңизди қәлеймиз. Сиз өз исиңизди билесиз хәм сиз қай жерде жумыс ислесеңиз де, көп нәрсеге ерисесиз. Фирмамыз сизге исенеди хәм фирманы умытпаўыңызды қәлейди».

Тәсир ме? Адамлар кетеди, бирақ жумыстан шыққанына аз қайқырады. Олар өзлерин пәске урылғандай сезбейди. Олар егер бизлерде жумыс болғанда ажыралмаған болатуғынымызды биледи. Хәм олар бизлерге және керек болған ўақытта, олар жеке куштарлық сезими менен келеди. Дуарт М. Роу бир-бириниң тамағына жабысыўға таяр болған адамларды жарастыра алатуғын қәбийлетке ийе еди. Ол нениң туўры екенин, хәр бириниң көз-қарасы бойынша нениң әдил екенин жақсылап анықлап буны мақтады, түрлише қоллады, адамлардың талқылаўына шығарды, ол айыпдар жағдайына хеш қашан бир тәрәпти қоймады. Хәр бир дәлдәлшиге белгили болған ҳақыйқат – бул өз жеккелигин қутқарыў ушын адамға мүмкиншилик бериў.

Өз халқында ҳақыйқаттан уллы болған адамлар өзлериниң жеке үлкен жетискенлигинен рәхәтлениўге ўақыт сарплаў ушын жүдә уллы.

1912-жылы, қатаң келисимге келмейтуғын қарама-қарсылықтың жүз жыллығынан соң турклер греклерди турк жеринен биротала қуўып жиберийди шешти.

Мустафа Кемаль әскерлериниң алдында Наполеонның үлгисинде сөз сөйлеп былай деди: «Бизлердиң мақсетимиз Жерорта теңизи!» хәм таза тарийхтағы қатаң урыслардың бири болды. Турклер жеңди хәм еки грек генераллары Трикупис хәм Дионис Кемальдың штаб-квартирасына мойынсыныўға имза қойыў ушын барғанында, Туркияның халқы жеңилген

душпанларының басына жердегі ғарғыстардың хәммесін жаудырды. Бірақ Кемальдың хәрекетінде жеңісіннің хеш қандай белгиси болмады.

«Мырзалар, отырың, - деп ол олардың қолларын қысып айтты. Сіз шаршаған шығарсыз». Кейін, әскерий топар ислерін талқылап, ол әскер әскерге айтатуғыны сыяқлы: «Урыс – бул жақсылар айырым уақытлары жаман жағдайға түсетуғын ойын», - деп айтты.

Жеңістен рәхәтлениу мәуритінде де Кемаль әхмийетли қағыйданы есинде тутты. 5-қағыйда:

АДАМҒА ӨЗИНИҢ ЖЕККЕЛИГИН ҚУТҚАРЫҰЫНА ЖОЛ БЕРИҢ.

6 - Бап. Адамларды әуметке қалай оятыу

Мен Питер Барлоу менен таныс болдым. Пит ийт хәм атлар менен цирк тамашаларын қоятуғын еди хәм цирк пенен хәр жерлерде жүрип өмирін өткерди. Мен Питтиң тамаша ушын ийтлерін қалай таярлайтуғынын көриуди жақсы көретуғын едим. Бир күни мен ийт бир нәрсени жақсы ислеуден Питтиң оны сыйпалап, мақтап хәм гөш берип оннан кеули толғанын көрсететуғынын көрдим. Бунда хеш қандай жаңалық жоқ. Хайуанларды үйретиушилер жүз жылдан аслам уақыттан берли бул усылдан пайдаланады. Не ушын бизлер ийтлерге тәсир етиуге хәрекет етип пайдаланатуғын усы усылдан адамларға тәсир көрсетиуге хәрекет еткенимизди пайдаланбаймыз? Не ушын урысуудың орнына мақтамаймыз? Келиң кишкене жетискенлик ушын да мақтайық. Бул кейинги рауажланыуға да рууһландырады.

Түрмехана баслығы Льюис И. Лос Синг-Сингте жынаятшылар менен ислесетуғын уақтында да кишкене жетискенликти мақтаудың өзи жемис алып келетуғынын көрди. «Мен қатаң критика ямаса ислеген нызам бузыушылығы ушын айыплауға қарағанда, оларды қайта тәрбиялауда жақсы нәтийжелерге ерисиу ушын жуумақланған хәрекеті ушын жетерлише тән алыуыңды көрсетиу пайдалырақ», - деп Лос усы баптың үстинде жұмыс ислеп атырғанымда алған хатымда жазады.

Мен хеш қашан Синг-Сингте отырмадым, бірақ өз өмириме қарап, бир неше мақтау сөлеринің пүткил келешегимди өзгерткенін көрдим. Өзиңіз тууралы усундай уақыяны айта аласыз ба? Тарийх мақтаудың сыйқырлы тәсиринің таң қаларлы мысалларына толы.

Мине, мысал ушын, ярым жүз жыллықтан алдын, Неаполдағы фабрикада он жаслы бала жұмыс иследи. Ол қосықшы болыуды қатты қәледи, бірақ оның биринши устазы оны үмитсизлендирди: «Сен қосық айта алмайсаң. Сенде дауыс улыума жоқ. Сен самалда пердениң қозғалатуғынындай гүйилдейсен».

Бірақ оның анасы оны қушақлап, мақтап хәм оның қосық айта алатуғынын, күннен сайын жақсырақ қосық айтып атырғанын айтты. Ол баласының нама сабақларына ақша жыйнау ушын жалаң аяқ жүрди.

Анасының мақтауы хәм қоллауы баланың өмирин өзгертти. Бәлким, сиз ол тууралы еситкен шығарсыз. Оның исми Карузо.

Көп жыл алдын Лондонда бир адам жазыушы болыуды әрман етти. Бирақ хәмме нәрсе оған қарсыдай еди. Ол төрт жылдан артық мектепке бара алмады. Оның әкесин қарызларын төлемегени ушын түрмеге қамады хәм бала ашлықтың не экенин ерте билди. Ақыр-ақыбет, оны тышқанларға толы жер төледе банкылерге қағаз жабыстырыу жұмысына алды. Ол басқа еки бала менен бирге чердақта түнейтуғын еди.

Оның өзиниң жазыушылық қәбийлетине исеними күшли еди, бирақ ол избе-из рад жууапларын алды. Ақыр-ақыбет уллы күн келди. Оның бир гүрриңи қабыл етилди. Расында, ол гүрриңи ушын бир тыйын да алмады, бирақ редактор оны мақтады. Ол редактордың хұрметин алды. Оның руўхланғаны соншелли, ол көшеде мақсетсиз жүрди хәм көзинен жас ақты.

Бир гүрриңи баспадан шығыуынан келип шыққан мақтау оның пүткил өмирин өзгертти. Бәлким, егер бул нәрсе болмағанда, ол пүткил өмир фабрикада жұмыс ислеген болар еди. Бәлким, сиз бул бала тууралы еситкен шығарсыз? Оның исми Чарльз Диккенс.

Ярым жүз жыллықтан алдын басқа лондонлы жас өспирим гезлеме сатылатуғын дүканда клерк болып жұмыс иследи. Ол азанғы саат бесте турыуы, хананы сыпырыуы хәм күнине он төрт саат аўыр мийнет сыяқлы жұмыс ислеуи керек еди. Бул аўыр жұмыс еди хәм ол өзиниң жұмысын жек көретуғын еди. Еки жылдан соң ол жұмысына басқа шыдай алмады хәм бир күни азанда азанғы аўқатты күтпестен, бай үйлердиң биринде үй хожалығына қараушы болып жұмыс ислейтуғын анасы менен сөйлесиу ушын он бес шақырымда пиядалап жүрди.

Ол ашыұланды, ол анасына өтиниш етти, ол жылады, ол дүканда және қалыуға мәжбүр болса өзин өлтириуе ант ишти. Кейин ол қайғыдан сынғанын хәм басқа жасауды қәлемейтуғынын айтып устазына узын хатты жазды. Устазы оны азмаз мақтады хәм жүдә ақыллы хәм зийрек, әжайып нәрсени сезиу қәбийлети бар экенине исендирди хәм оған устазлық орынды усынды.

Бул мақтау баланың пүткил келешегин өзгертти хәм инглиз әдебияты тарийхында үлкен из қалдырды. Бул бала соннан берли уу китапты баспадан шығарды хәм өз қәлеми менен миллион доллар ислеп тапты. Сиз, бәлким, ол тууралы еситкен шығарсыз. Оның исми Г. Д. Уэллс.

Енди ең уллы психолог хәм философ мархум Уильям Джеймс мырзаның не айтқанын тыңлаң: «Бизлер қандай болыуымыз кереклиги менен салыстырғанда, бизлер тек ярымына ашылдық. Бизлер өзимиздиң физикалық хәм ақыллылық қорларымыздың тек аз бөлегин пайдаланамыз. Басқаша айтқанда, адамзаттың индивидуумы хәзирге шекем өзиниң мүмкиншиликлериниң шегарасынан шықпай жасайды. Ол әдетте неге пайдаланыуды билмейтуғын түрли қәбийлетлерге ийе».

Аўа, бул қатарларды оқып атырған сизлер әдетте пайдаланбайтуғын көп қәбийлетлерге ийесіз хәм сиз пайдаланбайтуғын бул қәбийлетлердің бири – бул адамларды өзлериниң жасырын мүмкиншиликлерин раўажландырыўға мақтаў хәм хұрмет пенен бататуғын сыйқырлы қәбийлет.

Демек, егер сиз қапа қылмай хәм оның наразылығын келтирмей адамды өзгертиўди қәлесеніз, онда 5-қағыйданы пайдаланың:

АДАМДЫ ХӘР БИР, ЕҢ КИШКЕНЕ ӘҰМЕТ УШЫН ДА МАҚТАҢ ХӘМ УСЫНЫҢ МЕНЕН БИРГЕ «ӨЗИҢИЗДИҢ ТӘН АЛЫҰЫҢЫЗДА ХАҚ НИЙЕТЛИ ХӘМ МАҚТАҰЫҢЫЗДА САҚЫЙ БОЛЫҢ».

7 - Бап. Ийтке жақсы исм берин

Нью-Йорктеги Брюстер-роуд Скардейн бойынша 175-жайда жасайтуғын достым Эрнст Дженст ханым үй хызметкери етип қызды жумысқа жаллады хәм оған келеси дүйшемби күни жумысқа кирисиўин айтты. Кейин Дженст ханым бул қыз алдын қолында ислеген хяалға қоңыраў қылды. Мағлыўматлар жақсы болмады. Қыз жумысқа кирисиў ушын келгенде, Дженст ханым: «Нелли, мен бир еки күн алдын сиз қолында жумыс ислеген хяалға қоңыраў қылдым», - деп айтты.

Ол сизиң ҳадал екениңизди, сизге сүйениўге болатуғынын, сизиң аўқатты жақсы писире алатуғыныңызды, балаларды жақсы бағатуғыныңызды айтты. Сондай-ақ, ол сизиң тоң майқ екениңизди хәм үйди хеш қашан тазалықта сақламағаныңызды айтты. Бирақ бул натуўры деп ойлайман. Сиз таза кийинесиз, бул хәммеге көринип турыпты. Мен исенемен, сиз үйди үстиңиздеги кийим сыяқлы таза тутасыз. Екеўимиз келсип кетемиз деп ойлайман».

Хәм олар ҳақыйқаттан жақсы келсип кетти. Неллиде таза аброй бар еди хәм оны ақлаў керек. Ол Дженст ханым өзи туўралы пикирин өзгертпеўи ушын шаңларды тез-тез сыпырып алатуғын еди.

«Орташа адамды, - деп «Бодуин Локомотив Уоркс» фирмасының президенти Самюэль Вексон айтты, - егер оның хұрметине ериссеңиз хәм қандай да жетискенлиги ушын хұрмет қылатуғыныңызға түсиник берсеңиз, онда оны изиңизден ертиў аңсат болады».

Қысқаша айтқанда, егер сиз адамның қандай да қәсийетин көрсетиўин қәлесеніз, онда өзиңизди бул қәсийет әлле-қашан оның ажыралып туратуғын қәсийети болып табылатуғындай етип тутың. Шекспир: «Егер өзиңизде жоқ болса, онда оны өзиңизге ойлап табың», - деп айтты.

Хәм адамда көриўди қәлейтуғын қәсийетти, сол адамда бар сыяқлы адамлардың алдында айтыў да жүдә пайдалы. Оған жақсы абройды жаратың хәм ол сизиң кеўлиңизди қалдырмаў ушын бар күшин береді.

Өзиниң «Еслеўлер. Мениң Четердинк пенен өмирим» атлы китабында Жоржет Леблан белгиялы Золушканың таң қаларлы трансформациясын сүүретлейди. Ол: «Маған аўқатты қоңысы мийманхананың хызметкер-қызы алып келетуғын еди. Оның исми Мария- ыдыс жуўатуғын қыз, өйткени ол өзиниң карьерасын ыдыс жуўатуғын қыздың жәрдемшиси болып жұмыс ислеўден баслады. Ол дерлик көримсиз еди: көзи қыйсық, аяғы қыйсық, хәм физикалық, хәм ақыллық тәрептен бийшара еди», - деп жазады.

Бир күни қызыл қоллары менен услап маған бир тарелка макарон алып келди, мен оған: «Мария, өзиңизде қандай байлық жасырынғанын көз алдыңызға да келтире алмайсыз», - деп айттым.

Өзиниң сезимлерин устап турыўға әдетленип, Мария азмаз мәўрит қорыққанынан хәрекет ислеўге батына алмады. Кейин ол тарелканы столға қойды, терең дем алды хәм: «Ханым, мен буған хеш қашан исенбеген болар едим», - деп жуўап берди.

Ол гүманланбады, ол бир сораў да бермеді. Ол асханаға қайтты хәм сол жерде мениң айтқанларымды қайталады – хәм исенимниң күши усындай, хеш ким оның үстинен күле алмайтуғын еди. Сол күннен баслап оған азмаз хұрмет пенен қатнаста болыўды баслады.

Бирақ қызықлы өзгерис Марияның өзи менен болды.

Өзинде өзи билмейтуғын байлықтың бар екенине исенип, ол жүзине хәм денесине жақынлап қараўды баслады, оның аш болған жаслығы гүллегендей болды хәм оның көримсизлигин жасырды.

Еки айдан соң, мен кетип баратырғанымда, ол маған мийманхананың хожайынының жийенине турмысқа шығайын деп атырғанын айтты. «Мен ханым боламан», - деп ол айтты хәм маған миннетдаршылық билдирди. Қысқа гәп оның пүткил өмирин өзгертти».

Жоржет Леблан Мария-ыдыс жуўатуғын қызды жаратты, оның абройын өзгертти хәм бул аброй оны өзгертти.

Генри И. Риснер Франциядағы Америка әскерлерине тәсир етиўди қәлеп, усы усылдан пайдаланды.

Американың атақлы генералларының бири Джеймс Г. Харборг Риснерге Франциядағы еки миллион Америка әскерлериниң қашан болса да ушырасқан ямаса китаптарда оқыған адамлардың ең хақшылы хәм адамгершиликлиси болып табылатуғынын айтты.

Болмаған мақтаў ма? Бәлким. Бирақ Риснердиң оннан қалай пайдаланғанына қараң.

«Мен генералдың айтқанларын әскерлерге қайталаў жағдайларын хеш қашан қолдан жибермедім. Ол хақ еди ме деген сораўды хеш бермейтуғын едим. Бирақ мен егер ол нахақ болса да, оның пикириниң әскерлерди өзлери туўралы қандай пикирде болса, сондай болыўға хәрекет етиўге руўхландыратуғынын билетуғын едим», - деп Риснер жазады.

Ески мақал бар: «Ийтке жаман лақапты бериң хәм оны асып қоя аласыз, бірақ ийтке жақсы лақапты бериң хәм сиз не болатуғынын көресиз».

Дерлик хәр бир адам бай, жарлы, гедей, урлықты – егер өзінде бар болса, онда жақсы атақты ақлауға хәрекет етеди.

«Егер сиз жалатай менен ислессеңиз, - деп Синг-Синг түрмеханасының баслығы Лос айтады, ал түрмехана баслығы не айтып атырғанын биледи, - онда олардан үстин болыудың жалғыз мүмкинлиги – бул оларға джентльменге сыяқлы қатнаста болыу. Оның джентльмен екенін өз-өзіннен бар нәрседей есаплаң. Бундай қатнастан оның кеули толады, өзине исенип атырғаны үшін мақтаныш етеди».

Усылай етип, егер сиз қапа қылмай хәм оның наразылығын келтирмей адамды өзгертиуді қәлессеңиз, онда 7-қағыйданы есиңизде тутьң.

СӘЙКЕС ЖАСАҰЫ УШЫН АДАМҒА ЖАҚСЫ АТТЫ ЖАРАТЫҢ.

8 - Бап. Кемшилик аңсат дүзеуленетуғындай етип ислен

Азмаз ўақыт алдын қырық жаслы үйленбеген достым атастырылды хәм қаллығы оны аяқ ойынынан бир неше сабақты алыуға көндирди. «Мениң аяқ ойыны сабақларына қандай мүтәж болғанымды Қудай биледи, - деп ол маған бул ўақыяны айтып берген ўақтында мойынлады, - өйткени мен аяқ ойынын жигирма жылалдын баслаған ўақтымдағы сыяқлы аяқ ойынға түстим. Мениң биринши устазым маған хәқыйқатты айтты, бул хәқыйқат мынадай: мен ислеп атырған нәрсемнің пайдасы жоқ. Оның сөзлери маған қайғы келтирди. Менде даўам етиўге қәлеў болмады хәм мен оны таслап кеттим.

Екинши устаз бәлким өтирикти айтқан шығар, бірақ маған бул унады. Ол мениң азғантай ескише, бірақ негизинен дурыс аяқ ойынына түсетуғынымды айтты. Хәм ол бир неше усылларды өзлестириў маған үлкен қыйыншылық туўдырмайтуғынына исендирди. Биринши устаз қәтелеримди айтып, мени үмитсизлендирди. Екиншиси қарама-қарсысын иследи. Ол дурыс ислеген исимди мақтады хәм мениң билимсизлигимди хәм қәтелеримди азайтыўға хәрекет етти. Ол: «Сизде ритмге тәбийий сезим бар, сиз аяқ ойыншы болып туўылғансыз», - деп исендирди. Расында мениң санам маған бәрха үшінши дәрежели аяқ ойыншы болғанымды хәм болатуғынымды айтатуғын, бірақ жүрегимнің төринде хәзирге шекем бәлким ол хәқыйқатан усындай деп есаплайды деп ойлау жағымлы. Әлбетте, ол буны сабақларға төлегеним себепли айтты, бірақ буны айтып өтиўдің не керекги бар?

Не болғанда да мен хәзир аяқ ойынына жақсврақ түсемен. Бул мени руўхландырды. Бул мени раўажланыўға мәжбүр етти.

Балаға ямаса исшиңизге ақмақ хәм хеш нәрсени ислей алмайтуғынын, буған сыйы жоқ екенін, хәмме нәрсени натуўры ислейтуғынын айтың хәм сиз оны барлық алға умтылыўшылықтан айырасыз.

Бирақ керисинге ислен: мақтаўда сықмар болмаң, исти орынлаўға аңсат көринетуғындай етип жаратың, адамға берилген ўазыйпаны орынлай алыўына, усындай ўазыйпаны шешиўде айрықша, бирақ раўажланбаған сыйы бар екенине хәм әўметке ерисиў ушын түни менен шуғылланатуғынына исенимли екениңизди сиздириң.

Дәл усындай усылдан Лоуэли Томас пайдаланады хәм маған исениң, ол инсаныйлық қатнастар тараўында әжайып уста. Ол (усыл) сизди күшлирек қылады. Ол сизге өзиңизге исенимди береді. Ол сизге батырлық хәм исенимди береді. Усылай, мысал ушын, жақында мен Томас мырза хәм ханым менен сабақ өткердим.

Шемби күни кеште мени жанып турған ошақтың алдында бридждиң дослық партиясында қатнасыўға мирәт етти. Бридж бе? Мен бе? О, яқ! Яқ! Тек мен емес! Мен бриджде хеш нәрсени түсинбеймен. Бул ойын мен ушын үлкен сыр еди. Бул мүмкин емес!

«Бирақ, не ушын Дейл? Бул ондай қыйын нәрсе емес, - деп маған Лоуэлл айтты, - бридж ушын еслеў қәбийлеті хәм азғантай зейиннен басқа хеш нәрсе керек емес. Сиз бир күни ядта сақлаў туўралы мақала жаздыңыз. Сиз ушын бридж дурыс ис. Бул сизге туўра келеди».

Хәм не ислеп атырғанымды түсинбесимнен алдын, мен өмиримде биринши мәрте карта столының дөгерегинде болдым. Ал хәммеси маған ойынға қәбийлетимнің бар екенін айтқаны хәм бул ойынның ондай қыйын емеслигине исендиргени себепли. Бридж хәққында айтып, мен Эла Кальбертсон хәққында есеме түсирдим. Бул бридж ойналатуғын хәмме жерде жүретуғын исм. Оның бридж хәққында китаплары дүньяның көп тиллерине аўдарылды хәм миллион нұсқаларда тарқалды. Бирақ ол, егер жас хаял оны бриджге сезгирликке ийе екенине, өзиниң бул ойында хеш қашан тәжирийбели болмаған болатуғынын айтатуғын еди.

Ол 1922-жылы Америкаға барғанда, философия хәм социология оқытыўшысы лаўазымын алыўға хәрекет етти, бирақ пайдасы болмады.

Сонда ол көмир сатып көрди, және пайдасы болмады. Ол кофе сатыўға хәрекет етти, бирақ ол буны да ислей алмады.

Сол күнлери бридж ойынын үрениўге кирисиў еле ойына да келмеген еди. Ол картаны жаман ойнайтуғын еди, буннан тысқары ол зерикерли серик болды, өйткени көп сораўлар беретуғын хәм ойын таўсылғаннан соң көп ўақыт ойынды талқылайтуғын еди, сонлықтан хеш ким оның менен ойнаўды қәлемейтуғын еди. Бирақ бир күни ол бридж ойыны оқытыўшысы болған жақсы қыз бенен ушырасты. Оның исми Джозефина Диллон. Оны жақсы көрип қалды хәм оған үйленди.

Ол оған карталарды жақсылап анализлейтуғынын айтты хәм оны ишинде карта ойынының алымы жасырын екенине исендирди. Дәл усы мақтаў, хәм тек ол, бриджди өзиниң кәсиби сыпатында таңлаўына мәжбүр еткенин Кальбертсон маған айтып берди.

Демек, егер сиз қапа қылмай хәм оның наразылығын келтирмей адамды өзгертиўди кәлесениз, онда 8-қағыйданы есте сақлаң:

**СЫЙЛЫҚЛАЎДЫ КЕҢ ПАЙДАЛАНЫҢ. КЕМШИЛИК АҢСАТ
ТУЎРЫЛАНАТУҒЫНДАЙ БОЛЫП КӨРИНЕТУҒЫНДАЙ ЕТИП ИСЛЕҢ,
АЛ ОНЫҢ ИТИБАРЫН ТАРТЫЎДЫ ҚІЛЕГЕН ИСИҢИЗДИ БОЛСА
АҢСАТ ОРЫНЛАНАТУҒЫНДАЙ ЕТИҢ.**

9 - Бап. Сиз қәлеген нәрсени адамлар шын кеўилден ислейтуғындай етиң

1925-жылдың ақырында Америка қорқыныш хәм албыраўшылық жағдайын басынан өткерди.

Бир жылдан көп ўақыт Европаның халқы адамзаттың қанлы жазбаларында алдын хеш қашан айтылмаған көлемде бир-бирлерин жоқ қылды. Тынышлыққа ерисиў мүмкин еди ме? Хеш ким билмейтуғын еди. Бирақ президент Вудро Вильсон хәрекет етип көриўди шешти.

Ол өз ўәкилин Европа урысының хожайынлери менен сөйлесиўге жибериўди шешти.

Бундай елши болыўды тынышлық тәрептары, мәмлекетлик хаткер Уильям Дженингс Брайан болыўды қатты қәледі. Ол бунда уллы исти жүзеге асырыў хәм өзиниң исмин мәңгиге қалдырыў мүмкинлигин көрди. Бирақ Вильсон басқа адамды – өзиниң достысы полковник Хаузды белгиледи. Хәм Хаузға қыйын ўазыйпа түсти – яғный қапа қылмастан бул туўралы Брайанға хабарлаў.

«Брайан Европаға тынышлық елшиси сыпатында мени жиберип атырғанын билгенде кеўли қалғаны анық, - деп полковник Хауз өзиниң күнделигине жазды, - ол өзи бармақшы болғанын айтты...

Мен президент рәсмий елшини жибериў ақылға муўапық емес деп есаплайды, өйткени, егер ол, Брайан барса, онда бул жүдә көп итибарды тартып хәм адамлар ол неге келди деген сораўды беретутығынын айттым».

Гәп неде екенин түсинесиз бе? Хауз негизинен Брайанның бундай тапсырма ушын жүдә атаклы шахс екенин айтты хәм Брайанның кеўли толып қалды.

Иске шебер, адамзат қатнасында үлкен тәжирийбеге ийе болған полковник Хауз жүдә әхмийетли бир қағыйданы пайдаланды: «Өзиңиз қәлеген нәрсени адамлардың ислеўи жағымлы болыўына бәрха хәрекет етиң».

Вудро Вильсон Уильямс Джиббс Мак-Эдуды өзинің кабинетинің ағзасы болыўға мирәт еткен ўақтында усы усылдан пайдаланды. Бул оның қашанлардур көрсете алған үлкен хұрметі болды. Солай болса да, Вильсон мирәтин Мак-Эдудың өзін еки есе қәдирли сезетуғындай етип айтты. Бул Мак-Эдудың сөзлери бойынша мынадай болды:

«Ол (Вильсон) хәзир кабинет дүзип атырғанын хәм егер Мәмлекетлик ғазнашы лаўазымын ийелеўге келисим берсе жүдә куўанышлы болатуғынын айтты. Онда нәрселерди баян етиўдиң таң қаларлы әдеті бар болды, ол мирәтин қабыл етсем, оған хұрмет көрсеткен болатуғынымдай тәсирди жарататуғын еди».

Тилекке қарсы, Вильсон барлық ўақыт усындай иске шебер болмады. Керисинше болғанда, тарийхтың барысы басқаша болар еди. Усылай, мысал ушын, Вильсон АҚШтың Миллетлер Лигасына кириўи хәққинда сораўды шешкенде сенатқа хәм республикалық партияға керекли хәқ нийетлиликти көрсетпеди. Вильсон өзи менен бирге Фая Рут, ямаса Хьюдж, ямаса Генри Каббот Лодж, ямаса үлкен республикашылардан биреўди алып барыўдан бас тартатуғын еди. Буның орнына ол өзи менен бирге өзпартиясынан хеш кимге таныс болмаған адамларды алып барды.

Ол республикашылардың көкирегинен ийтерди. Миллетлер Лигасының пикиринің өзлерине тийисли деп ойлаў хуқықынан оларға бас тартты хәм Версалда стол этирапында орын усындады. Усы қатаңлықтың нәтийжеси Вильсонның карьерасының пәске түскени, ден-саўлығының пәсейгени, ал өмиринің қысқарғаны болды.

Америка Миллетлер Лигасының сыртында қалды. Дүнья жүзлик тарийхтың барысы өзгерди.

«Даблдэй Пейдж» атлы белгили баспахана бәрхә:

«Мәсләхәт еткен исиниз адамларға жағымлы болыўына хәрекет етиң», - деген қағыйданы пайдаланды.

Бул қатнаста фирма үлкен раўажланыўға еристи.

О'Генри «Даблдэй Пейдж»диң ана я мына шығарманы баспадан шығарыўдан бас тартқан жағдайда да оған хұрмет көрсете алатуғынын айтты хәм буны сондай сыпайылық, сондай жоқары баха менен ислегенликтен, басқа баспахана оның гүрриниң қабыл еткенге қарағанда, «Даблдэй» рад еткенде оған жағымлырақ болды.

Мен досларынан шыққан гәп пенен шығып сөйлеў усынысларының көпшилигин рад етиўге мәжбүр болған, бирақ мирәт еткенлерге шеберлик пенен рад еткени соншелли, адамлар оның рад жуўабы менен келисетуғын адамды билемен. Ол буган қалай ерисетуғын еди? Өзинің бәнтлиги хәққинда айтқаны менен емес... Яқ, мирәт ушын миннетдаршылық билдирип хәм өзинің орнына кимди мирәт етиўге болатуғынын айтатуғын еди.

Ол мирәт етип атырған адамды басқа оратор хәққинда ойлаўға дәрриў мәжбүр ететуғын еди.

«Сиз «Бриклин бүркити»нің баспаханашысы болған достым Кливленд Роджерсти шығып сөйлеуге мирәт етсеңіз болады, - деп ол усынатуғын еди. Ямаса, бәлким, Ги Хикокта не? Ол он бес жыл Парижде жасады хәм Европада корреспондент болғанда басынан өткен ислери хаққында таң қаларлы ўақыяларды айтып бере алады. Ямаса Ливингстон Лонгфелл. Ол Хиндистанда үлкен жабайы қусларға аңға шығыў хаққында әжайып фильмлерди сүүретке алды».

Нью-Йорктеги үлкен фирмалардың биреўиниң баслығы Д. Э. Вонт наразылығын келтирмей, фирма механигиниң хәрекетинде өзгерислер ислеўине қойылды. Бул механиктиң ўазыйпасы мынадан ибарат еди: ол онлаған жазыў машиналары хәм басқа үскенелердиң жумысының жағдайын гүзетиўи керек еди. Механик узын ис күнинен, жумыстың көплигинен бәрха наразы болып хәм өзине жәрдемши бериўин талап етти.

Д. Э. Вонт оған жәрдемши бермеди, я ис күнин, я жумыстың көлемин қысқартпады, солай болса да механикти толық қанаатландырды. Қалай? Механике бөлек хана берилди. Оның исми «Хызмет көрсетиў бөлиминиң баслығы» деген атама менен бирге қапыда пайда болды.

Ол Том, Дик ямаса Генри ислей алатуғын ремонт бойынша уста, оңлаўшы болыўды тоқтатты. Ол бөлим баслығы болды. Ол енди үлкен хүрмет, тән алыныў, қәдирли болыў сезимине ийе болды хәм ол наразылықсыз жумыс иследи.

Балалық па? Бәлким. Бирақ Хүрметли Легион (Әййемги Римде ири әскерий бөлим) орденин жаратып, 1500 атанақты әскерлерине тарқатып, 18 генералына Францияның Маршалы деп атаған Наполеонға да дәл усы нәрсени айтқан еди. Наполеонды урысларда шыныққан ветеранларына ойыншық саўға ететуғыны ушын критикалады. Наполеон: «Ойыншықлар балаларды басқарады», - деп жуўап берди.

Бул усыл – атақ хәм хүрметли атақ бериў – Наполеонға пайда алып келди, ол сизге де пайда алып келеди. Мине мысал: мен алдын айтып өткен, Скарделлалы Джент ханымның достысын үйдиң алдында кишкене отлақ жерде жуўырып хәм оны бузатуғын балалар қатты тәшўишлендиретуғын еди. Ол балаларға бақыратуғын еди. Ол оларды сөйлесип көндирди. Хеш нәрсе жәрдем бермеди. Сонда ол балалардың ишиндеги ең тәртипсиз баланы айрықша артықмашылық хәм атақ пенен сыйлықлады. Ол оны изкуўар етип белгиледи хәм кишкене отлақ жерге хеш кимди жақынлатпаў ўазыйпасын берди. Бул машқаланы шешти. Оның изкуўары темир оқты қызараман дегенше қыздырды хәм кишкене отлақ жерге аяқ басатуғын хәр бир баланы күйдириўин айтып қорқытты.

Адамзаттың тәбияты усындай. Солай екен, егер сиз зыян бермей хәм оның наразылығын келтирмей адамды өзгертиўди қәлесеніз, онда 9-қағыйдадан пайдаланың:

АДАМЛАРҒА ӨЗИҢИЗ Қ!ЛЕГЕН НӘРСЕНИ ОРЫНЛАҰ ЖАҒЫМЛЫ БОЛАТУҒЫНДАЙ ЕТИП ИСЛЕҢ.

Резюме: Қалай қапа қылмай хәм наразылық келтирмей адамды өзгертиудин тоғыз усылы

1 - Қағыйда. МАҚТАҰДАН ХӘМ АДАМНЫҢ ЖЕТИСКЕНЛИКЛЕРИН ШЫН ЖҮРЕКТЕН ТӘН АЛЫҰДАН БАСЛАҢ.

2 - Қағыйда. АДАМЛАРДЫҢ ИТИБАРЫН ОЛАРДЫҢ Қ!ТЕЛЕРИНЕ ҚАРАТЫП АТЫРЫП, БУНЫ ҚЫЯ ТҮРДЕ ИСЛЕҢ.

3 - Қағыйда. БАСҚА АДАМДЫ КРИТИКАЛАҰДАН АЛДЫН ӨЗИҢИЗДИҢ КЕМШИЛИКЛЕРИҢИЗ ТУҰРАЛЫ АЙТЫҢ.

4 - Қағыйда. БУЙРЫҚ БЕРИҰДИҢ ОРНЫНА СОРАҰЛАР БЕРИҢ.

5 - Қағыйда . АДАМҒА ӨЗИНИҢ ЖЕККЕЛИГИН ҚУТҚАРЫҰЫНА ЖОЛ БЕРИҢ.

6 - Қағыйда. АДАМДЫ ХӘР БИР, ЕҢ КИШКЕНЕ ӘҰМЕТ УШЫН ДА МАҚТАҢ ХӘМ УСЫНЫҢ МЕНЕН БИРГЕ «ӨЗИҢИЗДИҢ ТӘН АЛЫҰЫҢИЗДА ХАҚ НИЙЕТЛИ ХӘМ МАҚТАҰЫҢИЗДА САҚЫЙ БОЛЫҢ».

7 - Қағыйда. СӘЙКЕС ЖАСАҰЫ УШЫН АДАМҒА ЖАҚСЫ АТТЫ ЖАРАТЫҢ.

8 - Қағыйда. СЫЙЛЫҚЛАҰДЫ КЕҢ ПАЙДАЛАНЫҢ. КЕМШИЛИК АҢСАТ ТУҰРЫЛАНАТУҒЫНДАЙ БОЛЫП КӨРИНЕТУҒЫНДАЙ ЕТИП ИСЛЕҢ, АЛ ОНЫҢ ИТИБАРЫН ТАРТЫҰДЫ Қ!ЛЕГЕН ИСИҢИЗДИ БОЛСА АҢСАТ ОРЫНЛАНАТУҒЫНДАЙ ЕТИҢ.

9 - Қағыйда. АДАМЛАРҒА ӨЗИҢИЗ Қ!ЛЕГЕН НӘРСЕНИ ОРЫНЛАҰ ЖАҒЫМЛЫ БОЛАТУҒЫНДАЙ ЕТИП ИСЛЕҢ.

V – Бөлим. Карамат ислеитуғын хатлар

Хәзир не туұралы ойлап атырғаныңызды билемен. Сиз бәлким өзиңизге: «Караматлы тәсир ететуғын хат па? Болмаған нәрсе! Патентли медициналық дәри-дармақлардың жарнамасының ийиси шығып тур!» - деп айтып атырған шығарсыз.

Егер усылай ойлап атырған болсаңыз, онда сизди айыпламайман. Бәлким, егер усиндай китап қолыма он бес жыл алдын түскенинде, мен де солай ойлаған болатуғын шығарман. Исенбеушилик пе? Не болыпты! Мен исенбеушилерди жақсы көремен.

Өмиримнің биринши жигирма жылын мен Миссуриде өткердим хәм дәлиллерди талап ететуғын адамларды жақсы көремен. Адамзаттың ойлау

барысының дерлик хәммеси хәмме нәрсени гүман астына қоятуғын, сораўлар беретугын, дәлиллерди талап ететуғын «Исенбеўшилер Фомасын» иследи.

Әдил болайық, «Караматлы тәсир етиўши хатлар» атамасы анық па?

Яқ. Ашығын айтқанда, анық емес.

Ҳақыйқатында, бул ҳақыйқатты билип турып асырып айтыў. Бул бапта келтирилген айырым хатлар еки есе караматлы тәсир етиўши сыяқлы баҳаланған.

Кимлер баҳалады? Ислеп шығарыў бойынша американың атақлы экспертлериниң бири, алдын «Джонс-Кенвилл» атлы фирманың ислеп шығарыў бөлиминиң баслығы лаўазымын ийелеген, ал хәзир «Кольгейт-Пальмлиб» фирмасының жарнама бөлимин басқарып хәм жарнамалардың Миллий Шөлкеминиң орынбасары болып табылатуғын Кен Р. Дейк мырза.

Дейк мырза өзлериниң сатыўшыларға жиберген хатларына 3-5% -дан көп сатыўшылар жуўап беретугынын айтады. Ол алынған 15% жуўапларға қандай да таң қаларлы нәрсеге қарағандай қарайтуғынын, ал егер жиберилген хатлардың саны 20%-ға шекем жетсе, онда буны карамат деп есаплайтуғынын айтты.

Бирақ бул бапта келтирилген Дейктин хатларының бири 425 жуўап алып келди, басқа сөз бенен айтқанда, бул еки есе караматлы тәсир етиўши болды. Егер қәлесеніз күлиң. Хәм бул хат бахытлы күтилмеген ўақыяны бермейтуғын, қандай да айрықша емес еди. Уқсас нәтийжелерди көплеген басқа хатлар алып келди.

Ол буған қалай еристи? Солай ма. Кен Дайк буны былай түсінди:

«Хатлардың күшли дәрежеде өсиўшилиқ пенен таң қаларлы өсиўи Карнеги мырзаның «Қалай досқа ийе болыў хәм адамларға тәсир көрсетиў» атлы курслерин тыңлағанымнан кейин болды. Мен бул иске деген алдынғы жантасыўымның улыўма натуўры екенин көрдим. Хәм тыңлаған курсимде баян етилген қағыйдаларды пайдаланыўға хәрекет еттим. Бул қағыйдалар хатларымның өтинишлерден ибарат болған 500-600%-ға мағлыўмат бериў тәсириниң өсиўине алып келди».

Мине хат. Хат мәнзил ийесине хаттың авторының жәрдем сорап жазған өтинишинен ибарат болғаны себепли рәхәт алып келди. Жәрдем сораў – бул мәнзил ийесинде өзин қәдирли екенин сезиўин оятатуғын сөз.

Хатқа деген мениң түсиниклерим қаўыстың ишинде келтирилген.

«Джон Бленк мырзаға.

Бленквилл, Индиана.

Хүрметли Бленк мырза!

Азмаз қыйын жағдайдан шығыўыма жәрдем бере алмайсыз ба?

(Келиң, бул көринисти көз алдымызға анығырақ келтирейик. «Джонс-Кемвилл» фирмасының администраторынан хат алған хәм Нью-Йорклы жоқары ис ҳақы төленетуғын бул администратор бириши қатарда

қыйыншылықтан шығыуға оннан жәрдем соралған Аризонада қурылыс материалдарын сатыушыны көз алдыңызға келтирің. Мен Аризоналы сатыушының өзине: «Демек, егер Нью-Йоркты бул нұсқа апатқа ұшыраған болса, онда әлбетте мәнзилге түсті, мен кең пейилли болууға хәм адамларға жәрдем бериуіге бәрха хәрекет етемен», - деген сөзлерге уқсаған сөзлерди айтып атырғанын көз алдыма келтире аламан.

Оның менен не болғанын көремиз!»).

Өткен жылы мен фирма жыл дауамында усына алатуғын затлардың дизими бар баха көрсеткишты өз есабынан шығарууға фирмамызды көндире алдым. Ислеп шығарууды көбейтиу үшін, саудагерлеримиз биринши гезекте усындай баха көрсеткишқа мүтәж. (Аризоналы саудагер, бәлким былай деп айтатуғын шығар:

«Әлбетте, өз есабынан шығара берсин. Оларға пайданың дерлик хәммеси тийиседи.

Олар миллионлар ислейди, ал мен ижараға төлемди зорға жеткеремен... Көремиз, оған не керек екен?»).

Мен баха көрсеткиштан пайдаланған 1600 саудагерден сорастирдым хәм әлбетте, саудагерлердің бирге ислесиудің бул түрин бахалайтуғынын, оны жемис алып келеди деп есаплайтуғынын көрсететуғын жүзлеген жууапларды алып жүдә кууанышлы болдым.

Сонлықтан бизлер хәзир баспадан және де көбирек унауына үмит етип, таза баха көрсеткишин шығарып атырмыз. Бирақ бүгин, өткен жылдағы баха көрсеткиш хәққинда есабатымды тыңлап, президентимиз бул баха көрсеткиштин жәрдемінде қанша келисим дүзилгенин сорады. Тәбийий, оған жууап бериу үшін, мен сизге жәрдем сорап мүражат етиуіге мәжбүрмен. (Бул жақсы гәп: «Оған жууап бериу үшін, мен сизге жәрдем сорап мүражат етиуіге мәжбүрмен». Нью-Йоркты үлкен исши расын айтып атыр хәм Аризоналы саудагерге шын жүректен хұрмет көрсетип атыр. Кен Дайктың хат жазып атырған сатыушысының қаншелли қәдирли екени хәққинда сорастирууларға уақытты босқа жибермегенине итибар бериң. Керисинше, ол сатыушының жәрдеминің өзине қандай әхмийетли екенин дәрриу көрсетеди. Ол бул жәрдем болмаса фирма президентинің алдында есабат бере алмайды да. Тәбийий, Аризоналы сатыушыға, барлық адамларға унайтуғыны сыяқлы бул сәўбет унайды).

Мен сизлердің мыналарды ислегениңизди қәлер едим: 1) өткен жылдағы баха көрсеткиштың жәрдемінде қанша келисимди дүзе алғаныңызды миратнама откриткасына жазуу; 2) бул келисимлердің қанша суммаға дүзилгенин, доллар хәм центлерде, мүмкин болғанынша анық хабарлау.

Маған бул мағлыуатларды усынғаныңыз үшін сизге терең миннетдар боламан, сизиң сыпайылығыңызды жоқары бахалайман.

Шын жүректен ислеп шығаруу бөлиминің баслығы сизиң Кен Р. Дейкиңиз.

(Соңғы гәпте «Мен»ди әсте айтып хәм «Сиз»ди бас даўысында айтқанына итибар қаратың. Оның мақтаўға сықмар емеслигине дыққат аўдарың: «терең миннетдарман», «жоқары бақалайман», «сизің сыпайылығыңызды»).

Әпиўайы хат, солай ма? Бирақ ол жәрдем бериўге өтиниш етиўи арқалы қарамағат ислейли – бул жәрдем соралып атырған адамға өзиниң қәдири екенин езиўине мүмкиншилик бередиди.

Усындай психологиялық усылсизің ким болыўыңызға қарамастан тәсир көрсетеди.

Мысал ушын: бир күни Гомер Крой хәм мен, Францияда машина минип саяхат еткен ўақтымызда жолдан адасып қалдық. Ески Форд машинамызды тоқтатып, бизлер дийханлар топарынан жақын қалаға баратуғын жолды сорадық.

Сораў әжайып тәсирди келтирди. Бул дийханлар англислердиң хәммесин бай деп есаплайтуғын хәм бул орталықта машиналар жүдә аз ушырасатуғын еди. Франция бойлап машинада саяхат етип жүрген англислер!

Әлбетте, бизлер миллионерлер болыўымыз керек. Бәлким Генри Фордтың ағайынлери шығар. Бирақ олар бизлер билмейтуғын нәрсени биледи. Бизлер баймыз, бирақ бизлер бас кийимимизди шешип хәм жақын жердеги қалаға баратуғын жолды сораўға оларға мұражат етиўге мәжбүрмиз. Хәм бул оларда өз қәдирин сезиўди оятты. Олар хәммеси бирден сөйлеўди баслады. Олардың бири басқаларға үндемеўге буйрық берди. Ол бизлерге жолды көрсетиў мүмкиншилигинен бир өзи рәхәтлениўди қәледи.

Буны өзиңиз ислеп көриң. Келеси сапары натаныс қалада болғаныңызда, өзиңизден жәмиетлик хәм байлық жағдайы бойынша төмен болған адамды тоқтатып, хәм: «Қыйын жағдайдан шығыўыма жәрдем бере аласыз ба? Ана я мына жерге қалай барыўды айта алмайсыз ба?»

Бенджамин Франклин қәўипли душпанды пүткил өмирлик досқа айналдырыў ушын усундай жолдан пайдаланды. Сол ўақытлары жас болған Франклин кишкене баспаханаға өзиниң барлық қаржысын тикти. Ол Филодельфияның Бас Ассамблеясындағы клерк лаўазымын ала алмады. Бундай лаўазым өзиниң баспаханасы ушын рәсмий буйыртпаларды алыўына мүмкиншилик беретуғын еди. Бул оған жақсы табыс берди хәм Бен оны жоғалтпаўды қатты қәледи. Бирақ азмаз ўақыттан соң үлкен қәўип пайда болды. Ассамблеядағы ең бай хәм абройлы адамлардың бири Франклинди жек көрип қалды. Ол оны тек жек көрип қалмастан, ал адамлардың алдында оған қарсы сөйлеп шықты.

Бул қәўипли еди. Улыўма қәўипли. Хәм Франклин бул адамды өзине қаратыўды шешти.

Бирақ қалай? Бул қыйын машқала ғо. Душпаныңа жәрдем бериў ме? Яқ.

Бул онда гүманды пайда етиўи, жек көриў сезимин келтириўи мүмкин еди.

Франклин усындай натуўры қәдемди ислеў ушын жүдә ақыллы, жүдә епшил еди. Сонлықтан ол улыўма қарам-қарсысын иследи: ол душпанынан өзине жәрдем бериўин сорады.

Франклин он долларды қарызға сорамады. Яқ. Франклин жәрдем көрсетиўин сорады.

Франклинниң сөзлери бойынша бул ўақыя мине усылай жуўмақланды.

«Мен оның кітапханасында сийрек ушырасатуғын, қызықлы кітап бар екенін билдим хәм оған бул кітапты оқыўды қәлейтуғынымды хәм маған бир неше күнге оқыўға кітапты берип турыўын сорап оған хат жаздым.

Ол кітапты дәрриў берип жиберди. Хәм шама менен бир хәптеден соң мен кітапты қайтардым, кітап пенен бирге миннетдаршылығымды билдирип екинши хатты жибердим.

Тез арада ушырасқанымызда, ол мениң менен сөйлести хәм жәрдем бериўге бәрха таяр екенін айтты. Ол алдын мениң менен сөйлеспейтуғын еди. Бизлер жақын дослар болдық хәм бизлердиң дослығымыз ол қайтыс болғанша даўам етти».

Мине Бен Франклинниң қайтыс болғанына 50 жыл болды, бирақ жәрдем сораўдан ибарат болған ол пайдаланған усыл әўметли тәсир көрсетиўди даўам етип атыр.

Усылай, мысал ушын, оны тыңлаўшыларымның бири әўметли пайдаланды. Көп жыл даўамында ол суў хәм жылытыў үскенелери ушын затларды сатты хәм Бруклиндеги бир пайдакүнем водопроводшыдан буйыртпа алыўға хәрекет етти. Водопроводшы үлкен айналысы бар иске ийе еди. Бирақ тыңлаўшым ең бастан-ақ әўметсизликке дуўшар болды. Водопроводшы өзиниң турпайылық, көнбеўшилиқ, ғәзепли екенине мақтаныш ететуғын жағымсыз адамлардан болды.

Столда аўзының мүйешине үлкен темеки салып отырып, ол хәр сапары, Зизель қапыны ашқанда: «Бүгин маған хеш нәрсе керек емес. Өзиниздиң хәм мениң ўақтымды босқа жибермең! Жоқ болың!» - деп бақыратуғын еди.

Бирқа бир күни Зизель мырза басқа жолды қолланды, яғный қапыны кең ашып, оған досты жаратып хәм көп буйыртпа алып келиў жолы.

Зизельдиң фирмасы Лонг-Айленд атаўында Квин Виллидждеги таза саўда имаратын алыў хәкқында келисимди алып барды. Бул жерди водопроводшы жақсы билетуғын еди, өйткени онда үлкен ислерди алып барды. Бул сапары Зизель мырза оған барды хәм: «К... мырза, бүгин мен бизлерден бир нәрсени сатып алыўды усыныў ушын келмедим. Егер сиз қарсы болмасаңыз, онда мен сизден жәрдем бериўинизди сораўды қәлер едим. Азмаз ўақтыңызды маған ажырата алмайсыз ба?» - деп айтты.

«Яқшы, айтабериң, - темекини аўзының бир мүйешинен екинши мүйешине өткерип атырып водопроводшы айтты».

«Фирмамыз Квин Виллиджде шақапша ашпақшы, ал сиз бул жерди басқаларға қарағанда жақсырақ билесиз», - деп Зизель мырза айтты.

Сонлықтан ммен бул туўралы не ойлайтуғыныңызды сораўға келдим. Бул жақсы қәдем бе ямаса яқ па».

Жағдай улыўма басқаша еди. Жыллар бойы бул водопроводшы саўдагерлерге бақырып хәм оларды қуўып жиберип, үстинлик сезимин басынан өткерди. Бирақ бул жерде саўдагердиң өзи оннан мәсләхәт сорап атыр.

«Отырың», - деп водопроводшы орынлықты жақынлатып атырып айтты. Хәр бир саат даўамындаол Кввин Киллидждиң базарының айрықшалығы хәм артықмашылықлары жаққында айтып берди. Ол саўда орнының жайласқан жерин тек мақуллап қоймастан, ал имаратты сатып алыў, шөлкемлестириў хәм шақапшаны ашыў ушын хәрекет етиў бағытын көрсетиўди өзине алды. Исти қалай алып барыўға үлкен көтере саўда фирмасына мәсләхәт берип, ол өзин қәдирли шахстай сизди. Кейин ол жеке сораўларына өтті. Зизель мырзаға өзиниң үйдеги қыйыншылықлары жаққында айтып берди.

«Кеште оның ханасынан шығып баратырып, мен үскенелерге биринши үлкен буйыртпаны алып қоймастан, ал истеги дослыққа тийкар салдым.

Енди мен алдын маған тек бақырған адам менен гольф ойнағанымнан, усының менен онда өзин қәдирли сезиўди пайда еткеним себепли болды».

Кен Дейктиң және бир хатын көрип шығайық хәм «маған жәрдем бериң» деген психологиялық усылды қандай шеберлик пенен пайдаланатуғынына және итибар қаратайық. Бир неше жыл алдын Дейк мырза белгили бир мағлыўматты бериўин сорап жазған хатына исбилерменлер, жаллаўшылар хәм архитекторлардан жуўап ала алмағанына қапа болды.

Сол ўақытлары ол мәнзил ийелеринен бир пайызға шекем жуўап алатуғын еди. Еки пайызды жоқары деп, ал үш пайызды – айрықшалық деп есаплайтуғын еди. Ал он пайызды не? 10% -ды ол карамат деп қабыл қылатуғын еди.

Бирақ төменде келтирилген хат дерлик 50% жуўапты келтирди... Караматқа қарағанда бес есе көп. Хәм қандай жуўаплар! Еки бетли хатлар! Дослық мәсләхәтлер хәм бирге ислесиў истеклерине толы хатлар.

Әне саған хат. Сиз психологияны пайдаланатуғынымды көресиз, усы жоқарыда келтирип өтилген хаттағыдай.

Оны оқығаныңызда, қатарма-қатар оқың, бул хаты алған адамның сезимлерин анализлең. Бул хаттың не ушын караматтан бес есе көп нәтийжеге алып келгенин түсиниўге хәрәекет етиң.

«Джон Менвилл 22 Ист. 40-көше Нью-Йорк Джон Доу мырзаға 247. Доу-стрит Доувиль, Нью-Джерси.

Қымбатлы Доу мырза!

Азмаз қыйын жағдайдан шығыўыма жәрдем бере алмайсыз ба?

Шама менен бир жыл алдын мен фирмамызды архитекторлардың биринши гезекте фирма жеткерип беретугын курылыс материалларының хэммеси анык сүүретленген хэм қайта тамырлаўда хэм үйди қайта курыўда олардың қалай ислеўге көрсетпелери бар каталогқа мүтәж екенине исендирдим.

Нәтийжеде каталогқа қосымша текст пайда болды.

Бирақ шығарылған тираж жетерлише болмады хэм бул туўралы президентке хабарлағанымда, ол барлық президентлер айтатуғыны сыяқлы, егер буның мақсетке муўапық екениниң дәлилин усынсам, онда баспадан екнши реет шығарыўға қарсы болмайтуғынын айтты.

Тәбийий, мен сизден жәрдем сорап мүражат етиўге мәжбүрмен хэм сонлықтан сизге хэм елдиң түрли жерлериндеги қалған 42 архитекторларға бул сораўда судья болыўға илтимас етип мүражат етиўди мойныма аламан.

Буның сиз ушын аўырманлы болмаўы ушын айналыстағы бир неше әпиўайы сораўларды келтиремен. Егер бул сораўларға жуўап берип, айтып өтиў зәрүр деген қәлеген ескертиўлерди қосып хэм бул хатты конвертке салып почта қутысына тасласаңыз, онда сиз маған жақсылық ислеген боласыз.

Буның сизге ҳеш қандай жуўапкершиликти жүклемейтуғынын айтып өтиўимниң қәжети жоқ, сизге каталогты баспадан шығарыўды тоқтатыў керек пе ямаса оны сизиң мәсләхәтлериңиз хэм тәжирийбелериңизге сүйенген ҳалда туўрылап баспадан шығарыў керек пе, буны айтыўды сизге усынаман.

Не болғанда да, бирге ислесиўимизди жоқары баҳалайман. Сизге миннетдарман!

Шын жүректен сизиң ислеп шығарыў бөлиминиң баслығы Кен Дейк».

Бир ескертиўди айтып өтиўди қәлеймен. Тәжирийбемнен билемен, бул хаты оқып, айырым адамлар сол тәжирийбени түсинбестен пайдаланыўға хәрекет етип көреді. Олар мәнзил ийесиниң инсаныйлық қәдир-қымбатын ҳақыйқаттан мойынлаўдың жәрдеми менен емес, ал жағымпазлық хэм жүзегәйликтин жәрдемінде өзин сүйиўшилигинде ойнаўға хәрекет етеди. Хәм бул жол ҳеш нәрсеге алып бармайды.

Есиңизде тутың, бизлер жоқары баҳа хэм тән алыныўды аңсаймыз хэм буларға ерисиў ушын қәлеген нәрсени ислеймиз. Бирақ ҳеш ким еки жүзликти қәлемейди. Хәш ким жағымпазлықты қәлемейди.

Қайталаўыма рухсат берин: бул китапта баян етилген қағыйдалар егер тек шын жүректен шыққанда ғана тәсирли болып шығады. Мен шеберликлер қалтасын усынбайман, ал өмирдиң жаңа салты ҳаққында айтып атырман.

VI – Бөлим. Некелик өмириңизди бахытлы қылыўдың жети қағыйдасы

1 - Бап. Некеңизге мүмкін болған тез болатуғын усыллар менен қалай қәбир қазыуға болады

Жетпис бес жыл алдын Наполеон Бонапарттың жийени Франция императоры Наполеон III дүньядағы ең сулыу хаял Тобтың графинясы Мария-Евгения-Августина-Игнасия де Монтихоны сүйип қалды хәм оған үйленди. Оның мәсләхәтшилери оның бары-жоғы тек испан графының қызы екенін айтты. Бирақ Наполеон: «Не болыпты!» - деп жууап берди. Оның сулыулығы, оның тартымлылығы, оның жаслығы оны бахытқа толтырды. Некениң мухаддес жалыны хеш қашан бундай болып жанбаған еди.

Бирақ, тилекке қарсы, мухаддес жалын тез арада пәсейди, өшти хәм күлге айналды. Наполеон Евгенияны Императрица етиуи мүмкін еди, бирақ пүткил Францияда я оның мухаббаты, я оның тахтының күши хаялын қарсылықлар билдириуинен услап тура алмады.

Қызғаныштан қыйналып, гүманға берилип, ол бирге жалғыз қалыудан да бас тартып, буйрықларын орынламады. Ол күйеуи мәмлекетлик ислер менен бәнт уақтында оның ханасына басып киретуғын еди. Ол оның әхмийетли жыйналысларын бөлетуғын еди. Ол күйеуиниң басқа хаял менен ушырасыуынан қорқып, күйеуин жалғыз қалдырыудан бас тартатуғын еди.

Жийе ол ажапасына барып, күйеуине наразылығын айтып, жылап, күйеуин айыплап хәм қорқатуғын еди. Оны ханасына бастырып кирип, ол оны айыплайтуғын еди. Францияның императоры болған Наполеон жалғыз қалыу ушын мүйеш таба алмайтуғын еди.

Хәм усының хәммеси менен Евгения неге еристи?

Мине жууабы. Мен И. Э. Рейнгардтың «Наполеон хәм Евгения. Империяның қапаланыу хәм күлки аралас келетуғын уақыя» китабынан цитата аламан.

«Хәм мине кеште Наполеон жийе артқы есиктен қасына бир адамды алып шығып, хақыйқаттан өзін күтип отырған әжайып ханымға баратуғын ямаса көшелерде сейил ететуғын хәм орынланбаған әрманларының хауасынан дем алатуғын еди».

Евгенияның қарсылықлары мине неге алып келди. Дурьис, ол француз тахтында отырды. Бирақ я патшалық, я сулыулығы тири адамларда тартыслар хәм айыплаулардың арасында сүйиспеншиликти сақлап қала алмайды. Евгения дауысын көтерип хәм Аюп пайғамбар сыяқлы: «Мен неден көбирек қорықсам, сол нәрсе маған келди», - деп айтыуы мүмкін еди. Қорыққан нәрсеси оған келди ме? Оның өзи буны қызғаншақлығы хәм наразылықлары менен өзине алып келди.

Сүйиспеншиликти жоқ қылыу ушын шайтанның ойлап тапқан барлық ислеринен тартыс хәм айыплаулар – ең набыт етиушилери болып табылады. Олар қайтпастан хәрекет етеди, олар бәрха жоқ қылады, бәрха набыт етеди.

Лев Толстойдың хаялы бул тууралы жүдә кеш болған ўақытта билди. Өлиминен алдын ол қызларына: «Мен әкеңиздің өлиминде айыплыман», - деп айтты. Екеуи де жылады. Олар анасының ҳақыйқатты айтып атырғанын билетуғын еди. Олар анасының әкесин өзиниң таўсылмайтуғын наразылықлары, қаралаўлары хәм қарсылықлары менен өлтиргенин билетуғын еди.

Бирақ барлық мағлыўматлар бойынша Толстой хәм оның хаялы бахытлы болыўы керек еди ғо.

Ол атақлы жазыўшылардың бири болды. Оның «Урыс хәм тынышлық» хәм «Анна Каренина» атлы еки шығармасы дүньядағы әдебий байлықлардың арасында бәрха жарқырап турады.

Толстойдың атақлы болғаны соншелли, оны хұрмет ететуғынлар оның изинен күни-түни жүретуғын хәм оның хәр бир сөзин жазып алатуғын еди. Егер ол: «Барып уйықлайын», - деп айтса да, оның сөзлери жазып алынатуғын еди. Енди рус хұкимети ол жазған хәр бир гәпти баспадан шығарады хәм оның шығармаларының жыйнағы жүз бапты қурайды.

Даңтан тысқары, Толстой хәм оның хаялында байлық, жәмийетте жоқары орын, балалары болды. Хеш бир неке усындай бултсыз аспанда гүллемеди. Баста олардың бахты минсиз, узақ даўам етиў ушын жүдә үлкен болды. Олар бирге дизерлеп отырып хәм бахты таўсылып қалмаўы ушын ибадат ететуғын еди.

Кейин таң қаларлы нәрсе жүз берди. Толстой әсте өзгерди. Ол улыўма басқа адам болды. Ол өзи жазған китаплардан уялды хәм уыс ўақыттан баслап ол өмирин тынышлыққа шақырық, урысты тоқтатыў хәм гедейликти жоқ қылыўға арналған мақалаларды жазыўға бағышлады.

Бир күни жаслығында қәлеген гүнаны ислегенин мойынлаған бул адам Ийсаның тәлимине ериўге хәрекет етти.

Ол өзиниң барлық жерлерин тарқатып берди хәм гедей сыяқлы жасады. Ол атызда жумыс иследи, жер аўдарды. Ол өзиниң аяқ кийимин тикти, өзиниң ханасын сыпырды, ағаш ыдыстан аўқат жеди хәм өзиниң душпанларын жақсы көриўге хәрекет етти.

Лев Толстойдың өмири қайғыға айналды хәм бул қайғының себеби оның үйленгени болды. Оның хаялы молшылықты жақсы көретуғын еди, ал ол болса байлықты жек көретуғын еди. Хаялы даңқты аңсайтуғын, ал ол ушын бул хеш нәрсеге турмайтуғын болмаған нәрсе еди. Хаялы ақша хәм қымбат тақыншақларды қәледі, ал ол байлық хәм мал-мүлктиң гүна екенине исенетуғын еди. Көп жыллар даўамында хаялы күйеўиниң авторлық хуқықынан бас тартыўды қәлегени ушын бақырды, ашыўланды, жәнжел көтерди. Ол күйеўинен китаплары ушын алатуғын ақшаны талап етти.

Ол хаялына қарсы шыққанда, ол шаўқым көтерип хәм өзин өлтириўде қорқытатуғын еди.

Олардың өмирінде көп тартыслы сахналар болды. Алдын айтып өткенімдей, өзлерінің некелік өмірінің басында олар қатты бахытлы болды, бірақ енді, қырық сегіз жыл өткеннен соң, ол хаялына зорға шыдайтуғын еді. Айырым ұақытлары кеште оның қартайған, сүйіспеншиликти аңсайтуғын хаялы дизерлеп отырып хәм он бес жыл алдын өзине атап қойын дәптершесине жазған таң қаларлы мухаббат сөзлерин даўыслап оқып бериўин сорайтуғын еді. Хәм ол бул сөзлерди дуўыслап оқығанда, екеўи де бирге жылайтуғын еді. Әрман хақыйкый өмирден қаншелли парк қылатуғын еді.

Ақыр-ақыбет 88 жасында Толстой некелік өмиріндеги бахытсызлыққа басқа шыдай алмады хәм қарлы октябрь түнінде 1910–жылы қаяққа баратырғанын өзи де билместен хаялынан суўық хәм қараңғылыққа қашып кетти.

Он бир күн өткеннен соң ол кишкене темир жол станциясында қайтыс болды. Өлиминен алдын ол хаялын қасына жақын жибермеўи талап етти. Өзинің қарсылықлары, наразылықтары хәм шаўқымлары ушын Толстой ханымның төлеми усындай болды.

Оқырман Толстойдың хаялында наразылық билдириў ушын жетерлише себеплери бар еді деп айтыўи мүмкин. Солай болсын, бірақ гәп бунда емес. Гәп мынада, оның қарсылықлары хәм наразылықтары жәрдем берди ме ямаса керисинше, жағдайды жаман қылды ма.

«Ойлаўымша, мен ақмақ болдым», - деп ол жүдә кеш болған ұақытта айтты.

Сондай-ақ, Авраам Линкольнның өмиріндеги апат оның үйлениўи болды. Итибар берин, оның өлтирилиўи емес, ал үйлениўи. Бут атқан ұақытта, Линкольн өзін өлтиргенин сезбеди. Бірақ 23 жыл даўамында ол дерлик күнде өз кәсиплеси Герндонның «әўметсиз некениң ашшы жемислери» деп атаған жемислерди жеди. Әўметсиз неке ме? Бул жумсақ айтылған сөз.

Сонлықтан дерлик шерек әсир Линкольн ханым оны ашыўландырып хәм оның өмирин зәхәрледи.

Ол бәрха наразылық ететуғын, күйеўин бәрха критикалайтуғын еді. Ондағы хәмме нәрсе натуўры еді. Ол бүкирейди, ебетейсиз жүрди. Индеец сыяқлы аяғын көтерип туратуғын еді. Хаялы күйеўинің кәдемлеринің тегис емеслигине, оның хәрекетинде сәнлик жоқлығына наразылық ететуғын еді. Оның қәўметин масқаралайтуғын, өзине Ленсингтондағы Ментель ханым үйреткеніндей етип жүриўин талап ететуғын еді.

Оған күйеўинің үлкен қулақлары унамайтуғын еді. Ол күйеўинің мурнының жетерлише туўры емеслигинде, аяқ-қолларының жүдә үлкен, басы жүдә кишкене екенінде айыплайтуғын еді.

Авраам Линкольн хэм Мэри Тодд Линкольн хэмме нәрсениң қарама-қарсысы еди: тәрбиясы бойынша, келип шығыуы бойынша, минези бойынша, ақылы бойынша. Олар бәрха бир-бириниң ашыуына тийетуғын еди...

«Линкольн ханымның бәлент, тесип өтетуғын дауысы, - деп Линкольнның атақлы өмир баян жазыушысы, мархум сенатор Альберт Д. Бенеридж жазды, - көшениң арғы жағынан еситилип туратуғын еди. Ал оның ғәзеби қоңысылардың хәммесине еситилетуғын еди. Оның ашыуы жийе тек сөзлер менен билдирилмейтуғын еди. Көпшилик адамлар ол ашыуланған ўақыттағы әдепсиз хәрекетлер ислейтуғыны туўралы ўақыяларды айтып беретуғын еди хәм бул хәқыйқатқа туўра келеди».

Көргизбелер. Тойдан кейин Линкольн ханым хәм мырза азанғы аўқатты жеп атыр еди. Линкольн бир нәрседе хаялының ашыуын келтирди. Не менен ашыуына тийгени енди хеш кимниң ядында емес, бирақ ашыуланған Линкольн ханым ыссы кофе қуйылған ыдысты алды хәм оны күйеўине қарап ылақтырып жиберди. Буны басқа адамлардың көз алдында иследи.

Хеш нәрсе айтпастан, Линкольн пәске тасланған хәм үнсиз болып отырды, Эрли ханым оның қасына хөл сүлги менен барды хәм оның жүзин хәм кийимин сыпырды.

Линкольн ханымның қызғанышының таң қаларлы хәм күшли болғаны соншелли, 75 жыл өткеннен кейин де оның адамлардың алдында ислеген ислеринен хайран қаласыз. Ақыр-ақыбет, ол есинен айырылды. Хәм бәлким, ол туўралы айтыўға болатуғын аянышлы нәрсе – бул оның минезиниң руўхый кеселликтиң басланыўында бузылған болыуы мүмкинлиги.

Линкольнды бул тартыслар, айыплаўлар өзгертти ме? Бир қатнаста, Аўа. Сөзсиз бул тартыслар оның хаялына деген қатнасын өзгертти. Олар оны өзиниң әўметсиз некесине ашыныуына мәжбүрлегени соншелли, ол хаялының қасында болыўдан мүмкин болғанынша қашатуғын болды.

Спрингфилд қаласында он еки адвокат бар еди хәм қалада оларға жұмыс жетиспейтуғын еди. Сонлықтан олар әдетте атқа минип, судья Дэвид Дэвис алып баратуғын судтың выездные сессии-не дөгеректеги аўылларға баратуғын еди. Усылай етип олар пүткил Спрингфилдтиң суд дөгерегинде ис алып баратуғын еди.

Басқа адвокатлар шемби күнлери Спрингфилдке қайтып хәм өз шаңарақлары менен дем алыўға шығатуғын еди. Бирақ Линкольн буны ислемеди. Ол үйге қайтыўдан қорқатуғын еди хәм үш ай бәхәрде, кейин және үш ай гүзде ол Спрингфилдке жақынласпастан, дөгеректеги қалаларда ўақыт өткеретуғын еди.

Усылай жыллар изинен жыллар даўам етти. Аўылдағы мийманханаларда жасаў шараяты жеркенишли еди, бирақ буған қарамастан ол үйине қайтыўға қарағанда мийманхананы мақул көретуғын еди.

Линкольн ханым, патшаның хаялы Евгения хәм Толстой ханымлар өзлериниң тартыслары хәм айыплаўлары менен мине қандай нәтийжелерге

еристи. Олар өзлеринің өмирине қайғыдан басқа хеш нәрсе алып келмеді. Олар хәммесинен артық ардақлаған нәрсесин набыт етті.

Демек, бахытлы некелік өмирди сақлап қалыўдың биринши қағыйдасы:
ҚАНДАЙ ЖАҒДАЙ БОЛСА ДА ҚЫЙҚЫМЛЫҚ ЕТПЕҢ!!!

2 - Бап. Жақсы көриң хәм жасаўға кесент бермең

«Мен өмиримде көп ақмақлық ислей алатуғын едим, - деп Дизраэли жазады, - бирақ мен хеш қашан жақсы көрип үйленбекши емес едим».

Хәм ол жақсы көрип үйленбеди. Ол 35 жасқа шекем бойдақ болып қалды. Хәм ол бир бай жесир хаялға өзине турмысқа шығыўын илтимас етті. Жесир хаял оннан 15 жас үлкен еди.

Ол оның жақсы көрмейтуғынын, тек ақшасы ушын үйленип атырғанын билетуғын еди!

Сонлықтан тек бир шәрт қойды: оның минези менен танысып алыўы ушын бир жыл күтиўин сорады. Мүдеттиң соңында оған турмысқа шықты.

30 жыл даўамында Мэри Энн Дизраэли менен жасады хәм тек ол ушын жасады. Өзиниң байлығын ол күйеўиниң өмирин жеңилететуғыны ушын ғана жақсы көретуғын еди. Хәм ол оның қахарманы болды. Ол графлық тахтты оның өлиминен соң алды, бирақ ол еле жәмийетлик палатаның ағзасы болған ўақтында, ол королева Викторияны Мэри Эннге дворянлық атақты бериўине көндирди. Хәм 1868 – жылы ол Биконсфилдтың виконтессасы болды.

Ол айырым ўақытлары адамлардың алдында қандай ақмақ ямаса жеңилтек болып көринбесин, ол оны критикаламады. Ол бир айыплаў сөзин де айтпады хәм егер кимдур оның үстинен күлиўге батынса, ол оны қорғаўға кирисип кететуғын еди.

Дизраэли Мэри Эннниң өзи ушын дүньядағы хәмме нәрседен қәдирли екенин хеш қашан жасырмады. Нәтийже қандай? «Оның маған деген қатнасының арқасында мениң өмирим таўсылмайтуғын бахыттың тасмасы болып көринди», - деп Мэри Энн айтатуғын еди.

Олар өз-ара хәзиллесетуғын ўақытлар да болатуғын еди:

«Сен билесең, мен саған тек ақшаларың ушын үйлендим», - деп Дизраэли айтатуғын еди. Хәм Мэри Энн күлимсиреп: «Аўа, бирақ егер сен буны және ислеўиң керек болса, онда сен маған жақсы көргениң ушын үйленген болар едң, солай ма?», - деп айтатуғын еди.

Хәм ол буның усындай екенин тән алатуғын еди.

Генри Джейн айтқанындай: «Адамлар менен қарым-қатнаста өзлестириў керек болған биринши нәрсе – бул оларға өзлери қәлегенинше жасаўына кесент бермеў, өйткени олар буған әдетленип кеткен».

Буның әхмийетли болғаны соншелли, Генри Джейнниң айтқан сөзлерин қайталаўды қәлейсен.

Ямаса, Лиланд Форстер Вудтың өзиниң «Шаңарақтағы тәрбия» атлы китабында айтқанындай: «Некениң әўметли болыўы ушын туўра келетуғын серикти табыўға қарағанда, өзиниң де туўра келетуғын серик болыўың әхмийетлирек».

Сонлықтан, егер некелик өмириңиздиң бахытлы болыўын кәлесейиз, онда 2-қағыйданы пайдаланың:

ӨЗ СЕРИГИҢИЗДИ ӨЗГЕРТИҮГЕ ХӘРЕКЕТ ЕТПЕҢ.

3 - Бап. Усылай ислең хәм сиз Реноға поездлердиң тәртибин жек көре ете аласыз

Жәмийетлик өмирде Дизраэлидиң баслы қарсыласы уллы Гладстон болды. Олар бирдей көз-қараста болатуғындай хеш бир тартыссыз нәрсе Британия империясында жоқ еди. Бирақ бир нәрседе олар бир пикирде өди: Уильям хәм Кэтрин Гладстонның екеўи де бирге 59 жыл жасады. Садықлыққа қоршалған дерлик алпыс жыл.

Инглис премьер-министрлериниң ең уллысы болған Глатсонның хаялын қушақлап гилемниң үстинде аяқ ойынға түсип хәм қосық айтып атырғанын көз алдыма келтириў унайды.:

«Үндемейтуғын күйеў хәм салақ хаял, бизлер пүткил өмир аяқ ойынға түсемиз хәм ўақытты босқа өткеремиз».

Гладстон парламенте қәўипли қарсылас, ол үйинде хеш қашан хеш кимди айыпламады. Азанда ол аўқат жеўге түсип хәм шаңарағының басқа ағзаларының еле уйықлап атырғанын көрип, ол өзиниң айыплаўын жумсақ түрде көрсететуғын еди. Ол даўсын азмаз бәлентлетип хәм үйди сырлы қосыққа толтырып, жалғызлықта аўқат жеўди күтеди. Басқаларға итибарлы болған ол хеш қашан үйинде биреўди критикалаўға өзине жол қоймайтуғын еди.

Уллы Екатерина да дәл усылай иследи. Екатерина қашанлардур бар болған ең кең империяны басқарды. Оның бийлигинде миллионлаған пухаралардың өмири хәм өлими болды. Сиясатта ол жийе жаўыз болды, мәниссиз урысларды шешти, онлаған душпанларын өлим жазасына хүким етти, солай болса да, егер аспаздың гөши күйип кеткен болса, ол оған хеш нәрсе айтпайтуғын еди. Ол күлимсиреп хәм отырып аўқатланатуғын еди.

Дороти Дикс – бахытсыз неке сораўында Америкада жоқары абройлы адам барлық некелерден тек 50% -ы ғана усындай екенин айтады. Ол китаптағыдай әрманлардың Рено таўына урылыўының себеплериниң бири – бул критикалаўшының жүрегин сындыратуғын жемиссиз критика екенин айтады.

Сонлықтан, егер бахытлы некелик өмірди сақлап қалыўды қалесеніз, онда 3 - қағыйданы пайдаланың:

КРИТИКАЛАМАҢ!

4 - Бап. Қәр адамды бахытлы қылыўдың тез усылы

«Көпшилик ер адамлар үйленбекши болғанда шәкиртти емес, ал өзиниң үстин екенин сезиўине мүмкиншилик беретугын сулыў хаялды излейди», - деп некелик қарым-қатнаслар институтының директоры Пол Поупноу айтады.

Басқарыўшы лаўазымында ислейтуғын хаялды кешки аўқатқа мирәт етиўи де мүмкин. Бирақ егер ол столға өзиниң «Заманагөй философияның негизги ағыслары туўралы» университеттеги курслериниң қуўрап қалған қалдықларын айтыўды баслап хәм буған қосымша кешки аўқат ушын төлемди өзи төлейтуғынын айтса, онда нәтийже бирдей болыўына кепилмен: кейин ол жалғыз аўқатланатуғын болады.

Хаялдың жақсы көриниўге хәм жақсы кийиниўге хәрекетин бақалаўды еркек адам умытпаўы керек. Ер адамлар бул туўралы бәрха умытады. Егер тек олар хаял адамды кийим қаншелли қызықтыратуғынын билсе ғана. Усылай, мысал ушын, егер еркек хәм хаял кешки аўқатта басқа жуплыны ушыратып қалса, хаял ушыратқан ер адамына онша қарамайды. Ол әдетте қасындағы хаялдың қаншелли жақсы кийингенине қарайды.

Менде сақланып турған газета қыйындыларының арасында бир ўақыя бар. Мен оның хеш қашан болмағанын билемен, бирақ ол ҳақыйқатты көрсетеди хәм мен оны усы жерде айтып өтемен.

Бул ўақыя бойынша бир крестьянка аўыр жұмыс күнинен соң күйеўиниң алдындағы столға пишен үйимин қойды. Хәм ол наразы болып, ақылдан азбадың ба деп айтанында, ол: «Сениң нени көретуғыныңды мен қаяқтан билемен? Жигирма жылдан берли мен сени бағып атырман хәм усы ўақыттың ишинде мен сеннен пишен жемей атырғаның туўралы бир сөз де еситпедим», - деп айтты.

Демек, егер бахытлы некелик өмірди сақлап қалыўды қалесеніз, онда әхмийетли қағыйдалардың бири былай деп айтады:

ШЫН ЖҮРЕКТЕН МИННЕТДАР БОЛЫҢ!

5 - Бап. Олардың хаяллар ушын әхмийети көп

Әйемги заманлардан-ақ гүллер мухаббаттың тили болып есапланып келди. Олардың баҳасы қымбат емес, әсиресе мәўсиминде. Көбинесе хәр бир мүйеште сатылады. Бирақ, егер көпшилик күйеўлердиң үйлерине нарғиз гүллерин сийрек алып барыўына қарасақ, онда олардың нарқы орхидеяның нарқы сыяқлы қымбат ямаса эдельвейслерди табыў қыйын болғаны сыяқлы оларды да табыў қыйын деп ойлаўға болады.

Азмаз гүл бериў ушын хаялыңыздың емлеўханаға түсиўин күтиўдин не кереги бар? Не ушын ертең кеште оған бир неше роза гүлин алып келмейсиз? Сиз тәжирийбе өткерийди жақсы көресиз бе? Хәрекет етип көриң. Не болатуғынын көремиз.

Хаяллар туўылған күнлер хәм басқа жыллықларға үлкен әҳмийет береди, не ушын екени хәзирге шекем хаяллардың сырларының бири болып қалады. Ер адамлар көплеген сәнелерди есте тутпай өмир сүреди, бирақ бир неше зәрүр болған сәнелер бар: 1442-жыл, 1776 –жыл хаялының туўылған күни, тойының жылы хәм сәнеси. Зәрүр болғанда биринши еки сәнелерден айтпай өтип кетиўге болады, бирақ соңғы еки сәнелерди емес.

Ажырасыў хакқында 40000 исти көрип шыққан хәм 2000 ерли-зайыпшыларды жарастырған Чикаголы судья Джозеф Саббат былай дейди: «Негизинен көпшилик ерли-зайыпшылардың машқаласы күнделикли майда-шүйделерде жатыр. Жумысқа кетип баратырған күйеўиңе хошласып атырып қолыңды былғаў сыяқлы әпиўайы нәрсе көплеген ажырасыўлардың алдын алған болар еди».

Жүдә көп ер адамлар усындай күнделикли кишкене итибар белгилериниң әҳмийетин бахаламайды.

Ақыр-ақыбет – неке бул күнделикли көринислердиң қатары. Хәм усыған керекли итибарды бермеген ерли-зайыпшыларға қайғы. Эдна Сен Винсент Милле буны еки қатарда тийкарғы мәнисти бердим:

«Мухаббаттың кетип баратырғаны өмиримди қапашылыққа толтырмайды, ал мухаббаттың майда-шүйделердиң себебинен кетип баратырғаны өмиримди қапашылыққа толтырады».

Демек, егер бахытлы некелик өмирди сақлап қалыўды қәлесейиз, онда 5 - қағыйданы пайдаланың:

АЗМАЗ ИТИБАР БЕРИҢ!

6 - Бап. Егер бахытлы болыўды қәлесейиз, онда буған итибарсыз болмаң

Уолтер Деморш еки мәрте президентликке талабан, уллы ораторлардың бири болған Джеймс Дж. Блейктиң қызына үйленген еди. Олар көп жыл алдын Шотландияда Эндрю Карнегидиң үйинде ушырасты хәм соннан берли бахытлы жасап атыр.

Сыр неде?

«Әҳмийети бойынша серик таңлаўдан кейин турған нәрсе, - деп Демрош ханым айтады, - бул неке курғаннан кейинги сыпайылық деп есаплайман. Егер жас хаяллар сырттаға адамларға көрсететуғындай күйеўлерине де усындай сыпайылықты көрсеткенинде ме!

Қәлеген еркек урысқақ тилден қашып кетеди!

Турпайылық – бул мухаббатты жалмап жутатуғын шаян. Буны хәр бир адам биледи, солай болса да бизлер жақынларымызға қарағанда жат адамларға көбирек сыпайылық көрсетемиз.

Бул қандай таң қаларлы болмасын, бирақ бизлерге жаман сөзлерди айтатуғын жалғыз адамлар – бул өз шаңарағымыздың ағзалары».

Моторға май зәрүр болғаны сыяқлы шаңарақтағы өмирге де сыпайылық зәрүр.

Саўдагерге қатаң сөзди айтыўға өзине жол қоятуғын көплеген адамлар ойланбастан хаялларына бақырады. Бирақ олардың жеке бахты ушын бизнеске қарағанда үйлениў өмирге әҳмийетлирек ғо. Ер адамлардың шаңарақты сақлаў ушын хаяллар сыяқлы не ушын күш салмайтуғынын бирде бир хаял түсинетуғын жағдайда емес.

Хәр бир ер адам меҳрибанлық пенен хаялынан қәлеген нәрсесине ересе алатуғынын хәм хаялынын буның орнына хеш нәрсени талап етпейтуғынын биледи. Сондай-ақ, ол егер бир неше мақтаў сөзлерин айтса хәр бир тыйынды тежейтуғынын да биледи. Хәр бир ер адам егер хаялына өткен жылдағы көйлектиң жарасатуғынын хәм сулыў көринетуғынын айтса, хаялының бул көйлекти ең соңғы Париж модасындаға көйлекке де алмастырмайтуғынын биледи.

Демек, егер бахытлы некелик өмирди сақлап қалыўды қәлесеніз, онда б - қағыйданы пайдаланың:

СЫПАЙЫ БОЛЫҢ!

7 - Бап. Некелик өмирден саўатсыз болмаң.

Жәмийетлик тазалық идарасының бас хаткери Кэтрин Бимент Дэвис бир куни мыңлаған турмысқа шыққан хаялларды бир қатар жынысый сораўларға ашық жуўап бериўге көндирип, тәжирийбе өткерди. Мыңлаған турмысқа шыққан хаяллардың жуўапларын оқып, доктор Дэвис АҚШта ажырасыўлардың баслы себеплериниң бири физикалық жақтан туўра келмеў экенин екиленбестен айтты.

Доктор Пол Попноу некелик өмир тараўындағы американың жоқары абройлы адамлардың бири болып табылады. Некелик қарым-қатнаслар Институтының баслығы сыпатында ол мыңлаған некелер туўралы мыңлаған жуўапларды көрип шығады. Ол некедеги әўметсизлик төрт себептиң бириниң себебинен жүз береді деп есаплайды. Бул себеплерди ол төмендеги тәртіпте келтиреді:

1. Жынысый қәбилетсизлик.
2. Бос ўақытты қалай өткериў пикиринде туўра келиў.
3. Қаржылық машқалалар.
4. Ақыллық, физикалық ямаса сезимлик кемшиликлер.

Биринши орында жынысый қатнастың турғанына итибар қаратың. Хәм таң қаларлысы, қаржылық машқала тек үшінши орында турады.

Ажырасыў бойынша абройлардың хәммеси жынысый жақтан туўра келиўдиң зэрүрлигине келиседи. Мысал ушын, бир неше жыл алдын шаңарақ ислери бойынша судья Гофман былай деген еди: «Он ажырасыўдың тоғызы жынысый машқалалардан келип шығады».

«Жынысый қатнас, - деп доктор Баттерфилд айтады, - некелик өмирдеги талаптарды қанаатландырыўдың биреўи болып табылады, бирақ егер жынысый қатнаста қыйыншылық болса, онда басқа нәрселердиң хәммесинде де машқала бар». Кеўилшеклик сырлылық некелик өмирдиң барлық тараўларын хәм тәжирийбелерин белсендилик пенен талқылаў қәбилети менен орын алмасыўы керек. Хәм жақсы жазылған китаптың жәрдемінде бул қәбилетке ерисиўге болады.

Кең оқырманлар ушын қол жетерли китаптардан төмендеги үшеўи туўра келеди:

«Некедеги жынысый қатнаслық техника», авторы Макс Экснер хәм басқалар.

«Некедеги жынысый қатнаслық фактор», авторы Элен Байт.

«Некениң жынысый қатнаслық тәрәпи», авторы Изабелла И. Ньютон.

Демек, некелик өмириңизди бахытлырақ қалыўыңыз ушын 7-қағыйданы пайдаланың:

НЕКЕНИҢ ЖЫНЫСЫЙ ҚАТНАСЛЫҚ ТӘРЕПИ ХАҚҚЫНДА ЖАҚСЫ КИТАПТЫ ОҚЫҢ.

Резюме: Некелик өмириңизди бахытлырақ қылыўдың жети қағыйдасы.

1 - Қағыйда. Қандай жағдай болса да қыйқымлық етпең!!!

2 - Қағыйда. Өз серигиңизди өзгертиўге хәрекет етпең.

3 - Қағыйда. Критикаламаң.

4 - Қағыйда. Шын жүректен миннетдар болың.

5 - Қағыйда. Азмаз итибар бериң.

6 - Қағыйда. Сыпайы болың.

7 - Қағыйда. Некениң жынысый қатнаслық тәрәпи хәққында жақсы китапты оқың.

«Америкен Мэгэзин» журналының 1983 – жылы июнь айында баспадан шыққан санында Эммет Крозьениң «Не ушын некелер әўметсизликке ушырайды?» - деген мақаласын баспадан шығарды. Бизлер усы мақаладан сораў-жуўапты қайта басып шығарамыз.

Күйеўлер ушын.

1. Хаялыңызға хызмет көрсетесіз бе, оған айырым ұақытлары итибар көрсетип гүл алып бересіз бе?
2. Сиз қағыйдаларды бәрха қолланасыз ба – басқа адамлардың алдында хаялыңызды критикаламайсыз ба?
3. Хаялыңызға күнделикли тиришилик ушын ақша бериўден тысқары толық өзине сарплаўы ушын ақша бересіз бе?
4. Хаялыңыз бенен бирге бос ўақтыңыздың ең болмағанда ярымын бирге өткересіз бе?
5. Оған басқа ер адам менен аяқ ойынына түсиўине ямаса қызғанышлы ескертиўлерди айтпастан олардан дослық итибарды алыўына рұхсат бересіз?
6. Сиз оны бәрха мақтап хәм өзиниздиң мақтанышыңызды көрсетесіз бе?

Хаяллар ушын.

1. Күйеўиңизге жумысында толық еркинликти усынасыз ба, оны кәсиплеслерин критикалаўдан қайтарасыз ба х.т.б?
2. Үйиңизди қызықлы хәм тартымлы етиў ушын күш тоң майсыз ба?
3. Түски аўқатлардың қурамын өзгертип турасыз ба?
4. Сиз күйеўиңиз бенен бирге талқылаў ушын оның жумысын ақсы билесіз бе?
5. Күйеўиңиздиң ислеген қәтелери ушын критикаламай, қаржылық қыйыншылықты батырлық хәм сергеклик пенен қарыс ала аласыз ба?
6. Кийимге итибар қаратасыз ба, қандай гүллерди күйеўиңиз жақсы көреди, ал қандайларын жақсы көрмейди?
7. Бос ўақтың бирге бөлисиў ушын күйеўиңиздиң жақсы көретуғын ойынларын үйрениўге мийнет ете аласыз ба?
8. Сиз күйеўиңиздиң ақыллық қызығыўшылықларын қоллаў ушын жаңалықлар, таза китаптар, таза пикирлерди гүзетесіз бе?